

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΓΕΡΟΝΤΕΣ ΠΑΪΣΙΟ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗ, ΠΟΡΦΥΡΙΟ
ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗ ΚΑΙ ΙΑΚΩΒΟ ΤΣΑΛΙΚΗ

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΦΟΥΚΑΔΑΚΗΣ

Α΄ ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ν. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
Β΄ ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Γ. ΜΑΡΑΣ
Γ΄ ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΩΤΗΡΙΟΣ Σ. ΔΕΣΠΟΤΗΣ

ΠΑΤΡΑ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2014

HELLENIC OPEN UNIVERSITY
SCHOOL OF HUMANITIES

COURSE OF STUDIES
“ORTHODOX THEOLOGY STUDIES”

DISSERTATION

**ELDERS PAISIOS OF MOUNT ATHOS, PORFIRIOS
KAFSOKALIVITIS AND IAKOVOS TSALIKIS
ON DISEASE AND DEATH**

STUDENT'S NAME:
GEORGE N. FOUKADAKIS

1st SUPERVISOR: ATHANASIOS N. PAPATHANASIOU
2nd SUPERVISOR: ANASTASIOS G. MARAS
3rd SUPERVISOR: SOTIRIOS S. DESPOTIS

PATRA, SEPTEMBER 2014

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Από μικρή ηλικία με απασχόλησε η ασθένεια και ο θάνατος, βιώνοντάς τα στο οικογενειακό περιβάλλον και στη συνέχεια στα πρόσωπα των συγχωριανών μου στην Κρήτη. Μεγαλώνοντας ήθελα να ψάξω το γιατί, και τι γίνεται με τους ανθρώπους που τους κατέβαλε η ασθένεια και αναχώρησαν για μια άλλη κατάσταση, οι οποίοι όμως ποτέ δεν έσβησαν από τη μνήμη μου. Σε αυτούς προστέθηκαν πολλοί άλλοι, καθώς άνοιγε ο κύκλος, λόγω των σπουδών, του στρατού και των σχολείων στα οποία δίδαξα.

Διαβάζοντας, το 1990, για το βίο του γέροντα Παϊσίου Αγιορείτη, πρώτα με γοήτευσε το χάρισμά του να σου λέει το όνομά σου χωρίς να σε γνωρίζει και πράγματα για σένα. Αργότερα, όμως, με συγκλόνισε ο τρόπος με τον οποίον έβλεπε τις πολλές αρρώστιές του και το πώς περίμενε το θάνατο. Στη συνέχεια έμαθα για τον Πορφύριο Κουσοκαλυβίτη και μου φαινόταν ότι μοιάζουν σε πολλά, ως προς τη βιωτή τους. Πηγαίνοντας στην Εύβοια άκουσα για τον Ιάκωβο Τσαλίκη και τα κατορθώματά του. Μου έκανε εντύπωση το ότι τους επισκέπτονταν, αν και κατά κόσμο οι ίδιοι ήταν αγράμματοι, Πατριάρχες, καθηγητές Πανεπιστημίου, ανώτατοι δικαστικοί, πλήθος κόσμου και αγγίζονταν βαθειά. Αυτό με έκανε να θέλω να μελετήσω τη ζωή τους, τις ασθένειες και το θάνατό τους, και να βρω καταρχήν τι ήταν αλήθεια από όσα ακούγονταν, ως ποιο σημείο υπήρχε η ανθρώπινη υπερβολή και ο μύθος, που μοιάζουν και σε τι διαφέρουν μεταξύ τους. Επίσης, με αυτή τη μελέτη, θα ήθελα να γνωρίσουν βαθύτερα, όσοι έχουν παρόμοιες με μένα αγωνίες, τον άλλο τρόπο βίου, αυτό των οσίων, των «ομοιοπαθών» μας.

Ήταν συγκλονιστική η παρουσία των τριών σύγχρονων γερόντων, κατά τη μελέτη του βίου και των λόγων τους. Η κορύφωση ήταν όταν «συνοδοιοπορώντας» με τον Πορφύριο στον Άθωνα έμαθα για την αγιοκατάταξή του. Αλλά και οι Παΐσιος και Ιάκωβος δεν υστέρησαν σε οσιότητα βίου. Ευχαριστώ τη σύζυγο και τον υιό μου, ο οποίος γεννήθηκε την ημέρα της κοίμησης του γέροντα Παϊσίου. Πιστεύω ότι η οικογένειά μου δεν με στερήθηκε κατά την εργασία μου, γιατί αυτή ήταν πλούτος για όλους τους, και θα είναι ειδικά για τον μικρό, όταν θα αρχίσει να μιλά και να διαβάζει· τώρα απλώς ανακάτεψε τα χαρτιά και ήθελε να παίξει με τον υπολογιστή.

Θα ήθελα, τελειώνοντας τις σπουδές μου, να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στους καθηγητές Αθανάσιο Αντωνόπουλο και Γεώργιο Ν. Φίλια (ΟΡΘ 50), Σταύρο Γιαγκάζογλου (ΟΡΘ 60), Αθανάσιο Ν. Παπαθανασίου (ΟΡΘ 51) και

Σπυριδούλα Αθανασοπούλου – Κυπρίου (ΟΡΘ 61), οι οποίοι με δίδαξαν θεολογία στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο αυτά τα τρία χρόνια (2011 - 2014), κατά τα οποία συνέβησαν συμπαντικά γεγονότα στη ζωή μου· η αγάπη μου και ο σεβασμός προς τους διδάσκοντες φαίνεται και με την επιμέλειά μου. Τους αφιερώνω τον κόπο της διπλωματικής εργασίας μου. Ευχαριστίες και στους αξιολογητές Αναστάσιο Μαρά και Σωτήρη Δεσπότη. Ιδιαίτερος όμως ευχαριστώ το σύμβουλο καθηγητή μου Αθανάσιο Ν. Παπαθανασίου, ο οποίος ξαναβρέθηκε στην πνευματική πορεία μου, σχεδόν είκοσι χρόνια μετά την πρώτη συνάντησή μας, ως επιμορφωτή και επιμορφούμενου τότε. Κάθε επικοινωνία μαζί του, με οποιοδήποτε τρόπο, ήταν πηγή χαράς και έμπνευσης.

Ηράκλειο, 3 Σεπτεμβρίου 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	3 - 4
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	5 - 7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8 - 16
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	17

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΑΪΣΙΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ: Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΠΑΪΣΙΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗ

1. Ο βίος του ως κοσμικού.....	19 - 21
2. Ο βίος του ως μοναχού.....	21 - 25

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄ Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΑΪΣΙΟ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗ

1. Τα αίτια της ασθένειας.....	26 - 35
2. Η αντιμετώπιση της ασθένειας και η στάση του προς τους αρρώστους.....	35 - 47
3. Το νόημα του πόνου και της ασθένειας.....	47 - 50
4. Η ιατρική και το θαύμα.....	50 - 54
5. Η στάση του Παϊσίου στη δική του ασθένεια.....	54 - 58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΑΪΣΙΟ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗ

1. Οι λόγοι του για το μυστήριο του θανάτου.....	59 - 62
2. Παράδεισος και κόλαση.....	62 - 71
3. Μνήμη θανάτου και προετοιμασία για την αιωνιότητα.....	71 - 74
4. Ο Παΐσιος Αγιορείτης και ο θάνατός του.....	74 - 77

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄ ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΙΧΕ ΔΕΧΤΕΙ Ο ΠΑΪΣΙΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΗΝ ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ

1. Καινή Διαθήκη.....	78 - 82
2. Παλαιά Διαθήκη.....	82 - 83
3. Λειτουργικά και ασκητικά κείμενα.....	83 - 84

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗΣ: Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗ

1. Ο βίος του ως κοσμικού.....86 - 87
2. Ο Πορφύριος ως μοναχός στο Άγιο Όρος.....87 - 90
3. Η «είσοδος» του Πορφυρίου στον κόσμο.....90 - 92
4. Η επιστροφή στα Καυσοκαλύβια.....92- 93

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄ Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΟΡΦΥΡΙΟ ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗ

1. Η ασθένεια και τα αίτιά της.....94 - 99
2. Ο τρόπος αντιμετώπισης της ασθένειας και το νόημα του πόνου.....99- 111
3. Η ιατρική και το θαύμα.....111 - 114
4. Η στάση του Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτη στη δική του ασθένεια.....114 - 118

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΟΡΦΥΡΙΟ ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗ

1. Το μυστήριο του θανάτου.....119 - 122
2. Παράδεισος και κόλαση.....122 - 123
3. Μνήμη θανάτου και προετοιμασία για την αιωνιότητα.....123 - 125
4. Ο Πορφύριος και η αντιμετώπιση του δικού του θανάτου.....125 - 129

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄ ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗ ΣΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ

1. Καινή Διαθήκη.....129 - 135
2. Παλαιά Διαθήκη.....135 - 137
3. Λειτουργικά κείμενα.....137 - 139
4. Πατερικά και ασκητικά κείμενα.....140 - 141
5. Άλλοι συγγραφείς.....141 - 142

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΙΑΚΩΒΟΣ ΤΣΑΛΙΚΗΣ: Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ ΤΣΑΛΙΚΗ

1. Ο Ιάκωβος ως κοσμικός.....143 - 147

2. Ο Ιάκωβος ως μοναχός και ηγούμενος στη μονή του Οσίου Δαβίδ.....	147 - 151

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄ Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΑΚΩΒΟ ΤΣΑΛΙΚΗ

1. Τα αίτια της ασθένειας.....	152 - 154
2. Η αντιμετώπιση της ασθένειας και το νόημα του πόνου.....	154 - 160
3. Η στάση του Ιάκωβου Τσαλίκη στη δική του ασθένεια.....	160 - 166

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΑΚΩΒΟ ΤΣΑΛΙΚΗ

1. Το μυστήριο του θανάτου και η μνήμη θανάτου.....	167 - 171
2. Παράδεισος και κόλαση.....	171 - 173
3. Ο Ιάκωβος Τσαλίκης και ο θάνατος του.....	173 - 176

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄ ΟΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΙΧΕ ΔΕΧΤΕΙ Ο ΙΑΚΩΒΟΣ ΤΣΑΛΙΚΗΣ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΗΝ ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ

1. Καινή Διαθήκη.....	177
2. Πατερικά και λειτουργικά κείμενα.....	177 - 178

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΑΪΣΙΟΣ, ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ, ΙΑΚΩΒΟΣ: ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ

1. Ως προς το βίο τους.....	179 - 181
2. Ως προς την ασθένεια, τα αίτιά της και τον τρόπο αντιμετώπισής της.....	181 - 191
3. Ως προς το θάνατο.....	191 - 196

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	197 - 203

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	204 - 211

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	212

SUMMARY.....	213

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ασθένεια και ο θάνατος αποτελούν συνταρακτικά γεγονότα της ανθρώπινης ύπαρξης. Μια σοβαρή αρρώστια, σωματική ή ψυχική, αλλάζει τη ζωή του ανθρώπου, τον ταπεινώνει και είναι αδύνατον στη συνέχεια να τον αφήσει ανεπηρέαστο. Άρα φαίνεται ότι η αρρώστια έχει μια μυστική δύναμη. Ο σύγχρονος άνθρωπος με την αλματώδη ανάπτυξη των βιοεπιστημών συνήθως ελπίζει στη θεραπεία του από τους γιατρούς ή, σε περίπτωση ανίατων ασθενειών, από τον Θεό. Άλλες φορές μαθαίνει να ζει με την αρρώστιά του, ενώ με κάποιες αρρώστιες η ζωή γίνεται ένα μαρτύριο. Ο θάνατος βιώνεται ως απώλεια αγαπημένων προσώπων, αλλά και ως ένα μελλοντικό γεγονός βέβαιο για κάθε άνθρωπο. Μόνο ο άνθρωπος από όλα τα έμβια όντα γνωρίζει από πριν, ενώ ζει και κινείται, ότι θα πεθάνει. Αυτό προκαλεί φόβο σε κάποιους ανθρώπους και συνήθως απωθείται για να γίνεται η ζωή πιο ευχάριστη. Άλλοι έχουν κάποια μνήμη θανάτου και προσπαθούν να ζουν τη ζωή τους με σεβασμό και αξιοπρέπεια. Πρόκειται για μεγάλα θέματα με τα οποία έχουν ασχοληθεί πολλοί, βλέποντάς τα από διάφορες οπτικές (ιατρικές, φιλοσοφικές, ψυχολογικές, θεολογικές κ.ά.).

Η ορθόδοξη θεολογία κάνει λόγο για τη δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπου, την πτώση και τις τραγικές συνέπειές της, με την ασθένεια και το θάνατο. Η αρχή της ζωής του ανθρώπου στον παράδεισο είχε σχέση με το ζωοποιό Πνεύμα και οι πρωτόπλαστοι έγιναν κοινωνοί της ζωής της Τριάδας. Ο Θεός είναι άκτιστος, αίδιος, άπειρος, άφθαρτος. Ο άνθρωπος και τα άλλα δημιουργήματα του Θεού χαρακτηρίζονται από τη ρευστότητα, τη κτιστότητα και τη φθαρτότητα. Το κτιστό δεν είναι από μόνο του τέλει όπως η άκτιστη θεότητα και γι' αυτό έχει την ανάγκη να μετέχει στο άκτιστο, για να ζει αληθινά. Η κίνηση κάθε όντος, κατά το Νίκο Ματσούκα, είναι διπολική: προοδευτικά προς τον άπειρο Θεό, και παλινδρομικά προς την άβυσσο του μηδενός¹.

Ο άνθρωπος πλάστηκε από τον Θεό «κατ' εἰκόνα» και «καθ' ὁμοίωσίν» Του (Γεν. 1: 26). Όταν μιλάμε για εικόνα του Θεού στον άνθρωπο αναφερόμαστε, σύμφωνα με τον Ιωάννη Ζηζιούλα, σε κάτι το οποίο χαρακτηρίζει αποκλειστικά τον Θεό και μεταγγίζεται στον άνθρωπο. Επομένως πρέπει να αναζητήσουμε την εικόνα του Θεού στην ελευθερία του ανθρώπου να κυριαρχεί στον κόσμο και στον εαυτό του, το «ἀύτεξούσιον». Πρόκειται για μια ελευθερία, την οποία είναι δύσκολο να

¹ Βλ. Ματσούκα Νίκου, *Το πρόβλημα του κακού*, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη ²1986, σσ. 50-51.

αντέξει ο άνθρωπος και αυτό αποτελεί την τραγωδία του². Ο άνθρωπος θα έπρεπε να τελειοποιηθεί βαθμιαία και να φθάσει στη θέωση. Η θέωση, κατά τον Ζηζιούλα, είναι η αιώνια επιβίωση του προσώπου ως μοναδικής, ανεπανάληπτης και ελεύθερης υπόστασης, ως αγαπόντος και αγαπωμένου, και αποτελεί την πεμπτουσία της σωτηρίας, τον ευαγγελισμό του ανθρώπου, τη μετοχή όχι στη φύση ή ουσία του Θεού, αλλά στην προσωπική του ύπαρξη³. Για να προφυλάξει ο Θεός τους πρωτόπλαστους από την πρόωρη χρήση του δένδρου της γνώσης, επισημαίνει ο Ιωάννης Ρωμανίδης, τους έδωσε την εντολή να μη φάνε από αυτό μέχρι, με την πνευματική τους άσκηση, να γίνουν ώριμοι. Με την προτροπή, όμως, του διαβόλου παρήκουσαν την εντολή, αμαυρώθηκε ο εικονισμός και δεν κερδήθηκε η αθανασία. Δεν χάθηκε όμως το λογικό και το αυτεξούσιο. Ο διάβολος ήθελε να τους θανατώσει και σωματικά, αλλά δεν είχε τη δύναμη⁴. Ο Νίκος Ματσούκας περιγράφει το προπατορικό αμάρτημα «ως μια προμηθεϊκή σύγκρουση του ανθρώπου με τον Θεό, μια ύβρη για να αποκτήσει την ισοθεΐα»⁵. Κατά τον Χρήστο Γιανναρά η πτώση του ανθρώπου είναι «μια μεγαλειώδης τραγωδία αποκαλυπτική των απεριόριστων ορίων της προσωπικής ελευθερίας, των συμπαντικών διαστάσεων της αλήθειας του προσώπου – αποκαλυπτική τελικά της δόξας του Θεού»⁶.

Η Βιβλική αποκάλυψη στρέφει την προσοχή της στη θρησκευτική σημασία της αρρώστιας και του πόνου, μέσα στο πλαίσιο του σχεδίου του Θεού για τη σωτηρία. Με την αρρώστια εκδηλώνεται η εξουσία του θανάτου πάνω στον άνθρωπο (Α΄ Κορ. 11: 28-32)⁷.

Η Παλαιά Διαθήκη βλέπει τη ασθένεια και τον πόνο ως καταστάσεις αδυναμίας, ως κακά που δεν θα έπρεπε να υπάρχουν. Ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο για να είναι ευτυχισμένος. Η υγεία είναι μια ευεργεσία του Θεού. Ο πόνος τονίζεται ότι είναι παγκόσμιος: «βρωτός γάρ γεννητός γυναικός ὀλιγόβιος καί πλήρης ὀργῆς» (Ιώβ 14: 1). Δεν αναζητούνται οι φυσικές αιτίες της αρρώστιας, εκτός από

² Βλ. Ζηζιούλα Ιωάννη, *Η κτίση ως ευχαριστία. Θεολογική προσέγγιση στο θέμα της οικολογίας*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ³1998, σ. 104.

³ Βλ. Ζηζιούλα Ιωάννη, «Από τό προσωπεῖον εἰς τό πρόσωπον, ἡ συμβολή τῆς πατερικῆς θεολογίας εἰς τήν ἔννοια τοῦ προσώπου» στο: *Η ιδιοπροσωπία του νέου Ελληνισμού*, τ. Β΄, εκδ. Ίδρυμα Γουλανδρή-Χόρν, Αθήνα 1983, σ. 320.

⁴ Βλ. Ιωάννου Ρωμανίδου, *Το προπατορικό αμάρτημα*, εκδ. Δόμος, Αθήνα ²1989, σσ. 124, 145, 156-157.

⁵ Βλ. Ματσούκα Νίκου, *Το πρόβλημα του κακού*, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη ²1986, σ. 175.

⁶ Βλ. Χρήστου Γιανναρά, *Αλφαθητάρι της πίστης*, εκδ. Δόμος, Αθήνα ⁵1986, σ. 130.

⁷ Βλ. Jean Gibley, Pierre Grelot, «Ασθένεια / Θεραπεία», *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, μτφ. Μίκρας Σκαρά, εκδ. Βιβλικό κέντρο Άρτος Ζωής, Αθήνα 1980, σ. 150.

εκείνες οι οποίες είναι πολύ φανερές, όπως για παράδειγμα τα γηρατειά και οι πληγές. Η ασθένεια θεωρείται ως πλήγμα του Θεού στον άνθρωπο (Εξ. 4: 6, Ιώβ 16: 12 και 19: 21, Ψαλμ. 38: 11). Το θρησκευτικό συναίσθημα συνέδεσε την ασθένεια με την αμαρτία. Η αμαρτία φέρνει τη δυστυχία. Η εμπειρία της ασθένειας έχει ως αποτέλεσμα να οξύνει στον άνθρωπο τη συνείδηση της αμαρτίας. Κάθε ασθένεια δεν έχει απαραίτητα ως αιτία της τις προσωπικές αμαρτίες εκείνου που ασθενεί. Όταν η ασθένεια πλήττει τους δίκαιους μπορεί να είναι μια δοκιμασία για να δείξουν την πιστότητά τους, όπως συνέβη με τον Ιώβ και τον Τωβία⁸. Η Παλαιά Διαθήκη, κατά τον π. Φιλόθεο Φάρο, χρησιμοποιεί μια γλώσσα κατάλληλη για τον άνθρωπο της εποχής της. Όταν ο άνθρωπος παραβιάζει τις εντολές του Θεού, βιάζει τη φύση του και έρχεται ως συνέπεια η νόσος⁹. Η Παλαιά Διαθήκη δεν απαγορεύει την ιατρική περίθαλψη. Για παράδειγμα ο Ησαΐας τη χρησιμοποίησε για να θεραπεύσει τον Εζεκία (Δ΄ Βασ. 20: 7). Υπάρχει η χρήση απλών φαρμάκων. Ο άνθρωπος όμως είναι καλό να καταφεύγει στον Θεό, στον κατεξοχήν ιατρό του ανθρώπου (Εξ. 15: 26). Από τον Θεό προέρχονται οι αρρώστιες και από Αυτόν θα υπάρξει η θεραπεία. Η ασθένεια ακόμα και αν έχει κάποιο νόημα παραμένει κάτι το κακό. Γι' αυτό οι εσχατολογικές επαγγελίες των προφητών προβλέπουν την εξάλειψη της ασθένειας (Ησ. 35: 5, 25: 8, 65: 19)¹⁰. Πολλοί ψαλμοί είναι προσευχές αρρώστων που ζητούν τη θεραπεία τους (Ψαλμ. 6, 77, 40, 87). Η Παλαιά Διαθήκη δεν τονίζει τη χρησιμότητα του πόνου και πλέκει το εγκώμιο του ιατρού. Οι προφήτες υποστήριξαν ότι ο πόνος δεν διαφεύγει της προσοχής του Θεού. Υπάρχουν στο σύμπαν κακές δυνάμεις, εχθρικές προς τον άνθρωπο. Προοδευτικά όμως οι προφήτες ανακαλύπτουν την εξαγνιστική και παιδαγωγική αξία του πόνου¹¹.

Ο Χριστός σε όλη τη διάρκεια της επίγειας παρουσίας Του συναντούσε στο δρόμο ασθενείς. Είδε την ασθένεια σαν κάτι κακό που κάνει τους ανθρώπους να υποφέρουν, συνέπεια της αμαρτίας, σημάδι της δύναμης του διαβόλου πάνω στους ανθρώπους. Αντιμετώπισε με συμπόνια τους αρρώστους. Διέκρινε τη φυσική αρρώστια από το δαιμονισμό και θεράπευσε πολλούς ασθενείς. Με «τά σημεία» Του

⁸ Βλ. Jean Gible, Pierre Grelot, «Ασθένεια / Θεραπεία», *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, μτφ. Μίκρας Σκαρά, εκδ. Βιβλικό κέντρο Άρτος Ζωής, Αθήνα 1980, σσ. 150-151.

⁹ Βλ. Φιλοθέου Φάρου, *Η ίαση ως υγείας ολοκληρία. Η ολιστική ιατρική ως εκκλησιαστική παράδοση και επιστημονική πρωτοπορία*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1998, σσ. 70, 73.

¹⁰ Βλ. Jean Gible, Pierre Grelot, «Ασθένεια / Θεραπεία», *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, μτφ. Μίκρας Σκαρά, εκδ. Βιβλικό κέντρο Άρτος Ζωής, Αθήνα 1980, σσ. 151-152.

¹¹ Βλ. Marie – Leon Ramlot, Jacques Guillet, «Πόνος», *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, μτφ. Ιωάννη Καραβιδόπουλου, εκδ. Βιβλικό κέντρο Άρτος Ζωής, Αθήνα 1980, σσ. 844-846.

άρχισε να δείχνει το θρίαμβό Του επάνω στο διάβολο και να εγκαθιδρύει τη Βασιλεία Του στη γη. Μέσα στην ιστορία η ασθένεια δεν θα εξαλειφθεί από τον κόσμο, αλλά η θεϊκή δύναμη η οποία εσχατολογικά θα την εξαφανίσει, ενεργεί από τώρα εδώ στη γη. Όλα είναι δυνατά με την πίστη στον Χριστό. Τα θαύματα σηματοδοτούν την τελειότητα την οποία θα έχει η ανθρωπότητα στη Βασιλεία του Θεού. Οι πράξεις του Χριστού προς τους ασθενείς προμηνύουν τα Μυστήρια της Εκκλησίας. Όσο θα υπάρχει αυτός ο κόσμος, η ανθρωπότητα θα υφίσταται τις συνέπειες της αμαρτίας, αλλά οι ασθενείς, με το Πάθος του Χριστού, έχουν πια λυτρωτική αξία και συνδέουν τον άνθρωπο με τον πάσχοντα Χριστό. Η ασθένεια έχει ενταχθεί, όπως ο πόνος και ο θάνατος, στην οικονομία της σωτηρίας. Το να υποφέρει κάποιος δεν είναι καθόλου εύκολο, αφού αυτό αποτελεί μεγάλη δοκιμασία. Γι' αυτό ο άνθρωπος είναι καλό να υπηρετεί τους ασθενείς και με αυτό υπηρετεί τελικά τον ίδιο τον Χριστό (Ματθ. 25: 36)¹². Στην Καινή Διαθήκη η λέξη πόνος συναντάται δύο φορές, στην Αποκάλυψη του Ιωάννη (Αποκ. 16: 10 και 21: 4). Παράλληλα χρησιμοποιούνται οι συνώνυμες λέξεις: βάσανος, λύπη, οδύνη, θλίψη, στεναγμός, και τα ρήματα πάσχω και πενθώ. Ο Χριστός υπήρξε ευαίσθητος απέναντι στον ανθρώπινο πόνο. Δεν χάριζε μόνο τη λύτρωση από τον πόνο στους πάσχοντες, αλλά συγχωρούσε τις αμαρτίες τους¹³. Ο ίδιος ο Κύριος πόνεσε. Στο Πάθος συγκέντρωσε όλο τον ανθρώπινο πόνο, από την προδοσία ως την εγκατάλειψη. Ο πόνος με τον Χριστό μπορεί να μακαρίζεται, γιατί προετοιμάζει τους ανθρώπους να δεχθούν τη Βασιλεία, να φανερωθεί η δόξα του Θεού. Ο πόνος κάνει τον άνθρωπο «σύμμορφο» με τον Χριστό (Φιλιπ. 3: 10). Ο Χριστός έγινε αλληλέγγυος με όλους αυτούς που πονούν και το ίδιο ζητά να κάνουν όσοι πιστεύουν σ' Αυτόν.¹⁴

Με την προπατορική αμαρτία επικράτησε στον κόσμο ο θάνατος, ο πόνος, η ασθένεια, η φθορά, το κακό. Ο Θεός επέτρεψε το θάνατο και τη διάλυση του ανθρώπου, αφενός για να μη γίνει αθάνατο το κακό, αφετέρου για να αναπλάσει τον άνθρωπο με την Ανάσταση Του. Το να βλέπει ο άνθρωπος το θάνατο στο πρόσωπο

¹² Βλ. Jean Gible, Pierre Grelot, «Ασθένεια / Θεραπεία», *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, μτφ. Μίκρας Σκαρά, εκδ. Βιβλικό κέντρο Άρτος Ζωής, Αθήνα 1980, σσ. 152-153.

¹³ Βλ. Σταύρου Πουλογιαννόπουλου, *Ο πόνος στα ελληνορωμαϊκά χρόνια και η αντιμετώπιση του από το ναζωραίο Ιησού στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιο*, Διπλωματική Εργασία, Βιβλιοθήκη ΕΑΠ, [http://class.eap.gr/LotusQuickr/orthde/PageLibraryC22573A100404F18.nsf/0/F0A7001A85A921F7C22573A20042129F/\\$file/%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%99%CE%91%CE%9D%CE%9D%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%9F%CE%A3%20%CE%A3%CE%A4%CE%91%CE%A5%CE%A1%CE%9F%CE%A3.pdf](http://class.eap.gr/LotusQuickr/orthde/PageLibraryC22573A100404F18.nsf/0/F0A7001A85A921F7C22573A20042129F/$file/%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%99%CE%91%CE%9D%CE%9D%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%9F%CE%A3%20%CE%A3%CE%A4%CE%91%CE%A5%CE%A1%CE%9F%CE%A3.pdf), Πάτρα 2013, σσ. 11-12, 72, 77. Ανάκτηση 25-8-2014.

¹⁴ Βλ. Marie – Leon Ramlot, Jacques Guillet, «Πόνος», *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, μτφ. Ιωάννη Καραβιδόπουλου, εκδ. Βιβλικό κέντρο Άρτος Ζωής, Αθήνα 1980, σσ. 844-848.

του άλλου, πριν το δικό του θάνατο, θα μπορούσε να αποτελέσει ευκαιρία για μετάνοια. Δεν έκανε λοιπόν το θάνατο ο Θεός, αλλά αίτιοί του ήταν πρώτα ο διάβολος και μετά, με τη συγκατάθεσή του, ο άνθρωπος¹⁵. Ο άνθρωπος πάντως βρίσκεται κάτω από την εξουσία του θανάτου· θάνατος προσφιλών προσώπων, θάνατος τον οποίο θα αντιμετωπίσει καθένας για λογαριασμό του. Η αντίληψη για τον Άδη στην Παλαιά Διαθήκη είναι πολύ πρωτόγονη· άνοιγμα που χάσκει, πηγάδι βαθύ, τόπος σιωπής (Ψαλμ. 114: 17), τόπος σκότους και λήθης (Ψαλμ. 87: 12), όπου συγκεντρώνονται όλοι οι νεκροί. Η ύπαρξη των νεκρών δεν διαφέρει από τον ύπνο, χωρίς όμως ελπίδα και χωρίς γνώση του Θεού. Η Παλαιά Διαθήκη αρνήθηκε να υποτιμήσει την εδώ ζωή, χάριν μιας φανταστικής αθανασίας, περιμένοντας την αποκάλυψη του Θεού για να δια φωτίσει το μυστήριο του θανάτου. Ο θάνατος είναι η κοινή μοίρα όλων των ανθρώπων, αποτελεί απόφαση του Θεού και υπογραμμίζει την ταπεινή θέση του ανθρώπου μπροστά στον αθάνατο Θεό. Ο ζωντανός άνθρωπος αισθάνεται το θάνατο ως μια εχθρική δύναμη. Είναι αδύνατον να θεωρηθεί ο θάνατος ως ένα απλό φυσικό φαινόμενο, που η φυσική του παρατήρηση θα εξαντλούσε όλο το περιεχόμενό του. Ο θάνατος δεν μπορεί να μην έχει κάποιο νόημα. Όταν ο Θεός ιδρύσει την εσχατολογική Βασιλεία Του θα καταστρέψει για πάντα το θάνατο τον οποίο δεν έκανε αρχικά. Οι δίκαιοι θα αναστηθούν στην αιώνια ζωή, ενώ οι υπόλοιποι θα παραμείνουν στον τόπο της αιώνιας καταδίκης στον Άδη¹⁶.

Η ανθρωπότητα, κατά την Καινή Διαθήκη, βρίσκεται κάτω από την κυριαρχία του θανάτου. Ο Παύλος τονίζει ότι «δι' ενός ανθρώπου ή άμαρτία είς τόν κόσμον είσηλθε καί διά τής άμαρτίας ό θάνατος» (Ρωμ. 5: 12). Η άμαρτία είναι «τό κέντρον τοῦ θανάτου» (Α' Κορ. 15: 56), γιατί ο θάνατος είναι ο καρπός της (Ρωμ. 6: 16). Το ότι ο άνθρωπος γεννιέται έχοντας μέσα του τη δύναμη του θανάτου και της άμαρτίας, κατά τον Ιωάννη Ρωμανίδα, οφείλεται στην ενέργεια του διαβόλου και στην ασθένεια όλης της κτίσης και της ανθρώπινης φύσης, από την οποία δημιουργεί ο Θεός κάθε νέο άνθρωπο. Αφού ο άνθρωπος είναι αναπόσπαστο μέρος της φύσης, αδυνατεί να ξεφύγει από τη φθορά που κυριαρχεί σ' αυτήν. Ο άνθρωπος είναι «γῆ» (Γεν. 3: 19). Μεταξύ των κληρονομικών ασθενειών της ανθρωπότητας, η βάση γενικά όλων των ασθενειών, είναι η φθορά και ο θάνατος, με τα οποία ο διάβολος και η άμαρτία βασιλεύουν. Ο θάνατος, ο οποίος είναι στα χέρια του διαβόλου, είναι η ρίζα από την

¹⁵ Βλ. Ιωάννου Ρωμανίδου, *Το προπατορικόν αμάρτημα*, εκδ. Δόμος, Αθήνα ²1989, σσ. 157-158.

¹⁶ Βλ. Pierre Grelot, «θάνατος», *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, μτφ. Βασίλειος Στογιάννος, εκδ. Βιβλικό κέντρο Άρτος Ζωής, Αθήνα 1980, σσ. 455-459.

οποία προέρχεται ο εγωισμός, το μίσος, η ζήλεια¹⁷. Αμαρτία στη συνέχεια είναι κάθε παράβαση του θείου θελήματος και επομένως η αστοχία του ανθρώπου να πραγματοποιήσει τον αρχικό του προορισμό¹⁸. Κατά τον μακαριστό Παναγιώτη Νέλλα, «ο θάνατος γίνεται ο τρόπος με τον οποίο το ανθρώπινο σώμα εισδύει στα εσώτατα της γης, φθάνει στα μύχια της κτίσεως. Με το θάνατο ο άνθρωπος αγγίζει τα όρια του σύμπαντος, γίνεται αέρας και νερό και φωτιά, ύλη και ενέργεια, στοιχείο του διαστήματος. "Επιστρέφει ὁ χοῦς ἐπὶ τὴν γῆν, ὡς ἦν" (Εκκλ.12: 7). Αλλ' αυτός ο "ὁ χοῦς" δεν είναι πια μόνο ύλη. Έχει επάνω του αληθινά και πραγματικά το "λόγο" και το "εἶδος" του ανθρώπου, όπως θα ἔλεγε ο ἅγιος Μάξιμος»¹⁹.

Οι συνέπειες της πτώσης ήταν τραγικές για τον άνθρωπο μέσα στην πορεία της ιστορίας του. Σε όλη την πορεία της Παλαιάς Διαθήκης ζει με το φόβο ότι τα πάντα τελειώνουν με το θάνατο, ότι οι ψυχές θα παραμείνουν αλύτρωτες, έχοντας ως μόνη ελπίδα τον ερχομό του Μεσσία. Η ζωή όλων των ανθρώπων, κατά τον ἅγιο Λουκά τον ιατρό (1877 – 1961), αρχιεπίσκοπο Κριμαίας, έχει τώρα θλίψη και πόνο. Οι θλίψεις στην κοινωνική και οικογενειακή ζωή είναι ο σταυρός μας: ο αποτυχημένος γάμος, η ανεπιτυχής επιλογή επαγγέλματος, οι σοβαρές ασθένειες, η περιφρόνηση, η ατιμία, η απώλεια της περιουσίας, η ζήλεια των συζύγων, η συκοφαντία και τόσα ἄλλα κακά²⁰. «Οι συνέπειες της ανταρσίας του προπάτορα αίρονται από τη στιγμή που η υπαρκτικά αυτονομημένη φύση ενώθηκε υποστατικά με τον Θεό. Τώρα πια στα όρια της τεμαχισμένης φύσης υπάρχει ένα Πρόσωπο που συνιστά υπόσταση ζωής, το Πρόσωπο του Χριστού»²¹. Μόνο ο Χριστός γεννήθηκε εκτός της τυραννίας του διαβόλου. Η από τον Χριστό μη κατάργηση του θανάτου θα σήμαινε ότι βασιλεύει ακόμα η αμαρτία. Το σώμα φθείρεται και γνωρίζει το θάνατο μέχρι τη συντέλεια του κόσμου, όταν θα αναστηθεί²². Κατά τη διάρκεια της ζωής του Χριστού διαφαίνονταν τα «σημεία» της μελλοντικής νίκης Του κατά του θανάτου, όταν ανάστανε νεκρούς. Κατέβηκε στον Άδη και ἔλαβε «τάς κλεῖς τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ᾄδου» (Αποκ. 1: 18). Ἐγινε ο «πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν» (Κολ. 1: 18) και κατήργησε την εξουσία του διαβόλου. Ο Κύριος δεν εξαφανίζεται από τον κόσμο το

¹⁷ Βλ. Ιωάννου Ρωμανίδου, *Το προπατορικό αμάρτημα*, εκδ. Δόμος, Αθήνα ²1989, σσ. 159-161, 163.

¹⁸ Βλ. στο ίδιο, σσ. 163-164.

¹⁹ Βλ. Παναγιώτη Νέλλα, *Ζών θεούμενον*, εκδ. Αρμός, Αθήνα ³1992, σσ. 71-72.

²⁰ Βλ. *Αγίου Λουκά αρχιεπισκόπου Κριμαίας, Λόγοι και ομιλίες*, τ. Γ', μτφ. Στυλιανού Ν. Κεμεντζετζίδη, εκδ. Ορθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 204.

²¹ Βλ. Χρήστου Γιανναρά, *Η ελευθερία του ήθους*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα ³1989, σ. 59.

²² Βλ. Ιωάννου Ρωμανίδου, *Το προπατορικό αμάρτημα*, εκδ. Δόμος, Αθήνα ²1989, σσ. 135, 166.

θάνατο, τον κάνει όμως ανίσχυρο. Στη συντέλεια των αιώνων θα καταστραφεί για πάντα ο θάνατος, «θά καταποθῆ εἰς νῆκος» (Α΄ Κορ. 15: 26). Ο θάνατος άλλαξε νόημα από τότε που ο Χριστός τον έκανε όργανο σωτηρίας και αποτελεί κέρδος για το χριστιανό, αφού για τον πιστό ο Χριστός είναι η ζωή του (Φιλιπ. 1: 21)²³.

Επιλέξαμε στην εργασία αυτή να ασχοληθούμε με το πώς αντιμετώπισαν την ασθένεια και το θάνατο τρεις σύγχρονοι γέροντες, οι Παΐσιος Αγιορείτης, Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης και Ιάκωβος Τσαλίκης, οι οποίοι έζησαν στις μέρες μας, ανάμεσά μας και πολλοί συνάνθρωποί μας τους «ψηλάφισαν». Άνθρωποι ομοιοπαθείς με μας, με απίστευτες αρρώστιες, με ένα τρόπο βίου ο οποίος προκαλεί έκπληξη. Από ότι γνωρίζουμε δεν υπάρχει κάποια ανάλογη προσπάθεια, να παρουσιαστούν μαζί και οι τρεις πατέρες ως προς το πώς μίλησαν και βίωσαν οι ίδιοι την ασθένεια και το θάνατο, και ιδίως το να γίνει η προσέγγισή τους με επιστημονικό τρόπο, με βάση τα έγκυρα κείμενα τους. Αποφύγαμε, όπως γράφουμε στα αντίστοιχα κεφάλαια του βίου των, τις υπερβολές, τις παραποιήσεις των λόγων τους και πολλούς μύθους.

Ο Παΐσιος Αγιορείτης (1924 - 1994), μικρασιατικής καταγωγής, ήλθε στην Κόνιτσα και έζησε κυρίως στο Άγιο Όρος, όχι σε μοναστήρι, αλλά σε κελιά της ερήμου. Το τελευταίο διάστημα της ζωής του έμεινε στην Παναγούδα, κοντά στις Καρυές. Υπέφερε από πολλές αρρώστιες, το μεγαλύτερο διάστημα της ζωής του χωρίς να πηγαίνει στους γιατρούς και χωρίς να παίρνει φάρμακα. Ενώ έκανε υπέρμετρη άσκηση σε όλα τα μέρη που έζησε, έλεγε κάτι το οποίο προκαλεί εντύπωση: «εγώ όσο ωφελήθηκα από την αρρώστια, δεν ωφελήθηκα από όλη την άσκηση που είχα κάνει μέχρι τότε»²⁴. Ως προς το θάνατο σε όλη του τη ζωή προετοιμαζόταν για το «μεγάλο ταξίδι»²⁵ και έλεγε ότι δεν φοβόταν το θάνατο. Είχε πει ακόμα ότι λόγω της αγάπης του στον Χριστό «οι αποστάσεις καταργούνται και η επαφή θα υπάρχει μαζί σας και σ' αυτήν την ζωή από μακριά και στην άλλη που είναι ακόμη πιο μακριά»²⁶. Ήθελε να κοιμηθεί και να ταφεί στην Παναγούδα και είχε ετοιμάσει τον τάφο του. Η τελευταία μεγάλη αρρώστιά του ο καρκίνος τον κράτησε στον κόσμο, πιεζόμενος από πολλά πνευματικά του παιδιά για κάποια θεραπεία, και

²³ Βλ. Pierre Grelot, «θάνατος», *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, μτφ. Βασίλειος Στογιάννος, εκδ. Βιβλικό κέντρο Άρτος Ζωής, Αθήνα 1980, σσ. 459-462.

²⁴ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 212.

²⁵ Βλ. στο ίδιο, σ. 253.

²⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε΄, Πάθη και Αρετές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σ. 230.

δεν επέστρεψε τελικά στο Άγιο Όρος. Ο τάφος του βρίσκεται στο μοναστήρι της Σουρωτής και είκοσι χρόνια μετά την κοίμησή του αποτελεί μεγάλο προσκύνημα.

Ο Πορφύριος Κausοκαλυβίτης (1906 - 1991), από τον Άγιο Ιωάννη Αλιβερίου, στην Εύβοια, δωδεκάχρονος, κρυφά από τους γονείς του, οι οποίοι για επτά χρόνια τον νόμιζαν νεκρό, πήγε στη δύσβατη σκήτη των Κausοκαλυβίων, στο κελί του Αγίου Γεωργίου. Σχεδίαζε να μείνει για πάντα εκεί, μόνος ενώπιον του Θεού και των αυστηρών του γερόντων, σαν το μοναχικό αηδόνι που άκουσε στα Κausοκαλύβια. Μια αρρώστια όμως τον ανάγκασε να εγκαταλείψει την αγαπημένη του έρημο. Ήλθε στον κόσμο και έμεινε «εκεί όπου με είχε φέρει ο Θεός»²⁷, τριάντα τρία χρόνια στην Ομόνοια, στο πιο πολύβουο μέρος της Αθήνας, στο ναό ενός νοσοκομείου, μέσα στον πόνο από τις αρρώστιες και το θάνατο. Ο ίδιος ευχαριστούσε τον Θεό για τις πολλές αρρώστιές του, τις θεωρούσε ως χωρίς όρια αγάπη του Θεού και έλεγε «πονάω πολύ, υποφέρω, αλλά είναι πολύ ωραία η αρρώστιά μου»²⁸. Τον ενδιέφερε να αγαπήσει περισσότερο τον Χριστό. Πίστευε ότι ήταν αιώνιος και αθάνατος, και δεν είχε φόβο και αγωνία. Έλεγε, όπως και ο Παΐσιος, «όταν μας συνδέει ο Χριστός, αποστάσεις δεν υπάρχουν. Όταν φύγω απ' τη ζωή αυτή, θα' ναι πιο καλά. Θα είμαι πιο κοντά σας»²⁹. Επέστρεψε και κοιμήθηκε στα Κausοκαλύβια, μακριά από τον πολύ κόσμο και τις εκδηλώσεις θαυμασμού στο πρόσωπό του.

Ο Ιάκωβος Τσαλίκης (1920 - 1991), από την Ιωνία της Μικράς Ασίας, καλής «ρίζας», βρέθηκε ως πρόσφυγας στη Φαράκλα στη βόρεια Εύβοια. Αφού φρόντισε την αδελφή του, εγκαταβίωσε από τα τριάντα δύο του χρόνια για όλο τον υπόλοιπο βίο του στη μονή του Οσίου Δαβίδ στην Εύβοια, αν και σχεδίαζε να πάει σε έρημο στους Αγίους Τόπους. Κινδύνευσε η ζωή του όχι μόνο ως στρατιώτης στον εμφύλιο, αλλά και από «αδελφούς» στο μοναστήρι, στα πρώτα του βήματα. Μετά τα πενήντα πέντε του χρόνια υπέφερε και ταπεινώθηκε από πολλές αρρώστιες. Από τότε άρχισε να πηγαίνει πιο συχνά στους γιατρούς. Αναφέρεται³⁰ ότι του είχε δοθεί από τον Θεό το ιαματικό χάρισμα. Το θάνατο δεν τον φοβόταν. Είχε λυγίσει μόνο στα είκοσι δύο του χρόνια μπροστά στο θάνατο της μητέρας του, πριν κάνει στη συνέχεια στον Όσιο

²⁷ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κausοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 128.

²⁸ Βλ. στο ίδιο, σ. 473-474.

²⁹ Βλ. στο ίδιο, σ. 198.

³⁰ Βλ. Στυλιανού Παπαδόπουλου, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γερωνικών του εικοστού αιώνα*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σ. 35.

Δαβίδ τα πνευματικά του άλματα. Βάδισε τη δύσκολη οδό της αδιάλειπτης μνήμης θανάτου και ήταν συνεχώς προετοιμασμένος. Προγνώρισε την ημέρα της κοίμησής του και γεγονότα τα οποία θα την συνόδευαν. Άλλωστε το είχε πει ότι «ζήλεψα τον παράδεισο! [...] μια γωνιά στον παράδεισο, σε μια άκρη»³¹.

Το βασικότερο από αυτή τη μελέτη είναι ότι οι τρεις σύγχρονοι γέροντες με τους λόγους τους και το βίο τους απέδειξαν ότι η ασθένεια μπορεί να εξελιχθεί σε μεγάλη ευλογία για τον άνθρωπο, αν την αντιμετωπίσει με ορθό τρόπο, όπως έκαναν οι ίδιοι. Δεν σημαίνει όμως αυτό ότι ο άνθρωπος θα πρέπει να επιδιώκει την αρρώστια. Μπορεί να στρέφεται στον Θεό ή και στους γιατρούς για τις αρρώστιές του, αποφεύγοντας όμως τις ακρότητες στη θεραπεία του. Γνωρίζοντας τα αίτια της ασθένειας μπορεί να την αποφύγει. Αν οι αρρώστιες επισκεφτούν τον άνθρωπο, οι γέροντες προτείνουν για την αντιμετώπισή τους τρόπους οι οποίοι μοιάζουν. Το ζητούμενο θεωρούν ότι είναι άλλο, η αγάπη στον Χριστό. Το θάνατο τον αποφορτίζουν και τον θεωρούν ως μετάβαση στη «χώρα τῶν ζώντων», ένα «μεγάλο ταξίδι» ανώδυνο, όταν τελειώσει η «προθεσμία». Χρειάζεται η καλύτερη δυνατή προετοιμασία, με κάποια μνήμη, αλλά κυρίως με πολλή αγάπη στον Θεό και στον άνθρωπο.

Στην μελέτη αυτή ακολουθήσαμε την επαγωγική μέθοδο, από το μέρος στο όλο. Βλέπουμε χωριστά τον καθένα από τους σύγχρονους γέροντες. Το βίο τους, τα αίτια της ασθένειας και τους τρόπους αντιμετώπισής της, το νόημα του πόνου, την ιατρική και το θαύμα, τις δικές τους αρρώστιες, το πώς θεώρησαν το θάνατο, τον παράδεισο και την κόλαση, την προετοιμασία για την αιωνιότητα, την ώρα του δικού τους θανάτου. Αναφερόμαστε και στις επιδράσεις που δέχθηκαν για να μιλήσουν γι' αυτά. Ακολουθώς βλέπουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές που έχουν για την ασθένεια και το θάνατο.

Στο τέλος διατυπώνουμε τα συμπεράσματά μας.

³¹ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σ. 136.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Α΄ Παλαιά Διαθήκη - Βιβλία

Γεν.: Γένεσις	Εκκλ.: Εκκλησιαστής
Έξ.: Έξοδος	Άσμα Ασμ.: Άσμα Ασμάτων
Αρ.: Αριθμοί	Σοφ. Σολ.: Σοφία Σολομώντος
Ψαλμ.: Ψαλμοί	Σοφ. Σειρ.: Σοφία Σειράχ
Ιώβ: Ιώβ	Ησ.: Ησαΐας
Παροιμ.: Παροιμιαί	Ιεζεκ.: Ιεζεκιήλ

Β΄ Καινή Διαθήκη – Βιβλία

Ματθ.: Ευαγγέλιο Ματθαίου	Α΄ Τιμ.: Α΄ προς Τιμόθεον
Μάρκ.: Ευαγγέλιο Μάρκου	Β΄ Τιμ.: Β΄ προς Τιμόθεον
Λουκ.: Ευαγγέλιο Λουκά	Ιακ.: Επιστολή Ιακώβου
Ιω.: Ευαγγέλιο Ιωάννη	Α΄ Πέτρ.: Α΄ επιστολή Πέτρου
Πράξ.: Πράξεις Αποστόλων	Αποκ.: Αποκάλυψη Ιωάννη
Επιστολές Παύλου	
Ρωμ.: Προς Ρωμαίους	
Α΄ Κορ.: Α΄ επιστολή προς Κορινθίους	
Γαλ.: Προς Γαλάτας	
Εφ.: Προς Εφεσίους	
Φίλιπ.: Προς Φιλιπησίους	
Κολ.: Προς Κολοσσαείς	
Α΄ Θεσσ.: Α΄ προς Θεσσαλονικείς	
Β΄ Θεσσ.: Β΄ προς Θεσσαλονικείς	

Γ΄ Άλλες συντμήσεις

Βλ.: Βλέπε	μτφ.: μετάφραση
Πρβλ.: Παράβαλε	χχ.: χωρίς χρονολογία
εκδ.: εκδόσεις	
κ.ά.: και άλλα	
σ.: σελίδα	
σσ.: σελίδες	
τ.: τόμος	

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΑΪΣΙΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ: Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΠΑΪΣΙΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗ

Για το βίο και τους λόγους του Παΐσιου Αγιορείτη στηριχθήκαμε στις πληροφορίες που μας δίνει ο ίδιος στα βιβλία που έγραψε³². Πολλά στοιχεία πήραμε από τα βιβλία, τα οποία εκδόθηκαν από το Ιερό Ησυχαστήριο Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος στη Σουρωτή Θεσσαλονίκης ως απομαγνητοφώνηση των ομιλιών που ο ίδιος έκανε στις μοναχές του Ησυχαστηρίου³³. Ο Παΐσιος για είκοσι οκτώ χρόνια (1966 - 1994) καθοδηγούσε πνευματικά τις αδελφές και, πέρα από τους λόγους που τους απηύθυνε προφορικά, είχαν ανταλλάξει επιστολές για διάφορα θέματα που τις απασχολούσαν. Να επισημανθεί ότι, επειδή πρόκειται για ομιλίες στις μοναχές, είναι φυσικό να ήταν προσαρμοσμένος ο λόγος του γέροντα στις συγκεκριμένες μοναχικές ανάγκες. Άρα, χρειάζεται κάποια προσοχή όποτε οι αναγνώστες μεταφέρουν τα λόγια του γέροντα στη ζωή των ανθρώπων οι οποίοι δεν ζουν στα μοναστήρια, αλλά στον κόσμο, και επιδιώκουν να προχωρήσουν σε γενικεύσεις, χωρίς βεβαίως με αυτό να μειώνεται η αξία των λόγων του. Ο Παΐσιος τόνιζε ότι οι λαϊκοί είναι καλό να επηρεαστούν από τα θετικά της μοναχικής άσκησης, όπου αναπτύσσεται με μεγαλύτερη ακρίβεια και χωρίς περισπασμούς η σχέση με τον Θεό, ως «βία φύσεως διηνεκής»³⁴, και χρησιμοποιούσε από τον Ιωάννη της Κλίμακος τη φράση: «φῶς μοναχοῖς ἄγγελοι, φῶς κοσμικοῖς μοναχοῖς»³⁵. Οι εντολές όμως, διευκρίνιζε

³² Ο Παΐσιος Αγιορείτης έγραψε ο ίδιος τέσσερα βιβλία: «Άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης», το 1975. «Γέρων Χατζη-Γεώργης, ο Αθωνίτης», το 1986. «Αγιορείται Πατέρες και Αγιορείτικα», το 1993. «Επιστολές», το 1994.

³³ Έχουν κυκλοφορήσει έξι τόμοι, με επανειλημμένες εκδόσεις, όλοι μετά την κοίμηση του γέροντα, με το γενικό τίτλο «Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου Λόγοι»: «Με πόνο και αγάπη για τον σύγχρονο άνθρωπο» (Τόμος Α΄), το 1998. «Πνευματική αφύπνιση» (Τόμος Β΄), το 1999. «Πνευματικός αγώνας» (Τόμος Γ΄), το 2001. «Οικογενειακή ζωή» (Τόμος Δ΄), το 2002. «Πάθη και αρετές» (Τόμος Ε΄), το 2006. «Περί προσευχής» (Τόμος ΣΤ΄), το 2012.

³⁴ Βλ. Ιωάννη Σιναΐτου, *Κλίμαξ, Λόγος Α΄ Περί αποταγής*, παρ. ι΄, εκδ. Ιεράς μονής Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής ⁷1994, σ. 33.

³⁵ Βλ. Ιωάννη Σιναΐτου, *Κλίμαξ, Λόγος ΚΣΤ΄, Περί διακρίσεως*, παρ. κγ΄, εκδ. Ιεράς μονής Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής ⁷1994, σ. 313 και βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για*

ταυτόχρονα, δεν είναι άλλες για τους μοναχούς και άλλες για τους λαϊκούς, γιατί ο παράδεισος είναι ένας³⁶.

Για να συμπληρώσουμε το βίο του Παΐσιου πήραμε στοιχεία από το βιβλίο³⁷ του ιερομονάχου Ισαάκ, ο οποίος υπήρξε πνευματικό τέκνο του, αλλά δεν πρόλαβε να το εκδώσει, γιατί κοιμήθηκε το 1998. Το βιβλίο ολοκληρώθηκε από τον ιερομόναχο Ευθύμιο, από το κελί της Αναστάσεως στην Καψάλα³⁸. Μελετήσαμε με προσοχή όλο το έργο του Παΐσιου, επιμένοντας σε όσα ο ίδιος είχε πει. Με αυτό τον τρόπο θελήσαμε να αποφύγουμε παραποιήσεις του λόγου του, κάποιες φορές από υπερβολική αγάπη προς το γέροντα, αφού πολλοί έγραψαν πολλά γι' αυτόν.

Ο γέροντας Παΐσιος είχε πει αναφερόμενος στους αγίους, ότι όσα γράφουν στα συναξάρια γι' αυτούς είναι πολύ λίγα, γιατί δεν έχουμε τη ζωή τους και τα όσα έζησαν «ἐν τῷ κρυπτῷ» (Ματθ. 6: 4), αλλά την υπερχειλίση της ζωής τους³⁹. Επίσης, έγραφε ότι αδικούνται οι άγιοι με το να βλέπουμε μόνο τις εξωτερικές τους αρετές και να γράφουμε μόνο γι' αυτές, ενώ ο πνευματικός τους πλούτος παραμένει άγνωστος⁴⁰. Έχουμε την αίσθηση ότι αυτά ισχύουν για τον ίδιο το γέροντα.

1. Ο βίος του Παΐσιου ως κοσμικό

Ο Παΐσιος Αγιορείτης (κατά κόσμον Αρσένιος Εζνεπίδης) γεννήθηκε στις 25 Ιουλίου 1924, στα Φάρασα ή Βαρασιό της Καππαδοκίας, διακόσια χιλιόμετρα από την Καισάρεια. Οι κάτοικοι των Φαράσων υπήρξαν συνεχιστές της ασκητικής παράδοσης των Καππαδοκών Πατέρων, με τελευταία έκφραση της παράδοσης αυτής τον άγιο Αρσένιο τον Καππαδόκη ή Χατζηφεντή (1841 - 1924). Οι πρόγονοι του γέροντα διακρίνονταν για την ευσέβεια τους, όπως η γιαγιά του Χατζη-Χριστίνα. Ο πατέρας του Πρόδρομος Εζνεπίδης (+1966) προερχόταν από αρχοντική οικογένεια και ήταν για δεκαετίες ο πρόεδρος του χωριού. Το επώνυμό του σήμαινε αλλοδαπός και το είχε αλλάξει από Θεοδοσίου, επειδή τον κυνηγούσαν οι Τούρκοι. Η μητέρα

το σύγχρονο άνθρωπο, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1998, σ. 80.

³⁶ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Επιστολές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σ. 180.

³⁷ Ο τίτλος του βιβλίου είναι «Βίος γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου» και εκδόθηκε το 2004.

³⁸ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 19-20, 28.

³⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε΄, Πάθη και Αρετές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σ. 158.

⁴⁰ Βλ. Μοναχού Παΐσιου Αγιορείτου, *Αγιορείται Πατέρες και Αγιορείτικα*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁵2012, σ. 39.

του, η οποία ονομαζόταν Ευλογία Φραγκοπούλου (+1963) και όχι Ευλαμπία, όπως την αποκαλούσαν στην Κόνιτσα, απέκτησε με τον Πρόδρομο δέκα παιδιά· ήταν συγγενής του αγίου Αρσενίου και άσκησε μεγάλη επίδραση στο γέροντα. Ο Παΐσιος είχε εκφράσει πολλές φορές τη αγάπη του για τη μητέρα του, αλλά την εγκατέλειψε για την αγάπη του Χριστού, ακολουθώντας τη σκληρή έκφραση του μοναχικού βίου, όπου πατέρας είναι ο Θεός και μητέρα η Παναγία⁴¹. Αυτό φάνηκε στην αποχαιρετιστήρια φωτογραφία στη μητέρα του μετά τη μοναχική του κουρά, την οποία συνόδευσε με ένα δικό του ποίημα⁴² γραμμένο γι' αυτήν και τόνιζε ότι στο εξής μητέρα του θα ήταν η Παναγία.

Ο Αρσένιος (Παΐσιος) είχε βαπτιστεί στις 7 Αυγούστου 1924, από τον άγιο Αρσένιο τον Καππαδόκη, ιερομόναχο της μονής του Τιμίου Προδρόμου της Καππαδοκίας και ιερέα στο χωριό για περισσότερα από πενήντα χρόνια, ο οποίος του έδωσε το δικό του όνομα. Ήταν λιγότερο από τριών μηνών όταν κοιμήθηκε ο άγιος στην Κέρκυρα, στις 10 Νοεμβρίου 1924. Άκουγε όμως ιστορίες γι' αυτόν και αργότερα συγκέντρωσε πολλές πληροφορίες για τη ζωή του. Τον αναγνώριζαν ως άγιο ενόσω ζούσε, όχι μόνο οι χριστιανοί, αλλά και οι Τούρκοι. Ο Αρσένιος έζησε μόνο για σαράντα ημέρες στην Ελλάδα, μετά τον ξεριζωμό από τον τόπο τους. Το 1958 ο Παΐσιος έκανε την εκταφή των λειψάνων του στην Κέρκυρα, και το 1970 τα μετέφερε στο μοναστήρι της Σουρωτής, όπου και υπάρχει ναός προς τιμήν του⁴³.

Η οικογένεια του Παΐσιου είχε έλθει στην Ελλάδα το 1924 με την ανταλλαγή των πληθυσμών. Ο γέροντας ήταν σαράντα ημερών και μάλιστα κινδύνευε η ζωή του μέσα στο πλοίο, από το συνωστισμό⁴⁴. Από τον Πειραιά πήγαν στην Κέρκυρα, όπου έμειναν ενάμιση χρόνο, μετά για λίγο στην Ηγουμενίτσα και τελικά εγκαταστάθηκαν στην Κόνιτσα. Από μικρή ηλικία είχε αποφασίσει να γίνει μοναχός και προετοιμαζόταν γι' αυτό από τα δεκαπέντε του χρόνια. Έλεγε ότι από μικρός νήστευε αυστηρά και προτιμούσε απλά φαγητά, για να συνηθίσει στο μοναχικό βίο. Στα δεκαέξι του χρόνια, όπως αναφέρει ο μακαριστός αγιορείτης μοναχός Νικόδημος

⁴¹ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 33-37, 43.

⁴² Βλ. στο ίδιο, σσ. 100, 112.

⁴³ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Ο άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ³⁰2013, σσ. 27, 48, 75, 116-117.

⁴⁴ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σ. 38.

Μπιλάλης, από την Κόνιτσα πήγε στη μητρόπολη Ιωαννίνων και ζήτησε άδεια να φύγει για το Άγιο Όρος, αλλά εκείνοι τον ειρωνεύτηκαν και τον αποθάρρυναν⁴⁵.

Στο δημοτικό σχολείο ήταν καλός μαθητής, συνετός και φιλότιμος. Πήρε το απολυτήριο με βαθμό οκτώ και διαγωγή «κοσμιωτάτη», αλλά δεν συνέχισε στο Γυμνάσιο, γιατί δεν υπήρχε στην Κόνιτσα. Ασχολήθηκε με την εργασία του ξυλουργού και άνοιξε δικό του ξυλουργείο, με μεγάλη επιτυχία⁴⁶.

Από το 1945 ως το 1950, στην εποχή του εμφυλίου στην Ελλάδα, υπηρέτησε στο στρατό με την ειδικότητα του διαβιβαστή και κινδύνεψε πολλές φορές η ζωή του. Είχε παρουσιαστεί στο Ναύπλιο και στη συνέχεια υπηρέτησε στο Αγρίνιο, στη Ναύπακτο και σε άλλα μέρη. Το Μάρτιο του 1950 απολύθηκε από το στρατό, από τη Μακρακώμη Φθιώτιδας.

2. Ο βίος του ως μοναχού

Ο Παΐσιος προσήλθε ως δόκιμος μοναχός, το Μάρτιο του 1953, στη μονή Εσφιγμένου, στο Άγιο Όρος. Η μονή διακρινόταν τότε από μεγάλη αυστηρότητα και δεν είχε εμπλακεί στο ζήτημα του ζηλωτισμού. Ένα χρόνο αργότερα, το Μάρτιο του 1954, πήρε τη ρασοευχή και ονομάστηκε Αβέρκιος. Εκεί ταλαιπωρήθηκε πολύ, γιατί, ενώ είχε προβλήματα με την υγεία του και έκανε αιμοπτύσεις, έκανε υπακοή σε ένα περίεργο γέροντα μαραγκό. Αργότερα, στις επιστολές⁴⁷ του, θα επιστήσει την προσοχή στο θέμα της αδιάκριτης υπακοής.

Ήλθε στη συνέχεια, για σχεδόν τρεις μήνες, στην Κουτλουμουσιανή σκήτη του αγίου Παντελεήμονα, στην καλύβη των Εισοδίων, κοντά σε ένα ενάρετο γέροντα, τον Κύριλλο. Στις 12 Μαρτίου 1956 πήγε στην ιδιόρρυθμη μονή Φιλοθέου, όπου υπήρχε ένας συγγενής του, ο ιερομόναχος Συμεών και δεν ενέδωσε στις απειλές να επιστρέψει στην Εσφιγμένου, όπου ήταν χρήσιμος ως ξυλουργός. Το καλοκαίρι του 1956, λόγω των προβλημάτων της υγείας του, έφυγε από τη μονή Φιλοθέου και πήγε στην Κόνιτσα για θεραπεία, όπου έμεινε τρεις μήνες και έγινε καλά⁴⁸.

⁴⁵ Βλ. Νικοδήμου Μπιλάλη, «Για τον Γέροντα Παΐσιο», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γερωνικό του εικοστού αιώνα*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι 2008, σ. 302.

⁴⁶ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 46, 48, 52-53.

⁴⁷ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Επιστολές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σσ. 17-18.

⁴⁸ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 108-110.

Από τη Κόνιτσα επέστρεψε στη μονή Φιλοθέου και στις 3 Μαρτίου 1957 έγινε μικρόσχημος μοναχός, από τον Σάββα Φιλοθεΐτη, με το όνομα Παΐσιος, προς τιμήν του μητροπολίτη Καισαρείας Παΐσιου Β΄ (1777 - 1871), με καταγωγή από τα Φάρασα⁴⁹.

Τον Αύγουστο του 1958 πήγε πάλι στην Κόνιτσα, με πολλές δυνάμεις αυτή τη φορά, και εντάχθηκε στη μονή του Γενεσίου της Θεοτόκου, στο Στόμιο της Κόνιτσας, για να εκπληρώσει ένα παλιό του τάμα. Είχε ζητήσει από την Παναγία να τον διαφυλάξει στον πόλεμο και για τρία χρόνια θα υπηρετούσε στο μοναστήρι της, το οποίο είχαν κάψει οι Γερμανοί⁵⁰.

Το φθινόπωρο του 1962 πήγε στο Σινά, στο κελί των αγίων Γαλακτίωνος και Επιστήμης, έχοντας κάποια προβλήματα υγείας, ένα επίμονο βήχα και έντονους πονοκεφάλους. Η υγεία του εκεί επιδεινώθηκε από την έλλειψη οξυγόνου, λόγω του υψομέτρου, και του παρουσιάστηκε άσθμα. Αναγκάστηκε να εγκαταλείψει μετά από δύο χρόνια το Σινά, αν και σχεδίαζε να μείνει για πάντα εκεί⁵¹.

Ο Παΐσιος μετά το Σινά επέστρεψε στο Άγιο Όρος και από τις 12 Μαΐου 1964 εγκαταστάθηκε στην καλύβη των Αρχαγγέλων, της σκήτης των Ιβήρων. Ήθελε να προχωρήσει σε πιο αυστηρή ασκητική ζωή φτιάχνοντας ένα καλυβάκι μέσα σε μια χαράδρα κοντά στη μονή Ιβήρων. Πνευματικός του ήταν ο παπα-Τύχων ο Ρώσος (1884 - 1968), από τον οποίο έγινε μεγάλος σχημος μοναχός, στις 11 Ιανουαρίου 1966, στο Σταυρονικητιανό καλύβη του Τιμίου Σταυρού⁵². Στις 11 Ιουλίου 1967 αναχώρησε για τα Κατουνάκια, για την καλύβη του Υπατίου στα Βλάχικα, πιο πάνω από τους Δανιηλαίους, ακολουθώντας τη συμβουλή του πνευματικού του, για να βρει καλύτερο κλίμα σε πιο ξηρό μέρος⁵³. Στις 12 Αυγούστου 1968 ήλθε για λίγο στη μονή Σταυρονικήτα για να βοηθήσει το νέο ηγούμενο Βασίλειο Γοντικάκη και τη συνοδεία του. Η ιδιόρρυθμη μονή μετατράπηκε σε κοινόβιο και αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα στην αναβίωση του αγιορείτικου μοναχισμού, πέντε χρόνια μετά την πρώτη χιλιετία του βίου του⁵⁴.

Στις 2 Μαρτίου 1969 εγκαταστάθηκε στην καλύβη του Τιμίου Σταυρού για περισσότερη ησυχία και έμεινε ένδεκα χρόνια. Με τον καιρό όμως αυξανόταν

⁴⁹ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σ. 111.

⁵⁰ Βλ. στο ίδιο, σσ. 111, 130.

⁵¹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 158, 176-177.

⁵² Βλ. στο ίδιο, σσ. 182, 189.

⁵³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 191-192, 197.

⁵⁴ Βλ. στο ίδιο, σ. 203.

ραγδαία ο αριθμός των επισκεπτών. Σε όλη του τη ζωή, όπως φαίνεται στους λόγους του, είχε ως χαρακτηριστικό του το πηγαίο χιούμορ. Αναφέρει ο Ισαάκ για τον Παΐσιο, ότι έλεγε αστειευόμενος, για κάποιο διάστημα με υψηλό πυρετό και με πολλούς επισκέπτες, πως του ανέβαζαν περισσότερο τον πυρετό με τα προβλήματά τους, αλλά δεν πέθαινε, γιατί δεν ευκαιρούσε⁵⁵.

Στις 27 Φεβρουαρίου 1980 ο Παΐσιος πήρε από τη μονή Κουτλουμουσίου την Παναγούδα, η οποία μέχρι τότε ήταν αμπέλια, και τη μετέτρεψε σε κελί. Το εκκλησάκι βρισκόταν στη νοτιοανατολική γωνία της καλύβης, ήταν αφιερωμένο στο Γενέσιο της Θεοτόκου και το μέρος ήταν γνωστό ως Παναγούδα, δηλαδή μικρή Παναγία. Αριστερά, απέναντι από το ναό, ήταν το κελί του γέροντα. Στην αρχή έμενε σε πολύ δύσκολες συνθήκες, χωρίς πόρτες και παράθυρα, και από τη σκεπή έτρεχαν νερά⁵⁶. Το 1982 πήγε για πρώτη φορά στους Αγίους Τόπους και έλεγε για τη μεγάλη χάρη που υπάρχει εκεί, ιδιαιτέρως στο Γολγοθά και τον Πανάγιο Τάφο. Πήγε και πάλι για λίγο στο Σινά, έμεινε στην αγία Σκέπη και επέστρεψε στο Άγιο Όρος⁵⁷.

Ο γέροντας Παΐσιος έζησε μικρά διαστήματα σε μοναστήρια, κυρίως όμως έζησε ερημητικό βίο. Επηρεάστηκε, εκτός των άλλων, από διάφορα πρόσωπα που υπήρξαν στη ζωή του ή άκουσε γι' αυτά και τον συγκίνησε ο βίος τους. Πέρα από τον άγιο Αρσένιο, όλοι οι άλλοι έζησαν στο Άγιο Όρος. Ένας από αυτούς ήταν ο γέροντας Γεώργιος Χατζη-Γεώργης (1809 - 1886), από τα μέρη της Καππαδοκίας, τον οποίο δεν είχε γνωρίσει. Αρρώστησε και τον τελευταίο χρόνο της ζωής του ήταν κατάκοιτος. Δεν ήθελε να παίρνει φάρμακα από τους γιατρούς, θεωρώντας ως το καλύτερο φάρμακο την εξομολόγηση και τη θεία Κοινωνία. Είχε παρηγορήσει πολλές πονεμένες ψυχές και είχε θεραπεύσει πολλούς και θαυματουργούσε ακόμα και η ζώνη του⁵⁸. Μεγάλη επίδραση δέχθηκε από τον παπα-Τύχωνα τον Ρώσο, ο οποίος υπήρξε ο πνευματικός του και έμενε μόνος του στην καλύβη του Τιμίου Σταυρού, στην Καψάλα του Αγίου Όρους. Έκανε μεγάλο πνευματικό αγώνα και συνεχώς επαναλάμβανε το «Δόξα σοι ὁ Θεός» και συνιστούσε σε όλους να το λένε, όχι μόνο όταν περνούν καλά, αλλά και στις δοκιμασίες τους. Ήταν τόσο ασκητικός στο φαγητό, που με μία ρέγκα περνούσε το δωδεκάημερο των Χριστουγέννων και

⁵⁵ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 208-209.

⁵⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 276-279.

⁵⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 291-293.

⁵⁸ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Ο Γέρον Χατζη-Γεώργης ο Αθωνίτης 180-1886*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹¹2010, σσ. 30-31, 45, 55.

χρησιμοποιώντας τη ραχοκοκαλιά της θεωρούσε ότι έκανε κατάλυση ιχθύος στις μεγάλες γιορτές του έτους. Πήγαιναν κοντά του πολλοί πονεμένοι για να παρηγορηθούν από την πολλή του αγάπη. Πάντοτε αναφερόταν στο «γλυκό παράδεισο» και ζούσε συνεχώς την αναστάσιμη χαρά. Δεν φοβόταν το θάνατο και είχε ανοίξει τον τάφο του, για να είναι συνεχώς έτοιμος. Έζησε εξήντα χρόνια στο Άγιο Όρος. Διακρινόταν για τη μεγάλη ταπείνωσή του και τη μετάνοια. Γνώρισε από τον Θεό, όπως γράφει ο γέροντας, την ώρα του θανάτου του (7 Σεπτεμβρίου 1968) και είχε έτοιμες επιστολές για να το πληροφορηθούν γνωστοί του επίσκοποι και να τον μνημονεύουν στο εξής με τους κεκοιμημένους. Είχε ζητήσει να μη γίνει η εκταφή του σώματός του⁵⁹.

Έγραφε ο Παΐσιος στο βιβλίο του «Αγιορείται Πατέρες και Αγιορείτικα» για τον Παχώμιο (+1967), από την καλύβη των αγίων Αποστόλων της Σκήτης των Ιβήρων, ότι, όσο στενοχωρημένος και αν ήταν κάποιος, με το που τον έβλεπε του έφευγε η λύπη. Έπιανε τα φίδια και τους σκορπιούς με τα χέρια του και δεν τον πείραζαν⁶⁰. Ανέφερε τον Χαράλαμπο της Κουτλουμουσίου, τον γερο-Ευλόγιο (+1948), υποτακτικό του Χατζη-Γεώργη, τον γερο-Παχώμιο (+1974), εγγονό του Χατζη-Γεώργη, τον Άνθιμο τον δια Χριστόν σαλό (+1867), τον γερο-Αββακούμ (+1979) από τη Μεγίστη Λαύρα, οι οποίοι είχαν μεγάλη αρετή και γνώριζαν την ώρα του θανάτου τους⁶¹. Τον γερο-Αυγουστίνο τον Ρώσο (+1965) με φωτεινή μορφή που σκορπούσε χαρά. Τον παπα-Φιλάρετο, ηγούμενο της Κωνσταμονίτου, ο οποίος έζησε γύρω στο 1950 και είχε θεραπεύσει ένα δαιμονισμένο με προσευχή και ζητώντας από εκείνον να κάνει νηστεία. Τον γερο-Πέτρο (+1958) από τον Όσιο Νείλο, ο οποίος μόνος του, λίγο πριν κοιμηθεί, πέρασε από τους φίλους του για τον «τελευταίο ασπασμό» και αγόρασε από τις Καρυές τα απαραίτητα για την ταφή του⁶². Ο Παΐσιος έγραψε ότι είδε, ενώ προσευχόταν, μέσα στο φως την ψυχή του παπα-Φιλάρετου (+1975) του Ρουμάνου, να έχει η ψυχή ηλικία περίπου δώδεκα χρόνων και να πηγαίνει προς τον ουρανό⁶³. Έγραφε ακόμα για τον γερο-Κωνσταντίνο τον δια Χριστόν σαλό από την Ήπειρο, ο οποίος ζούσε μέσα στα ερείπια ενός κελιού της

⁵⁹ Βλ. Μοναχού Παΐσιου Αγιορείτου, *Αγιορείται Πατέρες και Αγιορείτικα*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁵2012, σσ. 18, 22, 27, 32, 35-36.

⁶⁰ Βλ. στο ίδιο, σσ. 12-13.

⁶¹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 10-11, 42-44, 53-54.

⁶² Βλ. στο ίδιο, σσ. 63, 68-70, 78-79.

⁶³ Βλ. στο ίδιο, σ. 88.

Κουτλουμουσίου και η μόνη του περιουσία ήταν ένα τενεκάκι από κονσέρβα με ένα σύρμα για χερούλι και έτρωγε ελάχιστα⁶⁴.

Ο Παΐσιος συνέβαλε καθοριστικά στο να δημιουργηθεί το γυναικείο Ησυχαστήριο του Ιωάννη του Θεολόγου στη Σουρωτή, για τα πνευματικά του παιδιά, τα οποία το 1966, που είχε νοσηλευτεί στο νοσοκομείο «Παπανικολάου» της Θεσσαλονίκης, τον είχαν βοηθήσει και του πρόσφεραν το αίμα που χρειάστηκε, κατά την εγχείρησή του στους πνεύμονες. Τον Οκτώβριο του 1967 εγκαταστάθηκαν οι πρώτες μοναχές και έμεινε κοντά τους δύο μήνες, για να βοηθήσει στην οργάνωση του κοινοβίου. Έβγαινε δυο φορές το χρόνο από το Άγιο Όρος, για να τις ωφελήσει πνευματικά⁶⁵.

Στις 22 Οκτωβρίου 1993 ο όσιος Παΐσιος βγήκε από το Άγιο Όρος για τελευταία φορά, για την εορτή του αγίου Αρσενίου στη Σουρωτή. Λόγω της σοβαρής επιδείνωσης της υγείας του, με προχωρημένο καρκίνο, δεν μπόρεσε να επιστρέψει στο κελί του στην Παναγούδα. Κοιμήθηκε στις 12 Ιουλίου 1994, ημέρα Τρίτη, στις ένδεκα πριν το μεσημέρι, στη μονή της Σουρωτής, σε ηλικία εβδομήντα χρόνων. Η κηδεία του έγινε μυστικά, όπως ήταν η επιθυμία του, και ενταφιάστηκε δίπλα στο ναό του αγίου Αρσενίου⁶⁶.

⁶⁴ Βλ. Μοναχού Παΐσιου Αγιορείτου, *Αγιορείται Πατέρες και Αγιορείτικα*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁵2012, σ. 93.

⁶⁵ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1998, σσ. 14-15.

⁶⁶ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 340-341, 350.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΑΪΣΙΟ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗ

Η διδασκαλία του Παΐσιου για την ασθένεια, σύμφωνα με τις μοναχές του Ησυχαστηρίου του Ιωάννη του Θεολόγου στη Σουρωτή, πήγαζε από τη ζωή του, η οποία είχε χαρακτηριστικό γνώρισμά της την αγάπη. Όταν άκουγε για τις δυσκολίες και τις αρρώστιες των ανθρώπων, έκανε δικό του τον πόνο τους⁶⁷.

Ο Παΐσιος έλεγε για τους ανθρώπους οι οποίοι τον επισκεπτόταν, ότι σπάνια έβλεπε άνθρωπο χαρούμενο και ότι τα βάσανα του κόσμου είναι ατέλειωτα· στενοχώριες, άγχος, αγωνία, διαζύγια, σωματικές και ψυχικές αρρώστιες, ναρκωτικά, διάθεση για το κακό, σκέψεις αυτοκτονίας⁶⁸. Η ζωή, κατά το γέροντα, έχει χαρές και λύπες· οι δυσκολίες στη ζωή είναι απαραίτητες για να καθαρίσουν την ψυχή και να συμβάλουν στη σωτηρία του ανθρώπου⁶⁹.

1. Τα αίτια της ασθένειας

Ο Παΐσιος επαναλαμβάνει την καθιερωμένη διδασκαλία της Εκκλησίας για την ασθένεια. Η ασθένεια εισέβαλε στην ανθρώπινη ζωή με την προπατορική αμαρτία, έχει σχέση με τη κτιστότητα του ανθρώπου, και δεν αποτελεί τιμωρία, κάποια παιδαγωγία του Θεού. Η ασθένεια, σωματική ή ψυχική, έχει σχέση με ένα ευρύ φάσμα αιτιών. Η αρρώστια, σύμφωνα με τον π. Φιλόθεο Φάρο, είναι ενάντια στη δημιουργική πρόθεση του Θεού και οφείλεται στην επίδραση δαιμονικών δυνάμεων. Η αγάπη όμως του Θεού χρησιμοποιεί την αρρώστια ως μια σωτήρια παιδαγωγία ενάντια στην αμαρτία και στην αλαζονεία (Α΄ Κορ. 11: 32 και Β΄ Κορ. 4: 17 και 12: 7)⁷⁰. Ο Χριστός στα διάφορα «σημεία» Του δεν απομάκρυνε απλώς τα συμπτώματα⁷¹ της παθολογίας του σώματος, αλλά την αιτία της αρρώστιας, η οποία είχε σχέση με τα πάθη της ψυχής. Τα συμπτώματα έχουν ένα σωτήριο ρόλο, γιατί μας

⁶⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 13.

⁶⁸ Βλ. στο ίδιο, σσ. 36-37.

⁶⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 93.

⁷⁰ Βλ. Φιλοθέου Φάρου, *Η ίαση ως υγείας ολοκληρία. Η ολιστική ιατρική ως εκκλησιαστική παράδοση και επιστημονική πρωτοπορία*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1998, σ. 76.

⁷¹ Σύμπτωμα είναι κάθε οργανικό φαινόμενο που φανερώνει την ύπαρξη παθολογικής κατάστασης ή πιστοποιεί μια γενικότερη προβληματική και ανεπιθύμητη κατάσταση. Η αρχική της σημασία ήταν δυσάρεστη σύμπτωση. Βλ. Γεωργίου Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα ²2002, σ. 1691.

πληροφορούν για την ύπαρξη παθολογίας, αλλά κάθε γνήσια θεραπεία δεν πρέπει να περιορίζεται στην αντιμετώπιση μόνο των συμπτωμάτων⁷².

Κάποιες αρρώστιες των ανθρώπων θεωρούσε ο Παΐσιος ότι συνδέονται με την προσωπική αμαρτία, ως απομάκρυνση από τον Θεό και άρνησή Του. Όταν είναι κάποιος απομακρυσμένος από τον Θεό, δέχεται επίδραση από το αρνητικό πνεύμα, ενώ αν είναι κοντά στον Θεό δέχεται τη θεία χάρη⁷³. Χρησιμοποιούσε τη χαρακτηριστική φράση, ότι οι άνθρωποι «σήμερα την αμαρτία την έκαναν μόδα»⁷⁴. Κάποιοι μάλιστα φθάνουν στο σημείο να εγκωμιάζουν την αμαρτία. Η αμαρτία όμως δεν είναι ανώδυνη, αλλά, κατά το γέροντα, προκαλεί ψυχική και σωματική διάλυση. Τα πάθη κατά βάθος βασανίζουν τον άνθρωπο, γιατί ο Θεός έχει δώσει τη συνείδηση στους ανθρώπους, την «πρώτη Αγία Γραφή», όπως την αποκαλούσε⁷⁵. Ο γέροντας έλεγε ότι όταν ο Θεός βλέπει την κακία και την αμαρτωλή ζωή των ανθρώπων και διαπιστώνει ότι με τίποτα δεν είναι δυνατόν να αλλάξουν κάποιοι, επιτρέπει σε ορισμένες περιπτώσεις να συμβεί η αρρώστια, χωρίς όμως να πρόκειται για τιμωρία Του. Στην πραγματικότητα πίστευε ότι οι άνθρωποι αυτοτιμωρούνται και καταστρέφονται όταν η ζωή τους χάσει το ουσιαστικό της νόημα⁷⁶.

Η υπερηφάνεια αποτελεί, κατά τον Παΐσιο, το «γενικό επιτελείο όλων των παθών»⁷⁷, μια λογική αρρωστημένη η οποία έχει εγωισμό⁷⁸. Ο εγωισμός, άλλωστε, αποτέλεσε την αιτία της πτώσης των αγγέλων και του ανθρώπου⁷⁹. Η βάση των ψυχικών ασθενειών αναφέρει και ο στάρετς Σέργιος (Κύριλλος Chevitch, 1903 – 1987), δεν είναι η σεξουαλικότητα, αλλά η υπερηφάνεια. Η προέλευση της ψυχικής ασθένειας, όπως και κάθε ασθένειας, είναι πνευματική⁸⁰. Όταν βλέπουμε, κατά τον Παΐσιο, σε διάφορες περιπτώσεις ασθένειας, να ζητά ο ίδιος ο άνθρωπος από τον Θεό

⁷² Βλ. Φιλοθέου Φάρου, *Πριν και μετά το Πάσχα*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1992, σσ. 117-118.

⁷³ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 48.

⁷⁴ Βλ. στο ίδιο, σ. 44.

⁷⁵ Βλ. στο ίδιο, σσ. 43-45.

⁷⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 113-115.

⁷⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε΄, Πάθη και Αρετές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σ. 59.

⁷⁸ Εγωισμός είναι η ιδιοτελής προσήλωση στον εαυτό μας· το να σκέφτεται κάποιος μόνο τον εαυτό του και να αδιαφορεί για τους άλλους. Υπερηφάνεια είναι η καύχηση η οποία μπορεί να φθάσει σε αλαζονεία. Βλ. Γεωργίου Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα ²2002, σσ. 548, 1836.

⁷⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 226.

⁸⁰ Βλ. Jean – Claude Larchet, *Στάρετς Σέργιος*, μτφ. Ευαγγελίας Δ. Κισλά – Κοντογουλίδου, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2006, σσ. 154, 168.

ή να παρακαλούν και άλλοι να γίνει καλά, και αυτό να μη γίνεται, ένας από τους λόγους που συμβαίνει αυτό, είναι ότι υπάρχει υπερηφάνεια. Ειδικά αν η υπερηφάνεια συνδυάζεται με άλλα πάθη, όπως γαστριμαργία, φλυαρία, θυμό, φθόνο, εμποδίζεται η χάρη του Θεού, αχρηστεύονται οι αρετές και αρρωσταίνει το σώμα και η ψυχή⁸¹. Υπάρχουν όμως και εκείνοι οι οποίοι, ενώ έχουν υπερηφάνεια, τους πηγαίνουν όλα καλά, δεν αρρωσταίνουν και δεν παθαίνουν κάποιο κακό. Αυτό το εξηγούσε ο γέροντας ότι μάλλον οφείλεται στο ότι η υπερηφάνειά τους ξεπέρασε το ανθρώπινο και έφθασε σε δαιμονική κατάσταση, στην έπαρση και αποκλείστηκε κάθε δυνατότητα μετάνοιας. Σε αυτή την περίπτωση ο Θεός δεν τους επισκέπτεται ούτε με κάποια αρρώστια και είναι θέμα χρόνου η ολοκληρωτική πτώση⁸² (για τις περιπτώσεις αγαθών ανθρώπων που, παρ' όλ' αυτά μαστίζονται από ασθένειες, κάνουμε λόγο παρακάτω).

Πάντως, για τους ανθρώπους οι οποίοι είναι μακριά από τον Θεό, έλεγε ο γέροντας ότι ο Θεός σε αρκετές περιπτώσεις τους δίνει χρόνο για να μετανοήσουν, να αλλάξουν τρόπο ζωής, να γνωρίσουν το Δημιουργό τους. Γι' αυτό βλέπουμε κάποιους να κάνουν σοβαρές αμαρτίες και όμως να έχουν άφθονα υλικά αγαθά, να ζουν πολλά χρόνια και να μην έχουν δοκιμασίες. Αυτό το θεωρούσε ότι γίνεται κατ' οικονομία Θεού, για να μετανοήσουν. Τη μετάνοια τη θεωρούσε «μεγάλη υπόθεση»⁸³.

Ο Παΐσιος τόνιζε ότι υπάρχει σχέση ανάμεσα στην αδικία και την ασθένεια. Έλεγε ότι όσοι αδικούν δίνουν δικαιώματα στο αρνητικό πνεύμα και κάποιες φορές αρρωσταίνουν. Ο ίδιος ο Κύριος είχε πει το λόγο: «οὐκ οἶδατε ὅτι ἄδικοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι» (Α' Κορ. 6: 9). Τα περισσότερα κακά που συμβαίνουν στους ανθρώπους θεωρούσε ο γέροντας ότι προέρχονται από αδικίες. Αναφερόταν σε ανθρώπους οι οποίοι απέκτησαν περιουσία αδικώντας άλλους και αυτή η αδικία τους προκάλεσε αρρώστιες. Η αδικία είναι ένα μεγάλο κεφάλαιο στους λόγους του γέροντα. Παρουσιάζει το θέμα της αδικίας με σκληρό τρόπο. Αναφέρει σοβαρότατες συνέπειες για τον άδικο και θα μπορούσε να νομίσει κάποιος ότι αποσιωπάται η μεγάλη αγάπη του Θεού, ότι έχουμε ένα Θεό τιμωρό. Φαίνεται όμως ότι ο γέροντας επεδίωκε να γίνουν πιο προσεκτικοί οι άνθρωποι στη συμπεριφορά τους προς τους συνανθρώπους τους και να αποφεύγουν την αδικία, γιατί η παραμονή στην αδικία

⁸¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 288-289.

⁸² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 246.

⁸³ Βλ. στο ίδιο, σ. 354.

απομακρύνει τον Θεό. Πίστευε ότι και άνθρωποι που τα σώματά τους μένουν άλιωτα, πέρα από τις περιπτώσεις που οφείλονται στα φάρμακα που πήραν ή στο έδαφος, μάλλον έχει σχέση με κάποια αδικία τους. Έβλεπε σε κάποιες περιπτώσεις σχέση μεταξύ των αδικιών τις οποίες διέπραξε μια οικογένεια αφενός, με τις αρρώστιες των επόμενων γενεών αφετέρου⁸⁴.

Το θέμα αυτό, αν για τις αμαρτίες των γονιών τιμωρούνται τα παιδιά τους «Έως τρίτης καί τέταρτης γενεᾶς» (Γεν. 20: 5), είναι ιδιαίτερα σοβαρό⁸⁵. Ο Χρήστος Καρακόλης ασχολήθηκε με το θέμα αυτό με αφορμή τη θαυματουργική θεραπεία του «Έκ γενετοῦ τυφλοῦ» από τον Χριστό. Στην αρχαία γραμματεία αναφέρει ότι δεν μαρτυρείται καμία αντίστοιχη θεραπεία και στον εβραϊκό κανόνα δεν αναφέρεται θεραπεία τυφλού, παρά μόνο ως εσχατολογική προσδοκία στο Ησ. 35: 5⁸⁶. Ορισμένοι ερμηνευτές, για να εξηγήσουν την κατάσταση του τυφλού, ανατρέχουν στις ελληνιστικές αντιλήψεις περί προϋπάρξεως της ψυχής, οι οποίες ήταν γνωστές στον ελληνιστικό ιουδαϊσμό, και στις ραββινικές αντιλήψεις περί δυνατότητας του εμβρύου να αμαρτήσσει ακόμα και όταν βρίσκεται στην κοιλιά της μητέρας του.⁸⁷ Η ερώτηση των μαθητών του Χριστού στον Κύριο, «τίς ἤμαρτεν, οὗτος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλός γεννηθῆ;» (Ιω. 9: 1-3), προϋποθέτει την αντίληψη της Παλαιάς Διαθήκης ότι κάθε ασθένεια οφείλεται στην αμαρτία του ίδιου του ασθενή ή των γονέων του και ανάγεται στην απόδοση δικαιοσύνης εκ μέρους του Θεού. Για την παλαιοδιαθηκική αντίληψη για την τιμωρία των τέκνων εξαιτίας των αμαρτιών των γονέων τους έχουμε αναφορά στα Εξ. 20: 5 και 34: 7, Αρ. 14: 18, Δευτ. 5: 9, Ψαλμ. 78: 8 και 108: 14, Ησ. 65: 6-7, Τωβ. 3: 3 εξ., Β Talm. Sab. 55a· Ιωσήπου, Περί του ιουδαϊκού πολέμου III, 8: 5, 375· Ιω. 9: 34. Υπάρχει όμως στην Παλαιά Διαθήκη και η αντίθετη άποψη ότι δηλαδή τα τέκνα δεν υφίστανται τις συνέπειες των αμαρτιών των γονέων τους, όπως φαίνεται στα Ιερ. 38: 29-30, Ιεζ. 18: 1-4 και στο βιβλίο του Ιώβ.⁸⁸ Ο Νόμος δεν αποτελεί καθ' εαυτόν σωτηριολογικό μέγεθος και μοναδική του λειτουργία είναι να παραπέμπει στον Χριστό⁸⁹. Η έκφραση των Φαρισαίων προς τον

⁸⁴ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Λόγοι Α', Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 85-86.

⁸⁵ Βλ. Θανάση Παπαθανασίου, «Ο θεός προβοκάτορας, ο θεός ναζί και ο λυτρωτής Θεός: Δοκίμιο για την πολυτιμότητα της ερμηνείας», στο: *Σύναξη* 119 (2011), σσ. 17-24.

⁸⁶ Βλ. Χρήστου Κ. Καρακόλη, *Η θεολογική σημασία των θαυμάτων στο κατά Ιωάννην ευαγγέλιο*, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 195, 197.

⁸⁷ Βλ. στο ίδιο, σ. 199.

⁸⁸ Βλ. στο ίδιο, σσ. 197-198.

⁸⁹ Βλ. στο ίδιο, σ. 226.

τυφλό «Ἐν ἁμαρτίαις σύ ἔγεννήθης ὄλος» (Ιω. 9: 34) εκφράζει την ιουδαϊκή αντίληψη της εποχής ότι οι ασθένειες ή τα σωματικά ελαττώματα αποτελούν τιμωρία του Θεού για συγκεκριμένες αμαρτίες του ίδιου του πάσχοντος ή των γονιών του. Η υποτιθέμενη αμαρτωλότητα του τυφλού τον έκανε να στερηθεί της ευλογίας του Γιαχβέ⁹⁰.

Ο Ιωάννης τονίζει ότι η αποδοχή ή η απόρριψη του λόγου του Χριστού επιφέρει την κρίση (Ιω. 3: 16-19). Η εσχατολογική κρίση συμβαίνει στο παρόν. Ο άνθρωπος θα αποφασίσει για την αιώνια ζωή ή για τον αιώνιο θάνατο. Η πίστη ή η απιστία αποβαίνει ζήτημα ζωής ή θανάτου⁹¹. Η κρίση από τον Κύριο αποτελεί αναπόφευκτο γεγονός της Δευτέρας Παρουσίας (Απ. 6: 16-17, 11: 18, 14: 7-11 και 19-20, 20: 12). Η «παραδοσιακή και περιπτωσιολογικού πνεύματος»⁹² αντιμετώπιση της ασθένειας ως τιμωρίας του Θεού καταρρίπτεται με βάση την ανθρωπολογική αρχή του ευαγγελίου του Ιωάννη ότι αμαρτία είναι η πλήρης και ριζική απόσταση από τον Θεό, και έχει σχέση με όλους, ασθενείς και μη. Η αμαρτία, πέρα από την ηθική της διάσταση, ορίζεται ως κατεξοχήν έλλειψη πίστης προς το πρόσωπο του Χριστού, ως αδυναμία αναγνώρισης της πραγματικής ταυτότητας Του και του σωτηριώδους ρόλου Του. Επομένως, η ερώτηση των μαθητών του Χριστού για απόδοση ευθύνης σε σχέση με την εκ γενετής τυφλότητα είναι άστοχη, γιατί σημασία δεν έχει ο προσδιορισμός της τυφλότητας, αλλά η υπέρβασή της με την ενέργεια του Κυρίου.⁹³ Το κριτήριο για την αμαρτωλότητα δεν είναι η τήρηση ή όχι του Νόμου, αλλά η πίστη του ανθρώπου στον Χριστό, στον μόνο που μπορεί να άρει την κατάσταση της αμαρτίας και τις συνέπειές της, κάτω από τις οποίες βρίσκεται όλος ο κόσμος είτε τηρεί το Νόμο είτε όχι. Ο Χριστός στο Λουκ. 13: 1-5 αναιρεί την ιουδαϊκή αντίληψη για την αναγωγή οποιασδήποτε συμφοράς σε συγκεκριμένη ενοχή του εκάστοτε αντικειμένου της⁹⁴, υπερβαίνει την ιουδαϊκή προβληματική για την προέλευση της αμαρτίας και χαρακτηρίζει τη θεραπεία «ἵνα φανερωθῇ τά ἔργα τοῦ

⁹⁰ Βλ. Χρήστου Κ. Καρακόλη, *Η θεολογική σημασία των θαυμάτων στο κατά Ιωάννην ευαγγέλιο*, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 232-233.

⁹¹ Βλ. Κωνσταντίνου Παπαθανασίου, «Βιβλική εσχατολογία», στο: *Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος Συνοδική Επιτροπή επί των αιρέσεων. Η ελπίδα της Ορθοδόξου Εκκλησίας για την αιωνιότητα και οι πλάνες των «εσχατολογικών αιρέσεων. Πρακτικά ΚΔ' Πανορθόδοξου συνδιασκέψεως εντεταλμένων Ορθοδόξων Εκκλησιών και Ιερών Μητροπόλεων για θέματα αιρέσεων και Παραθρησκείας*, εκδ. Κλάδος Εκδόσεων Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2013, σ. 104.

⁹² Βλ. Χρήστου Κ. Καρακόλη, *Η θεολογική σημασία των θαυμάτων στο κατά Ιωάννην ευαγγέλιο*, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 198.

⁹³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 197-198, 245.

⁹⁴ Βλ. στο ίδιο, σσ. 200, 233.

Θεοῦ ἐν αὐτῷ» (Ιω. 9: 3) Οι συγκεκριμένες αμαρτίες του ίδιου του τυφλού ή των γονέων του δεν αποτελούν την αιτία της τυφλότητάς του. Η τυφλότητα κατανοείται ως συνέπεια της δεδομένης κατάστασης της αμαρτίας και του θανάτου στην οποία βρίσκεται όλος ο κόσμος. Ο Χριστός κυριαρχεί πάνω στη δύναμη της αμαρτίας και του θανάτου καθώς παρέχει σε όσους πιστεύουν στον Θεό τη σωματική και πνευματική ζωή. Η θεραπεία του τυφλού λαμβάνει διαστάσεις αναγεννήσεώς του σε μια νέα ύπαρξη και έχει δημιουργικό χαρακτήρα. Αυτό φαίνεται από το ότι ο Κύριος χρησιμοποιεί πηλό για να ανοίξει τους οφθαλμούς του τυφλού και αυτό συσχετίζεται θεολογικά με τη δημιουργία του ανθρώπου από τον Θεό. Ο τυφλός ο οποίος συμβολίζει τον πνευματικά νεκρό άνθρωπο, δέχεται από τον Κύριο το φως όχι μόνο των σωματικών, αλλά και των πνευματικών οφθαλμών του, δηλαδή την αιώνια ζωή. Από τον Χριστό αποδίδεται στους Φαρισαίους προσωπική ευθύνη για τη μη παραδοχή της πνευματικής τους τυφλότητας, αιτία της παραμονής τους στην κατάσταση του σκότους και του θανάτου⁹⁵.

Όσοι αδικούνται, κατά τον Παῖσιο, και δεν γογγύζουν ή δεν αναπέμπουν κατάρες, αξιώνονται συγχώρεσης αρκετών αμαρτιών τους. Δεν θεωρούσε όμως σωστό το να επιδιώκει κάποιος να αδικείται⁹⁶. Έλεγε ότι υπάρχουν αρρώστιες οι οποίες προέρχονται από κατάρες και βλαστημίες που ξεστόμισαν όσοι αδικήθηκαν, προς εκείνους οι οποίοι τους αδίκησαν και δεν ζήτησαν συγχώρηση για την αδικία τους. Πληροφορούμαστε κάποιες φορές για σκληρά γεγονότα στην κοινωνία, όπως για παράδειγμα να εξοντώνονται ολόκληρες οικογένειες. Ο γέροντας εξηγούσε ότι, αν βλέπει κάποιος να συμβαίνουν τέτοια γεγονότα, συνήθως οφείλονται σε αδικία ή κατάρα⁹⁷. Επίσης, η ζήλεια κάποιων προς άλλους ανθρώπους, όταν συνδυάζεται με κακία, είναι δυνατόν να προκαλέσει μεγάλο κακό. Για το γέροντα πρόκειται για βασκανία, μια δαιμονική ενέργεια, η οποία ακόμα και να έχει σχέση με θαυμασμό μπορεί να αρρωστήσει τον άλλο⁹⁸.

Η αρρώστια έχει σχέση με την κοινωνία στην οποία ζει ο άνθρωπος και με τις επιλογές του, ως προς τον τρόπο της ζωής του. Ο σύγχρονος πολιτισμός και η

⁹⁵ Βλ. Χρήστου Κ. Καρακόλη, *Η θεολογική σημασία των θαυμάτων στο κατά Ιωάννην ευαγγέλιο*, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 201-202, 210, 241-242, 244-245.

⁹⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ', Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 79.

⁹⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α', Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 102-104.

⁹⁸ Βλ. στο ίδιο, σσ. 108-109.

τεχνολογία καλυτέρευαν την ανθρώπινη ζωή. Με τα επιτεύγματα της ιατρικής και των άλλων επιστημών αντιμετώπιστηκαν ασθένειες που έκαναν θραύση παλιότερα, όπως η φυματίωση, αλλά παράλληλα εμφανίστηκαν νέες, οι οποίες αποτελούν μάστιγα στην εποχή μας. Ο γέροντας πίστευε ότι και το φάρμακο του καρκίνου να βρισκόταν, κάποια άλλη αρρώστια θα εμφανιζόταν, και ότι αυτό θα οφειλόταν στην αρνητική ζωή των ανθρώπων⁹⁹. Ο Παΐσιος αναφέρθηκε στο σύγχρονο πολιτισμό, ο οποίος, με τη μόλυνση της ατμόσφαιρας, τις νοθευμένες τροφές, το άγχος και το απάνθρωπο των πόλεων, προκαλεί πολλές αρρώστιες στους ανθρώπους. Τόνιζε ότι δεν υπήρχαν σε άλλη εποχή τόσοι άρρωστοι¹⁰⁰.

Πολλές αρρώστιες έχουν σχέση με το άγχος του ανθρώπου, το οποίο του δημιουργείται στην προσπάθειά του να επιτύχει κάποιους στόχους. Αυτή η πίεση και η συνεχής ένταση για τα σχέδια του, το κυνήγι για να αποκτήσει χρήματα, εξουσία, καταξίωση, δόξα, ηδονή, και αρκετές φορές το ανικανοποίητό τους, αποτελεί την αιτία πολλών ασθενειών. Το άγχος, κατά την ιατρική, είναι η δυσάρεστη συναισθηματική κατάσταση η οποία περιλαμβάνει αισθήματα τάσης, φόβου ή τρόμου ως απάντηση σε κίνδυνο του οποίου η πηγή είναι σε μεγάλο βαθμό άγνωστη ή μη αναγνωρίσιμη. Συνοδεύεται ακόμα από διέγερση του συμπαθητικού συστήματος. Η πηγή του άγχους είναι άγνωστη ή έχει ελάχιστη ένταση σε σύγκριση με την ένταση της αντίδρασης που προκαλεί. Το άγχος θεωρείται παθολογικό αν δημιουργεί προβλήματα στην καθημερινή λειτουργία, στην επίτευξη επιθυμητών στόχων ή στη συναισθηματική ηρεμία του ατόμου (αγχώδης διαταραχή). Οι αγχώδεις διαταραχές είναι οι πιο συνήθεις στο γενικό πληθυσμό¹⁰¹. Όπως υποστηρίζει ο Daniel Goleman, «το άγχος – η ταραχή που πηγάζει από τις πιέσεις της ζωής – είναι ίσως το συναίσθημα με τη μεγαλύτερη επιστημονική βαρύτητα σε ό,τι αφορά τη σύνδεσή του με την έναρξη της ασθένειας και την πορεία της ανάρρωσης»¹⁰². Το άγχος αποδυναμώνει την ανοσοποιητική λειτουργία, προκαλεί στο νευρικό σύστημα μια λογική φθορά, ως αποτέλεσμα των αγχωτικών εμπειριών και επιδρά αρνητικά στο

⁹⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 115-116.

¹⁰⁰ Βλ. στο ίδιο, σσ. 132-133.

¹⁰¹ Βλ. Νίκου Μάνου, *Βασικά στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*, εκδ. UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη ²1997, σ. 252.

¹⁰² Βλ. Daniel Goleman, *Η συναισθηματική νοημοσύνη. Γιατί το «EQ» είναι πιο σημαντικό από το «IQ»*;, μτφ. Άννας Παπασταύρου, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα ³⁹2011, σ. 247.

καρδιοαγγειακό σύστημα¹⁰³. «Άνθρωποι που βίωσαν χρόνια άγχος, μακρές περιόδους θλίψης και απαισιοδοξίας, ανυποχώρητη υπερένταση ή αδιάκοπη εχθρότητα, ασίγαστο κυνισμό ή καχυποψία, βρέθηκαν ότι κινδύνευαν δύο φορές περισσότερο να νοσήσουν από άσθμα, αρθρίτιδα, πονοκεφάλους, πεπτικά έλκη και καρδιακές παθήσεις. [...] Αυτή η τάξη μεγέθους καθιστά τα καταθλιπτικά συναισθήματα τόσο τοξικά, θα έλεγε κανείς, όσο είναι και το κάπνισμα ή η υψηλή χοληστερίνη για την καρδιά – με άλλα λόγια αντιπροσωπεύουν μια σημαντική απειλή για την υγεία»¹⁰⁴. Ο Παΐσιος θεωρούσε ότι όταν υπάρχει στον άνθρωπο έντονο άγχος και λύπη, ενώ δεν του λείπουν τα βασικά πράγματα για να ζήσει και να χαρεί, πρέπει να γνωρίζουμε ότι του λείπει ο Θεός¹⁰⁵. Πολλοί γονείς αρρωσταίνουν από το άγχος και την αγωνία τους για τα παιδιά τους. Ακόμα, πολλά παιδιά με τον αρνητικό τρόπο της ζωής τους, π.χ. την εξάρτησή τους από τα ναρκωτικά και τις καταστροφικές λατρείες, επηρέασαν τον εαυτό τους, στενοχώρησαν και τελικά αρρώστησαν τους γονείς τους¹⁰⁶.

Η κατάσταση της λύπης¹⁰⁷ μπορεί να οδηγήσει σε μεγάλη στενοχώρια, την οποία δεν μπορεί κάποιος εύκολα να ξεπεράσει. Η στενοχώρια, έλεγε ο Παΐσιος, δηλητηριάζει την ψυχή και προκαλεί ανωμαλίες στο σώμα, όχι μόνο ευαίσθητων, αλλά και γερών οργανισμών. Όλοι οι άνθρωποι έχουν ένα ευαίσθητο σημείο, γι' αυτό μια στενοχώρια άλλον θα τον αρρωστήσει στο στομάχι και άλλον στο κεφάλι. Ένας ο οποίος δεν είναι κοντά στον Θεό κάπως δικαιολογείται να λυπάται και να στενοχωριέται για τα δύσκολα γεγονότα, τα οποία του συμβαίνουν. Δεν δικαιολογούσε όμως τη λύπη και τη στενοχώρια για τους ανθρώπους που έχουν πίστη στον Θεό και είναι μέσα στην Εκκλησία¹⁰⁸.

Ορισμένοι άνθρωποι στις μέρες μας πάσχουν από μελαγχολία¹⁰⁹. Η μελαγχολία, κατά τον Παΐσιο, σε κάποιες περιπτώσεις οφείλεται σε τύψεις που έχουν

¹⁰³ Βλ. Daniel Goleman, *Η συναισθηματική νοημοσύνη. Γιατί το «EQ» είναι πιο σημαντικό από το «IQ»*, μτφ. Άννας Παπασταύρου, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα ³⁹2011, σσ. 247-249.

¹⁰⁴ Βλ. στο ίδιο, σ. 242.

¹⁰⁵ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α', Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 158.

¹⁰⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 93, 99.

¹⁰⁷ Λύπη είναι ο ψυχικός πόνος για κάποιον ή κάτι, το δυσάρεστο συναίσθημα το οποίο αισθάνεται κάποιος για κάτι άσχημο που συνέβη και το οποίο του στερεί τη χαρά. Η στενοχώρια είναι μια δυσάρεστη ψυχική κατάσταση. Η αρχική της σημασία ήταν στενότητα χώρου, στενόχωρος. Βλ. Γεωργίου Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα ²2002, σσ. 1027, 1651.

¹⁰⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε', Πάθη και Αρετές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σσ. 136, 138, 144.

¹⁰⁹ Μελαγχολία είναι η ψυχική κατάσταση η οποία χαρακτηρίζεται από υποτονική διάθεση και θλίψη, συχνά χωρίς συγκεκριμένη αιτία, και από τάση απομόνωσης. Είναι δυνατόν να συνδέεται με

ευαίσθητοι άνθρωποι, για κάποιες λάθος επιλογές στη ζωή τους¹¹⁰. Η ευαισθησία είναι ένα φυσικό χάρισμα, αλλά πολλές φορές το αρνητικό πνεύμα την εκμεταλλεύεται, μεγαλοποιεί ένα πρόβλημα και μπορεί να αρρωστήσει τον ευαίσθητο άνθρωπο. Μπορεί ακόμα η ευαισθησία να δημιουργήσει την έμμονη σκέψη στο συγκεκριμένο άνθρωπο ότι έχει κάποια κληρονομική επιβάρυνση και η σκέψη αυτή να τον κάνει να πιστέψει ότι δεν είναι καλά¹¹¹. Χρειάζεται να προσέξει ο ευαίσθητος άνθρωπος, κατά το γέροντα, γιατί, αν βρεθεί σε ένα σκληρό περιβάλλον, είναι δυνατόν να επηρεαστεί¹¹². Μπορεί να τον βοηθήσει μια καλή αδιαφορία και κάποια αναισθησία, με την καλή έννοια, για να μη λεπτολογεί τα πράγματα¹¹³.

Κάποιοι άνθρωποι, ό,τι και να βλέπουν στον άλλον, το ερμηνεύουν με αρνητικό τρόπο, με κάποια καχυποψία. Δεν έχει, κατά τον Παΐσιο, υγεία πνευματική ένας που ο νους του πηγαίνει συνεχώς προς το κακό. Θεωρούσε ως μεγάλη αρρώστια τους κακούς λογισμούς, οι οποίοι μπορούν να προέρχονται από τον ίδιο τον άνθρωπο ή να έχουν σχέση με κάποιο πειρασμό. Έλεγε ότι είναι καλό να έχει ο άνθρωπος καλούς λογισμούς για όσα καλά ή κακά βλέπει γύρω του. Να φέρεται όπως η μέλισσα που πηγαίνει στο άνθος και βρίσκει παντού το ωραίο. Από την ποιότητα των λογισμών, αν είναι καλοί ή κακοί, φαίνεται η πνευματική υγεία του ανθρώπου. Ανέφερε το παράδειγμα των δύο ληστών που είχαν σταυρωθεί με τον Χριστό· ο ένας βλαστημούσε και δεν έβλεπε τα σφάλματά του, ενώ ο άλλος μετανόησε και σώθηκε. Οι κακοί λογισμοί, κατά τον Παΐσιο, δεν είναι δύσκολο να αντικατασταθούν με καλούς και να υπάρξει μια συνήθεια προς το καλό. Χρειάζεται όμως χρόνος και συνεχής αγώνας, για τη στροφή στο καλό. Όταν πληθύνουν οι καλοί λογισμοί, κατά το γέροντα, ομορφαίνει η ψυχή και η ζωή γίνεται παράδεισος¹¹⁴.

Για τον Παΐσιο υπάρχουν και οι κατά φαντασία ασθενείς¹¹⁵. Πρόκειται για τους ανθρώπους οι οποίοι, ενώ δεν έχουν κάποιο σοβαρό πρόβλημα με την υγεία

μανιοκαταθλιπτικές νόσους. Η λέξη απαντά για πρώτη φορά στον Ιπποκράτη και στη συνέχεια πέρασε στις ξένες γλώσσες (melancholy στα αγγλικά). Βλ. Γεωργίου Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα 2002, σ. 1067.

¹¹⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ', Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 122011, σ. 155.

¹¹¹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 43-44.

¹¹² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α', Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 162011, σ. 96.

¹¹³ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ', Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 122011, σ. 35-36.

¹¹⁴ Βλ. στο ίδιο, σσ. 22, 25-26, 28, 30, 32, 59-61.

¹¹⁵ Φαίνεται για μας να υπάρχει κάποια σχέση με αυτό που ονομάζει η ιατρική, σωματοποιητική διαταραχή, η οποία χαρακτηρίζεται από πολλαπλά σωματικά συμπτώματα τα οποία υποτροπιάζουν

τους, λόγω της κακής ψυχολογικής κατάστασής τους, υποβάλλουν στον εαυτό τους την ιδέα ότι δεν είναι καλά. Η ιδέα αυτή μπορεί να τους προκαλέσει τελικά άγχος, στενοχώρια και να τους αρρωστήσει στην πραγματικότητα¹¹⁶.

Σε κάποιες περιπτώσεις βλέπουμε να ταλαιπωρούνται με πολλές αρρώστιες άνθρωποι που ευαρέστησαν τον Θεό με τη ζωή τους, που η ζωή τους υπήρξε ένα φως για τον κόσμο. Ο Παΐσιος εξηγούσε ότι είναι λίγες οι περιπτώσεις που ο Θεός επιτρέπει να ταλαιπωρηθούν άγιοι άνθρωποι και αυτό συμβαίνει «κατά παραχώρηση Θεού». Οι άνθρωποι αυτοί δεν έδωσαν δικαιώματα με την αρνητική ζωή τους για να λειτουργήσουν, όπως έλεγε, οι πνευματικοί νόμοι, αλλά ο Θεός έχει τους λόγους του. Ορισμένοι θα ταπεινωθούν περισσότερο με τις αρρώστιές τους και θα μπορούσαν να ωφεληθούν άλλοι, οι οποίοι έζησαν με αρνητικό τρόπο και δεν υποφέρουν από τίποτα¹¹⁷. Αυτοί των οποίων η αρρώστια είναι δοκιμασία του Θεού, έλεγε ότι θα έχουν καθαρό μισθό και θα γίνουν πνευματικά πιο πλούσιοι, όπως συνέβη με τον Ιώβ¹¹⁸.

Επίσης, πέρα από τους αγίους, υπάρχουν κάποιοι άλλοι οι οποίοι έχουν καλοσύνη και επιτρέπει ο Θεός, κατά το γέροντα, δοκιμασίες και αρρώστιες, για να πάνε, τελικά, στον παράδεισο¹¹⁹. Γι' αυτές τις περιπτώσεις ο γέροντας απαντούσε με το «τίς οΐδε τά κρίματα τοῦ Θεοῦ;» (Ψαλμ. 35: 7) και το «Ὅν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει» (Παροιμ. 3: 12). Πίστευε ότι αν δεν υπήρχε ο πόνος και η ασθένεια, πολλοί άνθρωποι θα γίνονταν θηρία και θα απομακρύνονταν από τον Θεό¹²⁰.

2. Η αντιμετώπιση της ασθένειας και η στάση του προς τους αρρώστους

και διαρκούν πολλά χρόνια. Οι ασθενείς ζητούν επανειλημμένως ιατρική βοήθεια, αλλά δεν βρίσκεται η «οργανική αιτία» των συμπτωμάτων. Οι ενοχλήσεις είναι γενικές, ασαφείς και εμφανίζονται με δραματικό τρόπο από το νευρολογικό, γαστρεντερικό, γυναικολογικό, καρδιοπνευμονικό σύστημα. Βλ. Νίκου Μάνου, *Βασικά στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*, εκδ. UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη ²1997, σ. 304.

¹¹⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ', Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 48-49, 54.

¹¹⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Ο Γέρων Χατζη-Γεώργης ο Αθωνίτης 180-1886*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹¹2010, σ. 76.

¹¹⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α', Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 85-86.

¹¹⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 293-294.

¹²⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 192-193, 196.

Ως προς την αντιμετώπιση της αρρώστιας, έχει μεγάλη σημασία το βαθύτερο αίτιο που την προκάλεσε. Υπάρχουν οι αρρώστιες οι οποίες θεραπεύονται από τους γιατρούς και άλλες οι οποίες αντιμετωπίζονται αν οι ασθενείς βιώσουν αληθινά τη ζωή της Εκκλησίας. Υπάρχουν όμως οι άνθρωποι οι οποίοι θα μείνουν αθεράπευτοι και θα πρέπει να μάθουν να ζουν με την αρρώστιά τους.

Ο Παΐσιος θεωρούσε ορθό, πρώτα να εμπιστεύεται ο άνθρωπος τον Θεό για τις αρρώστιές του και μετά τον κατάλληλο άνθρωπο, το γιατρό. Ενώ συνήθως γίνεται το αντίθετο, οι άνθρωποι καταφεύγουν πρώτα στην ανθρώπινη παρηγοριά και όταν απογοητευτούν από τους ανθρώπους καταφεύγουν στον Θεό. Για να μη βασανίζεται ο άνθρωπος, έλεγε ο γέροντας, είναι καλό να πιστέψει το λόγο του Κυρίου, «χωρίς έμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν» (Ιω. 15: 5) και να πει για τον Θεό, από το Θεοτόκιο, «τήν πάσαν ἔλπίδα μου εἰς σε ἀνατίθημι»¹²¹.

Αυτό που χαρακτήριζε τον Παΐσιο σε όλη του τη ζωή, ήταν η αγάπη του προς όλους όσοι βρέθηκαν στο δρόμο του. Με μεγάλη στοργή αντιμετώπιζε τους αρρώστους, οι οποίοι αρκετές φορές, απογοητευμένοι από τους γιατρούς και λαβωμένοι από την αρρώστιά τους τον επισκεπτόταν, για να παρηγορηθούν και να σκεφτούν λύσεις στα βάσανά τους. Ο γέροντας προσπαθούσε να αναπαύσει τους πονεμένους ανθρώπους και έκανε δικό του το πρόβλημά τους. Η πραγματική ανάπαυση, έλεγε, γεννιέται από την ανάπαυση που προσφέρουμε στον άλλο. Με αυτό τον τρόπο χαίρεται ο Θεός και ο άνθρωπος θεώνεται. Η ανάπαυση που προσφέρουμε στον άλλον έχει σχέση με τη χαρά της θυσίας και πολλοί σήμερα, επεσήμαινε, έχουν ένα πνεύμα χλιαρό, χωρίς θυσία και κατά συνέπεια δεν έχουν γευτεί αυτή τη χαρά. Η καρδιά όταν δίνει, ούτε κουράζεται, ούτε γερνάει ποτέ¹²². Θεωρούσε ότι για κάθε ενέργειά του ο άνθρωπος θα πρέπει να αναρωτιέται, πέρα από το να χαίρεται ο ίδιος, αν ευχαριστιέται ο Θεός. Η ζωή κάθε ανθρώπου πρέπει να είναι τέτοια που, κατά το γέροντα, να συγγενεύει με τον Θεό¹²³. Έλεγε ακόμα, ότι ο άνθρωπος θα πρέπει να αποκτήσει μητρική καρδιά, να έχει τρυφερότητα και αγάπη¹²⁴.

¹²¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 266, 272, 274.

¹²² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 230, 236, 238, 242.

¹²³ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 80, 82.

¹²⁴ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 87.

Διέκρινε ο Παΐσιος ότι αυτό που λείπει σε πολλούς ανθρώπους είναι η αγάπη. Αναφερόταν σε νέους οι οποίοι τον επισκεπτόταν και δεν είχαν πάρει αγάπη ούτε από τον πατέρα τους ούτε από τη μητέρα τους. Ο ίδιος τους πόνεσε και τους αγάπησε, και αμέσως ξέχασαν τα προβλήματά τους ή αντιμετώπισαν με άλλο τρόπο τα πάθη και τις αρρώστιές τους¹²⁵. Έλεγε χαρακτηριστικά ότι «όταν υπάρχει αγάπη, και μακριά να βρεθεί ο ένας από τον άλλο, αν οι περιστάσεις το απαιτήσουν, κοντά θα βρίσκεσαι, γιατί την αγάπη του Χριστού δεν τη χωρίζουν αποστάσεις»¹²⁶. Όποιος αγαπά όλους τους ανθρώπους, έλεγε ο γέροντας, και υποφέρει για τις δοκιμασίες τους, συνήθως σε αυτόν δεν επιτρέπει ο Θεός να υποφέρει από κάποια δική του συμφορά. Επίσης, όποιος αδιαφορεί για τον εαυτό του από αγάπη προς τους άλλους, προσελκύει το ενδιαφέρον του Θεού¹²⁷. Πίστευε ο όσιος ότι δεν είναι καλό ο άνθρωπος να σπαταλιέται σε πολλά ασήμαντα πράγματα, σε πολλή μέριμνα, γιατί μετά δεν θα έχει αντοχή να πονέσει αυτόν που το έχει ανάγκη. Ο ίδιος έλεγε ότι όταν ενδιαφερόταν για παράδειγμα για κάποιον καρκινοπαθή ή για κάποιο άλλο πονεμένο, έδινε την καρδιά του και ότι είχε αγωνία και προσευχόταν για τον ίδιο και, αν είχε οικογένεια, για τα παιδιά του¹²⁸. Θεωρούσε ακόμα ότι αποτελεί μεγάλη θυσία το να διακονείς αρρώστους, είτε συγγενείς σου είτε ξένους, σε νοσοκομεία και ιδρύματα.¹²⁹

Επίσης, έλεγε ο Παΐσιος, όταν ζητάμε από τον Θεό για κάποιο άρρωστο να γίνει καλά, είναι καλό να κάνουμε και εμείς κάποια θυσία. Κατά το γέροντα, τους χριστιανούς πρέπει να τους διακρίνει η πνευματική λεβεντιά, η αρχοντιά και η θυσία¹³⁰. Αναφερόταν στην αξία που έχει η θυσία μας για την αρρώστια του άλλου. Αν, για παράδειγμα, έλεγε, πει κάποιος ότι δεν θα πω σήμερα νερό γιατί ένα πρόσωπο έχει αρρωστήσει και δεν μπορώ κάτι περισσότερο να κάνω, αν γίνει από την

¹²⁵ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 258-259.

¹²⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 44.

¹²⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Επιστολές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σ. 208.

¹²⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 189, 191.

¹²⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 221.

¹³⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 49-50.

καρδιά μας αποκλείεται να μην έχει αποτέλεσμα αυτή η μικρή θυσία¹³¹. Τότε θα δει ο Χριστός την αγάπη μας και θα εκπληρώσει το αίτημά μας, αν είναι προς το συμφέρον του αρρώστου. Η θυσία αυτή είναι καλό να γίνεται και αν ζητάμε από τον Θεό κάτι για μας¹³². Ορισμένοι άνθρωποι δίνουν απλώς τα ονόματα των αρρώστων για να μνημονευτούν και να προσευχηθούν κάποιοι άλλοι γι' αυτούς. Τόνιζε όμως ότι είναι καλό να προσεύχονται οι ίδιοι που ενδιαφέρονται για τους αρρώστους και να λένε στους αρρώστους να κάνουν το ίδιο και να μην επαναπαύονται στο ότι έδωσαν τα ονόματα για προσευχή. Είναι καλό να παρακαλέσουμε και εμείς για τη θεραπεία του αρρώστου και το αληθινό συμφέρον του, διαφορετικά η αρρώστια θα ακολουθήσει τη φυσική της πορεία¹³³.

Η πίστη, η εμπιστοσύνη στον Θεό, έλεγε ο γέροντας, είναι «μεγάλη υπόθεση» και μπορεί να βοηθήσει στην αντιμετώπιση της αρρώστιας που προέρχεται από την αμαρτία. Θεωρούσε ότι οι άνθρωποι θα βασανίζονται αν δεν εγκαταλείψουν τον εαυτό τους στον Θεό, γιατί οφείλουν να γνωρίζουν ότι ο Θεός δεν εγκαταλείπει τα πλάσματά Του¹³⁴. Έλεγε να κάνουμε αυτό που έκαναν οι απόστολοι, οι οποίοι ζήτησαν από τον Χριστό να τους προσθέσει πίστη. Ο γέροντας διέκρινε την πίστη στον Θεό, από τη πίστη στον εαυτό μας. Υπάρχουν κάποιοι άνθρωποι οι οποίοι λένε ότι, όταν πιστέψεις πολύ σε κάτι, θα συνωμοτήσει όλο το σύμπαν και αυτό θα γίνει. Αν, για παράδειγμα είσαι άρρωστος και πιστέψεις ότι θα θεραπευθείς, η θεραπεία θα πραγματοποιηθεί εξαιτίας αυτής της πίστης σου. Σε αυτή την περίπτωση όμως, έλεγε ο Παΐσιος, οι άνθρωποι αυτοί κάνουν Θεό τον εαυτό τους και όχι μόνο ωφελούνται, αλλά απογυμνώνονται από τη θεία χάρη¹³⁵.

Η ουσιαστική αντιμετώπιση της αρρώστιας, κατά τον Παΐσιο, όποια και αν είναι η αιτία της, βρίσκεται κοντά στον Χριστό, όπου υπάρχει η θεία ηδονή, η ουράνια γλυκύτητα και η παραδεισένια χαρά. Από την εδώ ζωή μπορεί να αισθανθεί ο άνθρωπος ένα μέρος αυτής της χαράς του παραδείσου, ακόμα και μέσα από τις αρρώστιές του. Χρειάζεται όμως ο άνθρωπος να συνδεθεί με τον Χριστό, για να πληρωθεί η ψυχή, να τα εμπιστευτεί όλα στον Θεό και να ελπίζει ότι ο Θεός θα

¹³¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 152.

¹³² Βλ. στο ίδιο, σ. 228.

¹³³ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ΄, Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σσ. 138-139.

¹³⁴ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 29, 37.

¹³⁵ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 236.

ενεργήσει¹³⁶. Πίστευε ότι οι αρρώστιες και το μαρτύριο γίνονται πανηγύρι, κοντά στον Χριστό και ο άνθρωπος μπορεί να βοηθηθεί όχι μόνο ο ίδιος, αλλά να ωφεληθεί και στις αρρώστιες των άλλων¹³⁷. Ο γέροντας έλεγε ότι όσο αυξάνεται η αγάπη στον Χριστό, τόσο ελαττώνεται η φιλαυτία και τότε τίποτα δεν μπορεί να χωρίσει τον άνθρωπο από την αγάπη του Χριστού (Ρωμ. 8: 35)¹³⁸. Ακόμα, εκτός από τους ανθρώπους που είναι κοντά μας σε δύσκολες στιγμές, είναι μαζί μας η Παναγία, οι άγγελοι, οι άγιοι. Το πότε όμως θα βοηθήσουν στις αρρώστιες, το γνωρίζει ο Θεός και οι ίδιοι, αλλά είναι βέβαιο ότι θα βοηθήσουν, όταν αυτό θα ωφεληθεί τον ασθενή¹³⁹. Για το φύλακα άγγελο, έλεγε, είναι οικονομία του Θεού για να ωφεληθεί τον άνθρωπο και είμαστε χρεώστες γι' αυτό¹⁴⁰.

Πριν ενεργήσει ο άνθρωπος για την αντιμετώπιση της αρρώστιάς του χρειάζεται, κατά τον Παΐσιο, σκέψη και προσευχή. Στην εποχή μας έλεγε ότι ακόμα και πνευματικοί άνθρωποι, όχι μόνο δεν προσεύχονται, αλλά ούτε και σκέφτονται. Είναι καλό να βλέπει ο άνθρωπος από πολλές πλευρές το θέμα του, για να δώσει την καλύτερη δυνατή λύση. Το να καταλάβει κάποιος εκ των υστέρων το τι δεν έκανε καλά, δεν ωφελεί σε κάτι. Γι' αυτό δεν χρειάζεται βιασύνη¹⁴¹.

Η προσευχή για άλλους αρρώστους ή για ένα συγκεκριμένο πρόσωπο που υποφέρει, έχει μεγάλη αξία και είναι αποτελεσματική, αν γίνεται με πόνο για τον άλλο, αν μπαίνουμε στη θέση του. Ο γέροντας επεσήμαινε ότι δεν μετράει η ποσότητα της προσευχής, αλλά η ποιότητά της. Πίστευε ότι με τόση προσευχή που γίνεται από τόσο κόσμο, αν ήταν καρδιακή, θα είχε αλλάξει ο κόσμος. Όταν ζητάμε κάτι από τον Θεό, για μας ή για τους άλλους, έλεγε, να το πιστεύουμε ότι θα γίνει και να μη «διακρινώμεθα» (βλ. Ματθ. 21: 21). Αν τυχόν δεν υπάρχει χρόνος για προσευχή, και ένας αναστεναγμός για τον πόνο του άλλου ισοδυναμεί με πολλές ώρες προσευχής¹⁴². Ο ίδιος πίστευε ότι θα μπορούσε να προσφέρει μεγαλύτερη βοήθεια

¹³⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 46, 74-75, 161.

¹³⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 19, 48.

¹³⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ', Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 152.

¹³⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 91, 131, 284.

¹⁴⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 121.

¹⁴¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 74.

¹⁴² Βλ. στο ίδιο, σσ. 307-308.

στους πάσχοντες με την προσευχή του, παρά με τα λόγια του, και επέμενε «εγώ θέλω να μιλώ για σας στον Θεό και όχι σε εσάς για τον Θεό»¹⁴³.

Υπάρχει η αντίληψη σε κάποιους ανθρώπους, ότι δεν είναι τόσο αναγκαίο να προσευχηθεί κάποιος στον Θεό για την αρρώστιά του, αφού ο Θεός γνωρίζει την κάθε δυσκολία μας. Ο γέροντας όμως επέμενε ότι πρέπει να ζητά ο άνθρωπος από τον Θεό να τον βοηθήσει στις αρρώστιές του και να ζητά για τις αρρώστιες των άλλων, αν και ο Θεός γνωρίζει τις ανάγκες μας. Το στήριζε στο λόγο του Κυρίου, «αίτεῖτε καὶ δοθήσεται» (Ματθ. 7: 7). Όταν ο ιερέας εύχεται «ὑπὲρ τῶν ἐν ἀσθενείαις κατακειμένων», να μην ξεχνάμε να προσευχόμαστε για όλους τους αρρώστους. Ο Θεός, έλεγε, σέβεται την ελευθερία μας ακόμα και στη θεραπεία μιας αρρώστιας, γι' αυτό και είχε ρωτήσει τον παράλυτο: «θέλεις ὑγίης γενέσθαι;» (Ιω. 5: 6). Μάλιστα, όταν παρακαλούμε τον Θεό για την αρρώστια του πλησίον μας και τον πονάμε, πολύ συγκινείται ο Θεός, γιατί τότε επεμβαίνει χωρίς να παραβιάζεται το αυτεξούσιο¹⁴⁴. Ο Θεός μας, τόνιζε, δεν είναι κουφός να μη μας ακούει, ούτε τυφλός να μη μας βλέπει, όπως ο Βάαλ¹⁴⁵.

Ο Παῖσιος αναφερόταν στη νοερά ή καρδιακή προσευχή, την ευχή, την οποία χρησιμοποιούσε ως «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἔλεησον ἡμᾶς». Στο «ἔλεησον ἡμᾶς», έλεγε, περιλαμβάνονται όλοι οι άνθρωποι, κυρίως οι σωματικά και ψυχικά πάσχοντες, αλλά και οι κεκοιμημένοι¹⁴⁶. Θεωρούσε σημαντικό για τον άνθρωπο να λέει με την καρδιά του την ευχή¹⁴⁷. Όταν η ευχή γίνεται με την καρδιά και με πόνο για τον άλλο, πίστευε ότι ακούγεται από τον Θεό, αρκεί όμως να υπάρχει κάποια δεκτικότητα και καλή διάθεση στον άλλο¹⁴⁸. Για να μην αδιαφορεί ο νους του ανθρώπου για τους άλλους, τόνιζε ο γέροντας ότι ο νους είναι καλό να πηγαίνει στους πονεμένους, στους αρρώστους και στους κεκοιμημένους. Όταν ο νους τα βλέπει αυτά, τότε πηγαίνει στην καρδιά και αυτή, όσο σκληρή και αν είναι, σπάζει και κάνει καρδιακή προσευχή στον Θεό, για να παρέμβει¹⁴⁹. Η προσευχή με το κομποσχοίνι για

¹⁴³ Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 317.

¹⁴⁴ Βλ. στο ίδιο, σ. 285.

¹⁴⁵ Βλ. στο ίδιο, σ. 289.

¹⁴⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 297, 300-301.

¹⁴⁷ Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 199.

¹⁴⁸ Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 303.

¹⁴⁹ Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ΄, Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σ. 188.

τον ίδιο τον προσευχόμενο και για όλο τον κόσμο, ζώντας και κεκοιμημένους, έχει μεγάλη αξία¹⁵⁰.

Ο γέροντας επέμενε στη συμμετοχή στη μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας, γιατί ο Χριστός είπε: «οὐ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τό ἕμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν» (Ματθ.18: 20)¹⁵¹. Ο ίδιος γοητευόταν από τις αγρυπνίες, χάρη των οποίων άφηνε το κελί του και, παρά τις αρρώστιες του, παρέμενε όλη τη νύχτα όρθιος. Αρκετές φορές έστελνε τους επισκέπτες του πρώτα σε πνευματικό για να εξομολογηθούν, αφού ο ίδιος, ελκυόμενος από την έρημο, δεν θέλησε να γίνει ιερέας, και μετά να συζητήσουν για τα προβλήματά τους. Με τα Μυστήρια της Εκκλησίας, έλεγε, έχουν παρηγορηθεί πολλοί άρρωστοι, ενώ άλλοι θεραπεύτηκαν, έγινε ένα θαύμα γι' αυτούς. Τόνιζε ο γέροντας στους ασθενείς, τη σημασία της θείας Κοινωνίας, η οποία θεραπεύει και αγιάζει αυτούς που επιδέχονται αγιασμό¹⁵². Κατά τη γνώμη μας, αυτή η φράση του Παΐσιου για την ενέργεια των Μυστηρίων σε όσους επιδέχονται αγιασμό είναι σημαντική, διότι αποτρέπει από μια μαγική αντίληψη των Μυστηρίων (ότι δηλ. ενεργούν αυτομάτως και ανεξάρτητα από την ανθρώπινη βούληση – ανταπόκριση). Σ' αυτή την προοπτική πρέπει να εντάξουμε και κάθε χρήση υλικών της λειτουργικής ζωής (αγιασμό, λάδι κλπ.). Για να ζήσει λοιπόν κάποιος τα Μυστήρια πρέπει, όπως έλεγε ο Παΐσιος, να αποβάλει τον παλιό του άνθρωπο¹⁵³.

Ο ίδιος ο άρρωστος, για να προσελκύσει τη χάρη του Θεού και να παρηγορηθεί στην αρρώστιά του, είναι απαραίτητο για το γέροντα να έχει ταπεινώση¹⁵⁴. Επέμενε στο πόσο σημαντική είναι η γνώση του εαυτού μας για να ταπεινωθούμε και ότι αξίζει περισσότερο από όλες τις γνώσεις του κόσμου¹⁵⁵. Έλεγε ότι, όσοι είναι σοβαρά άρρωστοι σωματικά και δεν έχουν τη δύναμη να κάνουν

¹⁵⁰ Βλ. Μοναχού Παΐσιου Αγιορείτου, *Αγιορείται Πατέρες και Αγιορείτικα*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁵2012, σ. 70.

¹⁵¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ', Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σ. 207.

¹⁵² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α', Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 333.

¹⁵³ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 269.

¹⁵⁴ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α', Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 68.

¹⁵⁵ Βλ. στο ίδιο, σσ. 207, 209.

κάποια πνευματική άσκηση, μπορούν να αγωνιστούν με προσοχή και αδιάλειπτη προσευχή, για να ξεριζώσουν τα πάθη τους και να αποκτήσουν ταπεινώση¹⁵⁶.

Οι διάφορες αρρώστιες έχουν και το νόημα να ασκηθεί ο άνθρωπος στην υπομονή, η οποία έχει σχέση με την αγάπη. Ο γέροντας θεωρούσε ότι ο Θεός στην υπομονή κρέμασε τη σωτηρία των ανθρώπων, γι' αυτό και ο Κύριος είχε πει «ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος σωθήσεται» (Ματθ. 10: 22)¹⁵⁷ και «ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν» (Λουκ. 21: 19). Από τον Παύλο χρησιμοποιούσε το «ὑπομονῆς χρειαν ἔχομεν» (Εβρ. 10: 36) και από τον Ιώβ, ότι ο Θεός ευχαριστήθηκε όχι τόσο από τις ελεημοσύνες του, αλλά με την υπομονή του τον καιρό της δοκιμασίας του¹⁵⁸. Χρειάζεται λοιπόν να κάνουμε υπομονή και να μην ανησυχούμε, γιατί έχουμε Θεό παντοδύναμο, Θεό αγάπης¹⁵⁹.

Το άγχος, αιτία πολλών ασθενειών, μπορεί να αντιμετωπιστεί με την υιοθέτηση της απλότητας στη ζωή. Με την «αγία απλότητα», όπως την αποκαλούσε ο Παΐσιος, ξεκουράζεται η ψυχή και επεσήμαινε ότι δυστυχώς απουσιάζει ακόμα και από πνευματικούς ανθρώπους. Το κοσμικό πνεύμα, δηλαδή ο συμβιβασμός με μια εγωιστική νοοτροπία του κόσμου για πολυτελή ζωή, θα έπρεπε να αναγνωριστεί από τους ανθρώπους ως πτώση και να προσπαθούσαν να το ελέγξουν, για να έρθει το πνεύμα του Θεού και να φύγει το άγχος. Έλεγε χαρακτηριστικά ότι είναι καλό να ζουν οι άνθρωποι ταπεινά, απλά, πνευματικά, εκτός των άλλων και για να μην αναγκαστούν να κάνουν συμβιβασμούς σε μια δύσκολη στιγμή στη ζωή τους¹⁶⁰. Η απληστία θεωρούσε ότι προκαλεί μεγάλο κακό, γιατί όποιος έχει απολυτοποιήσει τα υλικά πράγματα έχει πάντα άγχος και στενοχώρια, από το φόβο να μην του πάρουν τα πράγματα ή να μη χάσει τη ζωή του¹⁶¹.

Η μελέτη των βιβλίων της Εκκλησίας βάζει τον άνθρωπο στα βαθιά νερά της πίστης, δίνει την αίσθηση της αιωνιότητας και προετοιμάζει ή παρηγορεί στις

¹⁵⁶ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Επιστολές*, έκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σ. 123.

¹⁵⁷ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 49.

¹⁵⁸ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Επιστολές*, έκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σσ. 214-215.

¹⁵⁹ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 308.

¹⁶⁰ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 77, 79, 315.

¹⁶¹ Βλ. στο ίδιο, σ. 175.

αρρώστιες. Για την τόνωση της ψυχής συνιστούσε ο Παΐσιος, επηρεασμένος από τα βιβλία που πρότεινε ο πνευματικός του παπα-Τύχων ο Ρώσος¹⁶², πρώτα τη μελέτη της Αγίας Γραφής και βοηθητικά τα βιβλία των Πατέρων της Εκκλησίας. Κάνουν πολύ καλό, έλεγε, τα Συναξάρια των αγίων, το Γεροντικό, ο Ευεργετινός, η Κλίμακα, ο Αόρατος πόλεμος, ο άγιος Εφραίμ, το Λειμωνάριο και το Λαυσαϊκό. Θεωρούσε σημαντική τη μελέτη του αββά Ισαάκ και, αν είναι κάποιος μορφωμένος, τη Φιλοκαλία, εκτός από όσα αναφέρονται στη νοερά προσευχή, γιατί εκεί χρειάζεται βίωμα και έμπειρος οδηγός. Η μελέτη του Συμεών του Νέου Θεολόγου έχει κάποια διακινδύνευση από όσους έχουν υπέρμετρη ευαισθησία και συναισθηματισμό¹⁶³.

Υπενθύμιζε ακόμα ο Παΐσιος, τον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπιζαν τις αρρώστιές τους πιο παλιά οι άνθρωποι. Έπαιρναν λάδι από το καντηλάκι των αγίων, αλείφονταν και, αν είχαν πίστη, αρκετές φορές θεραπεύονταν¹⁶⁴. Ο ίδιος είχε αναφερθεί στον άγιο Αρσένιο και τον τρόπο που αντιμετώπιζε τις αρρώστιες των κατοίκων στα Φάρασα, αφού εκεί δεν είχαν γιατρούς. Τον επισκεπτόταν χριστιανοί και μουσουλμάνοι, τους διάβαζε τις ευχές της Εκκλησίας και τους ψαλμούς και πολλοί θεραπεύονταν. Όταν ένας άρρωστος ήταν και πνευματικά ασθενής, τον θέραπευε πρώτα πνευματικά και στη συνέχεια και σωματικά¹⁶⁵.

Η άσκηση, όπως το να κοιμάται κάποιος λίγο και σε σκληρό στρώμα, να έχει εγκράτεια, να νηστεύει, να κάνει μετάνοιες, εκτός του ότι διευκολύνεται στη γνώση του Θεού, βοηθά και στην καλή σωματική υγεία¹⁶⁶. Τόνιζε ο Παΐσιος την αξία που έχουν οι μετάνοιες, για τους νέους και τους ηλικιωμένους, στην υγεία του σώματος και της ψυχής¹⁶⁷. Θεωρούσε ότι η κίνηση βοηθά στην πρόληψη και, σε κάποιες περιπτώσεις, στη θεραπεία της αρρώστιας. Ο ίδιος όταν αρρώσταινε, έλεγε ότι επεδίωκε να σηκώνεται από το κρεβάτι και να κινείται, και με αυτή την κίνηση

¹⁶² Βλ. Μοναχού Παϊσίου Αγιορείτου, *Αγιορείται Πατέρες και Αγιορείτικα*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁵2012, σ. 32.

¹⁶³ Βλ. Γέροντος Παϊσίου Αγιορείτου, *Επιστολές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σσ. 29-30, 61.

¹⁶⁴ Βλ. *Γέροντος Παϊσίου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 138.

¹⁶⁵ Βλ. Γέροντος Παϊσίου Αγιορείτου, *Ο άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ³⁰2013, σσ. 27, 48, 56.

¹⁶⁶ Βλ. *Γέροντος Παϊσίου Αγιορείτου, Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 120.

¹⁶⁷ Βλ. *Γέροντος Παϊσίου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ΄, Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σ. 75.

αντιμετώπιζε με δυναμικό τρόπο την αρρώστιά του¹⁶⁸. Επέμενε σε απλά πράγματα που μπορούν να γίνουν και να ωφελήσουν μακροπρόθεσμα στην υγεία. Είχε αναφερθεί στη σημασία που έχει για την υγεία των παιδιών ο θηλασμός τους, γιατί θηλάζουν αγάπη, στοργή, παρηγοριά, ασφάλεια και αποκτούν δυνατό χαρακτήρα. Αυτό βοηθά και την υγεία της μητέρας¹⁶⁹. Απεναντίας, θεωρούσε ότι η αρνητική ζωή των γονιών, όπως έλεγε για τις εκτρώσεις, επηρεάζει όλη την οικογένεια, γιατί χάνεται η ευλογία του Θεού, εκτός αν υπάρξει αληθινή μετάνοια¹⁷⁰.

Θεωρούσε ο Παΐσιος ότι είναι καλό να μη σκέφτεται συνεχώς ο άνθρωπος τις αρρώστιες και τον πόνο του, διαφορετικά, όχι μόνο αντιμετωπίζεται ο πόνος, αλλά διπλασιάζεται¹⁷¹. Όταν κάποιος είναι ψυχικά καλά, ο σωματικός πόνος μειώνεται, ενώ απεναντίας η άσχημη ψυχική του κατάσταση επιδεινώνει την υγεία του. Υπάρχει και το ενδεχόμενο κάποιος να φαίνεται από ιατρικής πλευράς ότι είναι υγιής και μέσα του να υπάρχει κάτι που να τον αρρωσταίνει σταδιακά. Το καλύτερο φάρμακο για όλες τις αρρώστιες πίστευε ο γέροντας ότι είναι η πνευματική χαρά, γιατί σκορπά τη χάρη του Θεού στην ψυχή. Είναι η θεϊκή αλοιφή που επουλώνει τις πληγές, σε αντίθεση με τη στενοχώρια που τις ερεθίζει¹⁷².

Αρκετές φορές οι άνθρωποι είναι ψύχραιμοι στη ζωή τους, αλλά, όταν προκύψει κάποια δύσκολη ασθένεια, καταρρέουν. Ο Παΐσιος επέμενε ότι στη δύσκολη στιγμή χρειάζεται παλληκαριά και βία στον εαυτό μας, και ο Θεός είναι δυνατόν να βοηθήσει με πολλούς τρόπους, ακόμα και με θαυματουργικό τρόπο¹⁷³.

Αν ο άνθρωπος έχει στενοχώρια και δεν έχει εσωτερική ειρήνη, ενδεχομένως να υπάρχει κατά το γέροντα κάτι ατακτοποιητό μέσα του και πρέπει να το βρει για να το διορθώσει. Μπορεί να οφείλεται σε κάποια αμαρτία. Γι' αυτό χρειάζεται ο άνθρωπος να ακούει τη συνείδησή του, για να μη γίνεται αναισθητός. Πολύ βοηθάει τον άνθρωπο, κατά το γέροντα, να μην αμελεί την εσωτερική εργασία, να μελετάει τον εαυτό του από την παιδική ηλικία, να αντλεί την πείρα από το παρελθόν και να

¹⁶⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 155.

¹⁶⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 85, 89, 106.

¹⁷⁰ Βλ. στο ίδιο, σσ. 76, 78.

¹⁷¹ Βλ. στο ίδιο, σ. 217.

¹⁷² Βλ. στο ίδιο, σ. 223.

¹⁷³ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 253.

παρακολουθεί την πορεία της ζωής του¹⁷⁴. Να μη μένει κάποιος μόνο στη διάγνωση ενός πάθους του το οποίο του προκαλεί μια ταλαιπωρία, αλλά να αρχίσει τον αγώνα για να το διορθώσει. Διαφορετικά, είναι άσκοπη η στενοχώρια μας για τα σφάλματά μας. Έλεγε πως είναι σαν να κλαίμε συνεχώς έναν άρρωστο και να μην του προσφέρουμε τη βοήθεια που χρειάζεται¹⁷⁵. Για να αντιμετωπιστεί στο βάθος της η μελαγχολία, κατά τον Παΐσιο, χρειάζεται θεία παρηγοριά, την οποία θα πάρει αυτός που υποφέρει με το να στραφεί στον Χριστό¹⁷⁶. Ο ανυπόφορος πόνος και η λύπη, έλεγε, αντιμετωπίζονται, για τον κοσμικό άνθρωπο με το τραγούδι και για τον πνευματικό με την ψαλμωδία. Η ψαλμωδία, σε συνδυασμό με την ευχή, απαλύνει και γλυκαίνει την ψυχή¹⁷⁷.

Στις μέρες μας αρκετές φορές οι άνθρωποι, για να αντιμετωπίσουν κάποια ψυχολογικά τους προβλήματα, καταφεύγουν σε ψυχολόγους και ψυχιάτρους. Πρόκειται για ένα μεγάλο θέμα, ιδίως στις περιπτώσεις που άνθρωποι οι οποίοι έχουν πίστη στον Θεό ζητούν να βοηθηθούν από ψυχιάτρους, οι οποίοι δεν πιστεύουν στον Θεό, στην ύπαρξη της ψυχής, στην αιώνια ζωή και βλέπουν τη θρησκεία a priori ως νεύρωση. Είναι αλήθεια όμως ότι κάποιες σοβαρές ψυχικές ασθένειες, όπως η σχιζοφρένεια, χρειάζονται ιατρική αντιμετώπιση¹⁷⁸.

Σε πολλές περιπτώσεις θεωρούσε ο Παΐσιος ότι δεν ωφελούνται από τους γιατρούς και από τα φάρμακα που τους δίνουν. Επέμενε πολύ στην καθαρή

¹⁷⁴ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ', Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης¹²2011, σσ. 125, 139, 141.

¹⁷⁵ Βλ. στο ίδιο, σ. 154.

¹⁷⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης¹³2010, σ. 239.

¹⁷⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 216-217.

¹⁷⁸ Η σύγχρονη ψυχιατρική χρησιμοποιεί για τη θεραπεία των ψυχικών διαταραχών τη φαρμακοθεραπεία και την ηλεκτροσπασμοθεραπεία. Η φαρμακοθεραπεία βασίζεται στα ψυχότροπα φάρμακα, τα οποία είναι χημικοί παράγοντες που επιδρούν στον εγκέφαλο και επηρεάζουν τις ψυχικές λειτουργίες ή τη συμπεριφορά του ατόμου. Διακρίνονται σε αντιψυχωτικά (μείζονα ηρεμιστικά ή νευροληπτικά), αντικαταθλιπτικά (τρικυκλικά αντικαταθλιπτικά και αναστολείς της μονοαμινοξειδάσης), αντιμανιακά (λίθιο, καρβαμαζεπίνη, βαλπροϊκό νάτριο), αγχολυτικά (ελάσσονα ηρεμιστικά ή αντιαγχώδη). Τα αγχολυτικά είναι τα πιο συχνά αναγραφόμενα φάρμακα στην ιατρική σήμερα, τα οποία όμως δεν θεραπεύουν το άγχος, αλλά μόνο το ανακουφίζουν προσωρινά. Αναφερόμαστε στα βαρβιτουρικά, τα μη βαρβιτουρικά κατασταλτικά – υπνωτικά, και κυρίως σήμερα τις βενζοδιαζεπίνες και τη βουσπιρόνη. Πολλοί άρρωστοι θεωρούν ότι τα φάρμακα είναι πανάκεια και νομίζουν ότι θα θεραπευτούν όλα τα ψυχιατρικά συμπτώματα, ενώ είναι καλό να υπάρχει στόχευση για συγκεκριμένα συμπτώματα. Η ηλεκτροσπασμοθεραπεία, κατά το Νίκο Μάνο, δεν είναι απάνθρωπη και έχει συγκεκριμένες ενδείξεις με σημαντικά αποτελέσματα. Συνίσταται στην πρόκληση μιας grand mal επιληπτικής προσβολής με ηλεκτρικό ρεύμα μέσω του εγκεφάλου, ενώ ο ασθενής είναι σε αναισθησία. Υπάρχει η επανάληψη πολλών παρόμοιων θεραπευτικών χορηγήσεων. Βλ. Νίκου Μάνου, *Βασικά στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*, εκδ. UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη²1997, σσ. 743, 749, 763, 768, 781, 786, 791.

εξομολόγηση σε καλό πνευματικό. Αν η αρρώστια οφείλεται στην αμαρτία, μπορεί να αντιμετωπιστεί από τον πνευματικό, για να περάσουν οι ασθενείς, όπως έλεγε, στην απέναντι όχθη από γέφυρα, γιατί στη μετάβαση αυτή βοηθά και η χάρη του Θεού. Η εργασία του πνευματικού είναι μια εσωτερική θεραπεία. Θεωρούσε ότι δεν υπάρχει ανώτερος γιατρός από τον έμπειρο πνευματικό, γιατί μπορεί να συμβάλλει στη θεραπεία της ψυχής και του σώματος, χωρίς τη χρήση φάρμακων. Ένας καλός πνευματικός όμως είναι απαραίτητο να καταλαβαίνει τα όρια του και να στέλνει στο γιατρό περιπτώσεις ασθενών που χρειάζονται ιατρική φροντίδα. Θα βοηθούσε με το να γνωρίζει, από τη δική του έρευνα, ποιος είναι ο κατάλληλος γιατρός για το συγκεκριμένο πρόσωπο¹⁷⁹.

Ο γέροντας στους λόγους του έκανε τη διάκριση ανάμεσα στους ανθρώπους που δεν ήταν ψυχικά υγιείς και τους δαιμονισμένους. Έλεγε μάλιστα ότι μερικοί ψυχίατροι θεωρούν τους δαιμονισμένους ως ψυχοπαθείς, όπως μερικοί ιερείς κάποιους ψυχοπαθείς τους αντιμετωπίζουν ως δαιμονισμένους. Ένας καλός πνευματικός είναι εύκολο να διακρίνει ποιοι πάσχουν από κάποιο δαιμόνιο, γιατί αντιδρούν όταν πλησιάσουν σε κάτι ιερό, όπως το να τους δώσεις αγιασμό ή να τους σταυρώσεις με άγιο λείψανο, ενώ οι ψυχοπαθείς δεν αντιδρούν καθόλου. Έχει σημασία να βρει ο δαιμονισμένος, όταν έχει τα λογικά του, την αιτία του δαιμονισμού του. Όσοι γεννήθηκαν δαιμονισμένοι και δεν έφταιξαν οι ίδιοι, η συχνή θεία Κοινωνία είναι ένα δραστικό φάρμακο. Αν κάποιος δαιμονίστηκε από δική του απροσεξία είναι απαραίτητο να μετανοήσει, να εξομολογηθεί και μετά, αν χρειαστεί, να του διαβάσουν εξορκισμούς. Αν και, αρκετές φορές, θεωρούσε ότι μόνο με τη συγχωρητική ευχή μπορεί να φύγει το δαιμόνιο¹⁸⁰.

Πολλές φορές οι γιατροί και οι συγγενείς ενός σοβαρά αρρώστου, ο οποίος όμως έχει επαφή με την πραγματικότητα, δεν γνωρίζουν πώς να του φερθούν και αν είναι καλό να του πουν την αλήθεια για τη σοβαρότητα της κατάστασής του. Ο γέροντας όταν τον ρωτούσαν για αυτό το θέμα, έλεγε ότι αυτό έχει σχέση με το ποιος είναι ο συγκεκριμένος άνθρωπος. Σε κάποιους αν τους πεις ότι θα πεθάνουν, από τη στενοχώρια τους θα πεθάνουν εκείνη τη στιγμή. Αν δεν μάθει με ακρίβεια την κακή κατάστασή του ένας άρρωστος, μπορεί με θάρρος να αντιμετωπίσει την αρρώστια του. Δεν είναι καλό όμως να πεις ψέματα σε ένα σοβαρά άρρωστο, αλλά την αλήθεια

¹⁷⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ', Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 48-49, 54, 244, 269-270.

¹⁸⁰ Βλ. στο ίδιο, σσ. 192-193, 195, 203-205.

με αγάπη, ότι ανθρωπίνως είναι δύσκολο να βοηθηθεί, αλλά για τον Θεό δεν υπάρχει δυσκολία και να προσπαθήσει να ωφεληθεί πνευματικά¹⁸¹. Ο Ισαάκ Αγιορείτης ανέφερε τον τρόπο με τον οποίον αντιμετώπισε ο Παΐσιος την ασθένεια του φίλου του Αθανασίου Σταυρονικητιανού (1930 - 1972), ο οποίος έπασχε από εκτεταμένες πνευμονικές μεταστάσεις που προέρχονταν από καρκίνο και είχε νοσηλευτεί στο Λαϊκό νοσοκομείο Αθηνών. Τον επισκεπτόταν τις μέρες που είχε έρθει γι' αυτόν στην Αθήνα δυο φορές τη μέρα. Πρότεινε στους γιατρούς να πουν στον άρρωστο με κάθε λεπτομέρεια και ειλικρίνεια για τη σοβαρότητα της κατάστασής του¹⁸².

Ο Ισαάκ Αγιορείτης διασώζει μια επιστολή του Παΐσιου στις 10 Απριλίου 1969, όταν ήταν στο κελί του στον Τίμιο Σταυρό και άρχιζε να καταφθάνει το πρώτο κύμα των επισκεπτών του. Έγραφε ο γέροντας ότι, για να εκτελέσει την αποστολή του, αποστολή αγάπης και προσευχής, θα ήθελε περισσότερο να αφανιστεί από τον κόσμο, παρά να εμφανίζεται, γιατί όταν θα αφανίζεται έλεγε ότι θα ένιωθε τον εαυτό του πιο κοντά σ' αυτούς που αγάπησε, στον πονεμένο κόσμο¹⁸³.

3. Το νόημα του πόνου και της ασθένειας

Η ασθένεια και ο πόνος νοηματοδοτούνται από την πίστη της Εκκλησίας στην αιωνιότητα. Ο πόνος θα είχε άλλο νόημα αν υπήρχε μόνο αυτή η ζωή, και παίρνει άλλο με την πίστη στη Βασιλεία του Θεού, όπου παύει να υπάρχει ο πόνος, η λύπη και ο στεναγμός. Η ανθρώπινη ζωή, επεσήμαινε ο Παΐσιος, είναι ψεύτικη και σύντομη, αλλά γρήγορα θα περάσουν οι πίκρες της, οι οποίες όμως θεραπεύουν την ψυχή. Ο Θεός, κατά το γέροντα, δίνει στον κάθε άνθρωπο ένα σταυρό αναλόγως με την αντοχή του, όχι για να βασανιστεί, αλλά για να ανεβεί με αυτόν στον Ουρανό. Είναι αναγκαίο να καταλάβει ο άνθρωπος το θησαυρό που αποταμιεύει από τον πόνο των δοκιμασιών, ιδίως αν δεν γογγύζει και δοξάζει τον Θεό. Οπότε, θα έχει χαρά σ' αυτή τη ζωή και θα τον περιμένει ασύλληπτη χαρά στην άλλη ζωή. Οι σταυροί των δοκιμασιών είναι, σύμφωνα με το γέροντα, ανώτεροι από τα τάλαντά μας, τα χαρίσματα του Θεού¹⁸⁴.

¹⁸¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 258.

¹⁸² Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 217-221.

¹⁸³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 205-206.

¹⁸⁴ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 192-193, 196.

Ο σύγχρονος άνθρωπος θα ήταν διατεθειμένος με κάθε τρόπο να αποφύγει τον πόνο και την αρρώστια. Απεναντίας, ο Παΐσιος έδινε ένα άλλο νόημα σ' αυτά. Έλεγε ότι είναι καλό να αγαπάμε τον πόνο και ότι η αρρώστια είναι μεγάλη ευλογία για τον άνθρωπο. Αν το καταλάβαινε αυτό ο άνθρωπος, θα μπορούσε να πει με χαρά: «εὐλόγησω τόν Κύριον ἐν παντί καιρῶ» (Ψαλμ. 33: 2). Θεωρούσε ότι είναι εκτός πραγματικότητας ο άνθρωπος που αρνείται τον πόνο, και χρησιμοποιούσε το «διήλθομεν διά πυρός καί ὕδατος, καί ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν» (Ψαλμ. 6: 12). Ο ίδιος ο Κύριος δεν χρησιμοποίησε καθόλου τη θεϊκή δύναμή Του και υπέφερε με πολύ πόνο στο σώμα Του, από την πολλή αγάπη στο πλάσμα Του¹⁸⁵. Η Παναγία πόνεσε, αφού «τήν ψυχὴν διελεύσεται ρομφαία» (Λουκ. 2: 35). Οι μάρτυρες και οι όσιοι πόνεσαν με απίστευτους τρόπους. Εμείς έλεγε ότι ζητάμε ένα χριστιανισμό χωρίς σταύρωση, αλλά απευθείας με ανάσταση¹⁸⁶.

Όταν έρχεται στον άνθρωπο ο πόνος, οι περισσότεροι άνθρωποι πιστεύουν ότι έρχεται μια καταστροφή. Ο Παΐσιος όμως το θεωρούσε ότι του κάνει επίσκεψη ο Θεός, ενώ, όταν δεν υπάρχει κάποια δοκιμασία, ότι πρόκειται για εγκατάλειψη του Θεού. Αναφέρει το παράδειγμα από το βίο του αγίου Αμβροσίου, για ένα πλούσιο ο οποίος δεν είχε ποτέ δοκιμάσει πόνο ή ασθένεια και όταν το είδε αυτό ο άγιος που τον είχε επισκεφτεί, ζήτησε να φύγουν, γιατί το θεώρησε ότι δεν υπήρχε ο Θεός εκεί. Και φεύγοντας από εκεί, το σπίτι του πλούσιου βούλιαξε και αποδείχθηκε ότι επρόκειτο για εγκατάλειψη του Θεού¹⁸⁷.

Ο Θεός, τόνιζε ο Παΐσιος, δεν επιτρέπει να συμβεί μια αρρώστια, αν δεν υπάρχει περίπτωση να βγουν από αυτήν πολλά καλά, γιατί αγαπά το πλάσμα του¹⁸⁸. Ακόμα, για το γέροντα, ό,τι είναι απαραίτητο για τη σωτηρία μας ο Θεός μας το έδωσε πλουσιοπάροχα. Ότι μας στερεί ο Θεός, για να μας δοκιμάσει ή για να μας προφυλάξει, είναι καλό να το δεχόμαστε με χαρά και να ωφελούμαστε από αυτό¹⁸⁹. Από το μαρτύριο των αγίων βγήκε κάτι καλό, πλούτισε η Εκκλησία με τους αγίους και τα λείψανά τους. Ο Θεός επιτρέπει τις δοκιμασίες και τους πειρασμούς, όχι για να κυβερνά ο διάβολος, αλλά, επέμενε σ' αυτό ο γέροντας, για να δίνουμε με αυτό τον

¹⁸⁵ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 239.

¹⁸⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 108, 110, 112.

¹⁸⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 193-195.

¹⁸⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 256-257, 260.

¹⁸⁹ Βλ. στο ίδιο, σ. 284.

τρόπο εξετάσεις για την άλλη ζωή και να μην έχουμε παράλογες απαιτήσεις κατά την ημέρα της Κρίσης¹⁹⁰. Έλεγε ακόμα, ότι ο Θεός δεν επιτρέπει φορτίο πάνω από τις δυνάμεις μας¹⁹¹.

Οι άνθρωποι οι οποίοι δεν πιστεύουν στον Θεό και δεν θέλουν να ζητήσουν τη συμπαράστασή του στον πόνο τους, είναι φυσικό, σύμφωνα με το γέροντα, να έχουν απελπισία, να μην έχουν χαρά και στην ουσία να μην έχει αληθινό νόημα η ζωή τους. Η πίστη στον Χριστό βοηθά στην αντιμετώπιση του πόνου. «Οί μὴ ἔχοντες ἔλπίδα» (Α΄ Θεσσ. 4: 13) στον Χριστό, δεν είναι δυνατόν να εγκαταλειφθούν από τον Θεό που «πάντας ἄνθρώπους θέλει σωθῆναι» (Α΄ Τιμ. 2: 4)¹⁹².

Έλεγε ο γέροντας ότι είναι «μεγάλο πράγμα η υγεία», αλλά η αρρώστια μπορεί να δώσει το «πνευματικό καλό» και να αποβεί πολύ μεγάλη ευεργεσία, με το να καθαρίσει τον άνθρωπο από την αμαρτία και να του εξασφαλίσει και ουράνιο μισθό. Η σωματική αρρώστια συμβάλλει στη θεραπεία της πνευματικής αρρώστιας. Ο γέροντας τόνιζε τα λόγια του Χριστού στον Παύλο: «Ἡ γάρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται» (Β΄ Κορ. 12: 9)¹⁹³. Έλεγε ότι οι θείες ηδονές γεννιούνται από τις σωματικές οδύνες και ότι οι Πατέρες έδωσαν αίμα και έλαβαν πνεύμα¹⁹⁴. Ο Ιωάννης Σιναΐτης αναφέρει στο βιβλίο του «Κλίμαξ» ότι είδε ασθενείς να δέχονται στα κρεβάτια του πόνου την ενέργεια της θείας χάριτος και την παρηγορία της κατάνυξης. Με αυτόν τον τρόπο αντιμετώπισαν τον πόνο και δεν ήθελαν να απαλλαγούν ποτέ από την ασθένεια. Επίσης έγραφε ότι είδε άλλους ασθενείς να ταλαιπωρούνται από την ασθένεια σαν εκπλήρωση κάποιου επιτιμίου και με αυτήν απαλλάχθηκαν από κάποιο πάθος της ψυχής τους¹⁹⁵. Όταν πονά το σώμα, κατά τον Παΐσιο, είναι φυσικό να υποφέρει και η ψυχή, γιατί της λείπει η διάθεση που είχε, όταν ήταν καλά το σώμα¹⁹⁶. Όταν όμως, έλεγε ο γέροντας, κάποιος βρίσκεται στην κατάσταση του θείου έρωτα, ο πόνος μετριάζεται και γίνεται πιο υποφερτός, όπως οι

¹⁹⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 63-64.

¹⁹¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 72.

¹⁹² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 198.

¹⁹³ Βλ. στο ίδιο, σ. 210.

¹⁹⁴ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε΄, Πάθη και Αρετές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σ. 52.

¹⁹⁵ Βλ. Ιωάννου Σιναΐτου, *Κλίμαξ, Λόγος ΚΣΤ΄ Περί Διακρίσεως*, εκδ. Ιεράς Μονής Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής ⁷1994, σσ. 310-311.

¹⁹⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 218.

ερωτευμένοι οι οποίοι συνεπαίρνονται από τον έρωτα τους και ξεχνούν όλα τα άλλα¹⁹⁷.

Οι άγιοι, είναι αλήθεια, έδειξαν μια φοβερή ανεκτικότητα στον πόνο και την αρρώστια. Γι' αυτό δεν ζήτησαν από τον Θεό τη θεραπεία τους, αλλά τη δύναμη να αντιμετωπίσουν τον πόνο τους. Ο Παΐσιος το εφάρμοσε αυτό και επέμενε ότι δεν πρέπει να ζητάμε από τον Θεό να μας κάνει καλά, αλλά να ζητάμε τη Βασιλεία Του και να αγωνιστούμε για να ελευθερωθούμε από τα πάθη μας. Ως «βιαστής» της Βασιλείας του Θεού, ήταν αυστηρός με τον εαυτό του, επιεικής όμως και συγκαταβατικός με τους άλλους. Έλεγε ότι όσοι δεν αντέχουν τον πόνο της αρρώστιας, ας παρακαλέσουν τον Θεό να τους θεραπεύσει και Εκείνος θα ενεργήσει αναλόγως¹⁹⁸.

Ο Ντοστογιέφσκι αναφέρει στο μυθιστόρημά του «Αδελφοί Καραμαζώφ», με αφορμή μια σοβαρή αρρώστια, τη ριζική αλλαγή του Μαρκέλ, μεγάλου αδελφού του ιερομονάχου Ζωσιμά, στα δεκαοκτώ του χρόνια. Μετά την αρρώστια σηκωνόταν κάθε πρωί όλο και πιο συγκινημένος όλο και πιο χαρούμενος. Παλλόταν ολόκληρος από αγάπη και άρχισε να αντιλαμβάνεται την ομορφιά του κόσμου, να θεωρεί ότι η ζωή είναι παράδεισος¹⁹⁹. Οι δοκιμασίες και οι αρρώστιες, σύμφωνα με τον Παΐσιο, μπορούν να ωφελήσουν όσους έχουν καλή διάθεση. Οι φιλότιμοι ευχαριστούν τον Θεό για την αρρώστιά τους, γιατί αισθάνονται ότι υπήρξε για το καλό τους και τους φέρνει πιο κοντά στον Θεό. Αν προηγουμένως δεν είχαν καλή σχέση με την Εκκλησία μπορεί η αρρώστια τους να τους κάνει να αλλάξουν, να αρχίσουν να εκκλησιάζονται, να εξομολογούνται, να κοινωνούν, να αναπτύσσουν σχέση με τον Θεό. Όσοι άρρωστοι όμως δεν έχουν καλή διάθεση, βρίζουν τον Θεό, συγκρίνουν τον εαυτό τους με άλλους που δεν υποφέρουν και δεν ωφελούνται από την αρρώστιά τους²⁰⁰.

4. Η ιατρική και το θαύμα

Ο πόνος στο χώρο της ιατρικής θεωρείται ως ένα δυσάρεστο αίσθημα το

¹⁹⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε', Πάθη και Αρετές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σ. 206.

¹⁹⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 231-233.

¹⁹⁹ Βλ. Φ. Ντοστογιέφσκι, *Αδελφοί Καραμαζώφ*, μτφ. Δ. Ν. Μαχαιρίδης, εκδ. Πέλλα, Αθήνα χχ., σσ. 306-310.

²⁰⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 203.

οποίο σχετίζεται με κάκωση ή με κάποια βλάβη στο σώμα. Είναι ακόμα ένας μηχανισμός προειδοποίησης για να αποσυρθούν από τον οργανισμό τα επιβλαβή ερεθίσματα τα οποία τον επηρεάζουν²⁰¹. Ο πόνος, κατά τον Νίκο Μάνο, συνδέεται με ψυχολογικούς παράγοντες ή έχει σχέση με κάποια γενική ιατρική κατάσταση. Οι ψυχολογικοί παράγοντες παίζουν σημαντικό ρόλο στη έναρξη, τη βαρύτητα, την παρόξυνση ή τη διατήρηση του πόνου. Το σύμπτωμα δεν παράγεται σκόπιμα ή δεν υπάρχει προσποίηση. Ο πόνος συνοδεύει πολλές ψυχικές διαταραχές (καταθλιπτικές, αγχώδεις, ψυχωτικές)²⁰². Οι ψυχικές διαταραχές επηρεάζουν το σώμα και το αντίστροφο. Ο χρόνιος σωματικός πόνος επηρεάζει ψυχικά τον άνθρωπο. Κάθε πόνος γίνεται ψυχοσωματικός. Υπάρχει η βιολογική, ψυχολογική, ιατρική, θεολογική, φιλοσοφική, κοινωνική προσέγγιση του πόνου και της ασθένειας. Ο κάθε άνθρωπος αντιμετωπίζει τον πόνο με ένα δικό του προσωπικό τρόπο²⁰³.

Ο Παΐσιος γράφει στο βιβλίο του «Αγιορείται Πατέρες και Αγιορείτικα»²⁰⁴ για αρκετούς μοναχούς που θαύμαζε, οι οποίοι αρνήθηκαν τη θεραπεία τους από τους γιατρούς. Κάποιοι άλλοι όμως μοναχοί πήγαν στους γιατρούς αναζητώντας την ίαση, επειδή το ήθελαν οι ίδιοι ή πείστηκαν από τους γέροντές τους και τα πνευματικά τους παιδιά. Ο ίδιος έβλεπε την ιατρική όχι αυτονομημένη και θεοποιημένη, αλλά σε μια συνεργασία, έστω μυστική, με τον Θεό και την Εκκλησία, προς το συμφέρον του αρρώστου.

Έλεγε ο γέροντας ότι υπάρχουν καλοί και κακοί γιατροί²⁰⁵. Η ανθρώπινη όμως βοήθεια (εγχειρίσεις, μεταγγίσεις κ.ά.), ειδικά για σοβαρές αρρώστιες, δεν είναι κάτι απλό και συνεπάγεται μεγάλη ταλαιπωρία για τον άρρωστο, ολόκληρο μαρτύριο. Γι' αυτό υπενθύμιζε ότι δεν πρέπει να εφησυχάζουμε και να λέμε ότι ο άρρωστος

²⁰¹ Βλ. J. Barzun, «πόνος», *Πάπυρος, Λαρούς, Μπριτάνικα*, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1996, τ. 50, σ. 181.

²⁰² Βλ. Νίκου Μάνου, *Βασικά στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*, εκδ. UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη ²1997, σσ. 313, 315.

²⁰³ Βλ. Σταύρου Πουλογιαννόπουλου, *Ο πόνος στα ελληνορωμαϊκά χρόνια και η αντιμετώπιση του από το ναζωραίο Ιησού στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιο*, Διπλωματική Εργασία, Βιβλιοθήκη ΕΑΠ, [http://class.eap.gr/LotusQuickr/orthde/PageLibraryC22573A100404F18.nsf/0/FOA7001A85A921F7C22573A20042129F/\\$file/%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%99%CE%91%CE%9D%CE%9D%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%9F%CE%A3%20%CE%A3%CE%A4%CE%91%CE%A5%CE%A1%CE%9F%CE%A3.pdf](http://class.eap.gr/LotusQuickr/orthde/PageLibraryC22573A100404F18.nsf/0/FOA7001A85A921F7C22573A20042129F/$file/%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%99%CE%91%CE%9D%CE%9D%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%9F%CE%A3%20%CE%A3%CE%A4%CE%91%CE%A5%CE%A1%CE%9F%CE%A3.pdf), Πάτρα 2013, σσ. 7-9. Ανάκτηση 25-8-2014.

²⁰⁴ Βλ. Μοναχού Παΐσιου Αγιορείτου, *Αγιορείται Πατέρες και Αγιορείτικα*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁵2012, σσ. 64, 95-96, 123.

²⁰⁵ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 279.

έπεσε στα χέρια καλού γιατρού, αλλά να προσευχόμαστε να του δίνει ο Θεός υπομονή και να φωτίσει τους γιατρούς για ορθή αγωγή²⁰⁶.

Υπάρχουν γιατροί που είναι πολύ πιστοί, μάλιστα ορισμένοι έφθασαν σε αγιότητα, αλλά υπάρχουν άλλοι που αρνούνται τον Θεό και την Εκκλησία. Ο Παΐσιος ζήτηγε από τους γιατρούς να μην ξεχνούν ότι στην ιατρική αυτό που βοηθά πολύ είναι η χάρη του Θεού και είναι καλό γι' αυτούς να προσπαθήσουν να γίνουν δοχεία της. Αναφέρουμε τον άγιο Λουκά Κριμαίας, τον ιατρό, ο οποίος πάντοτε πριν ξεκινήσει την εγχείρηση έκανε το σταυρό του, προσευχόταν για λίγα λεπτά στην εικόνα της Παναγίας που είχε κρεμασμένη στο χειρουργείο, σταύρωνε με βαμβάκι ποτισμένο με ιώδιο το σημείο του σώματος όπου θα γινόταν η τομή και μετά προχωρούσε στην εγχείρηση²⁰⁷. Ο γιατρός που έχει πίστη στον Χριστό, έλεγε ο Παΐσιος, βοηθά τους αρρώστους, παράλληλα με την επιστήμη του, με την καλοσύνη και την πίστη του. Ενθαρρύνει τους ανθρώπους να αντιμετωπίζουν την αρρώστια με πίστη στον Θεό. Σε μια σοβαρή αρρώστια μπορεί να πει στον άρρωστο ότι ως εδώ έχει προχωρήσει η επιστήμη, από εδώ και πέρα υπάρχει ο Θεός που μπορεί να κάνει θαύματα²⁰⁸. Αναφέρθηκε ο γέροντας στη σημασία που έχει ο πόνος των γιατρών και των νοσοκόμων για τους αρρώστους. Πρόκειται για το δραστικότερο φάρμακο, από όλα τα φάρμακα που τους δίνουν. Νιώθουν οι άρρωστοι ότι ενδιαφέρονται γι' αυτούς και αισθάνονται ασφάλεια και παρηγοριά²⁰⁹.

Ο Θεός επιτρέπει, κατά τον Παΐσιο, αρκετές φορές οι άνθρωποι να θεραπεύονται από τους γιατρούς και όχι απευθείας από τον Θεό. Απαντώντας σε έναν Εβραίο γιατρό στο ερώτημα, γιατί οι μοναχοί πηγαίνουν στους γιατρούς και δεν τους βοηθά αμέσως ο Χριστός και η Παναγία να γίνουν καλά, παρέπεμψε στον παράδειγμα του βασιλιά Εζεκία (Ησ. 38: 4). Ο Θεός είχε χαρίσει δεκαπέντε χρόνια ζωής στον Εζεκία, επειδή ήταν πολύ καλός και εξάλειψε την ειδωλολατρία. Για μια πληγή του όμως ο Θεός τον έστειλε να βάλει επάνω σύκα, αν και μπορούσε άμεσα ο Θεός που προηγουμένως του είχε παρατείνει τη ζωή, να τον θεραπεύσει. Ο γέροντας

²⁰⁶ Βλ. *Γέροντος Παϊσίου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ.224.

²⁰⁷ Βλ. Αρχιμ. Νεκταρίου Αντωνοπούλου, *Αρχιεπίσκοπος Λουκάς Βόϊνο-Γιασενέτακι. Ένας άγιος Ποιμένας και γιατρός χειρουργός (1877-1961)*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁵2002, σ. 83.

²⁰⁸ Βλ. *Γέροντος Παϊσίου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 173-174.

²⁰⁹ Βλ. *Γέροντος Παϊσίου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 309-310.

έλεγε ότι πράγματα που γίνονται από τους ανθρώπους, να μην τα ζητάμε από τον Θεό²¹⁰.

Ο άρρωστος οφείλει, σύμφωνα με το γέροντα, να κάνει υπακοή στο γιατρό και δεν χρειάζεται να υποδείξει στο γιατρό τα φάρμακα που θα του δώσει²¹¹. Ο ίδιος διηγείτο ότι, όταν ήταν στο νοσοκομείο «Παπανικολάου» στη Θεσσαλονίκη το 1966, για την εγχείρηση στους πνεύμονες, για λίγες μέρες δεν έκανε το μοναχικό του κανόνα, τα κομποσχοίνια, τις μετάνοιες και τις νηστείες. Έτρωγε ότι του έδιναν οι γιατροί, θεωρώντας ότι είναι καλό να βοηθήσει και ο ίδιος τους γιατρούς, για να τον βοηθήσουν και εκείνοι να γίνει καλά, και μετά θα έκανε πάλι τον κανόνα του²¹². Ο άνθρωπος δεν πρέπει, κατά το γέροντα, να αδιαφορεί για την υγεία του, ιδίως αν έχει υποχρεώσεις, οικογένεια ή γονείς να φροντίσει. Σε ένα επισκέπτη του, ο οποίος είχε παραμελήσει τη φροντίδα του εαυτού του, τον επέπληξε και του είχε πει ότι θα έπρεπε να προσέξει την υγεία του, γιατί είχε ευθύνη και για τα παιδιά του²¹³.

Η αντιμετώπιση της ασθένειας με πίστη στον Θεό, έλεγε ο Παΐσιος, φέρνει θεϊκή δύναμη και ανατρέπει τα ανθρώπινα συμπεράσματα, κάνει θαύματα και αφήνει με ανοικτό στόμα την επιστήμη²¹⁴. Το θαύμα, έλεγε ο γέροντας, είναι ένα μυστήριο, το οποίο βιώνεται και δεν μπορεί να εξηγηθεί με το μυαλό²¹⁵. Θεωρούσε ότι είναι καλό να έχει ο άνθρωπος σύμμαχο τον Θεό και «για τον Θεό δεν υπάρχει ούτε δύσκολο θέμα ούτε δύσκολη λύση». Όλα είναι απλά για τον Θεό, και δεν χρησιμοποιεί μεγαλύτερη δύναμη για τα υπερφυσικά και μικρότερη για τα φυσικά²¹⁶. Για να θεραπεύσει ο Χριστός αυτά που δεν θεραπεύονται από τους γιατρούς, θα πρέπει να υπάρχει, έλεγε ο γέροντας, σοβαρός λόγος και ο πιστός να είναι πολύ δοσμένος στον Θεό²¹⁷. Ο γέροντας προέτρεπε τους ανθρώπους οι οποίοι αναζητούσαν τη θεραπεία τους, αφού κάνουν ό,τι μπορούν ανθρωπίνως, μετά να τα αφήνουν στον

²¹⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 282-283.

²¹¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 269-270.

²¹² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 30.

²¹³ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 2.

²¹⁴ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 225.

²¹⁵ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ΄, Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σ. 113.

²¹⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 122-123.

²¹⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 225.

Θεό. Ο Θεός θα δείξει και θα φωτίσει τι πρέπει να γίνει, πως να αντιμετωπιστεί καλύτερα η αρρώστια²¹⁸. Θεωρούσε ότι είναι εγωιστικό να προσπαθεί να βοηθήσει κάποιος έναν άρρωστο, σε κάτι που δεν γίνεται ανθρωπίνως. Ο ίδιος έλεγε ότι σε δύσκολες περιπτώσεις ασθενών ύψωνε τα χέρια του στον Θεό και τα άφηνε όλα στον Θεό και αρκετές φορές το πρόβλημα κανονίστηκε²¹⁹.

Το θαύμα, κατά τον Παΐσιο, μπορεί να γίνει όταν συμμετέχει κάποιος στον πόνο του άλλου. Σημασία έχει να αισθανθεί ο άνθρωπος τον άλλο αδελφό του και να τον πονέσει. Αν συμβεί αυτό, αυτός ο πόνος μπορεί να φέρει μια ανέλπιστα ίαση²²⁰. Ο Θεός, έλεγε ο γέροντας, μας έδωσε τη δυνατότητα να γίνουμε άγιοι και να κάνουμε θαύματα (Ιω. 14: 12), όπως έκανε ο Κύριος. Αν είχαμε καλή πνευματική κατάσταση θα ζητάγαμε με παρησία από τον Θεό τη σωματική υγεία του συνανθρώπου μας και θα θεραπευόταν²²¹. Οι άνθρωποι οι οποίοι έχουν αγιότητα, θεωρούσε ο γέροντας ότι έχουν δύναμη, γιατί δημιουργούν γύρω τους, κατά κάποιο τρόπο, ένα ηλεκτρομαγνητικό πνευματικό πεδίο και επηρεάζει θετικά όσους βρίσκονται μέσα σ' αυτό²²². Οι άγιοι ήταν άνθρωποι όπως εμείς, αλλά με τη ζωή τους ευαρέστησαν τον Θεό. Κάνουν τα θαύματά τους με τη δύναμη του Θεού και πολλά από αυτά παραμένουν σε μας άγνωστα. Ο Παΐσιος επέμενε στο πόσο σημαντικό είναι να σκεφτόμαστε τους αγίους και να υπάρχει φιλία μαζί τους. Σε μια τέτοια περίπτωση ο άνθρωπος μπορεί να είναι μόνος, αλλά να ζει με τους αγίους, τους αγγέλους, με όλο τον κόσμο²²³.

5. Η στάση του Παϊσίου στη δική του ασθένεια

Η κατάσταση του πόνου ήταν μόνιμη σε όλη τη ζωή του Παϊσίου και ποτέ δεν ήταν απολύτως υγιής. Υπέμενε την κατάσταση της ασθένειάς του για το μεγαλύτερο διάστημα της ζωής του, χωρίς να κάνει ιατρικές εξετάσεις και χωρίς να παίρνει φάρμακα. Είχε αναφέρει ότι «εγώ όσο ωφελήθηκα από την αρρώστια, δεν

²¹⁸ Βλ. *Γέροντος Παϊσίου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 227.

²¹⁹ Βλ. *Γέροντος Παϊσίου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 282-283.

²²⁰ Βλ. στο ίδιο, σ. 195.

²²¹ Βλ. στο ίδιο, σ. 314.

²²² Βλ. *Γέροντος Παϊσίου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 160, 163.

²²³ Βλ. *Γέροντος Παϊσίου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 336.

ωφελήθηκα από όλη την άσκηση που είχα κάνει μέχρι τότε»²²⁴ και ότι, όταν ο άνθρωπος είναι τελείως καλά στην υγεία του, δεν είναι καλά. Ο ίδιος είχε μιλήσει για τις πολλές αρρώστιές του. «Πόσα τράβηξα πρώτα από τη βρογχεκτασία²²⁵ και έπειτα με την εγχείρηση που έκανα! Έπειτα άρχισαν ιστορίες με τα έντερα. Ύστερα, μισή χρονιά την πέρασα με την δυσκοπάθεια· πονούσα πολύ [...]. Στη συνέχεια μου παρουσιάστηκε κάτι σκληρό στην κοιλιά· μου είπαν ότι ήταν κήλη». Αυτό κράτησε πέντε χρόνια. Αργότερα είχε προβλήματα με τα πόδια και δεν μπορούσε να σταθεί όρθιος. Μετά άρχισαν για επτά χρόνια οι αιμορραγίες και οι πόνοι με την ελκώδη κολίτιδα²²⁶, μια παρενέργεια από τα ισχυρά αντιβιοτικά που του χορήγησαν κατά την εγχείρηση στους πνεύμονες το 1966, στο νοσοκομείο «Παπανικολάου», στη Θεσσαλονίκη²²⁷. Ο γέροντας έλεγε ότι χαιρόταν που ο Θεός τον τίμησε με τις αρρώστιές του και απέδιδε «Δόξα τῷ Θεῷ». γιατί με αυτές έδινε εξετάσεις στην υπομονή²²⁸.

Ο Παΐσιος πίστευε, λόγω της ύψιστης ταπείνωσής του, ότι οι πολλές αρρώστιές του οφείλονταν στις αμαρτίες του. Έγραφε σε επιστολή του στις 25 Νοεμβρίου 1973 προς τις μοναχές της Σουρωτής, εξηγώντας τις αρρώστιές του, τα λόγια από τον μικρό παρακλητικό κανόνα προς την Θεοτόκο, «ἀπό τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν, ἀσθενεῖ τό σῶμα ἀσθενεῖ μου καί ἡ ψυχή». Ζητούσε από αυτές να εύχονται στον Θεό για τον ίδιο, ελπίζοντας να αξιωθεί την καλή μετάνοια²²⁹.

Από τότε που ήταν στη μονή Εσφιγμένου, το 1954, είχε αιμοπτύσεις και εσωτερική αιμορραγία. Οι γιατροί είχαν διαγνώσει λανθασμένα φυματίωση και ταλαιπώρησαν τον οργανισμό του με εκατοντάδες αχρείαστες ενέσεις. Την ορθή διάγνωση ότι πρόκειται για βρογχεκτασία έκανε πρώτος ο γιατρός Δάϊκος, για τον οποίο ο γέροντας έλεγε τη γνωστή μοναχική φράση, «Θεός σχωρέσει». Οι εξετάσεις έδειξαν ότι έπρεπε να χειρουργηθεί αμέσως. Η επέμβαση έγινε στο Κέντρο

²²⁴ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 212.

²²⁵ Βρογχεκτασία είναι η χρόνια ασθένεια των βρογχικών πόρων και χαρακτηρίζεται από διεύρυνσή τους, παροξυσμικό βήχα και πυώδη απόχρεμψη. Βλ. Γεωργίου Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα ²2002, σ. 388.

²²⁶ Η ελκώδης κολίτιδα είναι η φλεγμονή του παχέος εντέρου που προκαλείται από μικρόβια, παράσιτα ή άλλες αιτίες και προκαλεί πόνο, μετεωρισμό (φούσκωμα), διαταραχές των κενώσεων. Βλ. Γεωργίου Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα ²2002, σ. 916.

²²⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 213-214.

²²⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Επιστολές*, έκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σσ. 214-215.

²²⁹ Βλ. στο ίδιο, σ. 226.

Νοσημάτων θώρακος Βορείου Ελλάδος, στο Ασβεστοχώρι, όπου νοσηλεύτηκε από τις 4 Ιουνίου 1966 μέχρι τις 15 Δεκεμβρίου 1966, σύμφωνα με το εξιτήριο «πάσχων εκ βρογχεκτασίας αριστερού κάτω λοβού» και του αφαιρέθηκε σχεδόν ολόκληρος ο αριστερός πνεύμονας και δύο πλευρά. Η εγχείρηση, όπως διηγήθηκε ο γέροντας, είχε κρατήσει γύρω στις δέκα ώρες, προκλήθηκε αιμορραγία και χρειάστηκε τέσσερα κιλά αίμα. Του άφησε μια μικρή αναπηρία στο αριστερό μάτι. Έλεγε ότι πολύ ωφελήθηκε από αυτό το μικρό μαρτύριο, γιατί μετά από αυτό κατανοούσε καλύτερα το Πάθος του Κυρίου και τις ιστορίες από τα συναξάρια των αγίων²³⁰.

Για ένα άλλο πρόβλημα στο μάτι του είχε παρακαλέσει τρεις φορές την Παναγία να τον κάνει καλά, γιατί δυσκολευόταν πολύ στο να κάνει την άσκησή του. Αν και έβαλε λάδι από το καντηλάκι της, δεν θεραπεύτηκε. Μετά από δεκαπέντε μέρες που το ξαναζήτησε, έγινε καλά. Εξηγούσε ο γέροντας ότι δεν θεραπεύτηκε από τον Θεό αμέσως την πρώτη φορά, για να ασκηθεί στην υπομονή²³¹.

Είχε πάθει κήλη²³² κάνοντας το διακόνημά του (κατασκευή ξυλόγλυπτων μικρών εικόνων και σταυρών στην πρέσα), αλλά δεν ήθελε να πάει στο νοσοκομείο και να χειρουργηθεί. Επειδή επιδεινώθηκε η κατάστασή του, χειρουργήθηκε τελικά από το γιατρό Γεώργιο Μπάλτζα. Η εγχείρηση έγινε στο Νοσοκομείο «Θεαγένειο» Θεσσαλονίκης και νοσηλεύτηκε, από τις 12 Νοεμβρίου 1987 μέχρι τις 18 Νοεμβρίου 1987²³³.

Πιέστηκε για να πάει στους γιατρούς, όσες φορές χρειάστηκε, από αγάπη και για να μη στενοχωρήσει τα πνευματικά του παιδιά, που ορισμένα ήταν γιατροί. Ζούσε με τις αρρώστιές του. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του ο γέροντας είχε συχνότερη αιμορραγία στα έντερα, για την οποία δεν γνώριζε την αιτία, αφού δεν ήθελε να πάει για εξετάσεις. Είχε τάσεις λιποθυμίας και αρκετές φορές έπεφτε στην αυλή της καλύβης του. Την Κυριακή Β' Νηστειών του 1993 λιποθύμησε στο ναό του κελιού

²³⁰ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 190-191.

²³¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ', Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σ. 40.

²³² Κήλη είναι η μετακίνηση οργάνου από την ανατομική κοιλότητα στην οποία περιέχεται φυσιολογικά. Συνηθισμένες μορφές της είναι η βουβωνοκήλη και η ομφαλοκήλη. Βλ. Γεωργίου Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα ²2002, σ. 888.

²³³ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 302-303.

του, κατά τη διάρκεια της θείας Λειτουργίας. Ο ίδιος έλεγε σε κάποιους μοναχούς, όχι σε όλους, ότι αισθανόταν να πλησιάζει το τέλος της ζωής του²³⁴.

Κατά το διάστημα της παραμονής του στη Σουρωτή για τη γιορτή του αγίου Αρσενίου, στις 10 Νοεμβρίου 1993, ενώ σχεδίαζε να επιστρέψει στο Άγιο Όρος, έπαθε ειλεό²³⁵ και αναγκάστηκε να υποκύψει στις νέες πιέσεις των πνευματικών του παιδιών για να υποβληθεί σε εξετάσεις. Στο νοσοκομείο «Θεαγένειο» της Θεσσαλονίκης οι γιατροί διαπίστωσαν την ύπαρξη προχωρημένου καρκίνου στο παχύ έντερο, τον οποίο είχε από χρόνια, χωρίς όμως να του έχει κάνει μεταστάσεις. Ο γιατρός Γεώργιος Μπάλτζας, ο οποίος τον είχε χειρουργήσει το 1987, ήταν πολύ ανήσυχος και ο Παΐσιος τον καθυσόχαζε. Έκανε ακτινοβολίες και μόλις τέλειωνε τον περίμεναν πολλοί, που τους παρηγορούσε αφήνοντας κατά μέρος το δικό του πόνο. Ενώ στην εγχείρηση της κήλης, το 1987, είχε ζητήσει να μη γραφτεί πουθενά το όνομά του στο νοσοκομείο, για να αποφύγει το πλήθος των επισκεπτών, τώρα ζήτησε να γράψουν το όνομά του και δεχόταν όλους όσοι ήθελαν να τον δουν, επειδή γνώριζε ότι θα φύγει σύντομα. Η εγχείρηση έγινε στις 4 Φεβρουαρίου 1994 και του αφαιρέθηκε ο όγκος στο παχύ έντερο. Ο καρκίνος εξελισσόταν πολύ γρήγορα και είχε κάνει μεταστάσεις στο σπυκώτι και στους πνεύμονες. Έγινε προσωρινή «παρά φύσιν έδρα», η οποία αποκαταστάθηκε με εγχείρηση που έγινε αργότερα. Δέχθηκε και έκανε χημειοθεραπεία. Όλο αυτό το διάστημα ήταν, κατά τον Ισαάκ, ευδιάθετος σαν να μην ήταν αυτός ο άρρωστος²³⁶.

Πίστευε ότι ο ο δικός σου πόνος σε βοηθά να καταλάβεις τον πόνο των άλλων. Άλλο είναι να μαθαίνεις ότι αρρώστησε κάποιος και άλλο να αρρωστήσεις ο ίδιος. Έλεγε τον Ιούνιο του 1994, ένα μήνα πριν την κοίμησή του, ότι όταν άκουγε πριν την αρρώστιά του με τον καρκίνο για χημειοθεραπείες, δεν ήξερε τι ήταν και νόμιζε ότι έκαναν κάποιες χυμοθεραπείες. Μετά όμως, όταν αναγκάστηκε να αρχίσει τη θεραπεία του, κατάλαβε τη δυσκολία στις ακτινοβολίες και στις χημειοθεραπείες και πόσο περιορίζουν την όρεξη για φαγητό και νερό. Παρά τη μεγάλη του δυσκολία, έλεγε ότι δεν έκανε προσευχή να περάσει αυτό, γιατί θεωρούσε ότι συνέπασχε με τον

²³⁴ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 93, 95, 335-339.

²³⁵ Ειλεός είναι η απόφραξη του αυλού του εντέρου, η οποία οφείλεται σε ανάπτυξη μάζας (πολύποδας, καρκίνος) από ξένο σώμα ή σε στραγγαλισμό απέξω (συμφύσεις, διήθηση από νεόπλασμα), και προκαλεί έντονους εμετούς και κοιλιακούς πόνους. Βλ. Γεωργίου Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα 2002, σ. 558.

²³⁶ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 341-342.

κόσμο που υπέφερε και μπορούσε με το δικό του πόνο να καταλαβαίνει ακόμα καλύτερα τους πονεμένους.²³⁷

Περιέγραφε στις 11 Ιουνίου 1994, ένα μήνα πριν την κοίμησή του, ότι με όση δύναμη και κουράγιο είχε έψαλε, για να απαλύνεται ο πόνος του²³⁸. Στις 13 Ιουνίου 1994 είχε υψηλό πυρετό και δύσπνοια. Στα τέλη του Ιουνίου οι γιατροί του είπαν ότι είχε δύο, με το πολύ τρεις εβδομάδες ζωή. Έκανε υπακοή με ταπείνωση στους γιατρούς, σε όλο το διάστημα της αρρώστιάς του. Κάποια μέρα, σύμφωνα με τον Ισαάκ, είπε στο γιατρό του Γεώργιο Μπάλτζα: «Εδώ θα σταματήσουμε τη θεραπεία. Τώρα θα κάνεις υπακοή εσύ. Θα δώσεις εντολή να σταματήσουμε [...]. Αυτό ήταν. Εδώ θα με αφήσετε». Το συκώτι του είχε πρηστεί και τον πονούσε, γιατί είχε κάνει φοβερές μεταστάσεις. Είχε δύσπνοια, αλλά πολύ σπάνια χρησιμοποίησε τη συσκευή οξυγόνου. Αν και οι πόνοι ήταν έντονοι, δεν δεχόταν να κάνει παυσίπονες ενέσεις, για να μη λείψει τελείως ο πόνος²³⁹.

Ο Παΐσιος Αγιορείτης υπέμεινε τις πολλές αρρώστιές του και τον πόνο στη ζωή του, με υπομονή, χαρά και πίστη στον Θεό. Η ζωντανή παρουσία του Θεού και των αγίων τον ενδυνάμωναν, σε όλες τις δυσκολίες της ζωής του. Ο γέροντας, όπως είχε πει στις μοναχές στη Σουρωτή, αναγκάστηκε από αγάπη να προσφέρει τα «θεία γεγονότα»²⁴⁰ της ζωής του, ως πνευματική ελεημοσύνη σ' αυτές και τελικά σε όλο τον κόσμο²⁴¹.

²³⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 219-220.

²³⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ', Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σ. 126.

²³⁹ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 345-347.

²⁴⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α', Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 18.

²⁴¹ Πρόκειται, όπως ο Παΐσιος είχε αναφέρει, για εμφανίσεις του Χριστού, της Παναγίας και των αγίων Ιωάννη Θεολόγου, Αρσενίου Καππαδόκη, Τύχωνα του Ρώσου, Ευφημίας, Ισαάκ Σύρου, Αικατερίνης, Χατζη-Γεώργη, Βλασίου και του φύλακα αγγέλου. Επίσης, είχε αναφερθεί ο ίδιος στη θέα του ακτίστου φωτός και σε θεία ευωδία. Περισσότερα στα: *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Ο άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ³⁰2013, σσ. 32-35, *Μοναχού Παΐσιου Αγιορείτου, Αγιορείται Πατέρες και Αγιορείτικα*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁵2012, σ. 37, *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 263, 279 και *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ', Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σσ. 65-66, 95, 244-246. Επίσης, στο: Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 229, 241-243, 246-249, 251, 286-287, 296-297, 641-642.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΑΪΣΙΟ ΑΓΙΟΡΕΪΤΗ

1. Οι λόγοι του Παΐσιου για το μυστήριο του θανάτου

Ο θάνατος, το «ὄντως φοβερώτατον» μυστήριο, είναι το βέβαιο γεγονός για κάθε άνθρωπο που έρχεται στον κόσμο. Η ώρα όμως του θανάτου, πέρα από την αυτοκτονία, δεν καθορίζεται από τον άνθρωπο και εν μέρει σε αυτό αναστέλλεται η ανθρώπινη ελευθερία. Ο Παΐσιος έλεγε ότι ο Θεός παίρνει τον άνθρωπο στην καλύτερη στιγμή της ζωής του, για να μη χάσει την αιωνιότητα. Η επιμήκυνση ή ο περιορισμός της ζωής έχουν σχέση και με το αν θα γίνει καλύτερος ή χειρότερος, αφού ο Θεός γνωρίζει τα μέλλοντα²⁴².

Ο άνθρωπος, κατά τον Παΐσιο, στην πραγματικότητα δεν πεθαίνει, αλλά απλώς μεταβαίνει από την εδώ ζωή στην άλλη. Είναι καλό να σκέφτεται ότι αυτή η ζωή είναι προσωρινή, ενώ η άλλη αιώνια. Μιλούσε για αποχωρισμό για κάποιο μικρό διάστημα και με αυτό τον τρόπο θα ήθελε να βλέπουν οι άνθρωποι το θάνατο των αγαπημένων τους προσώπων. Αν «οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι» είναι ηλικιωμένοι, έλεγε, να σκέφτονται ότι μετά από λίγα χρόνια θα ανταμώσουν με τους κεκοιμημένους, ενώ αν είναι νέοι μετά από περισσότερα χρόνια. Τόνιζε τη βεβαιότητα αυτής της αντάμωσης, γι' αυτό οι άνθρωποι δεν ήθελε να λυπούνται υπερβολικά και ανέφερε αυτό που γράφει ο Παύλος: «ἵνα μή λυπήσθε καθώς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἔλπίδα» (Α΄ Θεσσ. 4: 13)²⁴³.

Πολλοί άνθρωποι αποφεύγουν να μιλούν και να σκέφτονται το θάνατο, επειδή τον φοβούνται. Ο φόβος, κατά το Νίκο Μάνο, είναι η δυσάρεστη συναισθηματική κατάσταση η οποία δημιουργείται ως απάντηση σε εξωτερικό πραγματικό κίνδυνο ή απειλή και γίνεται αντιληπτός συνειδητά. Η ένταση και η διάρκεια του φόβου είναι ανάλογη προς τον κίνδυνο και ο φόβος υποχωρεί όταν το άτομο αναλάβει δράση η οποία οδηγεί σε φυγή ή αποφυγή του²⁴⁴. Ο φόβος και η στενοχώρια για το θάνατο, ως ένα σημείο, είναι δικαιολογημένα, λόγω της ανθρώπινης αδυναμίας. Ο άνθρωπος όμως δεν συλλαμβάνει το βαθύτερο νόημα του μυστηρίου της ζωής και του θανάτου.

²⁴² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 266.

²⁴³ Βλ. στο ίδιο, σ. 272.

²⁴⁴ Βλ. Νίκου Μάνου, *Βασικά στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*, εκδ. UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη ²1997, σ. 252.

Ενώ όταν τοποθετεί τον εαυτό του στην άλλη ζωή, χαίρεται που ζει, χαίρεται που θα πεθάνει, γιατί θα πάει κοντά στον Χριστό²⁴⁵. Έλεγε ο γέροντας ότι λίγοι άνθρωποι θέλουν το θάνατο, αφού οι πιο πολλοί κάτι θέλουν να ολοκληρώσουν. Αν όμως υπάρχει μέσα στον άνθρωπο ο Χριστός, τότε όλα είναι χαρά, η ζωή και ο θάνατος. Όχι όμως να χαίρεται κάποιος που θα πεθάνει, γιατί βαρέθηκε τη ζωή του²⁴⁶.

Τα πάθη είναι καλό να ξεριζωθούν όσο πιο νωρίς γίνεται, διαφορετικά ταλαιπωρούν πολύ στα γεράματα. Μεγαλώνοντας ο άνθρωπος αρχίζει να αγαπά τα πάθη του και αυτά γίνονται, έλεγε, «παλιά κακά» δυσκολοθεράπευτα²⁴⁷. Γι' αυτό είναι απαραίτητο να κρίνουμε σκληρά τον κακό εαυτό μας²⁴⁸. Δεν γίνεται, έλεγε, χωρίς αγώνα, με ένα μαγικό τρόπο, να αποκτήσουμε τις αρετές, αλλά είναι απαραίτητο να εργασθούμε, για να συμβεί αυτό που λέει το απολυτικό των οσίων: «τῆς ἑρήμου τό ἄγονον ἔγεώργησας»²⁴⁹. Οι ηλικιωμένοι βοηθούνται στο να συνειδητοποιήσουν το γεγονός του θανάτου, υπενθύμιζε ο γέροντας, από τη φθαρτότητά τους, ότι περιορίζονται οι δυνάμεις τους, ταπεινώνονται και αναγκάζονται να φιλοσοφούν πάνω στη ματαιότητα του κόσμου²⁵⁰.

Για να αποκτήσει ο άνθρωπος ομορφιά ψυχής είναι απαραίτητο, σύμφωνα με τον Παΐσιο, να εξαγνιστεί η καρδιά, με την ειλικρίνεια, την τιμιότητα, την ανιδιοτέλεια, την ταπείνωση, την καλοσύνη, την ανεξικακία, τη θυσία, την αγάπη²⁵¹. Χρειάζεται μεγάλος αγώνας για να ζήσει αληθινή πνευματική ζωή ο άνθρωπος και να αποκτήσει αρετές, οι οποίες θα τον πάνε πιο κοντά στον Θεό. Έλεγε ότι ακόμα και πνευματικοί άνθρωποι ζουν με ωφελιμισμό. Έχουν μια ζωή δήθεν πνευματική και απολαμβάνουν τα πάντα, ως το σημείο να μην κολάζονται. Δηλαδή, θέλουν και τον παράδεισο να μη χάσουν και αυτή τη ζωή να απολαύσουν. Αυτό όμως έλεγε δεν έχει

²⁴⁵ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 346.

²⁴⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 162.

²⁴⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε΄, Πάθη και Αρετές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σσ. 23, 26, 30-31.

²⁴⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Επιστολές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σ. 162.

²⁴⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε΄, Πάθη και Αρετές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σσ. 36, 60 και Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 217.

²⁵⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 254, 256.

²⁵¹ Βλ. στο ίδιο, σ. 114.

φιλότιμο²⁵². Πάντως, κατά το γέροντα, θα δούμε «πράγματα παράξενα» την ημέρα της κρίσεως, με την έννοια του ποιοι θα πάνε κοντά στον Θεό και ποιοι μακριά Του²⁵³.

Ο τρόπος του θανάτου, αν ήταν ήσυχος ή δύσκολος, μερικές φορές δημιουργεί στους ανθρώπους τη διάθεση να κρίνουν αν σώζεται ή όχι αυτός ο άνθρωπος και το ποιος ήταν τελικά ο άνθρωπος. Ο Παΐσιος έλεγε ότι, ούτε όταν η ψυχή φύγει από τον άνθρωπο ήρεμα δείχνει ότι ήταν σε καλή πνευματική κατάσταση, ούτε όταν ταλαιπωρούνται κάποιοι στο τέλος τους σημαίνει ότι είχαν πολλές αμαρτίες. Ενδεχομένως, κάποιος με το άσχημο τέλος του να συγχωρεθεί από αμαρτίες, αλλά δεν μπορεί αυτό να θεωρηθεί ως ο κανόνας. Υπενθύμιζε ότι η Εκκλησία έχει την «ακολουθία εις ψυχορραγούντας», για εκείνους που δυσκολεύονται στο να γίνει ο χωρισμός της ψυχής από το σώμα²⁵⁴.

Ως προς το θάνατο των παιδιών, θεωρούσε ο Παΐσιος ότι θα μπορούσαν οι γονείς να ωφεληθούν από αυτό το σκληρό γεγονός, αν το αντιμετώπιζαν πνευματικά, και σκέφτονταν ότι θα έχουν και ένα «πρεσβευτή» τους στον παράδεισο²⁵⁵. Ο γέροντας είχε ένα ιδιαίτερο τρόπο αντιμετώπισης ως προς το θάνατο νέων ανθρώπων. Έλεγε ότι λυπάται ανθρωπίνως, γιατί όσο μεγαλώνει κάποιος προσθέτει αμαρτίες και πρέπει να κάνει περισσότερο αγώνα για να σωθεί. Για τον ίδιο πίστευε ότι θα ήταν καλύτερα αν είχε πεθάνει το 1924, όταν ήταν σαράντα ημερών και ποδοπατήθηκε από ένα ναύτη στο πλοίο με το οποίο ερχόταν στην Ελλάδα. Θα είχε πάει, έλεγε, σίγουρα στον παράδεισο, ενώ πίστευε ότι μετά από τόσα χρόνια σκληρού πνευματικού αγώνα δεν ήταν βέβαιος για τη σωτηρία του²⁵⁶.

Σε σχέση με τα παιδιά που βίωσαν το θάνατο ενός από τους γονείς τους, πίστευε ότι θα τα ωφελήσει το να πηγαίνουν στον τάφο του γονιού τους, για να μάθουν ότι από εκεί ο γονιός πέρασε στην αιωνιότητα, απ' όπου με διάφορους τρόπους θα τα βλέπει. Για τα ορφανά παιδιά έλεγε ότι ο Θεός θα τα βοηθήσει σ' αυτή τη ζωή, γιατί ο Θεός είναι, κατά κάποιο τρόπο, υποχρεωμένος να τα προστατεύσει. Στην άλλη ζωή αυτά τα παιδιά θα παρηγορηθούν περισσότερο και θα μουν πιο

²⁵² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 119.

²⁵³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 98, 119.

²⁵⁴ Βλ. στο ίδιο, σ. 259.

²⁵⁵ Βλ. στο ίδιο, σ. 267.

²⁵⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 264, 266.

εύκολα στον παράδεισο. Χρησιμοποιούσε μάλιστα από τους Ψαλμούς: «ὄρφανόν και χήραν ἀναλήψεται» (Ψαλμ. 145: 9)²⁵⁷.

Σε σχέση με την καύση των νεκρών είχε γίνει πολλή συζήτηση στην Ελλάδα τα προηγούμενα χρόνια, μέχρι να ψηφιστεί ο σχετικός νόμος (3448/2006, άρθρο 35) για όσους θα την επιθυμούσαν. Ο Παΐσιος δεν συμφωνούσε με την καύση των νεκρών και τόνιζε ότι τα οστά είναι ιερά και ανάμεσα τους υπάρχουν πολλά λείψανα αγίων. Είχε πει αρκετά χρόνια πριν, ότι όσοι είναι μηδενιστές επιθυμούν την καύση για να διαλύσουν τον άνθρωπο, να κάνουν τους ανθρώπους να αποκοπούν από την παράδοσή τους και να ξεχάσουν την αιώνια ζωή. Ανέφερε ο γέροντας ότι στον πόλεμο, όπου είχε υπηρετήσει ως διαβιβαστής, είχαν μεγάλο σεβασμό στους νεκρούς και διακινδύνευαν για να γίνει η ταφή τους²⁵⁸. Ο γέροντας θεωρούσε ότι η μετενσάρκωση είναι η μεγαλύτερη πονηριά του διαβόλου, για να μαζεύει ανθρώπους στην κόλαση. Κάποιοι άνθρωποι, κυρίως όσοι δεν έχουν πίστη στον Θεό ή όσοι πιστεύουν σε ανατολικές θρησκείες οι οποίες έχουν αυτή την πίστη, βολεύονται με την πίστη στη μετενσάρκωση και παραμένουν στη ζωή της αμαρτίας, με τη σκέψη ότι η ψυχή έρχεται και ξανάρχεται σε αυτό τον κόσμο²⁵⁹.

2. Παράδεισος και κόλαση

Ο άνθρωπος, από τη φύση του, αναρωτιέται για το τι γίνεται μετά το θάνατο και αν υπάρχει άλλη ζωή. Ο άνθρωπος τόνιζε ο Παΐσιος, πρώτα είχε επικοινωνία με τον Θεό, αλλά στη συνέχεια απομακρύνθηκε από Αυτόν και, όπως ένα παιδί που έφυγε από την αγκαλιά της μάνας του, υποφέρει και ζει μια κόλαση²⁶⁰.

Από αυτή τη ζωή προγεύεται ο άνθρωπος τον παράδεισο ή την κόλαση. Όταν ο άνθρωπος έχει μέσα του, έλεγε ο Παΐσιος, αγάπη, χαρά, ειρήνη, πραότητα ζει τον παράδεισο, ενώ όταν έχει τύψεις συνείδησης, ταραχή, απελπισία, μίσος, ζει την κόλαση. Όπως, όταν βλέπει κάποιος ένα ευχάριστο όνειρο βιώνει ένα παράδεισο ή

²⁵⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 125-126.

²⁵⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α', Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 136-138.

²⁵⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ', Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 229.

²⁶⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α', Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 47.

ένα άσχημο όνειρο ζει μια κόλαση²⁶¹. Ο άνθρωπος με την αμαρτία κάνει τον επίγειο παράδεισο, επίγεια κόλαση. Αν η ψυχή μολυνθεί με θανάσιμες αμαρτίες, χάνει την ειρήνη της. Αν όμως κάποιος είναι κοντά στον Θεό, έχει ειρήνη και ζει τον παράδεισο από τη γη²⁶². Τόνιζε ότι το πραγματικό μας σπίτι είναι στον παράδεισο, αφού ο Κύριος με το θείο Του αίμα μας εξαγόρασε από την αμαρτία και συνεχώς μας δίνει το Σώμα και το Αίμα Του. Η ουράνια χαρά είναι κάτι το ανώτερο που δεν εκφράζεται²⁶³. Αν όμως κάποιος δεν θέλει να πάει κοντά στον Θεό, στον παράδεισο, ο Θεός δεν τον παίρνει με τη βία, εκτός αν, κατά το γέροντα, ήταν αδικημένος ή είχε άγνοια, οπότε δικαιούται τη θεία βοήθεια²⁶⁴. Αν πάλι κάποιος άνθρωπος δεν είχε την ευκαιρία να ακούσει ποτέ για τον Θεό, αυτός δεν θα κριθεί σύμφωνα με την κατάσταση στην οποία βρίσκεται, αλλά σύμφωνα με την κατάσταση στην οποία θα βρισκόταν αν είχε γνωρίσει τον Θεό²⁶⁵.

Να ευχόμαστε για όλους, έλεγε ο Παΐσιος, να γνωρίσουν τον Θεό, να τον αγαπήσουν και να έχουν «καλό παράδεισο». Η θυσία του Χριστού έγινε για όλους τους ανθρώπους, ανεξαρτήτως αν κάποιοι επιλέγουν να είναι μακριά Του. Ο ίδιος ο Παΐσιος από την αγάπη του στους ανθρώπους έλεγε, και η ζωή του έδειξε ότι έλεγε την αλήθεια, ότι δεν θα τον πείραζε να τον πάει στην κόλαση ο Θεός, αρκεί να μετέφερε έναν από την κόλαση στον παράδεισο. Με αυτό όμως τον τρόπο, συνέχιζε, θα εκφραζόταν στην κόλαση κάποια αγάπη, γιατί αυτή η αλλαγή θα γινόταν από αγάπη και ένα μικρό μέρος της θα μεταβαλλόταν σε παράδεισο. Άλλωστε τόνιζε, όπου υπάρχει η αγάπη εκεί είναι ο Χριστός και όπου είναι ο Χριστός εκεί βρίσκεται ο παράδεισος²⁶⁶.

Ο άνθρωπος αν έχει τη διάθεση, κατά τον Παΐσιο, να αγωνιστεί για τη σωτηρία του, όχι από ιδιοτέλεια, αλλά για να μη λυπήσει τον Θεό, θα πάει πολύ εύκολα στον παράδεισο. Από φιλότιμο²⁶⁷ και μόνο, έλεγε, θα πρέπει να σωθούμε.

²⁶¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 285-286.

²⁶² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ', Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 116.

²⁶³ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 135, 342.

²⁶⁴ Βλ. στο ίδιο, σ. 286.

²⁶⁵ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ', Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 101.

²⁶⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ', Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σ. 134.

²⁶⁷ Φιλότιμο είναι η έντονη συναίσθηση της προσωπικής τιμής και της αξιοπρέπειας, η φιλοτιμία. Βλ. Γεωργίου Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα ²2002, σ. 558.

Ένας όμως που έχει φιλότιμο δεν σκέφτεται αν υπάρχει ή όχι ο παράδεισος, αλλά αγωνίζεται επειδή αγαπά τον Θεό. Ενώ αντιθέτως ένας που δεν έχει φιλότιμο, πολλές φορές σκέφτεται αν αξίζει να αγωνίζεται, αν πραγματικά υπάρχει ο Θεός, ο παράδεισος και η κρίση. Ο Θεός μας είναι καλός και θέλει όλοι να σωθούν. Τόνιζε ακόμα, ότι δεν υπάρχει μεγαλύτερος πόνος για τον Θεό, από το να δει έναν άνθρωπο στην κόλαση²⁶⁸. Αν ο Χριστός, κατά τον Παΐσιο, μας έλεγε ότι ο παράδεισος γέμισε, από την απάντησή μας θα φαίνονταν τα πραγματικά κίνητρα της σχέσης μας με τον Θεό. Κάποιοι με αναίδεια θα έλεγαν ότι θα έπρεπε να το γνώριζαν νωρίτερα, και θα έτρεχαν για να μη χάσουν καθόλου χρόνο, για να κάνουν αυτά που πείστηκαν να μην κάνουν, και ούτε θα ήθελαν να ξανακούσουν για τον Χριστό. Αντιθέτως, τα «φιλότιμα παιδιά του Θεού» με ευλάβεια θα έλεγαν στον Χριστό ότι χαίρονται που ο παράδεισος γέμισε και ας μην βρίσκονται οι ίδιοι μέσα σ' αυτόν, και θα συνέχιζαν τον αγώνα τους με χαρά, για να ερωτευτούν περισσότερο τον Νυμφίο της καρδιάς τους²⁶⁹.

Όσοι, κατά το γέροντα, συναισθάνονται την αμαρτωλότητά τους και τις ευεργεσίες του Θεού, μπορούν να γνωρίσουν ευκολότερα τον Χριστό και προγεύονται τον παράδεισο. Ο γέροντας έλεγε ότι ένας αληθινός χριστιανός, ακόμα και αν ήξερε ότι στον παράδεισο θα έχει βάσανα και μαρτύρια, πάλι θα λαχταρούσε να πάει εκεί. Να μη θέλουμε τον παράδεισο για να είμαστε καλύτερα από ότι εδώ στη γη, γιατί τότε σκεφτόμαστε, έλεγε, μπακαλίστικα. Εμείς πρέπει να θέλουμε τον Χριστό και αυτό μόνο να μας απασχολεί, το να είμαστε με τον Χριστό. Αν ο άνθρωπος αισθανθεί αυτή την αγάπη στον Χριστό τότε είναι αληθινός άνθρωπος. Γι' αυτή την αγάπη στον Χριστό αγωνίστηκαν οι άγιοι μάρτυρες και οι όσιοι, και μας άφησαν, όπως έλεγε, τις πνευματικές τους συνταγές για να θεραπευτούμε από την πνευματική μας αρρώστια και να αποκτήσουμε την πραγματική υγεία²⁷⁰.

Όταν μέσα μας, κατά τον Παΐσιο, αισθανόμαστε τη χαρά του παραδείσου, τότε «ή βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντός ἡμῶν ἔστι» (βλ. Λουκ. 17: 21)²⁷¹. Χρησιμοποιούσε

²⁶⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 107-108, 273.

²⁶⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Επιστολές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σ. 204 και βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Ο Γέρον Χατζη-Γεώργιος ο Αθωνίτης 180-1886*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹¹2010, σσ. 74-75.

²⁷⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 235, 239, 258.

²⁷¹ Σύμφωνα με άλλη βιβλική ερμηνεία το παραπάνω χωρίο σημαίνει, πέρα από «μέσα μας», και «ανάμεσά μας», δηλαδή στην κοινότητα. Βλ. Σωτηρίου Δεσπότη, *Ο Ιησούς ως Χριστός και η πολιτική*

ακόμα από το Ευαγγέλιο, το «ζητείτε πρώτον την βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (Ματθ. 6: 33), την οποία «ἀρπάζουν οἱ βιασταί» (Ματθ. 11: 12)²⁷² και το «μακάριοι οἱ καθαροὶ τῆ καρδία, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται» (Ματθ. 5: 8)²⁷³. Στον παράδεισο ἔλεγε ο γέροντας, αὐτὸ που ἀκούγεται κατὰ τὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία, ὅτι δὲν ἔχει πόνο, «Ἔνθα οὐκ ἔστι πόνος οὐ λύπη οὐ στεναγμός». Οἱ ἄνθρωποι που βασανίζονται στὴν ἐδῶ ζωὴ θα ἔχουν στὴν ἄλλη θεία ἀνταμοιβή, ὄχι ὅμως νὰ ἀγωνίζονται γι' αὐτὴ τὴν ἀνταμοιβή. Τα ὅσα ἔχει ετοιμάσει ὁ Θεὸς σε ὅσους τὸν ἀγαποῦν (Α΄ Κορ. 2: 9) κάνει τὸν Θεὸ και τοὺς ἁγίους, ἀν και βλέπουν τὸ μεγάλο πόνο τῶν ἀνθρώπων, νὰ χαίρονται, ἀφοῦ γνωρίζουν τι θα συμβεῖ στὸν παράδεισο²⁷⁴.

Ὁ Παῦλος στὴ Β΄ πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολὴ του ἐξηγεῖ γιὰ τὴν καθυστέρηση τῆς ἐπανόδου τοῦ Χριστοῦ. Τὸ τέλος θα ἔρθει ἀλλὰ ὄχι τόσο γρήγορα ὅσο νομίστηκε. Θα υπάρξουν γεγονότα τα ὁποῖα θα προηγηθοῦν τῆς Δευτέρας Παρουσίας. Οἱ πιστοὶ οφείλουν νὰ ἐπαγρυπνοῦν γιὰ τὴ σωτηρία τοὺς. Χρησιμοποιεῖ με φειδῶ τὴν ἀποκαλυπτικὴ γλῶσσα γιὰ νὰ ἐκφράσει τὴν ἐσχατολογικὴ ἐλπίδα²⁷⁵. Οἱ συζητήσεις γιὰ τα Ἐσχατα ἀποτελοῦν και σήμερα γεγονός μεγάλης σπουδαιότητας. Ἡ Βιβλικὴ ἐσχατολογία στρέφεται στὴ δυναμικὴ μεταμόρφωση και ἀνακαίνιση τοῦ σύμπαντος κόσμου με τὴν ἐνεργὸ προσημονία τῆς ἐρχόμενης Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐσχατολογικὴ ὀντολογία διαφοροποιεῖ τὸν ἰουδαιοχριστιανισμό ἀπὸ κάθε ἄλλη θρησκευτικὴ παράδοση. Με τὴν Ἐνανθρώπηση τοῦ Λόγου τα Ἐσχατα εἶναι ἤδη παρόντα, καθὼς στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἔχουμε τὴν πλήρη φανέρωσή τοὺς. Τα Ἐσχατα εἶναι ταυτόχρονα παρόντα και ἀναμενόμενα, βιούμενα και προσδοκώμενα. Ἡ

ἐξουσία στους συνοπτικούς ευαγγελιστές, ἐκδ. Ἄθως, Αθήνα 2006, σ. 200, και βλ. Θανάση Ν. Παπαθανασίου, *Ἡ Ἐκκλησία γίνεται ὅταν ἀνοίγεται. Ἡ ἱεραποστολή ως ἐλπίδα και ως ἐφιέλτης*, ἐκδ. Ἐν Πλω, Αθήνα ²2009, σσ. 191-192.

²⁷² βλ. *Γέροντος Παΐσιου Ἀγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οἰκογενειακὴ ζωὴ*, ἐκδ. Ἱεροῦ Ἡσυχαστηρίου Ἐυαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, Σουρωτὴ Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 149.

²⁷³ βλ. *Γέροντος Παΐσιου Ἀγιορείτου, Λόγοι Ε΄, Πάθη και Ἀρετές*, ἐκδόσεις Ἱεροῦ Ἡσυχαστηρίου Ἐυαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, Σουρωτὴ Θεσσαλονίκης ⁴2011, σ. 274.

²⁷⁴ βλ. *Γέροντος Παΐσιου Ἀγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οἰκογενειακὴ ζωὴ*, ἐκδ. Ἱεροῦ Ἡσυχαστηρίου Ἐυαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, Σουρωτὴ Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 281.

²⁷⁵ βλ. Κωνσταντίνου Παπαθανασίου, «Βιβλικὴ ἐσχατολογία», στο: *Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Συνοδικὴ Επιτροπὴ ἐπὶ τῶν αἰρέσεων. Ἡ ἐλπίδα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας γιὰ τὴν αἰωνιότητα και οἱ πλάνες τῶν «ἐσχατολογικῶν αἰρέσεων. Πρακτικὰ ΚΔ΄ Πανορθόδοξου συνδιασκέψεως ἐντεταλμένων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν και Ἱερῶν Μητροπόλεων γιὰ θέματα αἰρέσεων και Παραθρησκείας*, ἐκδ. Κλάδος Ἐκδόσεων Ἐπικοινωνιακῆς και Μορφωτικῆς Υπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Αθήναι 2013, σσ. 98, 101.

Βιβλική εσχατολογία συνέβαλε στην αρμονική σύνθεση του ιστορικού και εσχατολογικού στοιχείου²⁷⁶.

Πολλοί άνθρωποι, επειδή διέκριναν στον Παΐσιο το διορατικό χάρισμα, τον ρωτούσαν να μάθουν το πότε θα γίνει η Δευτέρα Παρουσία. Ο γέροντας τη συνέδεε με το θάνατο, ότι δηλαδή ο άνθρωπος από τη στιγμή που πεθαίνει είναι σαν να γίνεται γι' αυτόν η Δευτέρα Παρουσία, αφού κρίνεται αναλόγως με την κατάσταση που τον βρίσκει ο θάνατος²⁷⁷. Πάντως, κατά τη μέλλουσα κρίση, έλεγε, σε μια στιγμή θα αποκαλυφθεί η πνευματική κατάσταση των ανθρώπων και θα βλέπουν τη δική τους κατάσταση και των άλλων, δηλαδή θα καθρεπτίζονται στην κατάσταση των άλλων και θα πηγαίνουν κοντά ή μακριά από τον Θεό. Πίστευε ότι δεν θα πει ο Χριστός ποιος θα πάει στον παράδεισο ή στην κόλαση, αλλά μόνος του ο καθένας συγκρίνοντας τον εαυτό του με τους άλλους θα πάει για εκεί που θα είναι²⁷⁸. Αν ο άνθρωπος τα αποδίδει όλα τα καλά στον Θεό και έχει ευγνωμοσύνη στον Θεό, θα ακούσει στην άλλη ζωή το «εὖ δοῦλε ἀγαθέ καί πιστέ! ἐπί ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπί πολλά σε καταστήσω» (Μαθ. 25: 21, 23)²⁷⁹.

Ο Παΐσιος, σε αντίθεση με τον Πορφύριο και τον Ιάκωβο, ασχολήθηκε με τον Αντίχριστο και τα σημεία που θα προηγηθούν του ερχομού του. Μάλιστα ο μητροπολίτης Μόρφου Νεόφυτος μίλησε για κάποια επιστολή του Πορφυρίου προς τον Παΐσιο στην οποία του έγραφε να σταματήσει να μιλά γι' αυτά. Σε αυτό το θέμα θα επανέλθουμε παρακάτω στο τέταρτο μέρος για τις ομοιότητες και τις διαφορές των τριών σύγχρονων γερόντων. Προσπάθησε ο Παΐσιος, σύμφωνα με την εμπειρία του, να προσφέρει κάποιες πληροφορίες για τον παράδεισο και την κόλαση, με σκοπό ίσως την παρακίνηση των ζώντων με το λόγο του Κυρίου στη Μάρθα, «ένός [...] ἔστι χρεία» (Λουκ. 10: 42). Όσοι θα είναι στον παράδεισο, έλεγε ο γέροντας, θα νομίζουν ότι δεν υπάρχουν άλλοι άνθρωποι και δεν θα βλέπουν αυτούς που θα είναι στην κόλαση. Διαφορετικά αν τους έβλεπαν θα πονούσαν για τους κολασμένους και την ταλαιπωρία τους, και δεν θα χαίρονταν οι ίδιοι στον παράδεισο. Αν στην κόλαση υπάρχουν κάποιοι δικοί τους, πατέρας ή μητέρα ή αδελφός, όχι μόνο δεν θα τους

²⁷⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 108-110.

²⁷⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Επιστολές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σ. 162.

²⁷⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 282-283.-283.

²⁷⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε', Πάθη και Αρετές*, εκδόσεις Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σ. 96.

βλέπουν, αλλά ούτε και θα τους θυμούνται. Σε αυτό αναφέρεται κατά τον Παΐσιο ο ψαλμός: «έν εκείνη τῇ ἡμέρα ἀπολοῦνται πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ» (Ψαλμ. 145: 4). Απεναντίας, ὅσοι εἶναι στην κόλαση θα βλέπουν εκείνους που θα εἶναι στον παράδεισο, ὅπως αυτοὶ που εἶναι στο σκοτάδι βλέπουν εκείνους που εἶναι στο φως. Η ποσότητα της χαράς στον παράδεισο θα εἶναι διαφορετική για κάθε πρόσωπο, χωρίς ὁμως ο ἕνας να γνωρίζει την κατάσταση του ἄλλου. Δηλαδή, θα διαφέρει ο τρόπος με τον ὁποῖον θα βλέπουν οἱ πολῖτες του παραδείσου τη δόξα του Θεοῦ²⁸⁰.

Οἱ σκέψεις αυτές του Παΐσιου δημιουργοῦν κάποια προβλήματα τα ὁποῖα θα προσπαθήσουμε να διευκρινίσουμε. Αν ἀπὸ το ἀνθρώπινο πρόσωπο θα χαθεῖ ἕνα μέρος τῆς μνήμης του, για να μὴ βλέπει αὐτός που εἶναι στον παράδεισο τα ὅσα βιώνονται στην κόλαση, χάνεται ἡ ἀκεραιότητα του ἀνθρώπινου προσώπου. Η κόλαση δὲν ἀπουσιάζει ἀπὸ τῆς διδασκαλίας του Κυρίου, ἀλλὰ ἡ προτεραιότητα βρίσκεται στη μετάνοια καὶ στη Βασιλεία. Η Αικατερίνη Τσαλαμποῦνη²⁸¹ ἐπισημαίνει ὅτι στην ἐπιστολή του Παύλου Α΄ πρὸς Θεσσαλονικεῖς (Α΄ Θεσ. 4: 13-18) διασώζεται ἡ ἀρχαιότερη μαρτυρία τῆς Καινῆς Διαθήκης για τα ἔσχατα καὶ τονίζεται ὅτι ὅλοι, ζῶντες καὶ κεκοιμημένοι, θα συναντήσουν τον Κύριο στον οὐρανό, ὅπου ὑπάρχει ἡ οὐράνια ὁμορφιά για ὅσους ἀγαποῦν τον Θεό. Γίνεται λόγος για τὴν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν καὶ για τὴν κατάργηση του θανάτου. Δὲν ἀναφέρεται κάτι για τὴν τιμωρία τῶν ἀσεβῶν καὶ για τὴν κόλαση. Ο Ιωάννης Ζηζιούλας ἀναφέρει ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῶν ἐσχάτων με δικανικὸ τρόπο λαμβάνει ψυχολογικὸ χαρακτήρα καὶ προϋποθέτει ἕνα Θεὸ τιμωρὸ καὶ μὴ ἀνθρώπινη ἐμπειρία πόνου, οδύνης καὶ «τριγμοῦ τῶν οδόντων». Το ἀνθρώπινο σῶμα ἐρμηνεύεται με τὴ σημερινή του μορφή, καὶ αὐτὸ δὲν συμβιβάζεται με τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ με τὸ θάνατο χωρίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τα σῶματα μετὰ τὴν ἀνάσταση δὲν ὑπόκεινται στη φθορά. «Πρόκειται για μὴ προέκταση τῆς ἱστορικῆς ἐμπειρίας στα ἔσχατα, μὴ κατανόηση με ὅρους θνητότητας ἐνός τρόπου υπάρξεως μετὰ τὴν κατάργηση του θανάτου»²⁸². Ἐπίσης, ὅταν ἀναφερόμαστε στα ἔσχατα, κατὰ τον Ιωάννη Ζηζιούλα, ἔχουμε στο μυαλό μας εὐχάριστα καὶ δυσάρεστα συναισθήματα, λες καὶ ὑπάρχουν τα ἔσχατα για να νιώθουμε εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα, καὶ ὄχι για να ὑπάρχουμε ἢ να μὴ ὑπάρχουμε

²⁸⁰ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Ἀγιορείτου, *Λόγοι Δ΄, Οικογενειακὴ ζωὴ*, ἐκδ. Ἱεροῦ Ἡσυχαστηρίου Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτὴ Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 284-285.

²⁸¹ Βλ. Αικατερίνης Τσαλαμποῦνη, «Ἡ Κόλαση στη βιβλικὴ παράδοση καὶ στα κείμενα του Χριστιανισμοῦ», στο *Σύναξη* 121 (2012), σσ. 16-17.

²⁸² Βλ. Ἰωάννη Ζηζιούλα, «Ἐσχατολογία καὶ Ὑπαρξη», στο *Σύναξη* 121 (2012), σσ. 43-45, 47-48.

αληθινά. Ακολουθώντας το Μάξιμο Ομολογητή²⁸³ θεωρεί ότι η τελική κρίση των εσχάτων έχει βαθύτατο οντολογικό περιεχόμενο και στα έσχατα κρίνεται η «μέθεξις» ή η «αμεθεξία» στην τριπλή μορφή του είναι (κυρίως εἶναι, εὔ εἶναι, ἀεί εἶναι). Η κόλαση χωρίς αμφιβολία υπάρχει, αλλά κατά τον Μάξιμο, η ψυχή δεν θα θυμάται τις αμαρτίες της, ούτε θα έχει οδύνη γι' αυτές. Το κακό δεν θα υπάρχει ούτε ως ανάμνηση στην ψυχή του αμαρτωλού, γιατί το κακό δεν έχει υπόσταση και δεν μπορεί να επιβιώσει ούτε ως μνήμη στα έσχατα. Η κόλαση, κατά το Μάξιμο, είναι το «πάντων ἔλεινότερον [...] ἢ πρὸς τὸν διάβολον καὶ τοὺς πονηροὺς δαίμονας οἰκειώσις εἰς ἄει διαμένουσα»²⁸⁴. Η κόλαση επομένως είναι η κατάσταση εκείνη κατά την οποία ο Θεός και το ον γνωρίζονται, αλλά δεν «μετέχονται», εξαιτίας της ελεύθερης απόρριψης του Θεού από τον άνθρωπο²⁸⁵. Ο επίσκοπος πρώην Ζαχουμίου και Ερζεγοβίνης Αθανάσιος Γιέφτιτς, σχολιάζοντας τον Μάξιμο Ομολογητή, τονίζει ότι όλη η κατάσταση των εσχάτων αποτελεί μυστήριο το οποίο υπερβαίνει τη δυνατότητα σύλληψης και ότι απαιτείται μια «μυσταγωγική σιωπή». Αυτά όμως δεν σημαίνουν, κατά τον Γιέφτιτς, ότι ο άνθρωπος χάνει την ανθρώπινη προσωπικότητα, την ελευθερία και την ψυχοσωματική του ολοκληρία²⁸⁶.

Ο Παῖσιος είχε αναφερθεί και στην ανάσταση των σωμάτων κατά τη μέλλουσα κρίση, για να κριθούν οι άνθρωποι μαζί με το σώμα τους, με το οποίο έζησαν, αγάπησαν, πόνεσαν, αμάρτησαν. Οι άνθρωποι στην άλλη ζωή θα είναι όπως οι άγγελοι, δεν θα υπάρχουν άνδρες και γυναίκες, και θα έχουν όλοι τη ίδια ηλικία²⁸⁷. Όλοι θα έχουν το ίδιο πνευματικό σώμα, το ίδιο ύψος, την ίδια αγγελική ηλικία, αφού η ψυχή είναι ίδια για όλους τους ανθρώπους²⁸⁸.

Η μεγαλύτερη κόλαση, έλεγε ο γέροντας, έχει σχέση με τους ανθρώπους οι οποίοι αδιαφορούν για αυτούς που έχουν ανάγκη και ο Κύριος θα πει κατά την Κρίση, «ἐπέинаσα καὶ οὐκ ἔδῶκατέ μοι φαγεῖν» (Ματθ. 25: 42)²⁸⁹. Οι πλεονέκτες, οι οποίοι απορροφούνται στο να μαζεύουν συνεχώς υλικά αγαθά, έλεγε ο γέροντας ότι

²⁸³ Βλ. Ιωάννη Ζηζιούλα, «Εσχατολογία και Ὑπαρξη», για τον Μάξιμο Ομολογητή, Περί διαφόρων απόρων 42, PG91, 1329AB, στο: *Σύναξη* 121 (2012), σ. 45.

²⁸⁴ Βλ. Ιωάννη Ζηζιούλα, «Εσχατολογία και Ὑπαρξη», για το Μάξιμο Ομολογητή, Επιστ. 1, PG91, 389A, στο: *Σύναξη* 121 (2012), σ. 51.

²⁸⁵ Βλ. στο ίδιο, σ. 50.

²⁸⁶ Βλ. Αθανασίου Γιέφτιτς, «Σχόλιον σε Σχόλια του αγ. Μαξίμου περί των ανθρώπων στον μέλλοντα αιώνα», στο: *Σύναξη* 122 (2012), σσ. 17-18, 20.

²⁸⁷ Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε', Πάθη και Αρετές*, εκδόσεις Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σ. 142.

²⁸⁸ Βλ. στο ίδιο, σ. 284.

²⁸⁹ Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 153.

μαζί με τους φιλάργυρους θα βρεθούν στην κόλαση²⁹⁰. Έλεγε χαρακτηριστικά, ότι πολλοί κοσμικοί άνθρωποι θα πάνε στην κόλαση από τις καταχρήσεις, ενώ πολλοί πνευματικοί από τις κατακρίσεις. Κανένας όμως δεν μπορεί να πει για τον άλλο ότι θα πάει στην κόλαση. Ο Θεός δεν ξέρουμε πως εργάζεται και τα κρίματα του Θεού είναι άβυσσος. Επίσης, έλεγε ότι: «Έκαστος πειράζεται υπό τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας» (Ιακ. 1: 14) και αυτές οι επιθυμίες θα βασανίζουν την ψυχή στην κόλαση²⁹¹.

Όσοι είναι στην κόλαση θα υποφέρουν αιωνίως, γιατί, κατά τον Παῖσιο, θα τους βασανίζει η σκέψη πως έχασαν τα αγαθά του παραδείσου για λίγα χρόνια επίγειας ζωής και αυτά ήταν γεμάτα τύψεις και άγχος²⁹². Τους ονόμαζε υπόδικους φυλακισμένους, οι οποίοι βασανίζονται αναλόγως με τις αμαρτίες τους και περιμένουν την τελική Κρίση. Μέχρι τότε ενδέχεται να αλλάξουν πολλά, όχι όμως από τους ίδιους, αν και έχουν έλθει σε συναίσθηση και ευχαρίστως θα ζητούσαν βοήθεια ή καλύτερα θα ήθελαν να ξαναζούσαν λίγα λεπτά για να μετανοήσουν. Η γνώμη του γέροντα ήταν ότι σε δαιμονική κατάσταση είναι και βρίζουν τον Θεό μόνο οι δέκα στους εκατό και αυτοί ούτε ζητούν, ούτε δέχονται κάποια βοήθεια. Οι άλλοι αισθάνονται την ενοχή τους και πολύ θα ήθελαν να βοηθηθούν με τις προσευχές των πιστών, τις ελεημοσύνες για την ψυχή τους και τα μνημόσυνα της Εκκλησίας. Αυτή η ωφέλεια θα υπάρχει μέχρι την Κρίση, γιατί μετά δεν θα υπάρχει η δυνατότητα. Όσων οι προσευχές έχουν παρησία μπορούν να τους βοηθήσουν και ενδεχομένως να μεταφερθούν σε καλύτερη θέση, από αυτήν στην οποία είναι²⁹³.

Κάθε άνθρωπος που πιστεύει στην αιωνιότητα έχει μια δικαιολογημένη αγωνία για τους κεκοιμημένους του, για το αν είναι καλά εκεί που βρίσκονται και για να μην απολέσουν τελικά την αιώνια χαρά του παραδείσου. Αυτή η αγωνία αποτελεί εκτός των άλλων και ένα παράθυρο για την άλλη ζωή, μια αίσθηση μετά το θάνατο και καλλιεργεί τη διάθεση για ωφέλεια των κεκοιμημένων και προετοιμασία των ζώντων. Ο Παῖσιος πρότεινε πνευματικούς τρόπους για την άμεση ωφέλεια των κεκοιμημένων και την καλή τους απολογία την ώρα της κρίσης. Οι πιστοί, έλεγε, είναι καλό να μνημονεύουν νοερώς την ώρα της προσκομιδής τα ονόματα των

²⁹⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 161-162.

²⁹¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε΄, Πάθη και Αρετές*, εκδόσεις Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σσ. 107-108, 120.

²⁹² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 135.

²⁹³ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 275-276.

κεκοιμημένων και να συμμετέχουν στον πόνο της κάθε ψυχής²⁹⁴. Το κεράκι που τους ανάβουν, με θερμή προσευχή, τους δίνει μεγάλη ανάπαυση και οι ζώντες έχουν τη δυνατότητα για κάποια πνευματική επικοινωνία μαζί τους²⁹⁵. Με την ελεημοσύνη στους πονεμένους, στις χήρες και στα ορφανά, ο Θεός συγχωρεί και αγιάζει τους κεκοιμημένους. Ακόμα, μπορεί κάποιος να παρακαλέσει τον Χριστό με την προσευχή του και την άσκηση του, για τις ψυχές των κεκοιμημένων, οι οποίες ζητούν λίγη ανάπαυση²⁹⁶. Τα μνημόσυνα έλεγε ο γέροντας μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στη σωτηρία των κεκοιμημένων, ακόμα και να βγάλουν μια ψυχή από την κόλαση. Έχει το νόημα του το σιτάρι που χρησιμοποιείται στα κόλλυβα των μνημοσύνων: «σπείρεται ἔν φθορᾷ, ἐγείρεται ἔν ἀφθαρσίᾳ» (Α΄ Κορ. 15: 42). Επίσης, με τη θεία Λειτουργία και τα σαρανταλείτουργα μνημόσυνα ωφελούνται οι ψυχές²⁹⁷. Το μεγαλύτερο μνημόσυνο όμως για τους προγόνους μας πιστεύε ότι είναι η πνευματική μας πρόοδος, διότι χάρη στον αγώνα των απογόνων δικαιούνται και οι πρόγονοι τη θεία βοήθεια²⁹⁸. Από την άλλη, ο Θεός επιτρέπει να βλέπουν οι άνθρωποι στον ύπνο τους κεκοιμημένους συγγενείς τους, για να βοηθιούνται στην πίστη και στη μετάνοια τους²⁹⁹.

Ως προς το γιατί ο Θεός μόνος του δεν προσφέρει τη βοήθεια Του στους ανθρώπους οι οποίοι με τη ζωή τους βρέθηκαν μακριά Του, απαντούσε ο γέροντας ότι ο Θεός έχει αρχοντιά και θέλει τη σωτηρία τους με την ελεύθερη επιλογή τους. Δεν θέλει να δώσει το δικαίωμα στο διάβολο να πει πως ο Θεός έσωσε κάποιον, ενώ δεν κοπίασε. Με τις προσευχές των ζώντων όμως δίνεται το δικαίωμα στον Θεό να παρέμβει και να διευκολύνει τη σωτηρία τους. Ο Θεός, έλεγε ο γέροντας, ενώ είπε ότι «ἤγγικε γάρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. 3: 2), παρατείνει το χρόνο έλευσής της περιμένοντας τη διόρθωσή μας³⁰⁰.

Αναφέρθηκε ο γέροντας στη μεγάλη ευθύνη που έχουν οι γονεείς, για να βοηθήσουν τα παιδιά τους να πάνε στον παράδεισο και να μην ενδιαφέρονται μόνο

²⁹⁴ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 332.

²⁹⁵ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 151.

²⁹⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 165-166, 241.

²⁹⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 276-277, 279.

²⁹⁸ Βλ. Μοναχού Παΐσιου Αγιορείτου, *Αγιορείται Πατέρες και Αγιορείτικα*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁵2012, σ. 169.

²⁹⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 123.

³⁰⁰ Βλ. στο ίδιο, σ. 276.

στο να τους εξασφαλίσουν υλικά αγαθά³⁰¹. Ευχόταν ο γέροντας να φθάσουμε όλοι στα μέτρα των μοναχών που έλεγαν συνέχεια, μέρα και νύχτα, «Δόξα τῷ Θεῷ, γιατί ζῶ, δόξα τῷ Θεῷ, γιατί θά πεθάνω» και όλοι να πάμε στον παράδεισο και κανένας στην κόλαση. Έλεγε ότι ο άνθρωπος θα πρέπει να τρέμει την αμαρτία και όχι το θάνατο. Αυτό που θα τον συγκρατεί από την αμαρτία δεν είναι καλό να είναι η φωτιά της κόλασης, αλλά η πολλή αγάπη προς τον Χριστό³⁰².

3. Μνήμη θανάτου και προετοιμασία για την αιωνιότητα

Οι περισσότεροι άνθρωποι, κατά το γέροντα Παΐσιο, για διάφορους λόγους, δεν έχουν συλλάβει το βαθύτερο νόημα της ζωής, δεν έχουν νιώσει ουράνιες χαρές και δεν σκέφτονται την αιωνιότητα³⁰³. Πρέπει να καταλάβουμε, έλεγε ο γέροντας, ότι όλα θα χαθούν και θα παρουσιαστούμε μπροστά στον Θεό ως οφειλέτες. Γι' αυτό να θυμόμαστε τη ματαιότητα αυτής της ζωής και ότι θα πεθάνουμε, ίσως και με αιφνίδιο τρόπο³⁰⁴.

Ο άνθρωπος από την ημέρα που γεννήθηκε, επέμενε ο γέροντας, πρέπει να σκέφτεται την ημέρα του θανάτου και να ετοιμάζεται για το «μεγάλο ταξίδι»³⁰⁵. Θεωρούσε ότι δεν πρέπει να αδιαφορούμε για την αιωνιότητα και τη σωτηρία μας, γιατί ο Χριστός σταυρώθηκε και αναστήθηκε, για να αναστηθούμε και εμείς. Από αυτή τη ζωή θα δοκιμαστεί ο καθένας για το αν ανταποκρίνεται σε αυτά τα οποία ζητάει ο Θεός³⁰⁶. Γι' αυτό ο Κύριος είχε πει το «γίνεσθε ἔτοιμοι» (Ματθ. 24: 44). Σ' αυτά τα δύσκολα χρόνια, έλεγε, δεν είναι μόνο ο αιφνίδιος θάνατος, αλλά και οι πολλοί άλλοι κίνδυνοι³⁰⁷. Στην άλλη ζωή, την αληθινή, οι μάταιες δόξες και τα πλούτη ούτε χρειάζονται ούτε μεταφέρονται. Εκεί μόνο τα έργα μας θα μεταφέρουμε,

³⁰¹ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Επιστολές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σ. 25.

³⁰² Βλ. στο ίδιο, σσ. 55-56, 82.

³⁰³ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 76.

³⁰⁴ Βλ. στο ίδιο, σ. 151.

³⁰⁵ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 253.

³⁰⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 37, 345.

³⁰⁷ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 207.

τα οποία θα μας βγάλουν από εδώ και το ανάλογο διαβατήριο για το μεγάλο και αιώνιο ταξίδι μας³⁰⁸.

Με τη μνήμη θανάτου μπορεί να συλλάβει ο άνθρωπος τη ματαιότητα αυτού του κόσμου³⁰⁹. Το ζητούμενο είναι, από τη μια ο άνθρωπος να μην ξεχνά ότι υπάρχει ο θάνατος, αλλά και από την άλλη να μην έχει φόβο θανάτου. Αυτό, κατά το γέροντα, το επιτυγχάνουν οι τολμηροί άνθρωποι, οι οποίοι νικούν τη ματαιότητα και ζουν από την εδώ ζωή την αιωνιότητα³¹⁰ και όσοι έχουν αγάπη και θυσία³¹¹. Έλεγε ο Παΐσιος ότι ευτυχώς που υπάρχει η άλλη ζωή, γιατί δεν θα υπήρχε μεγαλύτερη κόλαση για τους ανθρώπους, με το κακό και τη φθορά αυτής της ζωής, αν ζούσαν εδώ αιώνια. Τώρα γίνεται, κατά τον όσιο, αυτό που λέει ο ψαλμός: «Αί ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐάν δέ ἐν δυναστείαις, ὀγδοήκοντα ἔτη, καί τό πλεῖον αὐτῶν κόπος και πόνος» (Ψαλμ. 89: 10). Τα εβδομήντα χρόνια φτάνουν, έλεγε, ίσα-ίσα να τακτοποιήσουν οι άνθρωποι τα παιδιά τους³¹².

Ο τρόπος προετοιμασίας για τη άλλη ζωή έχει σχέση με τη μετάνοια. Η μετάνοια, έλεγε ο γέροντας, είναι το βάπτισμα των δακρύων. Δεν πρέπει όμως να επιδιώκεται με άγχος, γιατί μπορεί να οδηγήσει στη θλίψη και στην απογοήτευση. Μετάνοια δεν είναι απλώς το να πει κάποιος τις αμαρτίες του στον πνευματικό για να μην πάει στην κόλαση, γιατί δεν μετανοεί για τις αμαρτίες του, αλλά για να μην πάει στην κόλαση. Αληθινή μετάνοια είναι να αισθανθεί ο άνθρωπος το σφάλμα του, να πονέσει, να ζητήσει συγχώρηση από τον Θεό και μετά να εξομολογηθεί. Γι' αυτό το λόγο συνιστούσε μετάνοια και εξομολόγηση³¹³. Η πραγματική μετάνοια έχει σχέση με την ελευθερία του ανθρώπου. Αν ο Θεός ήθελε να ασκήσει πίεση για να αλλάξουν οι άνθρωποι, θα μπορούσε, κατά το γέροντα, να κάνει ένα ισχυρό σεισμό και να επέστρεφαν οι άνθρωποι κοντά Του από φόβο, για να γλυτώσουν το κακό. Αυτό όμως

³⁰⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 176.

³⁰⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε', Πάθη και Αρετές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σσ. 33-34.

³¹⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 218-219.

³¹¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Επιστολές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σσ. 111-112.

³¹² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α', Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 159-160.

³¹³ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ', Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 155, 162, 170.

δεν θα είχε κάποια αξία³¹⁴. Επίσης, η μετάνοια πρέπει να γίνει στον κατάλληλο χρόνο. Όσοι λένε ότι θα μετανιώσουν όταν γεράσουν, πως είναι σίγουροι, έλεγε ο γέροντας, ότι θα προλάβουν να το κάνουν και δεν θα τους βρει ο αιφνίδιος θάνατος. Πόσα και πόσα δεν έχουμε κάνει, έλεγε, που χρειάζονται μετάνοια και χρησιμοποιούσε από τους ψαλμούς το «ἁμαρτίας νεότητός μου καὶ ἄγνοιας μου μή μνησθῆς, Κύριε» (Ψαλμ. 24: 7)³¹⁵. Όταν πεθάνει κάποιος και έχει μετανοήσει για τα αρνητικά της ζωής του, η ψυχή του, κατά το γέροντα, ανεβαίνει στον ουρανό σαν να τρέχει τρένο³¹⁶.

Η κύρια μέριμνά μας θα έπρεπε να είναι η Βασιλεία του Θεού και η αγάπη στον Χριστό. Για να ζει όμως κάποιος αληθινά τον Χριστό, κατά το γέροντα, είναι απαραίτητο να μην απορροφηθεί από τη νοοτροπία του κόσμου, γιατί κινδυνεύει να παρασυρθεί σαν τις μωρές παρθένες ή σαν την Μάρθα. Γι' αυτό ο Κύριος είχε πει το «γρηγορεύτε» (Ματθ. 25: 13)³¹⁷. Ο συμβιβασμός με τον κόσμο αποτελεί, κατά το γέροντα, το μεγαλύτερο εχθρό της ψυχής, γιατί παρασέρνει γλυκά τον άνθρωπο και του αποκρύπτει τα αιώνια. Η ψυχή σε αυτή την περίπτωση γοητεύεται από τις ομορφιές του υλικού κόσμου, από την πλάση και όχι τον Πλάστη, από τον πηλό και όχι από τον Θεό. Ζητούσε τα πρωτεία να δοθούν στην ομορφιά της ψυχής, στην καλλιτεχνία της, στην τελειοποίησή της, στην πνευματική ομορφιά. Επέμενε να κατανοήσουν οι άνθρωποι ότι τα ντουβάρια θα γκρεμιστούν και χρησιμοποιούσε το λόγο του Κυρίου, «τί γάρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος ἔάν τόν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τήν δέ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῆ;» (Ματθ. 16: 26). Η επιθυμία της καρδιάς για τα κοσμικά δεν είναι καθ' εαυτή κακή, αλλά είναι μάταιη και όταν ένα κομμάτι της καρδιάς το παίρνουν πράγματα, έστω και μη αμαρτωλά, ελαττώνουν την αγάπη προς τον Χριστό³¹⁸. Η συνεχής κοσμική μέριμνα κάνει τον άνθρωπο να ζει από αυτή τη ζωή, με τη συνεχή ανησυχία του, ένα μέρος της κόλασης. Αν ο άνθρωπος χαθεί με τα επίγεια, έλεγε ο γέροντας, χάνει το δρόμο προς τον Θεό και όπως τα ουράνια δεν έχουν τελειωμό, έτσι και τα επίγεια δεν έχουν τελειωμό. Ως προς αυτό εκφράζεται ο

³¹⁴ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 124.

³¹⁵ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 87-88, 118.

³¹⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 53-54.

³¹⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 200-202.

³¹⁸ Βλ. στο ίδιο, σσ. 71-72, 167, 170.

γέροντας με μια απολυτότητα, μάλλον γιατί ήθελε να τονίσει το επικίνδυνο της στροφής στα γήινα. Έλεγε: 'Η θα χαθείς εδώ ή θα χαθείς εκεί'³¹⁹.

Στην άλλη ζωή, έλεγε, και οι επιστημονικές γνώσεις θα είναι αχρείαστες, γιατί όλα θα επικεντρώνονται στο κατά πόσο ο άνθρωπος γνώρισε ή όχι τον Θεό. Δεν εκμηδένιζε όμως τη σπουδαιότητα της γνώσης, αφού πίστευε ότι το μυαλό το έδωσε ο Θεός για να βλέπει κάποιος τις ευεργεσίες Του, την ομορφιά του σύμπαντος και να καταγίνεται με το κυριότερο, πως θα φθάσει στον προορισμό του, στον παράδεισο. Σ' αυτή τη ζωή θεωρούσε ότι ο μορφωμένος με λιγότερη προσπάθεια μπορεί να προχωρήσει προς τον Θεό, σε αντίθεση με έναν αγράμματο, ο οποίος χρειάζεται ευλάβεια και θεία βιώματα για να κατανοήσει αυτά τα οποία διαβάζει³²⁰.

4. Ο Παΐσιος Αγιορείτης και ο θάνατός του

Ο Παΐσιος Αγιορείτης σε όλη του τη ζωή θυμόταν, όπως έλεγε, τη «ματαιότητα της ζωής»³²¹ και προετοιμαζόταν για το «μεγάλο ταξίδι»³²². Θεωρούσε ότι πρόκειται για μετάβαση, για αποχωρισμό, αφού συνεχώς είχε την αίσθηση ότι η εδώ ζωή είναι προσωρινή, γι' αυτό χαιρόταν που ζούσε, χαιρόταν που θα πέθαινε. Δεν φοβόταν το θάνατο και την κρίση, γιατί, όπως ανέφερε, δεν τον ενδιέφερε ο παράδεισος και οι ουράνιες χαρές, παρά μόνο ο Χριστός. Είχε πει στις μοναχές στη Σουρωτή και μέσω αυτών προς όλους όσοι τον επικαλούνται, ότι επειδή η αγάπη του είναι πνευματική «οι αποστάσεις καταργούνται και η επαφή θα υπάρχει μαζί σας και σ' αυτήν την ζωή από μακριά και στην άλλη που είναι ακόμη πιο μακριά, γιατί και εκείνη η απόσταση θα είναι πολύ κοντινή, αφού μας ενώνει η Αγάπη, ο Χριστός»³²³.

Η αγάπη του στον Χριστό και οι θείες εμπειρίες του, ενώ βρισκόταν στον κόσμο, τον βεβαίωναν για την αλήθεια της αιώνιας ζωής. Θα πήγαινε κοντά τον Χριστό που αγάπησε πολύ από παιδί και για την αγάπη Του εγκατέλειψε τα πάντα, κοντά στη Θεοτόκο και στους αγαπημένους του αγίους, για τους οποίους πίστευε ότι του έκαναν μεγάλη τιμή με το να τον επισκεφτούν πολλές φορές. Ακόμα, θα πήγαινε κοντά τους γέροντές του, τον παπα-Τύχωνα και τους Αγιορείτες Πατέρες που με

³¹⁹ *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α', Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 197-198.

³²⁰ Βλ. στο ίδιο, σσ. 219-221.

³²¹ Βλ. στο ίδιο, σ. 151.

³²² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 253.

³²³ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε', Πάθη και Αρετές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σ. 230.

θέρμη έγραφε το βίο τους, και στη μητέρα του, στην οποία έγραφε στην αποχαιρετιστήρια φωτογραφία του στις 3 Μαΐου 1957, όταν έγινε μοναχός, ότι αφιερώθηκε στον Χριστό «διά νά ἤμεθα αἰώνια μαζί, τόν Ἰησοῦν θά παρακαλέσω»³²⁴.

Ο Παΐσιος είχε συντάξει μια επιστολή, στις 2 Φεβρουαρίου 1988, έξι χρόνια πριν την κοίμησή του, ως είδος διαθήκης, και την έστειλε στο μοναστήρι της Σουρωτής. Δεν ήθελε να αφήσει, όπως έλεγε, εκκρεμότητες μετά το θάνατό του, για τα βιβλία του τα οποία είχαν εκδοθεί, τα ανέκδοτα τετράδιά του και τα άγια λείψανα του αγίου Αρσενίου. Τέλειωνε με την ευχή του στις μοναχές, να αξιωθούν την καλή απολογία και την αιώνια Βασιλεία του Χριστού³²⁵.

Δύο χρόνια πριν την κοίμησή του, το 1992, φάνηκε ότι είχε αρχίσει να καταβάλλεται από τις πολλές αρρώστιές του και την υπερπροσπάθεια πολλών χρόνων. Είχε πάει για το Πάσχα σε ένα γειτονικό κελί και, όπως αναφέρει ο Ισαάκ Αγιορείτης, είχε πει στο γέροντά του κελιού χαριτολογώντας: «ή το κελί σου πήγε πιο μακριά ή εγώ γέρασα»³²⁶. Είχε αρχίσει, κατά τον Ισαάκ, να μιλά με υπαινιγμούς στα πνευματικά του παιδιά, προετοιμάζοντάς τα για τον επικείμενο χωρισμό. Ετοίμασε μόνος του σταυρούς και εικονάκια, και ζήτησε να τα μοιράσουν μετά το θάνατό του ως ευλογία και για συγχώρηση³²⁷.

Η τελευταία έξοδος του γέροντα από το Άγιο Όρος έγινε στις 22 Οκτωβρίου 1993, για να πάει στη γιορτή του αγίου Αρσενίου, στη μονή της Σουρωτής. Κατά την αργυπνία της γορτής είχε αναφέρει σε προσκυνητές ότι όσο περνούσε ο καιρός και το σωματικό κουράγιο ελαττωνόταν, τόσο και αυξανόταν το ψυχικό. Η αγάπη, η θυσία, ο πόνος για τον άλλο, έλεγε, δίνουν πολλή ψυχική δύναμη. Στην πανήγυρη χαιρέτισε, συμπόνεσε και προσευχήθηκε για πολλούς ανθρώπους³²⁸.

Ο Παΐσιος σχεδίαζε να επιστρέψει στο Άγιο Όρος και επιθυμούσε να κοιμηθεί στο κελί του στην Παναγούδα, όπου είχε ετοιμάσει τον τάφο του. Η υγεία του όμως, κατά την παραμονή του στη Σουρωτή, αιφνιδίως χειροτέρεψε και πιέστηκε, από πνευματικά του παιδιά που ήταν γιατροί και από τις μοναχές, να πάει για εξετάσεις.

³²⁴ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σ. 112.

³²⁵ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Επιστολές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σσ. 10-11.

³²⁶ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 337-338.

³²⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 339, 398.

³²⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 310-311.

Εκεί φάνηκε ότι έπασχε από καρκίνο. Όταν οι μοναχές στη Σουρωτή ανακοίνωσαν στο γέροντά τους ότι σύμφωνα με την τελική διάγνωση είχε καρκίνο και μάλιστα καλπάζουσας μορφής, το αντιμετώπισε με μεγάλη ψυχραιμία και χαρά. Είχε πει ότι από τη χαρά του που πλησίαζε ο θάνατος, αν και δεν είχε χορέψει ποτέ στη ζωή του, του ερχότανε να χορέψει και να πει το «έχε γεια καημένε κόσμε». Φάνηκε ότι ήταν προετοιμασμένος για το θάνατό του και ανέφερε πάλι τα λόγια του ψαλμού «αί ἡμέραι τῆς ζωῆς ἡμῶν ἑβδομήκοντα ἔτη» (Ψαλμ. 89: 10)³²⁹.

Στις 28 Ιουνίου 1994, λίγο πριν την κοίμησή του, ο Παΐσιος είχε πει ότι, αν πέθαινε αυτό το δύσκολο βράδυ του γι' αυτόν, θα είχε «μεγάλη ημέρα», γιατί στην άλλη ζωή δεν βραδιάζει ποτέ και δεν ξημερώνει. Η ζωή αυτή, έλεγε, είναι θάνατος και ο θάνατος είναι μετάβαση προς την αληθινή ζωή. Χρησιμοποιούσε τα λόγια του Κυρίου: «μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν» (Ιω. 5: 24)³³⁰. Γι' αυτό έλεγε ότι δεν φοβόταν το θάνατό του και ότι είχε ανοίξει ακόμα και τον τάφο του, για να μην κουραζόταν άλλος να το κάνει³³¹. Ακόμα δεν τον απασχολούσε που θα πάει μετά το θάνατό του και ότι τον εαυτό του τον έχει πετάξει. Έλεγε: «και να με πετάξεις, Χριστέ μου, ευχαριστημένος θα είμαι· δεν αξίζω για τον παράδεισο»³³².

Αποφάσισε να μείνει και να ταφεί στο μοναστήρι της Σουρωτής, κοντά στον αγαπημένο του άγιο Αρσένιο. Ειδοποίησε και του έφεραν από το κελί του στην Παναγούδα το μεγάλο σχήμα και το κουκούλι. Καθόρισε τη θέση του τάφου του και έδωσε εντολές για τον τρόπο της ταφής του. Εξομολογήθηκε σε δυο γνωστούς του επισκόπους, οι οποίοι τον είχαν επισκεφτεί και το τελευταίο διάστημα της εδώ ζωής του κοινωνούσε τακτικά, πηγαίνοντας μόνος του με κόπο στην εκκλησία³³³.

Για τελευταία φορά, σύμφωνα με τις πληροφορίες που έχουμε από τον Ισαάκ Αγιορείτη, κοινωνήσε την εορτή της αγίας Ευφημίας, στις 11 Ιουλίου 1994, ημέρα Δευτέρα, γονατιστός στο κρεβάτι του. Είχε σταματήσει να δέχεται κόσμο και ήθελε να είναι μόνος του για να προσεύχεται και να προετοιμαστεί καλύτερα για την έξοδό του από τον κόσμο. Παρέμενε χαρούμενος και ειρηνικός. Η τελευταία του νύχτα ήταν

³²⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 256.

³³⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ', Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σ. 141.

³³¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 35.

³³² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ', Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 119.

³³³ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 348-349.

όμως μαρτυρική. Τον άκουσαν να λέει: «γλυκιά μου Παναγία» και μετά από δύο ώρες «μαρτύριο, πραγματικό μαρτύριο». Κοιμήθηκε στις 12 Ιουλίου 1994, ημέρα Τρίτη, στις 11 π.μ., στο μοναστήρι της Σουρωτής. Η κηδεία του έγινε χωρίς να ανακοινωθεί, και ενταφιάστηκε, όπως είχε ζητήσει, πίσω από το ναό του αγίου Αρσενίου του Καππαδόκη. Στον τάφο του Παϊσίου γράφτηκε το ποίημα που είχε γράψει ο ίδιος: «Έδῶ τελείωσε ἡ ζωή, ἔδῶ καί ἡ πνοή μου, ἔδῶ τό σῶμα θά θαφτῆ θά χαίρη κι ἡ ψυχή μου. Ὁ Ἅγιος μου κατοικεῖ, αὐτό εἶναι τιμή μου. Πιστεύω Αὐτός θά λυπηθῆ τήν ἄθλια ψυχή μου. Θά εὔχεται στόν Λυτρωτή ν᾿άχω τήν Παναγιά μαζί μου»³³⁴.

Στο κελί του Παϊσίου στην Παναγούδα βρέθηκε μετά την κοίμησή του, μια άλλη πνευματική του διαθήκη³³⁵, ένα ιδιόχειρο κείμενο, το οποίο μάλλον γράφτηκε κατά το τελευταίο διάστημα παραμονής του στο Άγιο Όρος και δημοσιεύτηκε από τον Ισαάκ Αγιορείτη. Έγραφε ότι ο ίδιος παραβίασε όλες τις εντολές του Κυρίου και έκανε όλες τις αμαρτίες, ενώ δεν είχε ελαφρυντικά, επειδή ο Θεός τον ευεργέτησε πολύ. Ζητούσε να εύχονται όσοι τον γνώρισαν να τον ελεήσει ο Χριστός και να τον συγχωρήσουν, όπως και ο ίδιος τους συγχώρεσε και τους ευχαριστούσε πολύ.

³³⁴ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παϊσίου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 349-351.

³³⁵ Βλ. στο ίδιο, σσ. 716-717.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΙΧΕ ΔΕΧΤΕΙ Ο ΠΑΪΣΙΟΣ ΑΓΙΟΡΕΪΤΗΣ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΗΝ ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ

Ο Παΐσιος χρησιμοποίησε στους λόγους του για την ασθένεια και το θάνατο, αρκετά αποσπάσματα από τα κείμενα της Εκκλησίας, τα οποία παρουσίασε με πιο απλό τρόπο. Ενσωμάτωσε ακόμα στους λόγους του πολλές ιστορίες ανθρώπων που τον επισκέφτηκαν και με αυτές μετέδιδε βαθύτερα νοήματα ζωής.

1. Καινή Διαθήκη

Από την Καινή Διαθήκη, ο Πορφύριος χρησιμοποίησε, βάσει των κειμένων που έχουμε στη διάθεσή μας και των οποίων την επιμέλεια έχουν κάνει οι μοναχές στη Σουρωτή και άλλοι συγγραφείς τους οποίους αναφέρουμε, χωρία και από τα τέσσερα Ευαγγέλια. Από τον Ματθαίο ο γέροντας υπενθύμιζε ότι ο άνθρωπος είναι ελεύθερος: «εί τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν» (Ματθ. 16: 24), έχει μοναδική αξία και όσο αξίζει μια ψυχή δεν αξίζει ο κόσμος ὅλος (Ματθ. 16: 26). Επίσης, χρησιμοποίησε το λόγο του Κυρίου: «αἱ ἀλώπεκες φωλεοῦς ἔχουσιν, ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ» (Ματθ. 8: 20). Η Βασιλεία του Θεού υπενθύμιζε ότι είναι «ἤδη» παρούσα, γι' αυτό ο άνθρωπος οφείλει να την επιδιώκει («ζητεῖτε πρῶτον τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ», Ματθ. 6: 33) και να είναι συνεχῶς ἑτοιμος («Ἔτοιμοι γίνεσθε», Ματθ. 24: 44), ὅπως συνέβη με τις φρόνιμες παρθένες (Ματθ. 25: 1-13), διότι τη Βασιλεία «ἄρπάζουν βιασταί» (Ματθ. 11: 12)³³⁶. Είναι καλό να ζητά ο άνθρωπος αυτό που θέλει από τον Θεό, για τον ἴδιο ἢ για τους ἄλλους (Ματθ. 7: 7). Ο Θεός ενδιαφέρεται για ὅλους, «βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους» (Ματθ. 5: 45). Η πίστη είναι η δύναμη του ἀνθρώπου, ἔστω και αν είναι «ὡς κόκκος σινάπεως» (βλ. Ματθ. 17: 20). Συνιστά πίστη «χωρὶς νά διακριθῆτε» (βλ. Ματθ. 21: 21), πίστη στη δύναμη του Θεού για να θεραπευτεῖ κάποιος (Ματθ. 9: 29), πίστη χωρὶς ἀμφιβολίες, ὅπως ο Πέτρος (Ματθ. 14: 30). Αναφέρθηκε στην ἀγάπη προς τον πλησίον «ὡς σεαυτόν» (Ματθ. 22: 39) και τα κριτήρια της κρίσης κατά τη Δευτέρα

³³⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και ἀγάπη για το σύγχρονο ἀνθρώπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 36, 71, 82, 176, 201, 336.

Παρουσία του Κυρίου (Ματθ. 25: 42)³³⁷. Χρησιμοποίησε ακόμα το «μή είσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν» (Ματθ. 6: 13) και το αν σε αγγαρέψουν για ένα μίλι να πας δύο (Ματθ. 5: 40-41)³³⁸. Μίλησε για την εμπιστοσύνη στο θέλημα του Θεού («γεννηθήτω το θέλημά Σου», Ματθ. 6: 10), για το φύλακα άγγελο των παιδιών (Ματθ. 18: 10), για τη μετάνοια (Ματθ. 3: 2) και για τη σημασία της υπομονής («ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, σωθήσεται», Ματθ. 10: 22). Να προσέξουμε, έλεγε, για να μην ακούσουμε από τον Κύριο, «οὐκ οἶδα ὑμᾶς» (Ματθ. 25: 2). Επίσης επαναλαμβάνει τα λόγια του Κυρίου ότι στην άλλη ζωή δεν υπάρχουν φύλα και οι άνθρωποι θα είναι ως άγγελοι (Ματθ. 22: 30)³³⁹. Αναφέρθηκε ο γέροντας στην πίστη της Χαναναίας (Ματθ. 15: 24-28), στον πιστό δούλο (Ματθ. 25: 21), στη θεραπεία του δαιμονισμένου στη χώρα των Γεργεσηνών (Ματθ. 8: 28-34), στο «μή κρίνετε, ἵνα μή κριθῆτε» (Ματθ. 7: 1) και στο ότι οι ειρηνοποιοί θα κληθούν «υἱοὶ Θεοῦ» (Ματθ. 5: 9)³⁴⁰. Τόνιζε ο γέροντας, το «πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου» (Ματθ. 5: 24) και ότι ο Χριστός είναι παρών, όπου είναι δύο ή τρεις συνηγμένοι στο όνομά Του (Ματθ. 18: 20)³⁴¹. Η συγχώρηση από τον Θεό μπορεί να γίνεται απεριόριστα, «έως ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ» (Ματθ. 18: 22). Ο Κύριος είπε, να είμαστε «πρῶτοι καὶ ταπεινοὶ τῇ καρδίᾳ» και «ὁ μὲν ζυγός μου χρηστός καὶ τό φορτίο μου ἑλαφρόν ἐστι» (Ματθ. 11: 29-30). Χρειάζεται η κατάλληλη καθοδήγηση, διαφορετικά «τυφλός τυφλόν ἔάν ὀδηγῆ, ἀμφοτέροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται» (Ματθ. 19: 21). Η ελπίδα υπάρχει και για τους εργάτες «τῆς ἑνδεκάτης ὥρας» (Ματθ. 20: 1-15), οι δε άγιοι βοηθούν «ἐν κρυπτῷ» (Ματθ. 6: 4)³⁴².

Από τον Λουκά αναφέρει ο Παῖσιος την αφαίρεση της θείας χάριτος από όσους την περιφρονούν (Λουκ. 19: 26), το περιστατικό με τη Μάρθα και τη Μαρία για την προτεραιότητα στη ζωή (Λουκ. 10: 40), για τον άφρονα πλούσιο (Λουκ. 12:

³³⁷ Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 153, 160, 169, 265, 269, 275, 285, 308.

³³⁸ Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 109, 121.

³³⁹ Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 20, 49, 70, 119, 149, 230, 274.

³⁴⁰ Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε΄, Πάθη και Αρετές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σσ. 96, 99, 136, 148, 247.

³⁴¹ Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ΄, Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σ. 207.

³⁴² Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Αγιορείτου, Επιστολές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σσ. 72, 129, 148, 166, 211.

20) και το «πρόσθετε ἡμῖν πίστιν» (Λουκ. 17: 5)³⁴³. Υπενθυμίζει τη χαρά που γίνεται στον ουρανό, όταν μετανοήσει ένας αμαρτωλός (Λουκ. 15: 7) και για το ότι κάποιος απολαμβάνουν τα αγαθά τους στην εδώ ζωή (Λουκ. 16: 25). Επίσης, αναφέρει τη μετάνοια του ληστή (Λουκ. 23: 29, 41)³⁴⁴. Ζητούσε να αποφεύγει ο άνθρωπος τον εγωισμό και τη σημασία της ταπείνωσης (Λουκ. 18: 14). Χρειάζεται υπομονή για να καλλιεργήσουμε την ψυχή (Λουκ. 21: 19), και είναι καλό να μη μεριμνά κάποιος και να μην ασχολείται με πολλά (Λουκ. 10: 41). Χρησιμοποίησε τη σημασία του «εἰς ἑαυτὸν δὲ ἔλθῶν» (Λουκ. 15: 17), όπως συνέβη με τον άσωτο, και τόνιζε ότι η Βασιλεία «ἐντὸς ὑμῶν ἔστι» (Λουκ. 17: 21)³⁴⁵. Ακόμα αναφέρθηκε ο γέροντας στην αγάπη προς τους εχθρούς (Λουκ. 6: 32) και στην ταπείνωση (Λουκ. 14: 11, και «ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ», Λουκ. 18: 13)³⁴⁶. Η αγάπη στον Θεό πρέπει να είναι με ὅλη την καρδιά, την ψυχή, την ισχύ, τη διάνοια (Λουκ. 10: 27). Ανέφερε το περιστατικό της χήρας και του άδικου κριτή (Λουκ. 18, 2-8) και την παραβολή του πλούσιου και του φτωχού Λαζάρου (Λουκ. 16: 19-31)³⁴⁷.

Από τον Ιωάννη ο Παῖσιος χρησιμοποιούσε το ότι δεν είναι καλό να επιδιώκουμε την ανθρώπινη δόξα («δόξαν παρά ἀνθρώπων οὐ λαμβάνω», Ιω. 5: 41), το «αὕτη δὲ ἔστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν» (Ιω. 17: 1)³⁴⁸, το «μεταβέβηκεν ἔκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν» (Ιω. 5: 24)³⁴⁹, το «χωρὶς ἔμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν» (Ιω. 15: 5), το να γίνει «μία ποιμνὴ, εἷς ποιμὴν» (Ιω. 10: 16). Ο Κύριος σέβεται την ελευθερία μας, γι' αυτό ρωτά τον παράλυτο στη Βηθεσδά, «θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι;» (Ιω. 5: 6). Τονίζει το «ἐγὼ εἰμί ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ

³⁴³ βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 172, 265.

³⁴⁴ βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 32, 80, 158.

³⁴⁵ βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 90, 149, 215, 243.

³⁴⁶ βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε΄, Πάθη και Αρετές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σσ. 80, 262, 279.

³⁴⁷ βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ΄, Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σσ. 25, 39, 42.

³⁴⁸ βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 324, 328.

³⁴⁹ βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ΄, Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σ. 141.

ζωή, ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ κ' ἂν ἀποθάνῃ ζήσεται» (Ιω. 11: 25-26)³⁵⁰, το «ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθώς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς» (Ιω. 13: 34) και το θαύμα με τη θεραπεία του τυφλού, με τον πηλό που ἔκανε ο Κύριος (Ιω. 9: 6).

Από τον Μάρκο αναφέρει ο γέροντας το «κ' ἂν θανάσιμον τι πίωσιν, οὐ μή αὐτοῦς βλάψει» (Μάρκ. 16: 18) και ὅτι ὅσοι εργάζονται στον Χριστό θα λάβουν ἐδὼ εκατονταπλάσια και την αἰώνια ζωή (Μάρκ. 10: 30). Από τον Λουκά χρησιμοποίησε το «ἰδοὺ δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων» (Λουκ. 10: 19) χωρὶς να παθαίνετε κακὸ³⁵¹.

Από τον Παῦλο πήρε ο γέροντας κείμενα, για το ὅτι «ἢ γνῶσις φυσιοῖ» (Α' Κορ. 8: 2) αν δεν υπάρχει θεῖος φωτισμός, για τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος (Γαλ. 5: 22-23), για το ὅτι η αχαριστία παροργίζει τον Θεό (Εφ. 5: 6), για την αναγκαιότητα της εργασίας ως δημιουργίας (Β' Θεσσ. 3: 10), για το ὅτι «Ἰησοῦς Χριστός χθές καὶ σήμερον ὁ αὐτός καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» (Εβρ. 13: 8)³⁵². Τόνιζε ἀκόμα ο Παῖσιος ὅτι τίποτα δεν μπορεί να μας χωρίσει ἀπὸ την ἀγάπη του Χριστοῦ (Ρωμ. 8: 35), το «κλαίειν μετὰ κλαιόντων» (Ρωμ. 12: 15), το ὅτι το σῶμα μας εἶναι ναός του Αγίου Πνεύματος (Α' Κορ. 3: 16 και 6: 19), το να γίνουμε ὅπως τα παιδιά (Α' Κορ. 14: 20). Ο Θεός ενδυναμώνει ὅσους κάνουν «τον καλὸν ἀγῶνα» (Α' Τιμ. 6: 12) και εἶναι σημαντικό να ἔχουμε ἐμπιστοσύνη στον Θεό (Εβρ. 11: 1)³⁵³. Για το θάνατο και την ἀνάσταση χρησιμοποίησε ο γέροντας την εικόνα ὅτι το σιτάρι ὅτι «σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ» (Α' Κορ. 15: 42), τα λόγια του Χριστοῦ «ἢ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται» (Β' Κορ. 12: 9), και την παρότρυνση «ἵνα μή λυπῆσθε καθώς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μή ἔχοντες ἐλπίδα» (Α' Θεσσ. 4: 13)³⁵⁴. Για την ἀγάπη (Α' Κορ. 13: 2, 7) και τη θυσία στον ἄλλο (Α' Κορ. 10: 24) και ὅτι αν ἠθέλε ο Παῦλος να ἀρέσει στους ἀνθρώπους δεν θα ἦταν δούλος Χριστοῦ (Γαλ. 1: 10). Οι

³⁵⁰ Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Ἀγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματικὴ ἀφύπνιση*, εκδ. Ιεροῦ Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ἰωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτὴ Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 263, 274, 286.

³⁵¹ Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Ἀγιορείτου, Λόγοι Ε', Πάθη και Ἀρετές*, εκδ. Ιεροῦ Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ἰωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτὴ Θεσσαλονίκης ⁴2011, σσ. 213, 280, 306.

³⁵² Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Ἀγιορείτου, Λόγοι Α', Με πόνο και ἀγάπη για το σύγχρονο ἀνθρώπο*, εκδ. Ιεροῦ Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ἰωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτὴ Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 118, 205, 211, 239

³⁵³ Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Ἀγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματικὴ ἀφύπνιση*, εκδ. Ιεροῦ Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ἰωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτὴ Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 94, 129, 131, 240, 273, 326.

³⁵⁴ Βλ. *Γέροντος Παῖσιου Ἀγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακὴ ζωή*, εκδ. Ιεροῦ Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ἰωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτὴ Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 210, 214, 264, 276.

δίκαιοι είναι υπεράνω του νόμου (Α΄ Τιμ. 1: 9)³⁵⁵. «Πονηροί ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι» (Β΄ Τιμ. 3: 13)³⁵⁶.

Από την επιστολή του Ιακώβου ανέφερε το «μακάριος ἀνὴρ, ὡς ὑπομένη πειρασμόν» (Ιακ. 1: 12) και το ὅτι «ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται» (Ιακ. 4: 6). Από την επιστολή Α΄ Πέτρου το «ἅγιοι γίνεσθε» (Α΄ Πέτρ. 1: 16).

2. Παλαιά Διαθήκη

Ο Παΐσιος χρησιμοποίησε πολλούς στίχους από τους Ψαλμούς. «Προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντός, ἵνα μὴ σαλευθῶ» (Ψαλμ. 15: 8), «χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὄφθῆναί μοι την δόξαν σου!» (Ψαλμ. 16: 15), «ἀμαρτίας νεότητός μου καὶ ἀγνοίας μου μὴ μνησθῆς, Κύριε» (Ψαλμ. 24: 7), «τίς οἶδε τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ» (Ψαλμ. 35: 7), «κρεῖσσον ὀλίγον τῷ δικαίῳ ὑπὲρ πλοῦτον ἀμαρτωλῶν πολύν» (Ψαλμ. 36: 16), ο Θεὸς «ὑπερασπιστὴς αὐτῶν ἐστὶν ἐν καιρῷ θλίψεως» (Ψαλμ. 36: 39), «καρδίαν καθάραν» (Ψαλμ. 50: 12), «διήλθομεν διὰ πυρός καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν» (Ψαλμ. 65: 12), «Θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες» (Ψαλμ. 81: 6), η προσευχή να ἔχει ταπείνωση (Ψαλμ. 82: 12-13), «αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐάν δέ ἐν δυναστείαις, ὀγδοήκοντα ἔτη, καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν κόπος καὶ πόνος» (Ψαλμ. 89: 10), «οὐ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐποίησεν ἡμῖν, οὐδέ κατὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν» (Ψαλμ. 102: 10), «ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου» (Ψαλμ. 110: 10), «ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ἡμῶν ὁ Κύριος» (Ψαλμ. 135: 23), «μὴ πεποιθατε ἐπ' ἄρχοντας, ἐπὶ υἱοὺς ἀνθρώπων, οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία!» (Ψαλμ. 145: 3), «ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀπολοῦνται πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ» (Ψαλμ. 145: 4), «ὄρφανόν καὶ χήραν ἀναλήψεται» (Ψαλμ. 145: 9).

Από τον Ησαΐα χρησιμοποίησε ο γέροντας το «ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινόν καὶ ἠσύχιον καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους μου;» (Ησ. 66: 2) και τη θεραπεία του βασιλιά Εζεκία (Ησ. 38: 4).

Από τις Παροιμίες πήρε ο γέροντας το ὅτι ο Θεὸς ζητᾶ την καρδιά («Δός μοι, υἱέ, την καρδίαν», Παροιμ. 23: 26) και το «Ὦν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει» (Παροιμ. 3:

³⁵⁵ βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε΄, Πάθη και Αρετές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σσ. 44, 74-75, 214, 246, 288, 321.

³⁵⁶ *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Ο Γέρων Χατζη-Γεώργης ο Αθωνίτης 1809-1886*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴1996, σ. 76.

12). Από τον Εκκλησιαστή το ότι αποτελούν ματαιότητα τα σπίτια, τα αμπέλια, οι κήποι, το χρυσάφι (Εκκλ. 2: 11). Από το Άσμα Ασμάτων το «ἐγὼ καθεύδω καὶ ἡ καρδιά μου ἄγρυπνεῖ» (Άσμα Ασμ. 5: 2). Από τον Ιώβ ανέφερε ο γέροντας την υπομονή του Ιώβ στον καιρό της δοκιμασίας του. Από την Ἐξοδο το ότι ο Φαραώ για να ξεχνούν τον Θεό οι Ισραηλίτες, τους ἔδινε πολλή δουλειά και πολύ φαγητό (Ἐξ. 1: 13-14)³⁵⁷.

3. Λειτουργικά και ασκητικά κείμενα

Ο Παΐσιος χρησιμοποίησε το απολυτίκιο των αγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων: «τάς ἀληθόνας τῶν ἀγίων» και από τη νεκρώσιμη ακολουθία το «Ἔνθα οὐκ ἔστι πόνος οὐ λύπη οὐ στεναγμός»³⁵⁸. Χρησιμοποίησε το τρίτο μεγαλυνάριο της μικρῆς και μεγάλης παράκλησης στη Θεοτόκο: «Ἄπο τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν ἀσθενεῖ το σῶμα ἀσθενεῖ μου καὶ ἡ ψυχή», την ακολουθία της θείας Μετάληψης, την πρώτη ωδή του Μεγάλου Κανόνα του Ανδρέα Κρήτης, την πρώτη ωδή από το Θεοτοκάριο του κανόνα της Δευτέρας και της Τετάρτης³⁵⁹.

Από το Γεροντικό το «Ἐπαρον τούς πειρασμούς καὶ οὐδείς ὁ σωζόμενος» (Γεροντικό, ἀββάς Ευάγριος)³⁶⁰. Από τον Ευεργετινό χρησιμοποίησε το περιστατικό με τον ιερέα των ειδώλων ο οποίος ἠθέλε να παντρευτεῖ την κόρη του και ενώ εγκατέλειψε τον Θεό, ο Θεός δεν τον εἶχε εγκαταλείψει. Ἐνα δεύτερο περιστατικό με το μοναχό που δέκα χρόνια ἔπεφτε σε ἁμαρτία και κάθε μέρα μετανοούσε³⁶¹.

Από τον Ισαάκ τον Σύρο, το ότι η ζωή αυτή «τρῶει τήν κόλασιν»³⁶², δηλαδή περιορίζει την κόλαση με τις ταλαιπωρίες της και το ότι ο Θεός θα μας ζητήσει το λόγο για τον οποίο δεν εἶχαμε επαφή με τον Χριστό και μας ταλαιπώρησε ο

³⁵⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο ἄνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 195.

³⁵⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 215, 217, 281.

³⁵⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ΄, Περί προσευχῆς*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σσ. 49, 213.

³⁶⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο ἄνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 64

³⁶¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 115, 117.

³⁶² Βλ. Ισαάκ Σύρου, *Ασκητικά*, Λόγος ΝΕ΄, εκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 219.

διάβολος³⁶³. Από τον Ιωάννη Χρυσόστομο: «ἐν τῷ θέλειν καί τῷ μή θέλειν κεῖται τό πᾶν»³⁶⁴ και από τον κατηχητικό λόγο του για το Πάσχα το «Ὁ Ἄδης Ἐπικράνθη!».

³⁶³ Βλ. Ισαάκ Σύρου, *Οι ασκητικοί λόγοι*, Λόγος ΜΒ', εκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 153.

³⁶⁴ Ιωάννη Χρυσόστομου, *Υπόμνημα εις την προς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολήν πρώτην, Ὁμιλία Ε'*, Ρ.Γ. 62, 428 στο: *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β'*, *Πνευματική ἀφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 116.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗΣ: Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗ

Για το βίο του Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτη και την ακρίβεια των λόγων του για την ασθένεια και το θάνατο, συναντάμε κάποια δυσκολία. Ο Πορφύριος δεν άφησε κάποιο δικό του γραπτό κείμενο³⁶⁵, παρά μόνο υπαγόρευσε σε ένα μοναχό της συνοδείας του στα Καυσοκαλύβια, στις 17 Ιουνίου 1991, λίγους μήνες πριν την κοίμησή του, μια επιστολή προς τα πνευματικά του παιδιά, ως ένα είδος πνευματικής διαθήκης. Η σύντομη αυτή επιστολή βρέθηκε την ημέρα της κοίμησής του, στα μοναχικά του ενδύματα τα οποία προορίζονταν για την ταφή του³⁶⁶. Για τα κύρια σημεία του βίου του αντλήσαμε πληροφορίες κυρίως από το βιβλίο «Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι», το οποίο περιέχει τις σημειώσεις και την απομαγνητοφώνηση των λόγων του, από τις μοναχές Θεολήπτη και Θεοφρόνη, πνευματικά παιδιά του οσίου. Έμειναν κοντά στο γέροντά τους για τρεις δεκαετίες και στη συνέχεια έγιναν μοναχές στη μονή της Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, στα Χανιά, από όπου και εκδόθηκε το βιβλίο³⁶⁷.

Αρκετά στοιχεία πήραμε από το συνέδριο που έγινε στη μονή της Χρυσοπηγής στα Χανιά, από τις 10 ως τις 12 Μαΐου 2007, με αφορμή τα εκατό χρόνια από τη γέννηση του Πορφυρίου και τα δεκαπέντε χρόνια από την κοίμησή του. Στο συνέδριο, που το είχαμε ζήσει από κοντά, παρευρέθηκαν πολλοί έγκυροι ομιλητές, από όλο τον κόσμο, πνευματικά παιδιά του οσίου. Τα πρακτικά του εκδόθηκαν τον Απρίλιο του 2008.

³⁶⁵ Πρβλ. Θανάση Ν. Παπαθανασίου, *Ένας ησυχαστής του Αγίου Όρους στην καρδιά της πόλης: όσιος Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης*, εκδ. Έν πλω, Αθήνα 2014, σσ. 10-11.

³⁶⁶ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδόσεις Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 185-187. Βλ. Κλείτου Ιωαννίδη, *Ο Γέρον Πορφύριος. Μαρτυρίες και εμπειρίες*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Η Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Αθήνα ³1993, σσ. 45-46.

³⁶⁷ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 23.

Ενδιαφέροντα στοιχεία παίρνουμε από το μακαριστό επίκουρο καθηγητή της καρδιολογίας και γιατρό του οσίου Γεώργιο Παπαζάχο (1935-2011), από την επιστολή του προς το περιοδικό «Σύναξη», στις 12 Ιανουαρίου 1992, σαράντα ημέρες μετά την κοίμηση του οσίου. Επίσης, χρησιμοποιούμε μια άλλη συνέντευξη του καθηγητή, όπως και άλλων σημαντικών προσώπων, στον Κλείτο Ιωαννίδη, που υπάρχουν στο βιβλίο του «Γεροντικό του εικοστού αιώνας». Κάποιες πληροφορίες βρίσκουμε στο βιβλίο του Γεωργίου Καυσοκαλυβίτη, μοναχού στην τελευταία συνοδεία του οσίου στην καλύβη του Αγίου Γεωργίου στα Καυσοκαλύβια, ο οποίος ήταν κοντά του τις τελευταίες στιγμές της επίγειας ζωής του.

1. Ο βίος του Πορφύριου ως κοσμικού

Ο άγιος Πορφύριος ο Καυσοκαλυβίτης³⁶⁸ (κατά κόσμον Ευάγγελος Μπαϊρακτάρης) γεννήθηκε στις 7 Φεβρουαρίου 1906, στον Άγιο Ιωάννη Αλιβερίου, στην Εύβοια. Οι γονείς του Λεωνίδα Μπαϊρακτάρης και Ελένη Λάμπρου ήταν φτωχοί και ασχολούνταν με τη κτηνοτροφία. Ο πατέρας του είχε εργαστεί για λίγο στην κατασκευή της διώρυγας του Παναμά. Ήταν καλός ψάλτης και είχε γνωρίσει τον άγιο Νεκτάριο, τα χρόνια 1890-1893, που βρισκόταν στην Εύβοια. Οι γονείς του είχαν αυστηρή συμπεριφορά προς το γιο τους και πιο πολύ η μητέρα του. Η οικογένειά του ήταν πολύτεκνη και ο Ευάγγελος ήταν το τέταρτο από τα πέντε παιδιά της. Η μεγαλύτερη αδελφή του πέθανε σε ηλικία ενός χρόνου. Ο ίδιος τελείωσε μόνο την πρώτη τάξη του δημοτικού σχολείου, γιατί το σχολείο στη συνέχεια είχε σταματήσει να λειτουργεί, επειδή ο δάσκαλός του ήταν πολύ άρρωστος. Μικρό παιδί στο χωριό του, βόσκοντας τα πρόβατα στο βουνό, είχε διαβάσει συλλαβιστά το βίο του αγίου Ιωάννη του Καλυβίτη και ήθελε να τον μιμηθεί. Στα επτά του χρόνια πήγε και εργάστηκε για δύο χρόνια σε ένα κατάστημα στη Χαλκίδα και στη συνέχεια στο παντοπωλείο ενός συγγενή του στον Πειραιά. Εκεί, στη σοφίτα, ξαναδιάβασε το βίο του αγαπημένου του αγίου Ιωάννη³⁶⁹.

Για το Άγιο Όρος, έλεγε ο Πορφύριος, ότι είχε ακούσει για πρώτη φορά στον Πειραιά, από τον κύριο Αντώνη από τη Μυτιλήνη, ο οποίος έλεγε σε κάποιον άλλο, πως εκεί είχε δει αγίους, οι οποίοι αγωνίζονταν στην έρημο να αγαπήσουν τον Θεό.

³⁶⁸ Η Αγία και Ιερά Σύνοδος του Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης, στις 27 Νοεμβρίου 2013, έγραψε στο εορτολόγιο της Ορθόδοξης Εκκλησίας, τον άγιο Πορφύριο Καυσοκαλυβίτη και καθόρισε να τιμάται η μνήμη του στις 2 Δεκεμβρίου, ημέρα της κοίμησής του.

³⁶⁹ Βλ. *Αγίου Πορφύριου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 11, 31, 32.

Πρόσθετε ότι είχε μετανιώσει που δεν έμεινε στο Άγιο Όρος και βασανίστηκε πολύ στον κόσμο, με τις στενοχώριες της ζωής³⁷⁰.

2. Ο Πορφύριος ως μοναχός στο Άγιο Όρος

Στα δώδεκά του χρόνια, το 1918, διηγιόταν ο όσιος, ότι μετά από δύο ανεπιτυχείς προσπάθειες έφυγε κρυφά και οριστικά για το Άγιο Όρος. Στο καράβι γνώρισε τον μετέπειτα γέροντά του Παντελεήμονα, από την καλύβη του Αγίου Γεωργίου της σκήτης των Καυσοκαλυβίων, εκεί όπου είχε ζήσει ο γνωστός γέρον Χατζη-Γεώργης³⁷¹ και είχε αναπτυχθεί μια αυστηρή παράδοση. Με ένα μικρό ψέμα, ότι είναι ορφανός ανιψιός του, μπόρεσε να μπει στο Άγιο Όρος και να παραμείνει στα Καυσοκαλύβια, γιατί απαγορευόταν η είσοδος στα παιδιά. Ο άγιος Πορφύριος το θεωρούσε αυτό ως ένα μεγάλο θαύμα της πρόνοιας του Θεού³⁷².

Πολλές φορές αναφέρθηκε ο Πορφύριος στους πρώτους του γέροντες στο Άγιο Όρος, στον Παντελεήμονα τον πνευματικό του και τον αδελφό του Ιωαννίκιο, από τον Μεσενικόλα της Καρδίτσας. Τον εκπαίδευσαν με μεγάλη αυστηρότητα, χωρίς να τον επιβραβεύουν και να τον επαιτούν. Έλεγε ότι τότε χαιρόταν τη σχέση μαζί τους, είχε δέος και ευλάβεια σε αυτούς, αλλά δεν καταλάβαινε πόσο αυστηροί ήταν³⁷³. Ο Πορφύριος δεν προτείνει αυτόν τον απόλυτο τρόπο της δικής του υπακοής στους πιστούς. Δεν συμφωνούσε με την υπακοή σε ακατάλληλους γέροντες και «τονίζει τον καταστροφικό ρόλο ορισμένων πνευματικών»³⁷⁴.

Τις πρώτες ημέρες, ο Παντελεήμων, για τον οποίο έλεγε ο Πορφύριος ότι ήταν πολύ μεγάλος άγιος, του έδωσε ένα κομποσχοίνι, για να λέει κάθε βράδυ την ευχή, το «Κύριε Ίησοῦ Χριστέ, ἔλεήσόν με». Θεωρητικές διδασκαλίες για τον Θεό και τεχνικές προσευχής δεν του ανέπτυξαν. Οι γέροντές του τον άφηναν να διαβάζει μόνο βίους αγίων, ψαλτήρι, παρακλητική και μηναία. Δεν του επέτρεπαν να διαβάζει τους μεγάλους Πατέρες που πίστευαν ότι διακρίνονται από αυστηρότητα, όπως Εφραίμ Σύρο, Ισαάκ Σύρο, Ιωάννη της Κλίμακας, Ευεργετινό, Συμεών Νέο Θεολόγο.

³⁷⁰ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 34-36, 67.

³⁷¹ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Ο Γέρον Χατζη-Γεώργης ο Αθωνίτης 1809-1886*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴1996, σσ. 25, 67-71.

³⁷² Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 41-43.

³⁷³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 53, 56.

³⁷⁴ Βλ. Θανάση Ν. Παπαθανασίου, *Ένας ησυχαστής του Αγίου Όρους στην καρδιά της πόλης: όσιος Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης*, εκδ. Έν πλῶ, Αθήνα 2014, σσ. 26-27.

Διηγείτοταν ότι, όταν επιχειρήσει χωρίς ευλογία να διαβάσει ένα βιβλίο του Συμεών του Νέου Θεολόγου, του ήλθε στενοχώρια, δεν μπορούσε να προσευχηθεί και κυριαρχήθηκε από το φόβο του θανάτου. Το θεώρησε ως πειρασμό, ο οποίος πέρασε, μόλις το είπε στο γέροντα του. Το εργόχειρο που του έμαθαν ήταν να κάνει ξυλόγλυπτα³⁷⁵.

Στους λόγους του ο Πορφύριος τόνιζε ότι του άρεσαν πολύ οι αγρυπνίες στα Καυσοκαλύβια, τις οποίες παρακολουθούσε με έρωτα. Από την πρώτη του αγρυπνία στο Άγιο Όρος, στο Κυριακό της σκήτης, παραμονή του αγίου Ευσταθίου, το 1918, έλεγε ότι είχε νιώσει μεγάλη κατάνυξη. Στην εκκλησία του αγίου Γεωργίου δινόταν στην προσευχή και έψελνε ύμνους, σαν ερωτικά τραγούδια για τον Χριστό³⁷⁶.

Μετά από λίγο διάστημα παραμονής στα Καυσοκαλύβια, η σκέψη των γονιών του άρχισε να τον μελαγχολεί και να του στερεί την όρεξη για φαγητό. Αυτό θεωρήθηκε πειρασμός από τους γέροντές του και έλεγε ο Πορφύριος ότι πέρασε, με το που το εξομολογήθηκε³⁷⁷. Ο αγαπημένος του άγιος Ιωάννης ο Καλυβίτης (460-478 μ. Χ.), από τη μεγάλη αγάπη προς τους γονείς του, είχε αναγκαστεί, μετά από τρία χρόνια παραμονής, να εγκαταλείψει τη μονή Ακοιμήτων, στην Κωνσταντινούπολη. Έφτιαξε την καλύβη του έξω από το σπίτι των γονιών του, χωρίς να τους αποκαλύψει ποιος είναι. Λίγες μέρες πριν την κοίμησή του, τους είπε ότι είναι ο γιος τους³⁷⁸. Ο Πορφύριος, μετά την πρώτη αυτή δοκιμασία, συνέχισε με περισσότερη προσευχή, αυστηρή νηστεία και μεγαλύτερο αγώνα. Άρχισε να μαθαίνει απέξω την Αγία Γραφή. Ο ίδιος είχε αναφέρει ότι, στο δρόμο προς τον Άγιο Νήφωνα, χωρίς να τον ακούει κανένας, απήγγειλε από το Ευαγγέλιο του Ιωάννη (Ιω. 3: 19-20) κάνοντας κήρυγμα στη θάλασσα και σε όλο τον κόσμο³⁷⁹.

Στα δεκατέσσερα χρόνια του, το 1920, έγινε μοναχός με το όνομα Νικήτας. Στην κουρά του φόρεσαν ένα παλιό, μπαλωμένο και βρώμικο ράσο, κάτι που έλεγε ότι προς στιγμή τον στενοχώρησε. Τη μέρα της κουράς, ανέφερε αργότερα, ότι είχε επίσκεψη του Θεού. Μετά από δύο χρόνια, το 1922, έγινε μεγαλόσχημος μοναχός³⁸⁰.

³⁷⁵ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 56, 58, 69-71.

³⁷⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 60-61, 78,

³⁷⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 51-52.

³⁷⁸ Βλ. Νεκτάρου Κωστόπουλου, *Ο όσιος Ιωάννης ο Καλυβίτης «ὁ διά Χριστόν πτωχός»*, εκδ. του ίδιου, Αθήνα 2000, σ. 31. Βλ. Μιχαήλ Γαλανού, *Οι Βίοι των Αγίων*, εκδ. Αποστολικής Διακονίας, τόμος 1, Αθήνα ⁴1999, σσ. 63-64.

³⁷⁹ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 62.

³⁸⁰ Βλ. στο ίδιο, σ. 76.

Οι γέροντές του, του έδωσαν το όνομα του δικού τους γέροντα Νικήτα, του οποίου η πνευματική οικογένεια, σύμφωνα με τον Γεώργιο Καυσοκαλυβίτη, είχε τη ρίζα της στη μονή Παντελεήμονα (Ρωσικό μοναστήρι), στο Άγιο Όρος³⁸¹. Την προηγούμενη ημέρα της κουράς του, πηγαίνοντας προς τη μονή της Μεγίστης Λαύρας, περιέγραφε ότι αισθάνθηκε για πρώτη φορά μια θεϊκή ευωδία³⁸².

Στα Καυσοκαλύβια, μετά από τέσσερα χρόνια παραμονής, ενώ βρισκόταν στο καθολικό της Αγίας Τριάδας περιγράφει ο όσιος ότι είδε, πριν τον όρθρο, το γερο-Δημά την ώρα που προσευχόταν να είναι σε κατάσταση έκστασης. Αυτός ο ζωντανός Ρώσος άγιος, όπως τον αποκαλούσε ο Πορφύριος, ενώ βρισκόταν στον πρόναο, του μετέδωσε το χάρισμα της ευχής και το διορατικό³⁸³. Μετά τη θεία Κοινωνία, έλεγε ο όσιος ότι ήταν πολύ συγκινημένος και χαρούμενος, που είχε πάρει μέσα του τον Χριστό· ένιωσε σαν να μην πατούσε στη γη, σαν να μην είχε βάρος και τρώμαξε. Στη συνέχεια είδε, πίσω από το βουνό, τους γέροντές του που επέστρεφαν στην καλύβη, σαν να ήταν από τζάμι το βουνό³⁸⁴.

Το χάρισμα μας λέγει ο Πορφύριος ότι δεν το είχε ζητήσει και ποτέ δεν του έδωσε σημασία. Αναφέρει στους λόγους του ότι μετά από αυτό «έβλεπε» πολλά, αλλά δεν είχε την πληροφορία να τα λέει· άνοιξαν τα μάτια του, η μύτη του, τα αυτιά του και έγινε διαφορετικός³⁸⁵. Αργότερα όμως, όταν εγκαταστάθηκε στον κόσμο, δεν έκρυβε το διορατικό του χάρισμα, όπως για παράδειγμα έκανε ο Ιάκωβος Τσαλίκης. Ο μακαριστός καθηγητής Στυλιανός Παπαδόπουλος το είχε επισημάνει λέγοντας ότι «για λόγους που ο Θεός κι εκείνος γνώριζαν, ο γέρων Πορφύριος δεν κρυβόταν»³⁸⁶.

Είναι συγκινητική η περιγραφή του Πορφυρίου για το αηδόνι, που κελαϊδούσε με τη γλυκιά του φωνή στην ερημιά των Καυσοκαλυβίων. Το αηδόνι θεώρησε ότι έκανε το καθήκον του, την προσευχή του, υμνούσε και δοξολογούσε τον Πλάστη του. Έλεγε ο άγιος, ότι θα ήθελε και ο ίδιος να το μιμηθεί, να κρυφτεί από τον κόσμο, να

³⁸¹ Βλ. Γεωργίου Καυσοκαλυβίτου, *Πνευματική Ολυμπιάδα*, εκδ. του ίδιου, Αθήνα 2004, σ. 72.

³⁸² Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 76-77.

³⁸³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 79, 80, 82.

³⁸⁴ Βλ. στο ίδιο, σσ. 81-83 και Βλ. Γεωργίου Παπαζάχου, «Για τον Γέροντα Πορφύριο», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σσ. 87-88.

³⁸⁵ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 78-84.

³⁸⁶ Βλ. Στυλιανού Παπαδόπουλου, «Για τον Γέροντα Πορφύριο», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σ. 81.

ζήσει μυστικά στο Άγιο Όρος, όπως πολλοί ασκητές που πέθαιναν και τους έβρισκαν μετά από πολύ καιρό ή δεν τους έβρισκαν καθόλου³⁸⁷.

Διηγείτο ο ίδιος, ότι ένα σοβαρό κρυολόγημα τον ανάγκασε, το 1925, στα δεκαεννιά του χρόνια, με πολύ πόνο, να εγκαταλείψει το αγαπημένο του Άγιο Όρος. Μια πολύ βροχερή μέρα, στέλνοντάς τον ο Ιωαννίκιος να μαζέψει σαλιγκάρια προς τον Άγιο Νήφωνα, βαριά φορτωμένος όπως ήταν, υποχώρησε όλο το άγριο μέρος (σάρα) και σαν ποταμός παρέσυρε το μοναχό Νικήτα (Πορφύριο). Πίστευε ο ίδιος ότι σώθηκε από θαύμα. Από αυτό το κρυολόγημα έπαθε υγρά πλευρίτιδα, είχε αφόρητους πόνους και χρειαζόταν επειγόντως γιατρούς, φάρμακα, καλή διατροφή. Κάθε μέρα χειρότερευε επικίνδυνα η υγεία του και οι γέροντές του αναγκάστηκαν να τον στείλουν στον κόσμο³⁸⁸.

3. Η «είσοδος» του Πορφύριου στον κόσμο

Ο Βασίλειος ο Ιβηρίτης είχε πει στο συνέδριο για τον Πορφύριο στα Χανιά, ότι ο Θεός τον είδε άξιο για την εκτέλεση δύσκολης αποστολής στον κόσμο και τον έστειλε στα απολωλότα πρόβατα Του³⁸⁹. Κατά τον Θανάση Παπαθανασίου, «Δεν έχουμε να κάνουμε απλώς με έξοδο (με αναχώρηση, δηλαδή, από το Όρος), αλλά πρωτίστως με είσοδο (με την είσοδο του στην πόλη). [...] Η είσοδος του πραγματοποιήθηκε με τη λογική του ενοφθαλμισμού: για να μπολιάσει τον κόσμο με αγάπη»³⁹⁰.

Έμεινε σε διάφορα μέρη της Εύβοιας από το 1925 ως το 1940. Στην αρχή ήλθε στον Άγιο Ιωάννη στο χωριό του, κοντά σε μια θεία του, η οποία τον φρόντισε. Άρχισε να καλυτερεύει η υγεία του. Έμεινε δώδεκα χρόνια στη μονή του Αγίου Χαραλάμπους Λευκών, κοντά στο Αυλωνάρι και τρία χρόνια στη μονή του Αγίου Νικολάου στην Άνω Βάθεια. Είχε επιχειρήσει αυτά τα χρόνια τρεις φορές να

³⁸⁷ Βλ. *Αγίου Πορφύριου Κουσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 86-87, 90.

³⁸⁸ Βλ. στο ίδιο, σσ. 90-94.

³⁸⁹ Βλ. Βασιλείου, προηγουμένου Ι. Μονής Ιβήρων, «Ο Γέροντας Πορφύριος ως Αγιορείτης», στο: *Γέροντας Πορφύριος Κουσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σ. 72.

³⁹⁰ Βλ. Θανάση Ν. Παπαθανασίου, *Ένας ησυχαστής του Αγίου Όρους στην καρδιά της πόλης: όσιος Πορφύριος Κουσοκαλυβίτης*, εκδ. Έν πλῶ, Αθήνα 2014, σσ. 15, 17.

επιστρέφει στο Άγιο Όρος, αλλά σε λίγες μέρες εξασθενούσε και όλα έδειχναν ότι δεν μπορούσε να αντέξει τις δύσκολες συνθήκες των Καυσοκαλυβίων³⁹¹.

Στα είκοσι χρόνια του, στις 26 Ιουλίου 1927, στην Κύμη Ευβοίας, με επιμονή του μητροπολίτη Καρυστίας Παντελεήμονα Φωστίνη (1888-1962), χειροτονήθηκε διάκονος και την επόμενη μέρα πρεσβύτερος, από τον αρχιεπίσκοπο Σινά, Φαράν και Ραϊθού Πορφύριο Γ΄ τον Παυλίνο (1878-1968), με καταγωγή από την Κύμη, ο οποίος του έδωσε το όνομά του. Προσπάθησε να αποφύγει το βάρος της ιεροσύνης, αλλά ο μητροπολίτης του επέμενε πολύ και τον έκαμψε. Δύο χρόνια αργότερα, το 1929, έγινε πνευματικός. Στην αρχή ήταν πολύ αυστηρός, αλλά στη συνέχεια με την εμπειρία που απέκτησε, άλλαξε. Παρότρυνε τους ανθρώπους να διαβάζουν την Αγία Γραφή, τους κανόνες των αγίων, να κάνουν μετάνοιες, να νηστεύουν και να αγωνίζονται να αγαπήσουν τον Χριστό³⁹².

Στις 12 Οκτωβρίου του 1940, στα τριάντα τέσσερα χρόνια του, ο Πορφύριος διορίστηκε ιερέας και πνευματικός στην εκκλησία του αγίου Γερασίμου στο νοσοκομείο «Πολυκλινική Αθηνών», στο κέντρο της Αθήνας. Τη θέση αυτή πήρε μετά από επιμονή του προέδρου της, καθηγητή Πανεπιστημίου και Ακαδημαϊκού Αμίλκα Αλιβιζάτου (1887-1969), γιατί δεν είχε τα τυπικά προσόντα. Διηγείταν αργότερα, ότι αγάπησε πολύ το νοσοκομείο και τους ασθενείς, τους οποίους επισκεπτόταν κάθε μέρα μετά τη θεία Λειτουργία. Παράλληλα εξομολογούσε ατέλειωτες ώρες και πολλές ταλαιπωρημένες ψυχές ανασυγκροτούνταν με την εξομολόγηση. Ενώ εξομολογούσε, έλεγε ότι έβλεπε με το διορατικό του χάρισμα τα βάθη της ψυχής τους. Στη θεία Λειτουργία αναφέρει ότι ευχαριστιόταν πολύ και ένιωθε μεγάλη κατάνυξη. Ζούσε την έρημο των Καυσοκαλυβίων, στο θόρυβο της Ομόνοιας. Έζησε, όπως έλεγε, «εκεί που με είχε φέρει ο Θεός», τριάντα τρία χρόνια σαν μια μέρα³⁹³.

Από το 1955, για είκοσι τέσσερα χρόνια, ο όσιος έμεινε στην Πεντέλη, στα Καλλίσια, στο ναό του αγίου Νικολάου, με την επιθυμία να φτιάξει ένα μοναστήρι. Το 1970 πήρε μια μικρή σύνταξη ως ιερέας, αλλά παρέμεινε για τρία χρόνια ακόμα στην «Πολυκλινική»³⁹⁴. Έζησε μόνιμα στα Καλλίσια, από το 1973 ως το 1979.

³⁹¹ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 100-101.

³⁹² Βλ. στο ίδιο, σσ. 106-109.

³⁹³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 126-129, 342.

³⁹⁴ Βλ. Κλείτου Ιωαννίδη, *Ο Γέρον Πορφύριος. Μαρτυρίες και εμπειρίες*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Η Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Αθήνα ³1993, σ. 33.

Πολλοί πονεμένοι τον επισκεπτόταν. Διέθετε πολύ χρόνο στην εξομολόγηση και την προσευχή για τους πονεμένους. Θεώρησε όμως ότι δεν ήταν το θέλημα του Θεού να φτιάξει εκεί το μοναστήρι του³⁹⁵.

Το καλοκαίρι του 1979, στα εβδομήντα τρία του χρόνια, ο Πορφύριος εγκαταστάθηκε στο Μήλεσι της Μαλακάσας, κοντά στον Ωρωπό της Αττικής, έχοντας ένα παλιό όνειρο να χτίσει γυναικείο μοναστήρι, για τα πνευματικά του παιδιά, τα οποία πολλά χρόνια ήταν κοντά του. Σε αυτό ήθελε να παρηγορούνται πονεμένοι άνθρωποι, να θεραπεύονται και να αγιάζονται ψυχές. Οι μοναχές θα χρησιμοποιούσαν ακόμα και το τηλέφωνο για να εκφράσουν την αγάπη τους και να παρηγορήσουν πονεμένους και απελπισμένους³⁹⁶. Εργαζόταν προς αυτόν το σκοπό ακατάπαυστα, παρά το ότι ήταν μεγάλος στην ηλικία, πολύ άρρωστος και τυφλός. Στην αρχή έζησε σε ένα τροχόσπιτο σε δύσκολες συνθήκες και στη συνέχεια σε ένα μικρό σπίτι. Το Ησυχαστήριο το ονόμασε «Μεταμόρφωσης του Σωτήρος» και ο ναός του θεμελιώθηκε στις 26 Φεβρουαρίου 1990, ημέρα της γιορτής του αγίου Πορφυρίου Γάζης. Ο άγιος πρόλαβε να δει το ναό σχεδόν έτοιμο, λίγο πριν την κοίμησή του.

4. Η επιστροφή στα Καυσοκαλύβια

Ο Πορφύριος, από τις 21 Σεπτεμβρίου 1984, αν και βρισκόταν στο Ησυχαστήριό του στο Μήλεσι, είχε ξαναπάρει την καλύβη του Αγίου Γεωργίου στα Καυσοκαλύβια, την επάνδρωσε και κατά την κοίμησή του είχε πέντε μοναχούς. Έλεγε στα πνευματικά του παιδιά στον Ωρωπό, ότι είχε έντονη επιθυμία να μεταβεί μόνιμα και να κοιμηθεί στο Άγιο Όρος, στα αγαπημένα του Καυσοκαλύβια. Στον Ιεραπόλυτη Ευγένιο είχε πει τηλεφωνικά, ότι ήθελε να επιστρέψει στην καλύβη του και ότι «απ' όπου ξεκινάεις, εκεί και να επιστρέφεις»³⁹⁷. Τα τρία τελευταία χρόνια της ζωής του μιλούσε συχνά για την απολογία του ενώπιον του Θεού και την προετοιμασία γι' αυτήν. Είχε δώσει ρητή εντολή σε πνευματικά του παιδιά, αν κοιμόταν στον κόσμο, να τον μετέφεραν αθόρυβα για να ταφεί στο Άγιο Όρος³⁹⁸.

³⁹⁵ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 157, 159, 164.

³⁹⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 169, 174-177.

³⁹⁷ Βλ. Ευγενίου, μητροπολίτη Ιεραπόλυτης και Σητείας, «Ο Γέροντας Πορφύριος και η σχέση του με την Κρήτη, τους αγίους και τα ασκητήρια της», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σ. 161.

³⁹⁸ Βλ. Κλείτου Ιωαννίδη, *Ο Γέρον Πορφύριος. Μαρτυρίες και εμπειρίες*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Η Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Αθήνα ³1993, σ. 38.

Ο όσιος Πορφύριος επέστρεψε οριστικά στα Καυσοκαλύβια, στις 2 Οκτωβρίου 1991, παραμονή του αγίου Ευσταθίου για το Άγιο Όρος, ακριβώς εβδομήντα τρία χρόνια από τότε που πρωτοπήγε. Ο Κλείτος Ιωαννίδης αναφέρει ότι σε ένα υποτακτικό του είχε πει ότι, ακόμη κι αν ο ίδιος τους ζητούσε να τον πάνε πίσω στην Αθήνα, να μην το έκαναν, γιατί θα ήταν πειρασμός³⁹⁹. Με τα λόγια της αρχιερατικής προσευχής του Κυρίου για την ενότητα της Εκκλησίας, «ἵνα ὡσιν ἔν» (Ιω. 17: 22), κοιμήθηκε στα Καυσοκαλύβια, στην καλύβη του Αγίου Γεωργίου, τη Δευτέρα 2 Δεκεμβρίου 1991 (19 Νοεμβρίου για το Άγιο Όρος) στις 4.31 το πρωί, σε ηλικία ογδόντα πέντε χρόνων⁴⁰⁰. Η ανακομιδή των λειψάνων του έγινε μετά από τρία χρόνια και κρύφτηκαν, σύμφωνα με την εντολή του οσίου, σε δύσβατο μέρος του Αθωνα.

³⁹⁹ Βλ. Κλείτου Ιωαννίδη, *Ο Γέρον Πορφύριος. Μαρτυρίες και εμπειρίες*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Η Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Αθήνα ³1993, σ. 39.

⁴⁰⁰ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 40 και βλ. Γεωργίου Καυσοκαλυβίτου, *Πνευματική Ολυμπιάδα*, εκδ. του ίδιου, Αθήνα 2004, σ. 136.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΟΡΦΥΡΙΟ ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗ

1. Η ασθένεια και τα αίτιά της

Ο Πορφύριος επαναλάμβανε στους λόγους του τη διδασκαλία της Εκκλησίας, ότι ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο «κατ'εἰκόνα» και «καθ' ὁμοίωσίν» Του (Γεν. 1: 26-27). Η αγάπη του Θεού ήθελε να κάνει τον άνθρωπο Θεό κατά χάριν, αν και ο Θεός γνώριζε για την ανθρώπινη αποστασία. Ο άνθρωπος, με την κακή χρήση της ελευθερίας του, έχασε το αρχέγονο κάλλος. Λόγω της πτώσης του ανθρώπου και της κτιστότητάς του, μπήκε στην ανθρώπινη ζωή, ως μια από τις συνέπειές της, ο πόνος και η ασθένεια⁴⁰¹.

Ο άνθρωπος είναι, για τον Πορφύριο, ένα μυστήριο, μια κληρονομιά αιώνων και έχει μέσα του όλο το καλό των προφητών, των αποστόλων, των μαρτύρων, των αγίων και κυρίως του Χριστού. Υπάρχει όμως μέσα του και το κακό, από τον Αδάμ μέχρι και σήμερα⁴⁰². Ο άνθρωπος αποτελεί μια ψυχοσωματική ενότητα. Ό,τι συμβαίνει στο σώμα, επηρεάζει την ψυχή και το αντίστροφο⁴⁰³.

Ο άγιος αναφέρεται σε σωματικές αρρώστιες, όπως οι παθήσεις των ενδοκρινών αδένων, της καρδιάς και διαφόρων άλλων οργάνων, και σε ψυχικές αρρώστιες, όπως η νεύρωση, η κατάθλιψη, η σχιζοφρένεια, η επίδραση από το αρνητικό πνεύμα. Με τις σωματικές αρρώστιες υποφέρει το σώμα και τα διάφορα όργανά του και επηρεάζεται η ψυχή. Οι ψυχικές αρρώστιες επηρεάζουν, πέρα από την ψυχή, το σώμα, αφού υπάρχει αλληλεπίδραση σώματος και ψυχής.

Ο Πορφύριος καταρχήν συνδέει την ασθένεια με την προσωπική αμαρτία, ως άρνηση του Θεού. Η αμαρτία, έλεγε, μπερδεύει τον άνθρωπο ψυχικά, αφήνει την ψυχή κενή και μπορεί να εισχωρήσει το αρνητικό πνεύμα. Όταν ο άνθρωπος ζει χωρίς πίστη στον Θεό και έχει άγχος, μοναξιά, πίεση, στενοχώρια, μελαγχολία, απελπισία παρουσιάζονται στον οργανισμό πολλές δυσλειτουργίες. Επηρεάζονται το σώμα, οι ενδοκρινείς αδένες, το συκώτι, η χολή, το πάγκρεας, το στομάχι και αποκτά ο

⁴⁰¹ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 194, 403-405, 408-409.

⁴⁰² Βλ. στο ίδιο, σσ. 285-286.

⁴⁰³ Βλ. στο ίδιο, σ. 408.

άνθρωπος σωματικές και ψυχικές αρρώστιες. Ασθένειες, όπως το έλκος και ο καρκίνος έχουν σχέση, κατά τον όσιο, με τη στενοχώρια, το άγχος και την πίεση⁴⁰⁴.

Ο Θεός κάποιες φορές, σύμφωνα με τον Πορφύριο, επιτρέπει τις ασθένειες να συμβούν, ως «παιδεία Κυρίου». Αυτό γίνεται για να οδηγήσει τον άνθρωπο στη μετάνοια και στη σωτηρία. Σε περιπτώσεις αγίων η ασθένεια βοηθά για να φθάσουν πιο ψηλά στη σχέση τους με τον Θεό και να καταλαβαίνουν καλύτερα εκείνους που υποφέρουν από τις ασθένειες. Όταν ο άνθρωπος δεχθεί την αρρώστια, αν είναι δυνατόν με χαρά, είναι σαν να λέει στο Πνεύμα: «Ἐλθέ καί σκίηνωσον ἐν ἡμῖν»⁴⁰⁵. Ο Θεός, ἔλεγε, υπεραγαπά τους ανθρώπους, θέλει να τον γνωρίσουν και να παραδοθούν με εμπιστοσύνη σ' Αυτόν, γι' αυτό επιτρέπει τις αρρώστιες⁴⁰⁶.

Ο Πορφύριος αναφέρθηκε αρκετές φορές στην ψυχική ασθένεια. Ο εγωισμός, κατά τον Πορφύριο, αποτελεί μια σοβαρή αιτία της ψυχικής ασθένειας, γιατί σκοτίζει το νου του ανθρώπου, τον κάνει να αγνοεί την αλήθεια της ζωής και προκαλεί σύγχυση στον τρόπο της ζωής. Η υγιής ψυχή, κατά τον όσιο, χαρακτηρίζεται από ταπεινωση, πραότητα, ησυχία και το «μείζων», την αγάπη. Με την αγάπη προς τον Θεό και το συνάνθρωπο ελκύεται η χάρις του Θεού και αποκτούνται τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος (Γαλ. 5: 22-23)⁴⁰⁷. Ο άνθρωπος που χαρακτηρίζεται από εγωισμό, διακρίνει τον εαυτό του από τους άλλους και απομονώνεται. Οι ψυχίατροι, αν το μελετήσουν, ἔλεγε, θα δουν ότι ο εγωιστής είναι ένας άρρωστος. Οι γιατροί και οι ψυχολόγοι, πολλές φορές, κάποιες παθήσεις θεωρούν ότι οφείλονται σε άγχος και νεύρωση. Κατά τον όσιο όμως είναι θέμα εγωισμού, τον οποίο καλλιεργεί ο μέγας εγωιστής, ο διάβολος⁴⁰⁸. Η σχιζοφρένεια έχει να κάνει, εκτός των άλλων, και με βιώματα της ζωής των προγόνων του ασθενή και με το ότι άρχισε την πνευματική του ζωή με μη υγιή τρόπο. Κάποιες φορές νομίζει ότι του παρουσιάζεται το αρνητικό πνεύμα και άλλα παρόμοια⁴⁰⁹. Η σχιζοφρένεια αποτελεί βαριά ψυχωτική διαταραχή («σχίσσιμο του μυαλού», απ' όπου και ο όρος). Σήμερα, κατά την ψυχιατρική, θεωρείται σύνδρομο που χαρακτηρίζεται από έντονη αλλοίωση ή παραμόρφωση της εσωτερικής και εξωτερικής πραγματικότητας, στην οποία το άτομο απαντά με τρόπους οι οποίοι βλάπτουν τη ζωή του. Παρουσιάζεται με διαταραχές – συμπτώματα

⁴⁰⁴ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Κουσκκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 220, 321, 380, 483.

⁴⁰⁵ Βλ. στο ίδιο, σσ. 327, 367, 372.

⁴⁰⁶ Βλ. στο ίδιο, σ. 481.

⁴⁰⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 206-209.

⁴⁰⁸ Βλ. στο ίδιο, σσ. 440-443.

⁴⁰⁹ Βλ. στο ίδιο, σ. 318.

στην αντίληψη, στη σκέψη, στο συναίσθημα, στην ομιλία και στην ψυχοκοινωνικότητα. Τα αίτιά της δεν μας είναι γνωστά. Υπάρχουν σωματικές και ψυχοκοινωνικές θεραπείες, αλλά καμιά θεραπεία δεν έχει αποδειχθεί αποτελεσματική. Τα αντιψυχωτικά φάρμακα θεραπεύουν ή ελαττώνουν την ψυχωτική σύγχυση, την αποδιοργάνωση, το άγχος, τις παραληρητικές ιδέες, τις ψευδαισθήσεις (δηλαδή τα θετικά συμπτώματα). Υπάρχουν ενδονοσοκομειακές θεραπείες (θεραπεία περιβάλλοντος, ατομική και ομαδική ψυχοθεραπεία, δημιουργικές θεραπείες, εκμάθηση κοινωνικών δεξιοτήτων, απασχολησιοθεραπεία ή εργοθεραπεία) και εξωνοσοκομειακές θεραπείες (οικογενειακή θεραπεία, ψυχοθεραπεία, συνέχιση της εκμάθησης κοινωνικών δεξιοτήτων)⁴¹⁰. Πάντως, η άρνηση της αλήθειας του Χριστού, κατά τον όσιο, επηρεάζει τον ψυχικό κόσμο και αφήνει στην ψυχή του ανθρώπου ένα κενό. Του λείπει ο Χριστός και η Παναγία, όπως ένα παιδί που στερήθηκε τον πατέρα του ή τη μητέρα του, και πληγώνεται βαριά. Το αρνητικό πνεύμα είναι δυνατόν, κατά τον όσιο, να επηρεάσει αρνητικά στην ψυχασθένεια και τη νευρασθένεια⁴¹¹.

Πολλοί άνθρωποι στην εποχή μας, σε όλο τον κόσμο, υποφέρουν από την κατάθλιψη, κάποιοι μάλιστα χωρίς να το γνωρίζουν. Κατά την καταθλιπτική διάθεση, σύμφωνα με το Νίκο Μάνο, το άτομο νιώθει λύπη, θλίψη, απογοήτευση, απελπισία, απώλεια της ευχαρίστησης σε δραστηριότητες οι οποίες προηγουμένως ήταν ευχάριστες. Η κατάθλιψη μπορεί να είναι αρκετά βαριά και να περιλαμβάνει ψυχωτικά συμπτώματα, κυρίως ψευδαισθήσεις και παραληρητικές ιδέες, όπως το να νομίζει κάποιος ότι το καταδιώκουν επειδή είναι αμαρτωλό ή ανεπαρκές, να έχει ακουστικές ψευδαισθήσεις που το κατηγορούν για αμαρτίες ή λάθη του. Είναι δυνατόν να εμφανιστούν ακόμα μηδενιστικές παραληρητικές ιδέες καταστροφής του κόσμου ή του ατόμου, σωματικές παραληρητικές ιδέες ή ψευδαισθήσεις καρκίνου ή άλλης σοβαρής ασθένειας. Ορισμένοι άνθρωποι πέφτουν σε κατάθλιψη μετά από σοβαρά τραυματικά γεγονότα, ενώ άλλοι χωρίς κάποια φανερή αιτία⁴¹². Η κατάθλιψη, κατά τον Daniel Goleman, επηρεάζει, πέρα από τον καρκίνο, πολλές ιατρικές παθήσεις και συμβάλλει στην επιδείνωση της αρρώστιας, από τη στιγμή που εκδηλώνεται. «Η κατάθλιψη είναι η ακριβέστερη πρόγνωση θανάτου από

⁴¹⁰ Βλ. Νίκου Μάνου, *Βασικά στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*, εκδ. UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη ²1997, σσ. 132, 151, 153-154.

⁴¹¹ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Κουσκουλίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 232, 321.

⁴¹² Βλ. Νίκου Μάνου, *Βασικά στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*, εκδ. UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη ²1997, σσ. 189-190, 193.

οποιοδήποτε άλλο ιατρικό σύμπτωμα»⁴¹³. Ο Πορφύριος στους λόγους του ασχολήθηκε αρκετά με την κατάθλιψη, η οποία είναι μια ασθένεια που φθείρει την ψυχή. Η κατάθλιψη, κατά τον όσιο, μπορεί να αντιμετωπιστεί με την ταπείνωση και την αγάπη στον Χριστό⁴¹⁴. Ο ίδιος ο άγιος ήταν πολύ ταπεινός και παρουσίαζε τον εαυτό του ως μια παλιοσωλήνα σκουριασμένη, που όμως έλεγε ότι το νερό που περνάει από μέσα της είναι πεντακάθαρο, γιατί πηγάζει από το Άγιο Πνεύμα⁴¹⁵. Ο ίδιος ο Θεός μας είναι «πράος καί ταπεινός» (Ματθ. 11: 29), γι' αυτό η ταπείνωση είναι από τον Θεό και είναι κάτι οργανικό, απαραίτητο για την ψυχή, γιατί δίνει ζωή στην ψυχή⁴¹⁶. Ο Πορφύριος έλεγε αναφερόμενος στην κατάθλιψη, πως θα ήθελε ο σύγχρονος άνθρωπος, όσο γίνεται, να είναι δυνατός σαν βράχος που ξεσπούν πάνω του τα κύματα, να είναι ατάραχος και να αξιοποιεί τη δυσκολία του για το καλό⁴¹⁷. Επέμενε σε μικρά πράγματα τα οποία βοηθούν τη ζωή του καταθλιπτικού, όπως στην εργασία, στο ενδιαφέρον για τη ζωή, στην ενασχόληση με τον κήπο, τα δέντρα, στον περίπατο στην εξοχή, στην τέχνη. Ανέφερε το παράδειγμα του βασιλιά Σαούλ, που, όταν του ερχόταν μελαγχολία, καλούσε το Δαβίδ και εκείνος με το ψαλτήρι του άλλαζε αμέσως τη διάθεσή του. Θεωρούσε ότι στην αντιμετώπιση της μελαγχολίας και της κατάθλιψης βοηθά πολύ και η βυζαντινή μουσική, γιατί έχει άμεση σχέση με την ψυχή, την αγιάζει και παράλληλα υμνείται ο Θεός. Θα ήθελε όλοι οι χριστιανοί να γνωρίσουν αυτό το είδος της μουσικής, γιατί μέσα στην ψυχή υπάρχει μια αρχέγονη αρμονία⁴¹⁸.

Από τη στενοχώρια, κατά τον όσιο, προέρχονται σχεδόν όλες οι αρρώστιες, όπως η πέτρα στα νεφρά, η αυξημένη χοληστερίνη στο αίμα, το έλκος, ο καρκίνος. Είναι αλήθεια ότι, αν η στενοχώρια παραμείνει μέσα στον άνθρωπο και δεν αντιμετωπιστεί, ταλαιπωρεί και μπορεί να προκαλέσει σοβαρές αρρώστιες. Όλα τα γεγονότα της ζωής μας, ακόμη και τα πιο δύσκολα, έλεγε ο άγιος, είναι καλό να τα βλέπουμε χωρίς άγχος, στενοχώρια και πίεση. Η στενοχώρια φανερώνει ότι δεν

⁴¹³ Βλ. Daniel Goleman, *Η συναισθηματική νοημοσύνη. Γιατί το «EQ» είναι πιο σημαντικό από το «IQ»*, μτφ. Άννας Παπασταύρου, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα ³⁹2011, σ. 253.

⁴¹⁴ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 322.

⁴¹⁵ Βλ. στο ίδιο, σσ. 507-508.

⁴¹⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 440-443.

⁴¹⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 306-307.

⁴¹⁸ Βλ. στο ίδιο, σσ. 571-572.

εμπιστεύεται ο άνθρωπος τον Θεό. Χρησιμοποιούσε τη φράση του Παύλου: «Ἐν παντί θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι» (Β' Κορ. 4: 8)⁴¹⁹.

Η ευαισθησία των ανθρώπων αποκρύπτεται συνήθως στη σύγχρονη κοινωνία, η οποία χαρακτηρίζεται από ψυχρότητα και σκληρότητα. Το να είναι κάποιος ευαίσθητος στον πόνο και στην ασθένεια των άλλων, θεωρείται από τον Πορφύριο ως δώρο του Θεού. Αν όμως η ευαίσθητη ψυχή δεν δοθεί στον Χριστό, έλεγε, υπάρχει το ενδεχόμενο να την εκμεταλλευτεί το αρνητικό πνεύμα και να την οδηγήσει σε λύπη και απελπισία. Η ευαισθησία, κατά τον όσιο, δεν διορθώνεται, παρά μόνο μετασχηματίζεται σε αγάπη, χαρά, λατρεία του Θεού. Γι' αυτό είναι απαραίτητο, οι ευαίσθητες ψυχές να στραφούν πρώτα στον Θεό και να τον αγαπήσουν, και μετά να εκφράσουν την αγάπη τους στον πονεμένο. Παράλληλα υπάρχουν πολλά σημεία στα οποία αναφέρεται ο άγιος και λέει πως κανείς δεν μπορεί να αγαπήσει τον Θεό αν δεν αγαπά το συνάνθρωπό του⁴²⁰.

Ο Πορφύριος είχε αναφερθεί και στη νωθρότητα που χαρακτηρίζει κάποιους ανθρώπους. Κατά τη γνώμη μας, η νωθρότητα για την οποία μιλάει ο όσιος έχει σχέση με μια κατάσταση η οποία μπορεί να ελεγχθεί από τον άνθρωπο και όχι με μια παθολογία η οποία προκαλείται από σοβαρές ψυχικές αρρώστιες. Η νωθρότητα αυτή χαρακτηρίζεται ως αρρώστια και ο άνθρωπος δεν είναι εντελώς καλά στην ψυχή του. Ο Θεός, κατά τον όσιο, δεν μας θέλει νωθρούς και οκνηρούς.⁴²¹

Ο όσιος δεν συμφωνούσε με τον τύπο του θρησκευόμενου ανθρώπου, ο οποίος τελεί τυπικά τα λατρευτικά του καθήκοντα και μάλιστα παρουσιάζεται ως πρότυπο πιστού. Ο σκοπός της χριστιανικής πίστης, υπενθύμιζε, είναι να γίνουμε ένα με τον Θεό και μεταξύ μας. Αν ο άνθρωπος δεν καταλάβει αυτό το βάθος της πίστης και δεν τη βιώσει με υγιή τρόπο, υπάρχει ο κίνδυνος, κατά τον όσιο, να καταντήσει φοβερή ψυχική αρρώστια. Χάνεται ο έλεγχος των πράξεων, προκαλείται φόβος, άγχος, αγωνία και μετατρέπεται η πίστη σε παθολογία, μια μορφή κόλασης⁴²².

Η ψυχή μας, κατά τον Πορφύριο, κρύβει κάτι το μυστικό, το οποίο επηρεάζει πρόσωπα και καταστάσεις. Όταν ο άνθρωπος σκέφτεται το κακό για τον άλλο, έχει μίσος, ζήλεια ή πιστεύει ότι ο Θεός θα τιμωρήσει τον άλλο για κάποιο κακό που μπορεί να έκανε, αυτά δεν μπορούν να αφήσουν το συνάνθρωπό του ανεπηρέαστο.

⁴¹⁹ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκολουβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 299, 301.

⁴²⁰ Βλ. στο ίδιο, σσ. 305-306.

⁴²¹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 298-299, 301, 356.

⁴²² Βλ. στο ίδιο, σσ. 206-207.

Χωρίς ο ίδιος να το αντιλαμβάνεται, μια αρνητική δύναμη μεταδίδεται, όπως η φωνή μεταφέρεται με τα ηχητικά κύματα. Η σκέψη αυτή μπορεί να του προξενήσει μεγάλο κακό, να τον κάνει ακόμη και να αρρωστήσει. Είναι σαν βασκανία, από μια κακή διάθεση η οποία με ένα αφανή τρόπο μειώνει τη δύναμη του άλλου να κάνει το καλό. Η ζήλεια μπορεί να προξενήσει μεγάλο κακό στον άλλο⁴²³. Απεναντίας, όπως τονίζει ο όσιος, όταν κάποιος έχει αγάπη και προσεύχεται για τον άλλο, φεύγει από μέσα του, μυστικά και απαλά, μια καλή δύναμη, με τη χάρη του Θεού, προς τον άλλο, όπως συμβαίνει με τους αγίους. Η ζωή της ψυχής είναι αόρατη και μπορεί να επιδράσει στον άλλο σε μακρινές αποστάσεις. Το καλό λοιπόν και το κακό, τόνιζε ο όσιος, δεν επηρεάζονται από τις αποστάσεις⁴²⁴.

2. Ο τρόπος αντιμετώπισης της ασθένειας και το νόημα του πόνου

Ο Πορφύριος αντιμετώπιζε τους πολλούς ασθενείς, οι οποίοι ζητούσαν τη βοήθεια του, με αγάπη και έναν ιδιαίτερο, προσωπικό τρόπο. Έβλεπε τον κάθε άνθρωπο ως μοναδική και ανεπανάληπτη προσωπικότητα και δεν ήταν αδιάφορος στις δυσκολίες του. Εφάρμοζε, όπως αναφέρει ο καθηγητής Γεώργιος Κρουσταλάκης, την αρχή της εξατομίκευσης, με διάκριση, προσφέροντας στον καθένα αυτό που είχε ανάγκη. Ο άγιος δεχόταν κοντά του κάθε πονεμένο «και με τη βαθιά “ενσυναίσθηση” (συμπάθεια, *empathie*) που διέθετε, μοιραζόταν το πρόβλημα του»⁴²⁵. Ο Κυριάκος Βλασσόπουλος αναφέρεται στην «ιατρική του προσώπου», η οποία θεμελιώθηκε από τον Ελβετό ιατρό Paul Tournier στο βιβλίο του «Ιατρική του προσώπου» και παρουσιάστηκε το 1940. Τονίζεται η συνεργασία του ιατρού με πνευματικό ιερέα για τη θεραπεία του όλου ανθρώπου. Η αιτία της αρρώστιας βρίσκεται στον εσωτερικό μας κόσμο, στις ψυχικές συγκρούσεις. Η αληθινή θεραπεία δεν είναι θέμα φαρμάκων και ιατρικής τεχνολογίας. Στη νόσο δεν είναι το παν νοσηρό. Υπάρχει ωφέλεια από την αρρώστια, όπως η περισυλλογή, η αυτοκριτική, ο στοχασμός, η «φιλοσοφία»⁴²⁶. Για ανθρώπους που φαίνονταν να έχουν το ίδιο πρόβλημα, τα ίδια συμπτώματα, ο Πορφύριος έδινε στον καθένα το κατάλληλο για την περίπτωση του φάρμακο.

⁴²³ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 448-450.

⁴²⁴ Βλ. στο ίδιο, σ. 451.

⁴²⁵ Βλ. Γεωργίου Κρουσταλάκη, «Ο Γέροντας Πορφύριος ως παιδαγωγός», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σ. 196.

⁴²⁶ Βλ. Κυριάκου Βλασσόπουλου, *Ίαση ψυχής. Ίαση σώματος*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2006, σσ. 161-162.

Πολλές φορές, σε δύσκολες καταστάσεις των ανθρώπων, ασκούσε την ποιμαντική του από το τηλέφωνο, σε ανύποπτο χρόνο⁴²⁷.

Το κέντρο της ζωής του Πορφυρίου υπήρξε η αγάπη στον Θεό και στο συνάνθρωπο. Η αγάπη του αυτή του έδινε τη δύναμη να μη λογαριάζει το δικό του πόνο και να δίνεται στη διακονία των αδελφών του. Αυτό επισημαίνει ο Θανάσης Παπαθανασίου, γράφοντας ότι «η αγάπη υπήρξε η ραχοκοκκαλιά της ζωής και της θεολογίας του γέροντα Πορφυρίου, και ως εκ τούτου είναι (ας μου επιτραπεί) εντυπωσιακό να συναντά κανείς αφηγήσεις ανθρώπων που τον έζησαν από κοντά, τις οποίες σαρώνει η έκπληξη προοράσεων, διοράσεων, θαυματουργιών, όχι όμως το πρωτείο της αγάπης! [...] Την αγάπη ο Πορφύριος την νοούσε όπως τη φανέρωσε η σάρκωση του Χριστού: όχι ως αδάπανο αίσθημα, αλλά ως συμμετοχή στην οδύνη του άλλου»⁴²⁸. Εφάρμοζε αυτό το οποίο ανέφερε ο π. Anthony Bloom: «Ναι, να αφήνουμε τον πόνο του πλησίον μας να διαπερνά την καρδιά μας σαν μαχαίρι· να αφήνουμε το αίμα να κυλάει, τον πόνο να μας συνθλίβει· να μην οπισθοχωρούμε, να μην προστατευόμαστε! [...] Έχουμε κληθεί να είμαστε ‘έν Χριστώ’»⁴²⁹. Η αφήγηση από τον «Ευεργετινό» για το γέροντα με τους δυο υποτακτικούς του, την οποία χρησιμοποίησε ο Πορφύριος στους λόγους του, μας θυμίζει την παραβολή του καλού Σαμαρείτη. Οι υποτακτικοί αυτοί ήταν καλοί στην υπακοή, δεν είχαν όμως αγάπη. Ήθελε να τονίσει ο όσιος, για μια ακόμη φορά, την προτεραιότητα στην αγάπη⁴³⁰.

Η μεγάλη αγάπη του Πορφυρίου τον έκανε, σε κάποιες περιπτώσεις, να φθάσει στον ύψιστο βαθμό αγάπης και αυτοθυσίας, ζητώντας από τον Θεό να πάρει ο ίδιος τη σοβαρή ασθένεια του επισκέπτη του. Προτιμούσε ο όσιος να υποφέρει κι άλλο, για να ζήσει ο αδελφός του, όπως στην περίπτωση του πατέρα με δυο μικρά παιδιά και δύσκολη περίπτωση καρκίνου. Είχε ζητήσει από την Παναγία, να του δώσει την ασθένεια αυτού του πατέρα⁴³¹.

⁴²⁷ Βλ. Γεωργίου Ευθυμίου, «Ο Γέρον Πορφύριος ως πνευματικός πατήρ», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 261-263.

⁴²⁸ Βλ. Θανάση Ν. Παπαθανασίου, *Ένας ησυχαστής του Αγίου Όρους στην καρδιά της πόλης: όσιος Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης*, εκδ. Έν πλῶ, Αθήνα 2014, σσ. 24-25, 30-31.

⁴²⁹ Βλ. Anthony Bloom, *Το μυστήριο της ίασης*, μτφ. Χρίστος Κούλας, εκδ. Έν πλῶ, Αθήνα 2008, σ. 38.

⁴³⁰ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 399-400.

⁴³¹ Βλ. Πορφυρίου Μαχαιριώτη, «Η ευλάβεια του Κυπριακού λαού προς τον Γέροντα Πορφύριο», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σ. 427.

Ο Πορφύριος έλεγε ότι όταν ήταν ακόμη στα Καυσοκαλύβια, ακούγοντας την ερμηνεία σε ένα Ευαγγέλιο της Κυριακής, από τον Νικηφόρο Θεοτόκη (1730-1800), του δημιουργήθηκε η επιθυμία να παρηγορήσει πονεμένους από σοβαρές αρρώστιες. Ήταν η εποχή που δεν σχεδίαζε να εγκαταλείψει το Άγιο Όρος⁴³². Αργότερα, όταν οι συγκυρίες του το επέτρεψαν, εξέφρασε την αγάπη του προς τους ανθρώπους, σε όλα τα μέρη από τα οποία πέρασε. Με το που ήρθε στην Εύβοια και καλυτέρευσε κάπως η υγεία του, δόθηκε με όλο του το είναι στους ανθρώπους της Εύβοιας, από το 1925 ως το 1940. Ως πνευματικός, από την ηλικία των είκοσι τριών του χρόνων, διηγείται ο ίδιος ότι εξομολογούσε ασταμάτητα και με την αγάπη του είδε να αλλάζουν οι άνθρωποι. Έλεγε ότι μαλάκωσαν οι καρδιές τους και ήθελαν να γνωρίσουν τον Θεό. Ο ίδιος αναφέρει ένα περιστατικό που θεράπευσε, με τη χάρη του Θεού, όπως έλεγε, την κόρη ενός παπά σε ένα χωριό της Εύβοιας κάνοντας αγιασμό⁴³³. Παρηγόρησε αρρώστους και πονεμένους ανθρώπους τριάντα τρία χρόνια στο νοσοκομείο «Πολυκλινική Αθηνών», στο κέντρο της Αθήνας. Τους επισκεπτόταν καθημερινά για να εκφράσει με διάφορους τρόπους την αγάπη του και συνέπασχε μαζί τους. Παράλληλα συνέχισε, όπως έκανε στην Εύβοια, να εξομολογεί ατέλειωτες ώρες. Στήριζε τους πονεμένους και τους αρρώστους, χρησιμοποιώντας το χάρισμά του για να γνωρίζει τα βάθη της καρδιάς τους. Πολλοί πονεμένοι τον επισκεπτόταν στη συνέχεια στα Καλλίσια, ιδίως από το 1973 ως το 1979 όταν έμεινε μόνιμα, για εξομολόγηση, για παρηγοριά και για να ζητήσουν τις προσευχές του. Ο ίδιος ο Πορφύριος περιγράφει για το πώς θεράπευσε, με το άγγιγμα του χεριού και με προσευχή, μία γυναίκα με τέσσερα παιδιά με πρόβλημα στο λαιμό της⁴³⁴.

Το όνειρο του οσίου ήταν, όπως αναφέρει, να κάνει ένα μοναστήρι με παραδεισιακή κατάσταση, για τους πονεμένους. Ο ίδιος, άλλοι ιερείς και εξομολόγοι, οι μοναχές του μοναστηριού θα αναπτυσσόταν στην αγάπη του Χριστού, μέσα από τη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας. Αυτή την αγάπη θα προσέφεραν προς όλους τους «τραυματισμένους», όλο το εικοσιτετράωρο· θα τους οδηγούσαν στον αληθινό παρηγορητή, τον Χριστό και θα σώζονταν πολλές ψυχές. Ο όσιος έλεγε ότι, χάρη σε αυτή την αγάπη, ο Θεός θα έκανε πολλά θαύματα και πολλοί άρρωστοι θα γίνονταν καλά⁴³⁵. Ο Θανάσης Παπαθανασίου κάνει τη σύγκριση με τη μονή των Ακοιμήτων,

⁴³² Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 106-107, 109, 119-120.

⁴³³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 112-113

⁴³⁴ Βλ. στο ίδιο, σσ. 161-162.

⁴³⁵ Βλ. στο ίδιο, σσ. 169, 174-177.

όπου μόνασε ο αγαπημένος άγιος του Πορφύριου, Ιωάννης ο Καλυβίτης και όλο το εικοσιτετράωρο γίνονταν ακολουθίες. Ο Πορφύριος οραματιζόταν το μοναστήρι του να είναι παρόμοια ακοίμητο, αλλά για να βρίσκουν καταφύγιο, οποιαδήποτε ώρα της ημέρας, οι πονεμένοι και ταλαιπωρημένοι, οι οποίοι και εμφανίζονται ως ο λόγος ύπαρξης του μοναστηριού του⁴³⁶. Από το 1979 ως το 1991 στο Ησυχαστήριο που ίδρυσε στη Μαλακάσα, έκανε «έν μέρει» πράξη αυτό το όνειρό του. Παρηγορούσε, συμβούλευε, εξομολογούσε, θεράπευε και αγίαζε τους πονεμένους. Τα τελευταία χρόνια, μέχρι την οριστική του επάνοδο στα Κουσοκαλύβια, αν και ο ίδιος υπέφερε με τις πολλές του αρρώστιες, δεχόταν με θυσιαστική διάθεση όλους όσοι τον επισκεπτόταν. Όταν ήταν πολύ άρρωστος, έδινε μόνο την ευχή του και προσευχόταν για τους επισκέπτες του και για όσους του το ζήτηγαν⁴³⁷.

Η μέθοδος διάγνωσης του οσίου, όπως αναφέρει ο καθηγητής στη Λαϊκή Ακαδημία της Φιλανδίας Δρ. Hannu Royhonen, αλλά και πολλοί άλλοι που τον γνώρισαν από κοντά, γινόταν με το να πιάνει τον καρπό του χεριού του επισκέπτη του. Με το σφυγμό, που μπορεί να ήταν τέχνασμα για να μη φανερώσει το χάρισμά του, μάθαινε τα πάντα για αυτόν⁴³⁸. Έκανε τη δική του ακτινογραφία και έβλεπε, κατά τον Αναστάσιο Τζαβάρα, πρώτα το κυκλοφορικό σύστημα, μετά το νευρικό, ύστερα το πεπτικό και έβρισκε το πρόβλημα⁴³⁹. «Έβλεπε» με το διορατικό του χάρισμα, σύμφωνα με τον Κλείτο Ιωαννίδη, και μετά, αναλόγως με τη διάγνωση του, πρότεινε την κατάλληλη θεραπεία. Η διάγνωσή του ήταν πάντα ακριβής. Αν κάποιος δεν είχε οργανικό πρόβλημα, του εξηγούσε ότι το θέμα του ήταν ψυχολογικό. Αν ήταν οργανικό, τον έστελνε στον κατάλληλο γιατρό και παράλληλα προσευχόταν ο ίδιος. Με το δικό του παράδειγμα και την υπομονή του στις δικές του αρρώστιες, επηρέαζε τους επισκέπτες του και τους έκανε πιο χαρούμενους και πιο αισιόδοξους στη δική τους δοκιμασία⁴⁴⁰.

⁴³⁶ Βλ. Θανάση Ν. Παπαθανασίου, *Ένας ησυχαστής του Αγίου Όρους στην καρδιά της πόλης: όσιος Πορφύριος Κουσοκαλυβίτης*, εκδ. Έν πλω, Αθήνα 2014, σσ. 33-34.

⁴³⁷ Βλ. Αγίου Πορφύριου Κουσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 119-120, 126-129, 169, 174-177.

⁴³⁸ Βλ. Hannu Royhonen, «Ο Γέροντας Πορφύριος ως πνευματοφόρος χαρισματούχος», στο: *Γέροντας Πορφύριος Κουσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σ. 383.

⁴³⁹ Βλ. Αναστασίου Τζαβάρα, *Αναμνήσεις από τον Γέροντα Πορφύριο, τον διορατικό και πνευματικό μας πατέρα*, εκδ. Επτάλοφος α.β.ε.ε., Αθήναι ⁴1993, σ. 92.

⁴⁴⁰ Βλ. Κλείτου Ιωαννίδη, *Ο Γέρον Πορφύριος. Μαρτυρίες και εμπειρίες*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Η Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Αθήνα ³1993, σ. 79.

Ο Πορφύριος, σύμφωνα με τον ομότιμο καθηγητή της Καινής Διαθήκης Γεώργιο Γαλίτη, μπορούσε να διαγνώσει από ποια ασθένεια έπασχε κάποιος, κάνοντας τη δική του «ακτινογραφία». Αναφέρει το παράδειγμα της συζύγου του, που ο όσιος πιάνοντας το κεφάλι της έκανε σωστή διάγνωση, για ένα πρόβλημα υγείας της. Σε ορισμένες περιπτώσεις, έλεγε ο καθηγητής, υπεδείκνυε ποια θεραπεία να γίνει και τι να αποφευχθεί⁴⁴¹. Στην σωστή διάγνωση την οποία έκανε ο Πορφύριος είχε αναφερθεί και ο μακαριστός Μωυσής Αγιορείτης, όταν ως ασθενής τον είχε επισκεφτεί. Ο όσιος του είπε ακριβώς για την ασθένειά του, αν και οι γιατροί για πολλά χρόνια δεν είχαν καταφέρει να κάνουν ακριβή διάγνωση. Του εξήγησε μάλιστα ότι το χάρισμα δεν είναι δικό του αλλά του Θεού· ότι λέει αυτό που του αποκαλύπτει ο Θεός και δεν είναι από το νου του, τη φαντασία του, τη δική του γνώση⁴⁴². Ο μοναχός αναφέρεται και σε ένα καθηγητή Πανεπιστημίου, για τον οποίο ο Πορφύριος «είδε» ότι τα προβλήματά του προέρχονταν από τότε που ήταν στην κοιλιά της μητέρας του, με τον πατέρα του να μη τον θέλει ως παιδί⁴⁴³. Άλλες φορές, σταυρώνοντας τους ανθρώπους που τον επισκεπτόταν, ακόμα και εκείνους που βρίσκονταν μακριά, έβλεπε τα προβλήματα της σωματικής και ψυχικής υγείας τους⁴⁴⁴.

Ο Πορφύριος μίλησε πολλές φορές για το θείο έρωτα, με τον οποίο θα έλθει η χαρά, η γαλήνη, η πληρότητα, η ακόρεστη ηδονή της ένωσης με τον Θεό, η χαρά η «πάντα νοῦν ὑπερέχουσα» (μικρός παρακλητικός κανόνας στην Παναγία). Με αυτή τη «θεία μέθη», όπως την αποκάλεσε, το σώμα ωφελείται πολύ. Μπορεί το σώμα να ασθενήσει και να γεράσει, το πνεύμα όμως μπορεί να ανθεί και να παραμένει νέο. Με τον έρωτα προς τον Θεό ο άνθρωπος αποκτά μεγαλύτερη αντοχή στον πόνο. Ο όσιος αναφέρει τους μάρτυρες, το «νέφος μαρτύρων» (Εβρ. 12: 1), οι οποίοι λόγω της αγάπης τους προς τον Χριστό δεν αισθάνονταν τους πόνους των μαρτυριών⁴⁴⁵.

Το πιο σημαντικό λοιπόν είναι, κατά τον όσιο, ο άνθρωπος να γνωρίσει τον Χριστό. Ο Χριστός είναι η κεφαλή της Εκκλησίας, η αρχή και το τέλος, η βάση, το

⁴⁴¹ Βλ. Γεωργίου Γαλίτη, «Για τον Γέροντα Πορφύριο», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικό του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σ. 78.

⁴⁴² Βλ. Μοναχού Μωυσή Αγιορείτη, «Για τον πόνο και για τον Γέροντα Πορφύριο», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικό του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σ. 121.

⁴⁴³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 121-122.

⁴⁴⁴ Βλ. Ειρηναίου Νεοφύτου και Μπάτσκα, «Η πνευματική σχέση του Γέροντα Πορφύριου με τον Σερβικό λαό», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σ. 301.

⁴⁴⁵ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 222, 225, 330, 332.

παν και οι άνθρωποι είμαστε το Σώμα Του. Ο Χριστός είναι ο Νυμφίος και η κάθε ψυχή είναι η νύμφη του⁴⁴⁶. Σε όλη του τη ζωή ο ίδιος προσπαθούσε να αγαπήσει τον Χριστό και τόνιζε πως δεν έχει τέλος αυτή η γνώση της αγάπης Του. Την περιέγραφε ως μια τρέλα, μια άλλη ζωή, το φως, ο έρωτας, η αγαλλίαση, η ανάταση, η χαρά που ξεπερνά κάθε άλλη χαρά και είναι αιώνια. Ο Χριστός, έλεγε, είναι ο παράδεισος, τον οποίο η ψυχή ζει από εδώ, όταν δοθεί στον θείο έρωτα. Ο Κύριος πρώτος μας γνώρισε⁴⁴⁷. «Νῦν δέ γνόντες Θεόν, μᾶλλον δέ γνωσθέντες ὑπό Θεοῦ» (Γαλ. 4: 9). Χρειάζεται απόλυτη εμπιστοσύνη στον Κύριο ότι θα οικοδομήσει τον οίκο και θα φυλάξει την πόλη (Ψαλμ. 126: 1). Η αγάπη στον Χριστό⁴⁴⁸, έλεγε ο Πορφύριος, είναι το μεγάλο φάρμακο για τις αρρώστιες. Αυτή η αγάπη θα μεταμορφώσει, ψυχικά και σωματικά, τον άνθρωπο και θα τον βοηθήσει στην ασθένειά του. Αν ο Θεός το θελήσει, πίστευε ο όσιος, μπορεί να υποχωρήσει η αρρώστια, τα όργανα και οι αδένες να λειτουργήσουν φυσιολογικά, ο καρκίνος να θεραπευτεί. Αλλά και αυτό να μη γίνει, ο άνθρωπος μπορεί να βοηθηθεί και να αντιμετωπίσει με υπομονή την κατάστασή του. Ο άνθρωπος πρέπει να αντιμετωπίζει τον πόνο και την ασθένεια με χαρά, ακόμα και αν πάσχει χωρίς να φταίει σε κάτι. Ο πιστός οφείλει να θυμάται ότι δεν διαλέγει τον Χριστό για να μην πάθει. Πρέπει να χαίρεται μέσα στα παθήματά του (Κολ. 1: 24), γιατί «ασθένεια και πόνος έχουν ένα βαθύ μυστικό νόημα. Είναι οδός εξαγιασμού»⁴⁴⁹.

Για να εκδηλωθεί η αγάπη του Χριστού στο θέμα της ασθένειας, κατά τον όσιο, και να γίνει κάτι ιδιαίτερο στον συγκεκριμένο άνθρωπο, θα πρέπει ο άνθρωπος με κάποιο τρόπο να ελκύσει τον Θεό. Η ψυχή του ανθρώπου, έλεγε, πρέπει να γίνει λεπτή, ευαίσθητη, αισθηματική, να πετάει μέσα στο άπειρο, στα άστρα, στη σιωπή, στο μεγαλείο του Θεού. Ο άνθρωπος πρέπει να γίνει ποιητής. Η ψυχή πρέπει να γίνει άξια της αγάπης Του, διαφορετικά ο Χριστός σταματά τις σχέσεις μαζί της. Ο Θεός, έλεγε, δεν θέλει κοντά του «χοντρές» ψυχές και κρύβεται από τις κλειδωμένες ψυχές,

⁴⁴⁶ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Κουσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 194-195.

⁴⁴⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 201, 213-214, 219.

⁴⁴⁸ Βλ. στο ίδιο, σσ. 219-220, 375, 380, 483, 485.

⁴⁴⁹ Βλ. Μωυσή Αγιορείτη, «Ο Γέροντας Πορφύριος και ο ανθρώπινος πόνος», στο: *Γέροντας Πορφύριος Κουσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σ. 462.

οι οποίες τα βλέπουν όλα μόνο με τη λογική, χωρίς πίστη και πρόσκληση του Θεού⁴⁵⁰.

Όταν ο άνθρωπος αγαπήσει τον Χριστό, καλείται στη συνέχεια, όπως έλεγε ο Πορφύριος, να γίνει ένα με κάθε πονεμένο και άρρωστο. Να ενωθεί στις χαρές και τις λύπες του, να πονά για όλους, να λησμονεί τον εαυτό του και να απαλύνει τον πόνο της ασθένειας στο άλλο. Όλοι οι άνθρωποι είμαστε ένα, γιατί ο Θεός είναι Πατέρας μας και είναι παντού. Ο Πορφύριος επανέλαβε στους λόγους του πολλές φορές τη φράση που χρησιμοποίησε ο Κύριος στην αρχιερατική προσευχή, «ἵνα ὧσιν ἕν» (Ιω. 17: 11, 22), θεωρώντας ότι είναι το μεγαλύτερο βάθος που έχει η Εκκλησία⁴⁵¹. Κανείς δεν μπορεί να σωθεί μόνος του, χωρίς να σωθούν και οι άλλοι. Πίστευε ο όσιος ότι είμαστε ένα και με όσους είναι, για διάφορους λόγους, μακριά από την Εκκλησία. Ο Χριστός επαναλάμβανε, «βρέχει ἐπί δικαίους καί ἀδίκους» (Ματθ. 5: 45) και θέλει να γίνουμε μία ποιμήνη με ένα ποιμένα (Ιω. 10: 16). Ο σκοπός μας πρέπει να θυμόμαστε ότι είναι να γίνουμε Θεοί κατά χάριν, ένα με τον Θεό και μεταξύ μας. Η θεία χάρη έρχεται μέσα από τον αδελφό⁴⁵². Ο Κύριος είχε πει ότι «οὔ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἕμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμί ἐν μέσῳ αὐτῶν» (Ματθ. 18: 20)⁴⁵³.

Ο Πορφύριος πίστευε πολύ στη δύναμη της προσευχής, ως γεγονός σχέσης με τον Θεό, για την αντιμετώπιση των δύσκολων ασθενειών και καλούσε τους ανθρώπους που τον επισκεπτόταν, να αγαπήσουν την προσευχή, την κουβέντα με τον Θεό. Έλεγε ότι χρειάζεται θεῖος έρωτας, «ο εραστής ο Θεός ποθεί τον ερώμενο και ο ερώμενος θέλει να φθάσει τον εραστή»⁴⁵⁴. Ανέφερε ότι την πρώτη θέση στη ζωή του είχε η προσευχή και θεωρούσε ότι είναι απαραίτητο να προσευχόμαστε για τις αρρώστιες των συνανθρώπων μας πιο πολύ από ότι προσευχόμαστε για τον εαυτό μας. Η προσευχή για τον άλλο, αν γίνεται με αγάπη και με σιωπή, με ένα μυστικό τρόπο ακτινοβολεί στον πλησίον· κύματα της αγάπης πηγαίνουν και προστατεύουν το πρόσωπο για το οποίο γίνεται προσευχή και δημιουργείται μια ασπίδα γύρω του. Θεωρούσε ότι έχει μεγάλη αξία αυτό που λένε ορισμένοι, «κάνε μια προσευχή για μένα», γιατί τελικά η προσευχή γίνεται από πολλούς αδελφούς. Ο Πορφύριος έλεγε σε όσους τον επισκεπτόταν, ιδίως όταν ήταν πολύ άρρωστος, ότι περισσότερο θα τους

⁴⁵⁰ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκολουβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 234-235, 297.

⁴⁵¹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 193-194.

⁴⁵² Βλ. στο ίδιο, 202, 216.

⁴⁵³ Βλ. στο ίδιο, σ. 345.

⁴⁵⁴ Βλ. στο ίδιο, σ. 248.

βοηθούσε η προσευχή του, από τα λόγια του. Η προσευχή όμως, για να είναι αποτελεσματική, χρειάζεται, κατά τον όσιο, κάποια ανταπόκριση από εκείνους για τους οποίους γίνεται. Έλεγε χαρακτηριστικά ο Πορφύριος, «Όχι όμως ήμῶν προσευχομένων, ὑμῶν δέ κοιμωμένων»⁴⁵⁵. Η προσευχή μας να μην είναι μόνο αιτήματα και απαιτήσεις, αλλά να είναι μια συνεχής δοξολογία προς τον Θεό. Αυτό είναι, κατά τον όσιο, τα ανώτερα μαθηματικά της θρησκείας μας⁴⁵⁶.

Σε αρκετές περιπτώσεις δύσκολων ασθενειών, ενώ γίνεται πολύ προσευχή και από πολλούς, φαίνεται να μην εισακούγεται από τον Θεό· δεν γίνεται η θεραπεία. Αυτό, κατά τον Πορφύριο, ίσως να έχει σχέση με το ότι ο ασθενής δεν ήταν άξιος για κάτι ιδιαίτερο σ' αυτόν. Ο άνθρωπος δεν είναι άξιος της «ιδιαιτέρας» συμπεριφοράς του Θεού, όταν δεν αγαπά τον πλησίον του «ὡς σεαυτόν» (Ματθ. 19: 19)⁴⁵⁷. Η προσευχή ωφελεί σε όλα, ακόμα και στα πιο απλά, όπως για παράδειγμα στην αϋπνία. Όλα, και τα πιο δύσκολα, όπως σοβαρές ασθένειες μπορεί να ωφεληθούν και να αγιάσουν τον άνθρωπο, «πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε» (Α΄ Κορ. 10: 31). Όταν γίνεται προσευχή για τις αρρώστιες, πίστευε ο άγιος, φωτίζει ο Θεός στο πως να αντιμετωπίζονται καλύτερα. Πολύ ωφελεί και η προσευχή της νύχτας, αυτό που βλέπουμε να γίνεται κυρίως στα μοναστήρια. Κάθε ώρα έχει διαφορετική επίδραση στον ανθρώπινο οργανισμό και αυτό έχει να κάνει με την κίνηση της γης. Αυτό που συμβαίνει στο σώμα συμβαίνει και στην ψυχή⁴⁵⁸.

Ο όσιος, ακολουθώντας τη μοναστική παράδοση της Εκκλησίας, έδινε μεγάλη σημασία στη νοερά ή καρδιακή προσευχή, το «Κύριε Ιησού Χριστέ, ελέησόν με». Λέγοντας για τους άλλους το «ἐλέησόν με» και όχι «ἐλέησέ τους» τους κάνουμε ένα με τον εαυτό μας. Όλη η Εκκλησία είναι μέσα στην ευχή και μπορούμε να ωφεληθούμε και από μακριά με τον καλύτερο τρόπο. Να μη νομίζει όμως ο άνθρωπος ότι η ευχή θα ενεργήσει με ένα μαγικό τρόπο και να μην ξεχνά το λόγο του Κυρίου, «χωρίς ἑμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν» (Ιω. 15: 5). Ο ίδιος ο Πορφύριος δεν χρησιμοποιούσε τύπους για την ευχή, π.χ. χαμηλό σκαμνί ή μέθοδο αναπνοής. Εξηγούσε ότι λέγοντας την ευχή είχε το νου του στον Θεό και η καρδιά αυθόρμητα σκιρτούσε από χαρά. Με την αγάπη στον Χριστό πίστευε ότι έρχεται ο Χριστός στην καρδιά. Η ευχή βοηθά την ψυχή να πλημμυρίσει με τη θεία αγάπη και να πάρει

⁴⁵⁵ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκολουβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 280.

⁴⁵⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 277-280, 282.

⁴⁵⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 197, 239, 250-252.

⁴⁵⁸ Βλ. στο ίδιο, σσ. 275-276, 354.

δυνάμεις, αν χρειαστεί, για να αντιμετωπίσει την ασθένεια. Η ευχή θεμελιώνεται στον έρωτα στον Χριστό και στην ταπείνωση, γιατί «το παν είναι ο έρωτας στον Χριστό»⁴⁵⁹. Έλεγε ότι δεν χρειάζεται πίεση για την ευχή, γιατί πολλοί που χρησιμοποίησαν αυτόν τον τρόπο, αρρώστησαν. Ο άνθρωπος, μπορεί να λείπει την ευχή, αργά, ταπεινά και απαλά⁴⁶⁰.

Ο Πορφύριος έλεγε στους ασθενείς που τον επισκεπτόταν, αυτό που ο ίδιος έκανε, να μην προσεύχονται στον Θεό να τους απαλλάξει από την ασθένεια, αλλά να ζητούν να τους δίνει δύναμη, για να την υπομείνουν. Είναι χαρακτηριστική η φράση του, η προσευχή να γίνεται «απλά και απαλά» και να μην εκβιάζει κάποιος τον Θεό για θεραπεία. Αν ο Κύριος δεν δίνει αυτό που ζητάμε, συμβούλευε, να σταματάμε να το ζητάμε, γιατί έχει το λόγο του, έχει το μυστικό του. Στον Θεό άλλωστε όλα είναι γνωστά και δεν χρειάζεται επίμονη ενημέρωση για τη δική μας περίπτωση⁴⁶¹.

Η προσευχή, έλεγε ο Πορφύριος, είναι καλό να συνδυάζεται με τη νηστεία. Για τη νηστεία μιλούν, κατά τον άγιο, όλα τα πατερικά βιβλία, και δεν αρρώστησε κανένας από τη νηστεία. Απεναντίας, πολλοί θεραπεύτηκαν από κάποιες ασθένειές τους. Ο όσιος, πέρα από τα ουράνια, ασχολήθηκε και με τις υλικές ανάγκες του ανθρώπου και το φαγητό. Έλεγε ο όσιος για ασκητές, οι οποίοι αν και έκαναν αυστηρή νηστεία δεν είχαν καμιά αρρώστια, γιατί μετέτρεπαν τον αέρα σε λεύκωμα⁴⁶².

Ο άγιος επέμενε πολύ στην αντιμετώπιση της ασθένειας μέσα από τη μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας, την οποία έβλεπε όχι τυπικά, αλλά ως γεγονός σχέσης με τον Θεό και αγάπης στον συνάνθρωπο. Με τις ακολουθίες της Εκκλησίας θεωρούσε ότι αγιάζεται ο άνθρωπος, χωρίς να το καταλάβει. Με τη θεία Κοινωνία, έλεγε, έχουν θεραπευτεί πολλοί άνθρωποι⁴⁶³. Στις διάφορες αρρώστιες του ο άνθρωπος, κατά τον όσιο, μπορεί να βοηθηθεί και με το Μυστήριο της εξομολόγησης, αρκεί να γίνεται με αληθινή πίστη και συντριβή της καρδιάς και όχι τυπικά επιδιώκοντας κάποιο όφελος ή ακόμα και την ίαση του. Πρότεινε, για τα πρώτα βήματα στην πνευματική ζωή, τη γενική εξομολόγηση, με την οποία έρχεται η χάρη του Θεού και απαλλάσσεται ο εξομολογούμενος από αρνητικά βιώματα, ψυχικά

⁴⁵⁹ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκολουβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 262.

⁴⁶⁰ Βλ. στο ίδιο, σσ. 261-262, 270-272, 277.

⁴⁶¹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 252-253.

⁴⁶² Βλ. στο ίδιο, σσ. 332-334.

⁴⁶³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 81, 376, 379.

τραύματα, ενοχές. Η ψυχή απαλύνεται, γιατί ο Θεός συγχωρεί τις αμαρτίες που εξομολογείται κάποιος, με αληθινή μετάνοια. Η ανάμνησή τους στο εξής δεν κάνει καλό⁴⁶⁴.

Η μελέτη του λόγου του Θεού είναι σαν φάρμακο, γιατί δημιουργεί ενδιαφέρον για τη ζωή. Επίσης, οι αγιασμένοι τόποι, όπως τα μοναστήρια, επηρεάζουν την ψυχή, την κάνουν να επιθυμεί τον Θεό και απαλύνουν τον πόνο. Η ψυχή μεταγγίζει στο περιβάλλον τις δυνάμεις της. Οι αγιασμένοι μοναχοί με την καθάρη τους ζωή και τα κύματα της προσευχής τους ωφελούν όλους τους ανθρώπους, ως βρίσκονται μακριά και μπορεί να γίνουν θαύματα⁴⁶⁵.

Ο σωματικός κόπος του πιστού για να εκφράσει την αγάπη του στον Θεό (μετάνοιες, ακολουθίες, αγρυπνίες), τόνιζε ο Πορφύριος ότι ωφελεί το σώμα και κάνει την ψυχή να αποφεύγει τη νωθρότητά της⁴⁶⁶. Ακολουθώντας την ασκητική πρακτική, θεωρούσε ότι οι μετάνοιες βοηθούν στην ταπείνωση και στη γνώση του Θεού. Είναι όμως, έλεγε, και πολύ καλή γυμναστική, η οποία συντελεί στην καλή λειτουργία όλων των συστημάτων του οργανισμού, όπως στο κυκλοφορικό, στο πεπτικό, στο αναπνευστικό, στο ενδοκρινολογικό. Ωφελείται και η ψυχή, γιατί αποκτά χαρά, ειρήνη και γαλήνη⁴⁶⁷. Η προσεκτική ζωή λειτουργεί προληπτικά στις αρρώστιες. Ο Μπάτσκας Ειρηναίος, είχε αναφέρει ότι στους νέους συνιστούσε ο όσιος να αγαπούν την αγνότητα, γιατί η ελευθεριάζουσα ζωή είναι ανθυγιεινή και προκαλεί ψυχολογικές και σωματικές διαταραχές⁴⁶⁸.

Η στενοχώρια, σύμφωνα με τον όσιο, μπορεί να φύγει με την εμπιστοσύνη στον Θεό και την υπομονή. Η πίστη στον Θεό κάνει τον άνθρωπο να πετά στα άστρα, στο άπειρο, στην αιωνιότητα, στον Θεό. Ο άνθρωπος πρέπει να διαισθάνεται ότι στη ζωή του δεν είναι μόνος. Η ζωή του χριστιανού, κατά τον Πορφύριο, είναι γεμάτη από τους πνευματικούς φίλους του, μέσα στον αιθέρα, στο άπειρο και είναι οι άγγελοι, οι άγιοι, οι μάρτυρες και κυρίως ο Χριστός⁴⁶⁹. Η σημασία που έχει η πίστη μας γενικά στη θεραπεία της αρρώστιας τονίζεται από τους Alexander Loyd και Ben

⁴⁶⁴ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 368, 370.

⁴⁶⁵ Βλ. στο ίδιο, σσ. 360-361, 379.

⁴⁶⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 356, 358.

⁴⁶⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 358-359.

⁴⁶⁸ Βλ. Ειρηναίου Νεοφύτου και Μπάτσκας, «Η πνευματική σχέση του Γέροντα Πορφύριου με τον Σερβικό λαό», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σ. 296.

⁴⁶⁹ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 299, 301.

Johnson⁴⁷⁰. Ο Andreas Motitz αναφέρεται στη θετική στάση στη ζωή. Χρειάζεται αποδοχή της ασθένειας και να μη θεωρηθεί ως κάτι το αρνητικό. Η νόσος άλλωστε έρχεται από τον Θεό⁴⁷¹. Ο ίδιος ο όσιος, κατά τον Γεώργιο Κουσοκαλυβίτη, για να διώξει τη λύπη από τον επισκέπτη του, κάποιες φορές χρησιμοποιούσε το αυθόρμητο χιούμορ του, αν και υπέφερε από τις πολλές του ασθένειες, Έφτιαχνε αυτοσχέδια τραγούδια και τα έλεγε κάνοντας τον Κρητικό, ο οποίος λέει τη μαντινάδα με τη λύρα του και μεταγγίζει χαρά⁴⁷². Κατά τον Daniel Goleman, «όπως η αισιοδοξία, έτσι και η στενή της συγγενής, η ελπίδα, έχει θεραπευτικές δυνάμεις. Οι άνθρωποι που ελπίζουν είναι, όπως είναι φυσικό, πολύ πιο ικανοί να αντέξουν σε δύσκολες καταστάσεις, στις οποίες περιλαμβάνονται και τα προβλήματα υγείας»⁴⁷³. Οι απαισιόδοξοι τρόποι με τους οποίους ερμηνεύονται οι ήττες της ζωής υποθάλπουν την αίσθηση της αδυναμίας και της απελπισίας στην καρδιά των στενόχωρων και καταθλιπτικών ανθρώπων⁴⁷⁴.

Ο όσιος υπενθύμιζε αυτό το οποίο ο ίδιος ο Κύριος είχε πει, ότι θα πρέπει στις δυσκολίες της ζωής να κάνουμε υπομονή (Λουκ. 21: 19). Η υπομονή σημαίνει αγάπη και πίστη στον Θεό. Ο Θεός, όταν το θελήσει, μπορεί να εξαφανίσει την ασθένεια και τον πόνο. Όποιος όμως θελήσει να ζήσει πνευματικά είναι βέβαιο ότι θα έχει πόνο, γιατί θα δώσει στους άλλους αγάπη, ενέργεια και δύναμη της ψυχής του. Έλεγε στους ασθενείς του να στρέφονται στην Παναγία, αυτό που ο ίδιος έκανε από μικρό παιδί, για να βοηθηθεί στην υπομονή και να έρθει η χαρά, η ευθυμία και η ευφροσύνη⁴⁷⁵. Ακόμα χρειάζεται από τον άνθρωπο κάποια προσαρμογή στο σήμερα, στην τωρινή κατάστασή του. Δεν χρειάζεται να σκέφτεται κάποιος τι δεν έκανε παλιότερα, αλλά τι θα κάνει τώρα· πως θα αντιμετωπίσει τη δυσκολία και την ασθένεια, τη νέα πραγματικότητα και πως θα ωφεληθεί από αυτήν. Χρησιμοποιούσε τα λόγια του Παύλου: «Τά μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἔπεκτεινόμενος» (Φιλ. 3: 14).

⁴⁷⁰ Βλ. Alexander Loyd και Ben Johnson, *The Healing Code*, μτφ. Τατιάνας Γαλάτουλα, εκδ. Διόπτρα, Αθήνα ⁵2014, σσ. 189-191.

⁴⁷¹ Βλ. Andreas Motitz, *Το πλήρες βιβλίο της εναλλακτικής Ιατρικής*, τ. 1, μτφ. Ελευθερίας Μαντζώρου, εκδ. Διόπτρα, Αθήνα ³2013, σσ. 407-408.

⁴⁷² Βλ. Γεωργίου Κουσοκαλυβίτη, *Πνευματική Ολυμπιάδα*, εκδ. του ίδιου, Αθήνα 2004, σ. 112.

⁴⁷³ Βλ. Daniel Goleman, *Η συναισθηματική νοημοσύνη. Γιατί το «EQ» είναι πιο σημαντικό από το «IQ»*, μτφ. Άννας Παπασταύρου, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα ³⁹2011, σ. 254.

⁴⁷⁴ Βλ. στο ίδιο, σ. 338.

⁴⁷⁵ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Κουσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 574.

Η ζωή, κατά τον όσιο, γίνεται πιο όμορφη, όταν ο άνθρωπος έχει τη χαρά του Χριστού. Να χαιρόμαστε, έλεγε, όλα όσα μας περιβάλλουν, γιατί είναι σταλαγματιές της αγάπης του Θεού και μας αποκαλύπτουν τον Θεό. Οι όμορφες στιγμές κάνουν την ψυχή ευγενική και ποιητική. Ο ίδιος ο Πορφύριος έλεγε ότι στην αρχή ήταν «χονδρός» και δεν καταλάβαινε την ομορφιά. Όταν όμως πήρε τη χάρη, όλα άλλαξαν⁴⁷⁶.

Ο Πορφύριος έδινε στην ασθένεια ένα βαθύ νόημα. Η υγεία δεν μπορεί να θεωρηθεί ο ύψιστος σκοπός της ζωής του ανθρώπου. Πίστευε ότι μπορεί να ωφεληθεί πολύ ο άνθρωπος από τις ασθένειες του, αν τις υπομείνει χωρίς να γογγύζει και απεναντίας δοξάζει τον Θεό γι' αυτές. Το μυστικό θεωρούσε ότι βρίσκεται στο να ζητά ο άνθρωπος το έλεος του Θεού και να επιδιώκει τη χάρη Του⁴⁷⁷. Η αρρώστια, και κατά τον στάρετς Σέργιο (Κύριλλο Chevitch, 1903 – 1987), μπορεί να αποβεί κάτι θετικό στον άνθρωπο και να τον μεταμορφώσει. Μπορεί όμως να τον επηρεάσει αρνητικά, να αποτελέσει την αποκλειστική μέριμνά του και να μη σκέφτεται τίποτα άλλο εκτός από αυτήν⁴⁷⁸. Το τέλειο είναι, κατά τον Πορφύριο, να μην προσεύχεται κάποιος για την υγεία του και να λέει το «Κύριε ότι θέλει η αγάπη Σου». Ο Πορφύριος όμως καταλάβαινε την ανθρώπινη αδυναμία και δεν απαιτούσε από τον άλλο να εφαρμόσει το δικό του τρόπο αντιμετώπισης της ασθένειας. Γι' αυτό συμβούλευε ότι, αν ο άνθρωπος δεν έχει τη δύναμη να αντιμετωπίσει την ασθένεια με αυτό τον ανώτερο τρόπο, τότε ας παρακαλέσει τον Θεό να του διώξει τον πόνο και την ασθένεια ή να επιδιώξει τη θεραπεία από τους γιατρούς⁴⁷⁹. Ο όσιος θεωρούσε ότι δεν είναι καλό να ζητά κάποιος από τον Θεό την αρρώστια, ιδίως αν είναι αδύναμος στο να την υπομείνει ή έχει άλλες υποχρεώσεις. Το να έχεις υγεία, έλεγε, είναι κάτι το ωραίο· πρώτα όμως είναι η ψυχική υγεία και μετά η σωματική⁴⁸⁰. Για να έχει κάποιος υγεία και να ζήσει πολλά χρόνια, το μυστικό είναι, κατά τον όσιο, να αποκτήσει τη σοφία για την οποία μιλάει ο σοφός Σολομών: «Ἀρχή σοφίας φόβος Κυρίου καὶ βουλή ἁγίων σύνεσις» (Παροιμ. 9: 10)⁴⁸¹.

⁴⁷⁶ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 461-461, 464.

⁴⁷⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 474-475, 479.

⁴⁷⁸ Βλ. Jean – Claude Larchet, *Στάρετς Σέργιος*, μτφ. Ευαγγελίας Δ. Κισλά – Κοντογουλίδου, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2006, σ. 183.

⁴⁷⁹ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 482, 484.

⁴⁸⁰ Βλ. στο ίδιο, σ. 375.

⁴⁸¹ Βλ. στο ίδιο, σ. 485.

Πολλοί που μίλησαν για τον Πορφύριο, πριν την αγιοκατάταξή του και μετά από αυτήν, βλέπουμε να επιμένουν στο διορατικό χάρισμά του και τις θεραπείες που έκανε.⁴⁸² Είναι αλήθεια ότι ο ίδιος ο Πορφύριος μίλησε για κάποιες ιάσεις ασθενών που έκανε, τις οποίες όμως τελικά απέδιδε στον Θεό. Στο απολυτίκιο για τον άγιο Πορφύριο που άρχισε να επικρατεί μετά την ανακήρυξη της αγιότητάς του, το οποίο ακούστηκε στον πρώτο εορτασμό του, στις 2 Δεκεμβρίου 2013, βλέπουμε να επικρατεί αυτό το πνεύμα· να δίνεται προτεραιότητα στις ιάσεις και όχι στη θυσιαστική συμπεριφορά και αγάπη του («Τῆς Εὐβοίας τόν γόνον [...] Δαιμονῶντας γάρ λυτροῦται καί ἄσθενεῖς ἰᾶται πίστει κράζοντας»⁴⁸³). Με το να υπερτονίζεται όμως η υγεία ως απόλυτος σκοπός της ζωής και να παραθεωρείται ή να παίρνει δεύτερη θέση το γεγονός της Βασιλείας του Θεού, η οποία είναι «ἤδη, κι ὄχι ἀκόμα» πλήρως παρούσα, διαστρέφεται το γεγονός της Εκκλησίας. Ο Θανάσης Παπαθανασίου εκφράζει την αντίρρησή του με αυτούς που θεωρούν ως κύριο έργο της Εκκλησίας την αποκατάσταση της υγείας, γράφοντας: «Στην οπτική αυτή, όποιος έχει ή αποκτά σωστή σχέση με τον Θεό, γιατρεύεται. Η επίσκεψη του Θεού ταυτίζεται με τη ίαση, [...] σε αφηγήσεις τέτοιας λογής δεν παίζει κανένα ρόλο το γεγονός ότι ο ίδιος ο Πορφύριος ήταν απίστευτα ασθενής και ότι παρέμεινε αθεράπευτος μέχρι τέλους! [...] Η αίσθηση μου πάντως είναι ότι ο Πορφύριος ουδαμῶς αποθέωνε την υγεία. Αποθέωνε την αγάπη»⁴⁸⁴.

3. Η ιατρική και το θαύμα

Ο Πορφύριος δεν ήταν αντίθετος στην ιατρική φροντίδα. Σε αρκετές περιπτώσεις έστελνε στους γιατρούς, ανθρώπους που έβλεπε ότι έπασχαν από κάποια νοσήματα. Άλλες φορές πρότεινε ο ίδιος τον τρόπο της θεραπείας της ασθένειάς τους και τι θα έπρεπε να αποφύγουν. Για τις δικές του αρρώστιες δεν αρνήθηκε τη βοήθεια από τους γιατρούς και μάλιστα κάποιοι ήταν ή έγιναν στη συνέχεια πνευματικά του παιδιά. Ταλαιπωρήθηκε όμως από τους γιατρούς με το κάταγμα στο αριστερό του

⁴⁸² Βλ. Κωνσταντίνου Νούση, *Η Εκκλησιολογία του Γέροντος Πορφυρίου*, Διπλωματική Εργασία, Βιβλιοθήκη ΕΑΠ, [http://class.eap.gr/LotusQuickr/orthde/PageLibraryC22573A100404F18.nsf/0/01DFF8240789F8DDC2257BAB0031D293/\\$file/NOUSIS%20KONSTANTINOS.pdf](http://class.eap.gr/LotusQuickr/orthde/PageLibraryC22573A100404F18.nsf/0/01DFF8240789F8DDC2257BAB0031D293/$file/NOUSIS%20KONSTANTINOS.pdf), Πάτρα 2013, σσ. 86-87. Ανάκτηση 25-8-2014.

⁴⁸³ Βλ. Ευαγγέλου Καραδήμου, *Ακολουθία οσίου Πορφυρίου του Καυσοκαλυβίτου*, analogion.com/forum/showthread.php?p=182603, ανάκτηση 7-04-2014.

⁴⁸⁴ Βλ. Θανάση Ν. Παπαθανασίου, *Ένας ησυχαστής του Αγίου Όρους στην καρδιά της πόλης: όσιος Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης*, εκδ. Έν πλῶ, Αθήνα 2014, σσ. 38-39.

πόδι και μετά την εγχείρηση καταρράκτη, από τις παρενέργειες από την κορτιζόνη που του έδωσαν. Στο τέλος της ζωής του, πιο ώριμος και υποφέροντας από απίστευτες αρρώστιες, αντιμετώπισε με διαφορετικό τρόπο την ιατρική. Στην αρρώστια του καρκίνου δεν δέχθηκε να κάνει εγχείρηση και δεν πήρε φάρμακα. Σύμφωνα με το μακαριστό γιατρό του Γεώργιο Παπαζάχο, ο Πορφύριος πίστευε ότι είναι εγωισμός και πονηρή ενέργεια να αρνείται κάποιος την ιατρική βοήθεια και να νομίζει ότι ο Θεός θα κάνει, διαφορετικά από τους πολλούς, θαυματουργική επέμβαση σε αυτόν. Ο Θεός κάνει θαύματα και τώρα, αλλά δεν πρέπει να προσδοκά κάποιος για τον ίδιο μια εγωιστική εξαίρεση. Ο όσιος χρησιμοποιούσε από τη Σοφία Σειράχ το σημείο που τονίζεται ότι ο Θεός ενεργεί με τους γιατρούς και τα φάρμακα: «Κύριος ἔκτισεν ἕκ γῆς φάρμακα [...] καὶ ἰατρῶν δὸς τόπον» (Σοφ. Σειρ. 38: 4,12)⁴⁸⁵. Υπάρχει ιατρικό προσωπικό, κατά τον Daniel Goleman, που αγνοεί τις συναισθηματικές αντιδράσεις των ασθενών. Αυτό μπορεί να έχει σημαντικό ρόλο στην πορεία της ανάρρωσής τους. Υπάρχουν όμως και πονετικοί γιατροί και νοσοκόμοι που αφιερώνουν χρόνο για να καθοδηγήσουν ιατρικά τον ασθενή μέσα στη σκληρή πραγματικότητα ενός σκληρού συστήματος περίθαλψης⁴⁸⁶. Ο Πορφύριος πάντως συνιστούσε στους ασθενείς, κατά τον Κωνσταντίνο Νούση, να κάνουν υπακοή στους γιατρούς. Άλλοτε παρενέβαινε ο ίδιος θαυματουργικά, άλλοτε σε συνδυασμό με την ιατρική και άλλοτε συνιστούσε μόνο την ιατρική. Δεν αρνήθηκε όμως την ιαματική δύναμη της Εκκλησίας και δέχθηκε να του κάνουν Ευχέλαιο σε στιγμές έντονου πόνου⁴⁸⁷. «Διαπιστώνουμε ξεκάθαρα την ύπαρξη στον Πορφύριο μιας ολιστικής ανθρωπολογικώς και εκκλησιοκεντρικής ιαματικώς προσέγγισης της θεραπευτικής Εκκλησιολογίας»⁴⁸⁸.

Ο Πορφύριος γνώριζε αρκετά για την ιατρική επιστήμη και μίλησε για ιατρικά θέματα. Ο όσιος, κατά το γιατρό του Ηλία Κουρούμαλη, πίστευε ότι η ιατρική, πέρα από τις γνώσεις, είναι και μυστήριο. Χρησιμοποιούσε το διορατικό του χάρισμα, για να βλέπει μέσα στο ανθρώπινο σώμα τα όργανα και τη λειτουργία τους. Όταν άρχισε

⁴⁸⁵ Βλ. Γεωργίου Παπαζάχου, «Δεκατέσσερα χρόνια κοντά του», *Σύναξη* 41 (1992), σ. 94.

⁴⁸⁶ Βλ. Daniel Goleman, *Η συναισθηματική νοημοσύνη. Γιατί το «EQ» είναι πιο σημαντικό από το «IQ»*, μτφ. Άννας Παπασταύρου, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα ³⁹2011, σ. 237.

⁴⁸⁷ Βλ. Κωνσταντίνου Νούση, *Η Εκκλησιολογία του Γέροντος Πορφυρίου*, Διπλωματική Εργασία, Βιβλιοθήκη ΕΑΠ, [http://class.eap.gr/LotusQuickr/orthde/PageLibraryC22573A100404F18.nsf/0/01DFF8240789F8DDC2257BAB0031D293/\\$file/NOUSIS%20KONSTANTINOS.pdf](http://class.eap.gr/LotusQuickr/orthde/PageLibraryC22573A100404F18.nsf/0/01DFF8240789F8DDC2257BAB0031D293/$file/NOUSIS%20KONSTANTINOS.pdf), Πάτρα 2013, σσ. 88-89. Ανάκτηση 25-8-2014.

⁴⁸⁸ Βλ. στο ίδιο, σ. 106.

να συμβαίνει αυτό δεν γνώριζε ποια όργανα ήταν, γι' αυτό μελέτησε βιβλία για να τα αναγνωρίζει. Είχε κάνει ορθή διάγνωση καρκίνου στην υπόφυση, για τη μακαριστή Θεοσέμνη, ηγουμένη της μονής της Χρυσοπηγής. Για τις ορμόνες, έλεγε ο όσιος, η ιατρική γνωρίζει πολύ λίγες σε σχέση με αυτές που υπάρχουν και η χορήγησή τους θα πρέπει να γίνεται με προσοχή, γιατί γίνεται παρέμβαση σε άγνωστα στους γιατρούς συστήματα. Ήταν αντίθετος στη χορήγηση οιστρογόνων ορμονών μετά την εμμηνόπαυση, ως πρόληψη της οστεοπόρωσης. Επίσης, διαφωνούσε με την ορμονοθεραπεία στην επαπειλούμενη αποβολή και στην τεχνητή γονιμοποίηση. Σύμφωνα με το γιατρό, το πρώτο ήδη έχει επιβεβαιωθεί, το άλλο είναι πολύ πιθανό⁴⁸⁹. Είναι συγκλονιστικό, κατά τον Ηλία Κουρούμαλη, αυτό που έλεγε ο όσιος, «ότι η θεραπεία του καρκίνου ευρίσκεται μπροστά στα μάτια των ιατρών και πρόκειται για κάτι όχι σπάνιο»⁴⁹⁰.

Ο Πορφύριος, για τη θεραπεία των διαφόρων ασθενειών, δεν αρνιόταν τη χρήση των φαρμάκων, αλλά δεν έδινε σε αυτά απόλυτη αξία. Θεωρούσε ότι τα φάρμακα δεν κάνουν μόνο καλό στον οργανισμό, αλλά έχουν παρενέργειες, κάνουν και κακό. Όταν ο άνθρωπος βλέπουμε να μη θεραπεύεται με τα φάρμακα, έλεγε, δεν είναι άρρωστο το σώμα, αλλά η ψυχή⁴⁹¹.

Έλεγε ο όσιος ότι είναι καλό να προσπαθήσει, όσο είναι δυνατόν, ο άρρωστος να μην ασχολείται καθόλου με την αρρώστιά του, γιατί όσο περισσότερο ασχολείται με την αρρώστια του, τόσο και τη ζει εντονότερα. Αν υπάρχει πραγματική πίστη, χωρίς ίχνος αμφιβολίας στο ότι ο Θεός θα κάνει το θαύμα, ανεξαρτήτως αν πάρει κάποιος ή όχι φάρμακα, μπορεί να γίνει το θαύμα⁴⁹². Στον άνθρωπο που ζητούσε τη βοήθειά του για τον ίδιο ή για κάποιο αγαπημένο του πρόσωπο, έλεγε την αλήθεια για την ασθένειά του, συνοδεύοντάς την όμως με την αγάπη του. Στη συνέχεια ενδιαφερόταν να μάθει την πορεία της ασθένειάς του και τον στήριζε με την προσευχή του. Σε δύσκολες ασθένειες προέτρεπε τους ασθενείς να πιστεύουν ότι και σήμερα γίνονται θαύματα, γιατί «Ίησοῦς Χριστός χθές καί σήμερα ὁ αὐτός καί εἰς

⁴⁸⁹ Βλ. Ηλία Κουρούμαλη, «Ο Γέροντας Πορφύριος και οι ιατρικές του εμπειρίες», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 224-228.

⁴⁹⁰ Βλ. στο ίδιο, σ. 227.

⁴⁹¹ Βλ. Γέροντος Πορφυρίου Ιερομονάχου, *Ανθολόγιο Συμβουλών* (επιμέλεια Κωνσταντίνος Καρακόλης), εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι Αττικής³ 2003, σσ. 86, 108.

⁴⁹² Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά¹¹ 2013, σσ. 480-481.

τούς αιώνας» (Εβρ. 13: 8)⁴⁹³. Η θεία χάρη, έλεγε, χαρίζει «τά άδύνατα παρ' ανθρώπους» (Λουκ. 18: 27). Ο ίδιος ο Κύριος είχε πει στους μαθητές Του ότι αν έχουν πίστη στον Θεό, θα κάνουν οι ίδιοι θαύματα και ακόμα μεγαλύτερα από τα δικά Του «σημεία»⁴⁹⁴.

4. Η στάση του Πορφυρίου Κausοκαλυβίτη στη δική του ασθένεια

Είναι αλήθεια ότι δεν είναι δυνατόν να δει κάποιος με απόλυτη ακρίβεια τη μυστική ζωή των αγίων. Ο Πορφύριος όσες φορές μίλησε για τις πολλές του αρρώστιες, το έκανε όχι για να ζητήσει την ανθρώπινη παρηγορία, αλλά για να δώσει κουράγιο στους ασθενείς επισκέπτες του και ένα βαθύ μήνυμα για τη δική μας στάση απέναντι στην ασθένεια. Υπήρξε, κατά τον Βασίλειο Ιβηρίτη, «ένα δώρο Θεού τετελειωμένο»⁴⁹⁵. Είχε μια διαφορετική συμπεριφορά σε σχέση με το σύγχρονο άνθρωπο, στο θέμα της ασθένειας. Ευχαριστούσε τον Θεό για τις πολλές του αρρώστιες και τις θεωρούσε ως, χωρίς όρια, αγάπη του Χριστού. Έλεγε: «πονάω πολύ, υποφέρω, αλλά είναι πολύ ωραία η αρρώστια μου»⁴⁹⁶.

Ο Πορφύριος ως νέος μοναχός στο Άγιο Όρος, δεν λυπόταν το σώμα του, του ασκούσε βία και περπατούσε ξυπόλυτος. Παρά τη μεγάλη του άσκηση ήταν πολύ δυνατός στο σώμα. Θεωρούσε ότι η αγάπη του στον Χριστό τον είχε αλλάξει και τον είχε κάνει γερό και όμορφο, στο σώμα και στην ψυχή. Πριν αρρωστήσει, έλεγε ο ίδιος ότι ήταν πάρα πολύ όμορφος και το πρόσωπο του είχε μια θεία ομορφιά. Τελικά, η αρρώστια του, υγρά πλευρίτιδα, τον ανάγκασε να φύγει από το Άγιο Όρος. Ο πόνος του, όπως έλεγε, δεν είχε να κάνει με την ασθένειά του και τα νέα δεδομένα που δημιουργούσε στη ζωή του, αλλά με το γεγονός ότι αναγκαζόταν να εγκαταλείψει τα αγαπημένο του Άγιο Όρος⁴⁹⁷.

Οι αρρώστιες του Πορφυρίου με το πέρασμα του χρόνου πολλαπλασιάζονταν. Ο γιατρός του, επίκουρος καθηγητής της καρδιολογίας Γεώργιος Παπαζάχος (1935-2011), σε επιστολή του στο περιοδικό «Σύναξη», αμέσως μετά την κοίμηση του

⁴⁹³ Βλ. Αγαπίου μοναχού, *Η θεική φλόγα που άναψε στην καρδιά μου ο Γέρων Πορφύριος*, Εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Η Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Αθήνα ³2000, σσ. 71-72.

⁴⁹⁴ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κausοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 326-327.

⁴⁹⁵ Βλ. Βασιλείου, προηγουμένου Ι. Μονής Ιβήρων, «Ο Γέροντας Πορφύριος ως Αγιορείτης», στο: *Γέροντας Πορφύριος Κausοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σ. 69.

⁴⁹⁶ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κausοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 473-474.

⁴⁹⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 52, 63-64, 73, 99, 186.

οσίου, έγραφε για τις αρρώστιές του: «Ήταν πραγματικά άρρωστος. Με πλήθος αρρώστιες επάνω του. Τα περισσότερα συστήματα έπασχαν. Προσωπικά διεπίστωσα: έμφραγμα μυοκαρδίου (προσθιοδιαφραγματικό με πλαγία ισχαιμία), χρόνια νεφρική ανεπάρκεια, έλκος δωδεκαδάκτυλου (με επανειλημμένες γαστρορραγίες), χειρουργηθείς καταρράκτης (με αποβολή του φακού και τύφλωση), έρπης ζωστήρ στο πρόσωπο, σταφυλοκοκκική δερματίτιδα στο χέρι, βουβωνοκλήλη (με συχνή περίσφιξη), χρόνια βρογχίτιδα και αδένωμα της υποφύσεως στο κρανίο»⁴⁹⁸. Για την πάθηση του στα νεφρά ο Πορφύριος είχε εγχειριστεί με μεγάλη καθυστέρηση, ενώ ήταν σε κωματώδη κατάσταση, γιατί δεν ήθελε να σταματήσει τις ακολουθίες της Μεγάλης Εβδομάδας, στο ναό του Αγίου Γερασίμου στην «Πολυκλινική Αθηνών». Είχε υποστεί έμφραγμα του μυοκαρδίου, το 1978, και είχε νοσηλευτεί για είκοσι μέρες στο νοσοκομείο «Υγεία»⁴⁹⁹. Στην Πεντέλη είχε πάθει κάταγμα στην κνήμη του αριστερού ποδιού και ταλαιπωρήθηκε από απροσεξία των γιατρών⁵⁰⁰.

Ο Πορφύριος έγραφε στην αποχαιρετιστήριά του επιστολή, στις 17 Ιουνίου 1991, στην οποία αναφερθήκαμε στο βίο του, ότι οι ασθένειές του «συνέβησαν κατά παραχώρηση Θεού, για τις αμαρτίες μου»⁵⁰¹. Έχουμε και άλλους αγίους, όπως ο Μέγας Βασίλειος, ο άγιος Νεκτάριος, οι οποίοι υπέφεραν από πολλές αρρώστιες. Αυτές συνέβησαν κατά παραχώρηση του Θεού ή επειδή παραμέλησαν, με την έντονη άσκηση, τελείως το σώμα τους, για να ωφεληθούν και να ωφελήσουν με τον πόνο τους και όχι απαραίτητα για να εξαγνιστούν για κάποιες αμαρτίες τους. Οι ίδιοι είχαν βαθιά συναίσθηση της αμαρτωλότητάς τους, θεωρώντας ως μεγάλες αμαρτίες τους, στην πραγματικότητα μικρά τους ελαττώματα. Ο Πορφύριος προστατεύτηκε από σοβαρές αμαρτίες, αφού από μικρό παιδί αγάπησε τον Θεό, έμαθε από τους γέροντές του να είναι ταπεινός, να έχει αγάπη προς όλους και σε όλη του τη ζωή αγωνιζόταν να αγαπήσει τον Χριστό. Επομένως, δεν μπορεί να έχουν σχέση οι πολλές αρρώστιές του με τις αμαρτίες του. Παρόλα αυτά δεν ζήτησε ποτέ από τον Θεό, σύμφωνα με όσα γνωρίζουμε, να του αφαιρέσει κάποια ασθένειά του. Διαφορετική συμπεριφορά, για τους δικούς του λόγους, συναντάμε στον απόστολο των εθνών Παύλο, ο οποίος είχε ζητήσει τρεις φορές από τον Θεό να του πάρει την ασθένεια. «Ίνα μή

⁴⁹⁸ Βλ. Γεωργίου Παπαζάχου, «Δεκατέσσερα χρόνια κοντά του», στο: *Σύναξη* 41 (1992), σ. 93.

⁴⁹⁹ Βλ. Κλείτου Ιωαννίδη, *Ο Γέρων Πορφύριος. Μαρτυρίες και εμπειρίες*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Η Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Αθήνα ³1993, σσ. 33-34.

⁵⁰⁰ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 140-144.

⁵⁰¹ Βλ. στο ίδιο, σ. 186.

ὑπεραίρωμαι, ἔδόθη μοι σκόλοψ τῆ σαρκί» (Β΄ Κορ. 12: 7). Ο Κύριος όμως δεν του την αφαίρεσε, αλλά του είπε: «ἄρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γάρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται» (Β΄ Κορ. 12: 9).

Ο ὁσίος βλέπουμε ὅτι θεωροῦσε τις αρρώστιές του ὡς ἰδιαίτερη εὐνοία του Θεοῦ, για να γνωρίσει την ἀγάπη Του. Γι' αὐτό πίστευε και χρησιμοποίησε σε λόγους του το: «Ὁν γάρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει» (Εβρ. 12: 6). Πολλές φορές ἐπαναλάμβανε ὅτι χαιρόταν που υπέφερε ἀπό τις πολλές του αρρώστιες, με τις οποίες γινόταν συμμέτοχος στα πάθη του Χριστοῦ και στον πόνο των συνανθρώπων του. Γι' αὐτό ἔλεγε ὅτι δεν προσευχόταν στον Θεό να τον κάνει καλά, ἀλλά να τον κάνει καλό. Ὅταν εἶχε περάσει μια περιπέτεια με την εὐθραυστη υγεία του, κάτι χειρότερο ἀπὸ ἔμφραγμα, ὅπως εἶχε πει και ἔζησε, το ἀπέδωσε σε θεία ἐπέμβαση. Τον πόνο των πολλῶν ασθενειῶν του τον υπέμενε ἀγόγγυστα, ἀγανακτώντας κάποιες φορές, ὅπως εἶχε πει, με τον ἴδιο τον εαυτό του, γιατί τον προκαλοῦσε σε ἀντίθετη συμπεριφορά⁵⁰². Με παρόμοιο τρόπο, ἀγόγγυστα, εἶχε ἀντιμετωπίσει τον ἔντονο πόνο ὅλης της ζωῆς του, ο οποίος προερχόταν ἀπὸ διάφορες αἰτίες (διώξεις, ἀσθένειες, πειρασμούς κ. ἄ.), ο ἅγιος Λουκάς, ἀρχιεπίσκοπος Κριμαίας. Προς το τέλος της ζωῆς του, ὅπως και ο Πορφύριος, ἔχασε την ὄρασή του. Ἐλεγε ὁμως: «Δέχθηκα το θέλημα του Θεοῦ να μείνω τυφλός μέχρι το θάνατό μου με ἡρεμη ψυχῆ, με ευγνωμοσύνη και πλήρη ἐμπιστοσύνη στον Θεό»⁵⁰³.

Ο Πορφύριος εἶχε δεχθεῖ, σύμφωνα με τον καθηγητή της ἰατρικῆς και γιαιτροῦ του Ηλία Κουρούμαλη, μετὰ ἀπὸ πολὺ πίεση, να κάνει εγχείρηση καταρράκτη, με τον ὄρο να μην του χορηγηθεῖ κορτιζόνη. Η λίγη ἔκχυση που του εἶχε γίνει πίσω ἀπὸ το βολβό του ματιοῦ, του προκάλεσε συνεχεῖς γαστρορραγίες, οι οποίες ἐπαναλαμβάνονταν κάθε τρίμηνο και χρειάστηκε να του γίνουν δώδεκα μεταγγίσεις αἵματος. Ἀπὸ τότε διαταράχθηκε σοβαρά η σωματικῆ του υγεία. Δέχθηκε σε αὐτή την περίπτωση να πάρει κάποια φάρμακα. Ἐπέμενε ὁμως να τα παίρνει σε δόσεις μικρότερες ἀπὸ τις μισές, ὅπως δίνονται σε βρέφη, γιατί γνώριζε τις ἀπίστευτες

⁵⁰² Βλ. *Ἀγίου Πορφυρίου Κουσκοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. ἱεράς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς-Χρυσοπηγῆς, Χανιά ¹¹2013, σσ. 474-475, 484.

⁵⁰³ Βλ. *Ἀντωνοπούλου Νεκταρίου, Ἀρχιεπίσκοπος Λουκάς. Ἀρχιεπίσκοπος Λουκάς Βόϊνο – Γιασενέτσκι. Ἐνας ἅγιος Ποιμένας και γιαιτροῦ χειρουργός (1877 – 1961)*, εκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα ⁶2002, σ. 362.

παρενέργειες του οργανισμού του στα φάρμακα⁵⁰⁴. Από σφάλμα του γιατρού καταστράφηκε το αριστερό μάτι του και μετά από λίγα χρόνια, το 1987, τυφλώθηκε εντελώς⁵⁰⁵.

Ο άγιος διέθετε, κατά τον Ηλία Κουρούμαλη, μια μοναδική διαγνωστική ικανότητα για τις αρρώστιες του και τις αρρώστιες των άλλων. Όταν ο γιατρός του είχε ζητήσει να κάνει ένα πρόσθετο έλεγχο στο στομάχι, για το ενδεχόμενο καρκίνου, ο Πορφύριος, έχοντας κατασταλαγμένη άποψη για την ασθένεια, του είχε πει «ότι ο καρκίνος είναι για εκείνους που ο Θεός ευνοεί, δεν είναι για τον καθένα»⁵⁰⁶.

Η τελευταία του μεγάλη ασθένεια, ο καρκίνος, υπήρξε η κατακλείδα των ασθενειών του. Τη διάγνωση για τον καρκίνο στην υπόφυση, έκανε πρώτα ο ίδιος ο Πορφύριος, χρησιμοποιώντας το χάρισμά του και παρατηρώντας τις αλλαγές στο σώμα του, και μετά την απεκάλυψε στον γιατρό του κ. Παπαζάχο. Ο καθηγητής γράφει ότι πρώτη φορά ως γιατρός άκουσε τη φράση από ασθενή «Δόξα τῷ Θεῷ, ἔχω καρκίνο»!⁵⁰⁷ Ο όσιος είχε πει ότι, όταν ήταν δεκαέξι χρόνων στο Άγιο Όρος, είχε ζητήσει από τον Θεό να του δώσει μια σοβαρή ασθένεια, ένα καρκίνο, για να δοξάζει τον Θεό μέσα από τον πόνο. Ο Θεός, όπως έλεγε ο Πορφύριος, δεν ξέχασε το αίτημα της πρώτης νεότητάς του στον Άθωνα και του έστειλε στο τέλος της ζωής του, αυτό το οποίο είχε ζητήσει⁵⁰⁸. Δεν υπήρχε λόγος να δυσανασχετήσει για το νέο πόνο, δεδομένου ότι είχε ωριμάσει με το χρόνο και τις άλλες του αρρώστιες. Εξηγούσε ο Πορφύριος, σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Γιαννιτσιώτη, γιατί ο καρκίνος είναι η καλύτερη αρρώστια. Με τις άλλες αρρώστιες δεν παίρνεις σοβαρά την κατάστασή σου, αφού έχεις πολλές ελπίδες να θεραπευτείς. Με τον καρκίνο όμως, αναλόγως και με την εξέλιξή του, αισθάνεσαι πως η ζωή τελειώνει και στο εξής θα είναι διαφορετική με την ασθένεια⁵⁰⁹. Στην ασθένεια του καρκίνου στην υπόφυση, ο όσιος επέμεινε και δεν πήρε φάρμακα, δεν έκανε εξετάσεις και εγχείρηση, αλλά τα άφησε

⁵⁰⁴ Βλ. Ηλία Κουρούμαλη, «Ο Γέροντας Πορφύριος και οι ιατρικές του εμπειρίες», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 221-223.

⁵⁰⁵ Βλ. Κλείτου Ιωαννίδη, *Ο Γέρων Πορφύριος. Μαρτυρίες και εμπειρίες*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Η Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Αθήνα³1993, σ. 34.

⁵⁰⁶ Βλ. Ηλία Κουρούμαλη, «Ο Γέροντας Πορφύριος και οι ιατρικές του εμπειρίες», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 223-224.

⁵⁰⁷ Βλ. Γεωργίου Παπαζάχου, «Δεκατέσσερα χρόνια κοντά του», *Σύναξη* 41 (1992), σ. 94.

⁵⁰⁸ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά¹¹2013, σσ. 97-99, 474.

⁵⁰⁹ Βλ. Κωνσταντίνου Γιαννιτσιώτη, *Κοντά στο Γέροντα Πορφύριο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Η Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Αθήναι 1995, σ. 155.

όλα στον Θεό. Έλεγε ακόμα ότι δεν τον απασχολούσε το πόσο θα ζούσε και αν θα ζούσε⁵¹⁰.

Ο Πορφύριος κατανοούσε τους άλλους ασθενείς, οι οποίοι δεν είχαν τη δική του πίστη και έψαχναν αγωνιωδώς τη θεραπεία είτε από τον Θεό είτε από τους γιατρούς. Ως την οριστική επιστροφή του στο Άγιο Όρος δεν σταμάτησε να δέχεται ανθρώπους. Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν έζησε με παθητικότητα, με κατάθλιψη τη ζωή του, εξαιτίας των ασθενειών του. Έδωσε ένα σοβαρό μήνυμα ζωής μέσα από τον πόνο. Με υπομονή σήκωσε σε όλη τη ζωή του το μεγάλο σταυρό των ασθενειών του και όσοι τον γνώρισαν από κοντά αισθάνονταν ότι η αναστάσιμη χαρά δεν έλειπε ποτέ από την ύπαρξή του. Έβλεπε την ασθένεια ως μια ευκαιρία για να αποκτήσουμε τη χάρη του Θεού⁵¹¹.

⁵¹⁰ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 475.

⁵¹¹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 473, 475, 479.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΟΡΦΥΡΙΟ ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗ

1. Το μυστήριο του θανάτου

Ο Πορφύριος παρηγόρησε και έδωσε ελπίδα σε πολλούς ανθρώπους, οι οποίοι βίωναν το πένθος για αγαπημένα τους πρόσωπα ή τους βασάνιζε η αγωνία του θανάτου. Αναφέρθηκε αρκετές φορές στην παραδεισέα ζωή, στα γεγονότα του κήπου της Εδέμ. Οι πρωτόπλαστοι Αδάμ και Εύα ζούσαν στον αρχικό παράδεισο, χωρίς να έχουν γνωρίσει το θάνατο, το κακό και τη φθορά. Είχαν το αρχέγονο, δηλαδή τη ζωή, το αυτεξούσιο, την αθανασία. Με την παρότρυνση του διαβόλου απέκτησαν τον εγωισμό, μια παρά φύσιν αρρώστια⁵¹². Ο εγωισμός, το ότι ο άνθρωπος θέλησε να γίνει Θεός χωρίς τον Θεό, έφερε το θάνατο σε όλο το ανθρώπινο γένος.

Η Αγία Γραφή, έλεγε ο όσιος, διαπνέεται από το γεγονός ότι ο άνθρωπος είναι πλασμένος για την αιωνιότητα. Ο Χριστός, με τη σταύρωση και την Ανάστασή Του, κατήγγησε τον άδη και το θάνατο, αν και η τελική εξάλειψη του θανάτου θα γίνει στα Έσχατα. Ο όσιος χρησιμοποιούσε από τον Παύλο τα χωρία: «νυνί δέ Χριστός ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχή τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο» (Α΄ Κορ. 15: 20) και «κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος» (Α΄ Κορ. 15: 54). Έλεγε ότι δεν υπάρχει μεγαλύτερη χαρά από την απαρχή της αιωνιότητας και υπενθύμιζε από τον κατηχητικό λόγο για το Πάσχα του Ιωάννη Χρυσοστόμου, το «ποῦ σου, θάνατε, τό κέντρον; ποῦ σου, ἄδη, τό νίκος;» και από το Ευαγγέλιο του Ιωάννη, το «ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐάν τις τόν λόγον τόν ἐμόν τηρήσῃ, θάνατον οὐ μή θεωρήσῃ εἰς τόν αἰῶνα» (Ιω.8: 51). Ακόμα, από τον κανόνα της Ανάστασης χρησιμοποιούσε το «θανάτου ἔορτάζομεν νέκρωσιν, ἄδου τήν καθαίρεσιν, ἄλλης βιοτήης, τῆς αἰωνίου, ἀπαρχήν καί σκιρτῶντες ὕμνοῦμεν τόν αἴτιον». Αυτό το τροπάριο, το οποίο φανερώνει τη χαρά από τη νέκρωση του θανάτου, έλεγε ο όσιος ότι το αγαπούσε πολύ και πρότεινε να το λέει όταν κάποιος άνθρωπος έχει λύπη.⁵¹³

Μέσα στην Εκκλησία ο άνθρωπος προγεύεται τη Βασιλεία του Θεού και το τέλος της κυριαρχίας του θανάτου. Η Εκκλησία διακηρύττει αυτή την αιωνιότητα, στις ακολουθίες της, στους ύμνους της, στα Μυστήριά της, με κέντρο τη θεία

⁵¹² Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 442.

⁵¹³ Βλ. στο ίδιο, σ. 582.

Ευχαριστία. Υπενθύμιζε τα λόγια του ιερέα όταν κοινωνεί ο πιστός: «εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον». Θεωρούσε πολύ ανώδυνο το πέρασμα στην άλλη ζωή και ότι δεν θα πρέπει να λέμε για άλλη ζωή, γιατί η ζωή είναι μία, η οποία άρχισε από εδώ, από τη γη. Ἐλεγε χαρακτηριστικά ότι «η μετάβαση στην άλλη ζωή γίνεται ὅπως ανοίγεις μια πόρτα και βρίσκεσαι σε διπλανό χώρο, ὅπως περνάεις μια γέφυρα και πάεις απέναντι»⁵¹⁴.

Ἐνῶ η μετάβαση στην άλλη ζωή είναι ένα σύντομο γεγονός, τα ὅσα θα αποκαλυφθούν στον ἄνθρωπο είναι ασύλληπτα. Χρησιμοποιούσε ο Πορφύριος ἀπὸ τον Παῦλο, τὸ ὅτι μετὰ τὸ θάνατο θα αποκαλυφθούν ἀπὸ τὸν Θεὸ ὅσα και ὁ ἴδιος δεν μπόρεσε να πει, ἀφοῦ δεν περιγράφονται με τὸ λόγο «ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν» (Α΄ Κορ. 2: 9). Οἱ χριστιανοί, ἐπέμενε ὁ ὀσιος, δεν πρέπει να φοβούνται τὸ θάνατο, τὸ διάβολο, τὴν κόλαση. Τὸ μόνο που θα πρέπει να απασχολεῖ τὸν πιστό είναι ἡ ἀγάπη στον Χριστό και στο συνάνθρωπο. Τότε μπορεί να λέει «ζῶ δέ οὐκέτι ἔγώ, ζεῖ δέ ἐν ἐμοί Χριστός» (Γαλ. 2: 20)⁵¹⁵.

Ο μακαριστὸς γιατρός του ὀσίου Γεώργιος Παπαζάχος ἔγραφε⁵¹⁶ ὅτι ἦταν θλιμμένος μετὰ τὸ θάνατο ενός ἀγαπημένου του προσώπου, ὅταν ξαφνικά του τηλεφώνησε ὁ Πορφύριος. Του ζήτησε να ἀνοίξει και να διαβάσει ἀπὸ τὸ κατὰ Ἰωάννη Ευαγγέλιο τὸ ἀπόσπασμα που λέγει: «ἄμην, ἄμην, λέγω ὑμῖν· ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με ἔχει ζωὴν αἰώνιον καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν» (Ἰω. 5: 24). Του τόνισε ὅτι δεν είναι κυρίαρχος ὁ θάνατος και τὸ πόσο μας ἀγάπησε ὁ Θεός. Ο καθηγητὴς ἀναφέρει ἀκόμα ὅτι ὁ ὀσιος τὸν παρέπεμψε σε αὐτὸ που διαβάζουμε στον ἀπόστολο τῆς νεκρώσιμης ἀκολουθίας, «εἰ γάρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεός τούς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σύν αὐτοῖς» (Α΄ Θεσσ. 4: 14). Του ἐπεσήμανε τὴ σημασία που ἔχει τὸ «ἄξει σύν αὐτοῖς». Ὁ Θεός, εἶπε ὁ ὀσιος, δεν θα μαζέψει κοντά του στην ἄλλη ζωὴ πτώματα, ἀλλὰ ζωντανούς ἀνθρώπους και ὅτι στο πρόσωπο του Χριστοῦ ἀναστήθηκε ὅλη ἡ ἀνθρώπινη φύση.

Ὁ ὀσιος προέτρεπε τούς πιστούς να μπουν στην ἀγκαλιά του Χριστοῦ, για να δουν τὸ θάνατο με ἄλλη ὀπτική. Για να γνωρίσει ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεὸ ὑπάρχουν,

⁵¹⁴ Βλ. Ἀγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ἱεράς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς-Χρυσοπηγῆς, Χανιά ¹¹2013, σ. 583.

⁵¹⁵ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 200, 239, 290, 374, 583.

⁵¹⁶ Βλ. Γεωργίου Παπαζάχου, «Περιοδικὸ Πειραϊκὴ Ἐκκλησία», τ. 101, σ. 33 στο: *Γέροντος Πορφυρίου Ἱερομονάχου, Ἀνθολόγιο Συμβουλῶν* (ἐπιμ. Κωνσταντῖνος Καρακόλης), εκδ. Ἱεροῦ Ησυχαστηρίου Ἡ Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι Ἀττικῆς ³2003, σ. 200.

κατά τον Πορφύριο, δύο δρόμοι⁵¹⁷. Ο πρώτος δρόμος είναι ο πιο σκληρός, με την άγρια επίθεση κατά του κακού. Ο άνθρωπος θυμάται το θάνατο, την κόλαση, το διάβολο και παρακινούμενος από το φόβο αποφεύγει το κακό. Είναι ο δρόμος που διάλεξαν πολλοί, κυρίως μοναχοί, οι οποίοι «έχυσαν αίμα για να λάβουν πνεύμα» και κατάφεραν να φθάσουν σε μεγάλη αρετή. Ο άλλος δρόμος είναι ο πιο εύκολος, με την αγάπη στον Θεό. Ανοίγει ο άνθρωπος, κατά τον Πορφύριο, μια τρυπούλα μέσα του, για να έρθει το φως του Χριστού και να φύγει το σκοτάδι. Στο δεύτερο τρόπο γνώσης του Θεού βοηθούν τα τροπάρια, οι κανόνες, η λατρεία του Θεού, τα βιβλία της Εκκλησίας, η μελέτη της Αγίας Γραφής, οι βίοι των αγίων και άλλα πνευματικά βιβλία. Σε αυτά υπάρχουν τρόποι τους οποίους μεταχειρίστηκαν οι άγιοι, οι φίλοι του Θεού και αξίζει, κατά τον άγιο, να γίνει αυτή η «κλοπή». Ανέφερε ότι ο ίδιος είχε αρχίσει τον πνευματικό του αγώνα με τον πρώτο, το σκληρό δρόμο. Έλεγε ότι ξάπλωνε και αισθανότανε σαν να έχει πεθάνει, και πίεζε τον εαυτό του με τη βία του θανάτου, με τη μνήμη της κόλασης. Γρήγορα όμως κατάλαβε ότι δεν του πήγαινε αυτός ο τρόπος, γιατί ο νους προσκολλάται στο κακό και τον εγκατέλειψε, θεωρώντας τον ως τρόπο μόνο για τους αρχάριους⁵¹⁸. Ανέφερε ακόμα ως παράδειγμα τον απόστολο Παύλο, που το πονηρό πνεύμα τον φόβιζε λέγοντάς του ότι θα πεθάνει. Ο Δαβίδ όμως, λέει ο όσιος, είχε δώσει πρωτύτερα την απάντηση γράφοντας: «οὐκ ἄποθανοῦμαι, ἀλλὰ ζήσωμαι καὶ διηγήσομαι τὰ ἔργα Κυρίου» (Ψαλμ. 117: 17). Όταν η χάρη ήλθε στον Παύλο, απέβαλε το φόβο του θανάτου, της κόλασης και του διαβόλου και έλεγε το «ζῶ δέ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δέ ἐν ἐμοί Χριστός [...] ἐμοί γάρ τό ζῆν Χριστός καί τό ἄποθανεῖν κέρδος» (Γαλ. 2: 20 και Φιλ. 1: 21)⁵¹⁹.

Όταν ο άνθρωπος, κατά τον όσιο, βάλει τον Χριστό στην καρδιά του, παύει να σκέφτεται το θάνατο και την κόλαση. Υπάρχει στη συνέχεια μόνο η ζωή με τον Χριστό. Η λαχάρα του ανεσπέρου φωτός κάνει τον άνθρωπο να αισθάνεται ότι ο θάνατος είναι η γέφυρα που θα περάσει σε μια στιγμή, για να πάει στον Χριστό. Θα κλείσει τα μάτια του εδώ και θα τα ανοίξει στην αιωνιότητα. Στη γη υπάρχει ακόμη το εμπόδιο του σώματος, γι' αυτό χρειάζεται η πίστη. Μετά το θάνατο όμως η πίστη

⁵¹⁷ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκουλίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 288-289, 292, 311.

⁵¹⁸ Βλ. στο ίδιο, σ. 311.

⁵¹⁹ Βλ. στο ίδιο, σ. 313.

θα καταργηθεί και θα βλέπει ο άνθρωπος τον Χριστό, όπως τον ήλιο. Στην αιωνιότητα θα βιωθούν όλα πιο έντονα⁵²⁰.

2. Παράδεισος και κόλαση

Ο Πορφύριος έδινε μεγάλη σημασία στο να είναι ο άνθρωπος ένα με την εδώ επίγεια Εκκλησία και να βιώνει από εδώ τον παράδεισο. Έλεγε ο όσιος, να μην περιμένουμε ότι θα βρούμε στον παράδεισο κήπους με λουλούδια, βουνά, νερά, επίγειες ομορφιές, γιατί είναι κάτι πολύ πιο υψηλό⁵²¹. Ο παράδεισος είναι ο ίδιος στον ουρανό και στη γη. Οι ψυχές στον παράδεισο είναι ένα, όπως η Αγία Τριάδα είναι τρία Πρόσωπα, αλλά είναι Ένας Θεός.

Ο Πορφύριος συνδέει την αγάπη στον Χριστό με τον παράδεισο. Για να ζούμε από τώρα στον παράδεισο, πρότεινε ο Πορφύριος, πρέπει να αρνηθούμε όλα όσα χαρακτηρίζουν τον παλαιό άνθρωπο και να αγαπήσουμε τον Χριστό με όλη μας την ψυχή, την καρδιά, τη δύναμη. Οι άγιοι μάρτυρες, οι οποίοι αγαπήσαν τον Χριστό και το απέδειξαν με τη θυσία τους, γεύονται τον παράδεισο, υμνούν και δοξάζουν τον Θεό. Στον παράδεισο ο άνθρωπος θα βλέπει για πάντα τον Θεό, «πρόσωπο προς πρόσωπον» (Α΄ Κορ. 13: 12) και θα υπάρχει «ή άπέραντος ήδονή τῶν καθορώντων τοῦ σοῦ προσώπου τό κάλλος τό ἄρρητον»⁵²². Να ευχόμαστε, τόνιζε ο Πορφύριος, να μας αξιώσει ο Θεός να δούμε από τώρα το πρόσωπο του Κυρίου. Όταν ο άνθρωπος αγαπήσει τον Χριστό, από την αγάπη Του δεν μπορεί να τον χωρίσει ούτε η θλίψη, ούτε η στενοχώρια, ούτε ο θάνατος, ούτε η ζωή (Ρωμ. 8: 35). Όταν έρθει στον άνθρωπο η χάρη, έλεγε ο όσιος, παύει να υπάρχει ο φόβος και έρχεται η αγάπη, η ειρήνη, η χαρά. Πρόκειται για την τελειότητα της ψυχής στη γη, για το αρχαίο κάλλος, την παραδείσια κατάσταση πριν την προπατορική αμαρτία⁵²³.

Αν θελήσει ο άνθρωπος να δει από την εδώ ζωή τον παράδεισο, θα τον δει στο πρόσωπο του συνανθρώπου του. Να επιθυμούμε, έλεγε ο Πορφύριος, τον παράδεισο και για τον πλησίον μας, από αγάπη για αυτόν και γιατί είναι «σάρξ έκ τῆς σαρκός

⁵²⁰ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 220.

⁵²¹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 198-200.

⁵²² Βλ. Ανωνύμου, «α΄ ευχή Θείας Μετάληψης» στο: *Μέγα Ωρολόγιον*, εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα ³1997, σ. 602.

⁵²³ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 228, 231, 328.

μου» (Εφ. 5: 30). Αν είμαστε ενωμένοι, από τώρα θα ζούμε τον παράδεισο⁵²⁴. Χρειάζεται όμως και προσοχή, για να διατηρηθεί κάποιος στην πορεία προς τον Θεό. Υπενθύμιζε ότι είναι καλό να ζούμε τον παράδεισο χωρίς να το παίρνει είδηση ο κακός μας εαυτός και ο φθόνος του διαβόλου, γιατί υπάρχει περίπτωση να αποτρέψει αυτή την πορεία. Το κυρίαρχο της πορείας προς τον Θεό θα πρέπει να είναι η αγάπη, γιατί «ή αγάπη οὐδέποτε ἔκπτεται» (Α΄ Κορ. 13: 8). Και τότε μπορεί, κατά τον όσιο, να αγιάσει ο άνθρωπος παντού, ακόμα και στην Ομόνοια, σε ένα κατεξοχήν δύσκολο μέρος⁵²⁵.

Ο όσιος αναφέρθηκε πολύ λίγο στην κατάσταση της κόλασης και στο διάβολο, αφού το κυρίαρχο για αυτόν είναι ο Χριστός. Η κόλαση είναι, κατά τον Πορφύριο, η απουσία της αγάπης, η μη αγάπη, η ζωή χωρίς τον Χριστό. Έλεγε, να αγαπάμε τον Χριστό ανιδιοτελώς, μόνο για Αυτόν· να έχουμε λαχτάρα για τον Θεό και ας μας βάλει, όπου θέλει και ας μας δώσει ό,τι θέλει. Θεωρούσε ότι είναι εγωισμός να επιθυμούμε να μας βάλει ο Θεός σε μια ωραία μονή, από τις πολλές μονές του παραδείσου (Ιω. 14: 2-3). Στο Ευαγγέλιο αναφέρεται η κόλαση, ως «ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων» (Ματθ. 13: 42). Κατά τον Πορφύριο, πρόκειται για συμβολικές λέξεις οι οποίες τονίζουν ότι ο άδικος θα βρεθεί μακριά από τον Θεό. Το ίδιο ισχύει με τον κενόδοξο, που και αυτός απομακρύνει τον εαυτό του από την αιώνια ζωή. Γι' αυτό επαναλάμβανε ο όσιος ότι ο εγωισμός είναι μια τρέλα, αφού υπάρχει ο κίνδυνος να χάσει ο άνθρωπος τον Θεό και την αιωνιότητα. Επομένως, αξίζει κάθε θυσία για να γίνουμε καλοί⁵²⁶.

3. Μνήμη θανάτου και προετοιμασία για την αιωνιότητα

Ο Πορφύριος, επανειλημμένως, πρότεινε στους ανθρώπους που τον επισκεπτόταν το δρόμο της αγάπης προς τον Θεό. Τους υπενθύμιζε να μην ξεχνούν την προσωρινότητά τους και, αν και το κυρίαρχο είναι η αγάπη στον Χριστό, να έχουν μνήμη θανάτου. Θεωρούσε ότι είναι απαραίτητο όλοι οι άνθρωποι να ενδιαφερθούν για την καλύτερη δυνατή προετοιμασία τους από την εδώ ζωή και να μη φοβούνται το θάνατο. Ο στόχος του ανθρώπου θα πρέπει να είναι, κατά τον όσιο, η αιώνια ζωή και η ουράνια χαρά. Είχε αναφερθεί στη φράση που υπάρχει στην

⁵²⁴ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Κουσκουλίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 384.

⁵²⁵ Βλ. στο ίδιο, σσ. 286, 288, 303.

⁵²⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 323-324.

είσοδο της μονής του Αγίου Παύλου, στο Άγιο Όρος: «αν πεθάνεις, πριν πεθάνεις, δεν θα πεθάνεις, όταν πεθάνεις». Από την εδώ ζωή έλεγε ότι είναι αναγκαίο να πεθάνουμε κατά τον παλαιό άνθρωπο, για να ενωθούμε με τον Θεό και να ζούμε την αιώνια ζωή⁵²⁷. Στη στάση μας απέναντι στο θάνατο πρέπει να βρούμε, κατά τον Anthony Bloom, την ισορροπία ανάμεσα στην αποδοχή της πραγματικότητάς του και στην πίστη μας για την υπέρβασή του· ανάμεσα στην όψη της φθοράς και τη βεβαιότητα της αιώνιας ζωής. Όταν θα έρθει η ώρα του θανάτου, καθετί που μπορούμε να κάνουμε πάνω στη γη θα έχει φτάσει στο τέλος του. Γι' αυτό «πρέπει να βιαστούμε να επιτύχουμε στη γη ό,τι είναι δυνατόν να επιτευχθεί»⁵²⁸. Ο θάνατος που σημαίνει για μας πένθος και απώλεια, είναι μια γέννηση στην αιωνιότητα, μια αφετηρία όχι ένα τέρμα, ένα υπέροχο συναπάντημα του Θεού με τη ζωντανή ψυχή που μπορεί να βρει το πλήρωμά της μονάχα σ' Εκείνον⁵²⁹.

Υπάρχουν άνθρωποι που, για διάφορους λόγους, δεν πιστεύουν ότι υπάρχει η άλλη ζωή και η αιωνιότητα. Ο Πορφύριος αναφέρθηκε και στους ανθρώπους αυτούς, όχι για να τους επιπλήξει, αλλά για να τους εξηγήσει αυτό που ο ίδιος βίωσε, τη βεβαιότητά της αιωνιότητας. Για την άλλη ζωή, έλεγε, βεβαιώνουν πρώτα οι αυτόπτες μάρτυρες, όπως ο Ιωάννης ο αγαπημένος μαθητής του Χριστού, ο οποίος έγραψε: «ἵνα εἰδῆτε ὅτι ζωὴν αἰώνιον ἔχετε» (Α΄ Ιω. 5: 13). Ο ίδιος ο Πορφύριος τόνιζε ότι την άλλη ζωή τη βλέπουμε και τη ζούμε κάθε μέρα, και συνέχιζε: «το ότι υπάρχει άλλη ζωή είμαι πιο σίγουρος να το βεβαιώσω απ' το ότι ο ήλιος θα ανατείλει αύριο το πρωί [...]. Εγώ, με τη Χάρη του Θεού, “βλέπω” ανθρώπους κεκοιμημένους να ζουν και να χαίρονται μέσα στο φως. Είναι πολύ όμορφη η άλλη ζωή!»⁵³⁰. Επέμενε ότι είναι καλό για μας να προσδοκούμε «καινούς δέ οὐρανοὺς καὶ γῆν καινήν» (Β΄ Πέτρ. 3: 13).

Ο Πορφύριος δεν ήταν αδιάφορος στον πένθος των ανθρώπων για το θάνατο των αγαπημένων τους προσώπων. Ο μακαριστός γιατρός του Παπαζάχος ανέφερε ότι είχε δει τον όσιο δύο ή τρεις φορές, συμπάσχοντας, να κλαίει. Η μία φορά ήταν όταν έμαθε ότι σκοτώθηκε από αυτοκίνητο, στην οδό Μεσογείων, το δωδεκάχρονο κορίτσι ενός οφθαλμιάτρου. Ήταν το μεγαλύτερο παιδί πολύτεκνης οικογένειας, που το

⁵²⁷ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 585-586.

⁵²⁸ Βλ. Anthony Bloom, *Ο θάνατος ως κέρδος*, μτφ. Βασίλη Αργυριάδη, εκδ. Ἐν πλῶ, Αθήνα 2005, σ. 18.

⁵²⁹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 109-110, 125.

⁵³⁰ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 586.

αγαπούσε πάρα πολύ ο άγιος. Έκλαιγε, αναφέρει ο καθηγητής, σε όλη τη διάρκεια της νεκρώσιμης ακολουθίας, την οποία ζούσε από μακριά. Περιέγραφε ο όσιος στον καθηγητή, ότι έβλεπε ένα δυνατό φως σαν από άστρο να είναι πάνω από το ναό στον οποίο τελούσαν την ακολουθία και στη συνέχεια πάνω από το νεκρό κορίτσι, μέχρι που τέλειωσε η ταφή⁵³¹.

Η αιωνιότητα, υπενθύμιζε ο όσιος, έχει χαριστεί ως γεγονός ελευθερίας από τον Χριστό σε όλους τους ανθρώπους και χρησιμοποιούσε από τον Ιωάννη, το «θάνατον ού μή θεωρήση είς τόν αιώνα» (Ιω. 8: 51). Ο Πορφύριος παρηγορούσε τους πενθώντας, τονίζοντας ότι υπάρχει και ο τρόπος επικοινωνίας με τους κεκοιμημένους, όσο ο Θεός το επιτρέπει, με την ελεημοσύνη, την προσευχή, τη συμμετοχή στη θεία Ευχαριστία, τα μνημόσυνα. Με όλα αυτά, οι ψυχές των κεκοιμημένων μας βλέπουν, αισθάνονται και χαίρονται, αν και εμείς μπορεί να μην τους βλέπουμε⁵³².

4. Ο Πορφύριος και η αντιμετώπιση του δικού του θανάτου

Ο Πορφύριος, γαλουχήθηκε για το θάνατο στο Άγιο Όρος, με τον ιδιαίτερο μοναστικό τρόπο αντιμετώπισής του. Θεωρώ βέβαιο ότι ο Πορφύριος επηρεάστηκε όχι μόνο από τη ζωή, αλλά και από το θάνατο του αγαπημένου του αγίου Ιωάννη του Καλυβίτη. Ο άγιος, σύμφωνα με το βίο του, είχε κοιμηθεί σε μικρή ηλικία, στα δεκαοκτώ του χρόνια και μάλιστα είχε γνωρίσει από τον Θεό την ημέρα του θανάτου του. Ο Πορφύριος έζησε την αγωνία του θανάτου των βαριά αρρώστων στο νοσοκομείο «Πολυκλινική», στο κέντρο της Αθήνας. Ο ίδιος αναφέρεται ελάχιστα ή καθόλου σε αυτή του την εμπειρία και σε άλλες παρόμοιες, όπως στο θάνατο των γονιών του, κρατώντας τα μέσα του με ένα μυστικό τρόπο.

Ο όσιος έλεγε ότι από τότε που ήταν νέος μοναχός πίστεψε ότι είναι αιώνιος και αθάνατος. Ήθελε, «να εργαζόμαστε ως αθάνατοι και να ζούμε ως ετοιμοθάνατοι», να δημιουργούμε και ας μην προλάβουμε να απολαύσουμε εμείς, όσα δημιουργήσαμε⁵³³. Αρκετές φορές είχε αναφέρει ότι είχε βρεθεί κοντά στο θάνατο. Κάποια φορά που ήταν βαριά άρρωστος και είχε πλησιάσει στο θάνατο, τον οποίο και απέφυγε τελικά, είχε πει ότι εκείνη την ώρα ήθελε να σκέφτεται μόνο την αγάπη του

⁵³¹ Βλ. Κλείτου Ιωαννίδη, *Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σσ. 92-93.

⁵³² Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 588.

⁵³³ Βλ. στο ίδιο, σ. 584.

Χριστού, την αιώνια ζωή και όχι τις αμαρτίες του. Μίλησε για ένα άστρο στον ουρανό που είδε και ένιωθε, ότι μέσα σε αυτό ήταν όλη η Εκκλησία, ο Τριαδικός Θεός, η Παναγία, οι άγγελοι, οι άγιοι, οι ψυχές των αγαπημένων του. Δεν ήθελε να σκέφτεται αυτά που υπερτονίζονται στον κύκλο των θρησκευόμενων, την κόλαση, τα τελώνια, τις αμαρτίες του. Τον ενδιέφερε να τον βάλλει ο Χριστός όπου θα ήθελε, μόνο να μην έχανε την αγάπη Του⁵³⁴. Επαναλάμβανε: «Δεν σκέφτομαι το θάνατο. Ότι θέλει ο Κύριος. Εγώ θέλω να σκέφτομαι τον Χριστό»⁵³⁵. Έλεγε ότι δεν τον απασχολούσε το πόσο θα ζούσε, ακόμα και αν θα ζούσε, και χρησιμοποιούσε το «έάν τε ζῶμεν, έάν τε άποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου έσμέν» (Ρωμ. 14: 8). Όταν κάποια άλλη φορά είχε, όπως έλεγε, πεθάνει για λίγο και είδε τις ομορφιές του άλλου κόσμου, δεν ήθελε να γυρίσει πίσω. Περιγράφει την αίσθησή του ότι εκεί ήταν ο παράδεισος, το φως και η απεριγραπτη χαρά. Γι' αυτό στενοχωρήθηκε, όταν γύρισε πίσω στον κόσμο⁵³⁶.

Πολλοί μοναχοί με αγιότητα βίου, όταν καταλάβαιναν ότι πλησίαζε η ώρα του θανάτου τους είχαν φόβο και αγωνία, όχι για το θάνατο ως γεγονός, αλλά για το αν υπήρξε η μετάνοιά τους και ποια θα είναι η απολογία τους ενώπιον του Θεού. Ο ίδιος ο Πορφύριος έλεγε ότι, αν και πλησίαζε το τέλος της επίγειας ζωής του, δεν είχε καθόλου άγχος και αγωνία. Σε ένα ερημίτη⁵³⁷ με τον οποίο συνομιλούσε, είχε χρησιμοποιήσει από τον Μεγάλο Κανόνα του Ανδρέα Κρήτης, από το α' τροπάριο της θ' ωδής, τα λόγια: «ὁ νοῦς τετραυμάτισται, τό σῶμα μεμαλάκισται, νοσεῖ τό πνεῦμα· ὁ λόγος ήσθénéσεν, ὁ βίος νενέκρωτε, τό τέλος επί θύραις». Με αυτά φαίνεται ότι είχε αρχίσει την τελική προετοιμασία του, για την αναχώρηση από τον κόσμο. Ήταν γνωστό σε όλους όσοι τον γνώρισαν ότι είχε αγαπήσει απόλυτα τους ανθρώπους και αισθανότανε ένα με αυτούς. Δεν θα εγκατέλειπε λοιπόν τους αδελφούς του με την αγάπη του, ούτε πηγαίνοντας για να κοιμηθεί στα Καυσοκαλύβια, ούτε φεύγοντας για να συναντήσει τον Χριστό που τόσο πολύ από μικρό παιδί είχε αγαπήσει. Είχε πει, πολύ πριν την κοίμησή του, αυτό που επαναλάμβανε και ο Παΐσιος, ότι «για τους ανθρώπους του Θεού δεν υπάρχει απόσταση, έστω και αν είναι χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά. [...] Όταν μας συνδέει ο

⁵³⁴ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 215-217, 476-477.

⁵³⁵ Βλ. στο ίδιο, σ. 242.

⁵³⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 583-584.

⁵³⁷ Βλ. στο ίδιο, σ. 485.

Χριστός, αποστάσεις δεν υπάρχουν. Όταν φύγω απ' τη ζωή αυτή, θα 'ναι πιο καλά. Θα είμαι πιο κοντά σας»⁵³⁸.

Ο Πορφύριος, όταν είχε συγκινηθεί με το αηδόνι της ερήμου των Καυσοκαλυβίων, είχε πει ότι θα ήθελε να το μιμηθεί και να ζήσει μυστικά, κρυμμένος από τους ανθρώπους. Ο μητροπολίτης Ναυπάκτου Ιερόθεος διατύπωσε την άποψη ότι αυτό το αηδόνι αποτέλεσε το πρότυπο του όσιου στον τρόπο της κοίμησής του⁵³⁹. Ο όσιος επέστρεψε οριστικά στα Καυσοκαλύβια, ακριβώς δύο μήνες πριν την κοίμησή του, για να πεθάνει κρυφά από τους πολλούς ανθρώπους, που ήδη τον τιμούσαν ως άγιο. Το τέλος της επίγειας ζωής του σύγχρονου αγίου ήταν επώδυνο, στο ίδιο παλιό κρεβάτι που είχε παραδώσει την ψυχή του ο γέροντάς του Παντελεήμων. Όταν υπέστη την πρώτη του καρδιακή κρίση στα Καυσοκαλύβια, είχε ζητήσει από τους μοναχούς της συνοδείας του Γεώργιο και Χαράλαμπο να του διαβάσουν, στο ναό του αγίου Γεωργίου, την παράκληση της Παναγίας και την παράκληση των αγίων Πάντων. Λίγες ημέρες πριν την κοίμησή του έπαθε μια δεύτερη πιο δυνατή καρδιακή κρίση⁵⁴⁰.

Οι πληροφορίες που έχουμε για το τελευταίο διάστημα της ζωής του είναι περιορισμένες, γιατί στην καλύβη του στα Καυσοκαλύβια ήταν μόνο οι πέντε μοναχοί της συνοδείας του και προς το παρόν έχει γράψει λίγα μόνο ο Γεώργιος Καυσοκαλυβίτης. Την Κυριακή 1 Δεκεμβρίου 1991, προηγούμενη ημέρα της κοίμησής του, ζήτησε ο Πορφύριος και κοινώνησε. Την τελευταία νύχτα της επίγειας ζωής του εξομολογήθηκε πάλι και συνέχιζε να προσεύχεται. Οι μοναχοί του κελιού του διάβασαν, όπως τους είχε ζητήσει, τον πεντηκοστό και άλλους ψαλμούς, την ακολουθία προς ψυχορραγούντας και προσεύχονταν όλοι με την ευχή του Ιησού. Στα χείλη του ο όσιος ψέλλιζε συνεχώς, από την αρχιερατική προσευχή του Κυρίου, τα λόγια για την ενότητα της Εκκλησίας, «ἵνα ὦσιν ἔν» (Ιω. 17: 22). Με αυτά τα λόγια κοιμήθηκε στα Καυσοκαλύβια ο άγιος Πορφύριος ο Καυσοκαλυβίτης, στην καλύβη του Αγίου Γεωργίου, τη Δευτέρα 2 Δεκεμβρίου του 1991 (19 Νοεμβρίου για το Άγιο Όρος), στις 4.31 το πρωί, σε ηλικία ογδόντα πέντε χρόνων. Το τίμιο σκήνωμά του μεταφέρθηκε στο Κυριακό της Αγίας Τριάδας των Καυσοκαλυβίων, όπου οι πατέρες

⁵³⁸ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 198.

⁵³⁹ Βλ. Ιεροθέου Ναυπάκτου, «Η επικοινωνία του Γέροντος Πορφυρίου με τον λαό του Θεού», στο *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 111-112.

⁵⁴⁰ Βλ. Γεωργίου Καυσοκαλυβίτου, *Πνευματική Ολυμπιάδα*, έκδ. του ίδιου, Αθήνα 2004, σσ. 81-82, 99, 104, 110, 129, 135-136.

όλη τη μέρα διάβαζαν τα Ευαγγέλια, όπως γίνεται για τους ιερείς και ακολούθησε ολονύχτια αγρυπνία. Τα χαράματα της επόμενης ημέρας, της Τρίτης, με την παρουσία μόνο των λίγων πατέρων της σκήτης, λόγω της μεγάλης θαλασσοταραχής στον κόλπο των Καυσοκαλυβίων, η οποία δεν επέτρεψε να πλησιάσει κάποιο πλοίο, έγινε η ταφή του αγίου σώματός του. Με αυτό τον τρόπο εκπληρώθηκε «έν μέρει» η επιθυμία του Πορφύριου, να φύγει μυστικά από τον κόσμο⁵⁴¹. Μετά την ταφή του άρχισαν να το πληροφορούνται τα πνευματικά του παιδιά σε όλο τον κόσμο.

Η ταφή του έγινε στο κοιμητήριο των Καυσοκαλυβίων, σε ένα απλό τάφο, με λίγες πέτρες ολόγυρα και ένα ξύλινο σταυρό με το όνομά του και την ημερομηνία της κοίμησής του. Υπάρχει και μια φωτογραφία⁵⁴² του τάφου του, στον οποίο τώρα φιλοξενείται άλλος. Ο Βασίλειος Ιβηρίτης είχε αναφέρει ότι προηγουμένως εκεί είχε ταφεί ένας χονδρός και γελαστός μοναχός και θεωρούσε ότι ο Πορφύριος είχε ζητήσει να ταφεί εκεί, για να πάρει κάτι από την αγιότητά του. Η εκταφή του οσίου έγινε μετά από τρία χρόνια και ακολούθησε εκεί η ταφή άλλου μοναχού, του παπα-Νικάνορα. Τα λείψανα του αγίου, σύμφωνα με την επιθυμία του, κρύφτηκαν σε δύσβατο μέρος, κατά τον Βασίλειο στο δάσος της Κερασιάς, πηγαίνοντας προς τον Άθωνα⁵⁴³.

Ο όσιος είχε αναφέρει αρκετές φορές ότι, αν ο Χριστός κατά τη Δευτέρα Παρουσία του έλεγε πως δεν έχει ένδυμα γάμου, θα έσκυβε το κεφάλι και θα έλεγε ότι είναι άξιος για την κόλαση και εκεί όμως δεν θα ήθελε να χάσει την αγάπη Του. Επιθυμούσε να είναι μαζί με τον Χριστό, όπου και όπως θα ήθελε ο Κύριος. Είχε συναίσθηση της ανθρώπινης αμαρτωλότητας, αλλά ο ίδιος ζούσε με την ελπίδα. Ήθελε από τον άνθρωπο να μην απελπίζεται και να μην πικραίνεται, για να μη χάνει τη δύναμή του⁵⁴⁴.

Ο άγιος Πορφύριος, όπως φάνηκε με όλη του τη ζωή, υπήρξε «σκεῦος ἐκλογῆς» (Πράξ. 9: 15) του Θεού, ένα μοναδικό πρόσωπο, για να φανερωθεί ότι και στην εποχή μας υπάρχουν «βιασταί» (Ματθ. 11: 12) της Βασιλείας του Θεού. Ο John Raffan στο συνέδριο για τον Πορφύριο στα Χανιά, το 2007, είχε πει για τον όσιο: «Πιστεύω ότι ο πολύς κόσμος στη Δύση περιμένει το γέροντα Πορφύριο και ότι ο

⁵⁴¹ Βλ. Κλείτου Ιωαννίδη, *Ο Γέρων Πορφύριος. Μαρτυρίες και εμπειρίες*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Η Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Αθήνα ³1993, σ. 40.

⁵⁴² Βλ. στο ίδιο, σ. 240.

⁵⁴³ Βλ. Βασιλείου, προηγουμένου Ι. Μονής Ιβήρων, «Ο Γέροντας Πορφύριος ως Αγιορείτης», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σ. 78.

⁵⁴⁴ Βλ. στο ίδιο, σσ. 217-218.

δροσερός πνευματικός του αγέρας προς τους Ορθοδόξους και μη μόλις άρχισε να πνέει»⁵⁴⁵.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΙΤΗ ΣΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ

Ο Πορφύριος, στους λόγους του για την ασθένεια και το θάνατο, χρησιμοποίησε αποσπάσματα από την Αγία Γραφή (Παλαιά και Καινή Διαθήκη), από λειτουργικά κείμενα της Εκκλησίας, από τους Πατέρες, από ασκητικά κείμενα και από κάποιους κοσμικούς συγγραφείς, όπως ο Βερίτης και ο Πορφύρας. Ορισμένα από αυτά τα κείμενα χρησιμοποιούνται συχνά μέσα στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας και τα άκουγε ο όσιος από μικρό παιδί στο χωριό του, από τον ψάλτη πατέρα του. Κυρίως όμως τα πρόσεξε, τα άκουσε και τα μελέτησε στο Άγιο Όρος.

1. Καινή Διαθήκη

Ο Πορφύριος χρησιμοποίησε αρκετά χωρία από το Ευαγγέλιο του Ιωάννη, από τις επιστολές του Παύλου (προς Ρωμαίους, Α΄ Κορινθίους, προς Γαλάτας, προς Εφεσίους, προς Φιλιππησίους, προς Κολοσσαείς, Α΄ Τιμόθεον, προς Εβραίους) και από τις επιστολές του Ιακώβου και Α΄ Ιωάννου.

Με το Ευαγγέλιο του Ιωάννη (Ιω 3: 19-20) ο Πορφύριος είχε κάνει το πρώτο του μυστικό κήρυγμα προς τον κόσμο, ως δόκιμος μοναχός στο Άγιο Όρος, πηγαίνοντας προς τον Άγιο Νείλο⁵⁴⁶. Το απόσπασμα αναφέρεται στο γεγονός ότι, ενώ το φως ο Χριστός ήλθε στον κόσμο, οι άνθρωποι αγάπησαν περισσότερο το σκοτάδι, για να μην ελεγχθούν τα πονηρά τους έργα. Σε άλλο του λόγο χρησιμοποίησε το χωριό το οποίο αναφέρεται στη σημασία της τήρησης του λόγου του Θεού από τον άνθρωπο, όχι όμως με τυπικό τρόπο. Αυτό φανερώνει αγάπη στον Θεό και ο Κύριος είπε ότι ο άνθρωπος αυτός θα αγαπηθεί και από τον Πατέρα (Ιω.

⁵⁴⁵ Βλ. John Raffan, «Η ανάγνωση του βιβλίου "Βίος και Λόγοι" στη Δύση», *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σ. 453.

⁵⁴⁶ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 62.

14: 21)⁵⁴⁷. Αναφέρεται ακόμα στον ερχομό του Αγίου Πνεύματος στον κόσμο και στο ότι αποκαλύφθηκαν στους ανθρώπους τα απαραίτητα για τη σωτηρία τους (Ιω 14: 26)⁵⁴⁸. Ο άνθρωπος οφείλει να έχει αγαθότητα και απλότητα, για να έλθει ο Ιησούς και «μονήν εύρησει» (Ιω. 10: 9 και 14: 23)⁵⁴⁹. Τόνιζε αυτό που μας λέγει ο Κύριος, «ὕμεῖς φίλοι μου ἐστέ» (Ιω. 15: 14) και το ότι «χωρίς ἔμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν» (Ιω. 15: 5)⁵⁵⁰. Ὅποιος πιστεύει στον Κύριο θα κάνει όχι μόνο ὅσα θαυμαστά ἔκανε, αλλά ακόμα και μεγαλύτερα ἀπό αὐτά (Ιω. 14: 11)⁵⁵¹. Ο Χριστός θέλει να γίνουμε μία ποιμήνη με ἓνα ποιμένα (Ιω. 10: 16)⁵⁵². Οι ἄνθρωποι πρέπει να γίνουν ἓνα με τον Θεό και μεταξύ τους («ἵνα ὧσιν ἓν, καθὼς ἡμεῖς [...] ἵνα πάντες ἓν ὧσι, καθὼς σύ Πάτερ, ἓν ἐμοὶ κἀγὼ ἓν σοί [...] ἵνα ὅπου εἰμί κἀγὼ κακεῖνοι ὧσι μετ' ἐμοῦ», Ιω. 17: 11, 21, 24)⁵⁵³. Χρειάζεται να εργαζόμεθα, σωματικά και πνευματικά, ἀφού ο Κύριος λέγει ὅτι «ὁ Πατήρ μου ἔως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι» (Ιω. 5: 17)⁵⁵⁴. Αὐτός που θα τηρήσει το λόγο του Θεοῦ «θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα» (Ιω 8: 51)⁵⁵⁵.

Ο Πορφύριος χρησιμοποιοῦσε ἀπὸ το Ευαγγέλιο του Ματθαίου ἀρκετά χωρία στους λόγους του. Ο ἄνθρωπος οφείλει να ἀγαπήσει τον Θεό με ὅλη του την καρδιά, την ψυχή του και τη διάνοια του (Ματθ. 22: 37-38) και να ζητά πρώτα τη Βασιλεία του Θεοῦ (Ματθ. 6: 33)⁵⁵⁶. Ο Θεός θα ἔλθει «ἐν ἡμέρᾳ ἣ οὐ προσδοκᾷς καὶ ἐν ὥρᾳ ἣ οὐ γινώσκεις» (Ματθ. 24: 50) και αὐτός ο ερχομός ἰσχύει για κάθε ἄνθρωπο, καθ' ὅσον ο Θεός «βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους»⁵⁵⁷. Ο πρᾶος και ταπεινός Θεός καλεῖ ὅλους τους ταλαιπωρημένους κοντά του («δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες», Ματθ. 11: 28) για να τους ἀναπαύσει (Ματθ. 11: 29-30)⁵⁵⁸. Με τον ερχομό του Χριστοῦ ἦλθε «φῶς μέγα» (Ματθ. 4: 16) ἐκεῖ ὅπου προηγουμένως κυρίαρχος ἦταν ο

⁵⁴⁷ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς-Χρυσοπηγῆς, Χανιά ¹¹2013, σσ. 251, 327.

⁵⁴⁸ Βλ. στο ἴδιο, σ. 286.

⁵⁴⁹ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 294, 587.

⁵⁵⁰ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 228, 286, 369.

⁵⁵¹ Βλ. στο ἴδιο, σ. 326.

⁵⁵² Βλ. στο ἴδιο, σ. 102.

⁵⁵³ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 206, 384.

⁵⁵⁴ Βλ. στο ἴδιο, σ. 558.

⁵⁵⁵ Βλ. στο ἴδιο, σ. 199.

⁵⁵⁶ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 241, 253.

⁵⁵⁷ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 255, 146.

⁵⁵⁸ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 368, 318.

θάνατος⁵⁵⁹. Το κύριο στη ζωή του ανθρώπου, τόνιζε ο Πορφύριος, πρέπει να είναι ο Θεός, πάνω από τους γονείς και τα παιδιά. Ο άνθρωπος οφείλει να σηκώσει με χαρά τον προσωπικό σταυρό του πόνου, της ασθένειας, των δυσκολιών και να εμπιστευτεί τον Κύριο, να τον ακολουθήσει (Ματθ. 10: 37-38) και να πει «γεννηθήτω τό θέλημα Σου» (Ματθ. 6: 10)⁵⁶⁰. Με την πίστη αποκτά μεγάλη δύναμη ο άνθρωπος. «Κἄν τῶ ὄρει τούτῳ εἶπητε ἄρθητι καί βλήθητι εἰς τήν θάλασσαν, γεννήσεται» (Ματθ. 21: 21)⁵⁶¹. Η προσευχή για τους αδελφούς μας είναι καλό να γίνεται «ἐν τῶ κρυπτῶ» (Ματθ. 6: 6), να μη γνωρίζει «ἡ ἄριστερά σου τί ποιεῖ ἢ δεξιὰ σου» (Ματθ. 6: 3)⁵⁶². Υπενθύμιζε στους επισκέπτες του την αγάπη προς τους εχθρούς (Ματθ. 5: 44) και την καθαρότητα της καρδιάς (Ματθ. 5: 8) για να έρθει ο Θεός, η θεία μέθη⁵⁶³. Οι άνθρωποι οφείλουν να γνωρίζουν ότι είναι «ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων» (Ματθ. 10: 16), αλλά όπου υπάρχει σύναξη στο όνομα του Χριστού, ο Κύριος είναι ανάμεσα τους (Ματθ. 18: 20)⁵⁶⁴. Ο άνθρωπος με την αγάπη στον Θεό και το συνάνθρωπο θα υφάνει «ἔνδυμα γάμου» (Ματθ. 22: 12) για την αιωνιότητα, αφού όπου απουσιάζει η αγάπη εκεί είναι «ὁ κλαυθμός και ὁ βρυγμός τῶν ὀδόντων» (Ματθ. 8: 12). Μας έχει δοθεί η διαβεβαίωση ότι θα γίνουν «οἱ ἔσχατοι πρῶτοι καί οἱ πρῶτοι ἔσχατοι» (Ματθ. 20: 16)⁵⁶⁵.

Από το Ευαγγέλιο του Λουκά ο Πορφύριος ανέφερε το ότι η Βασιλεία του Θεού «ἐντός ἡμῶν ἐστίν» (Λουκ. 17: 21) και χρειάζεται η επιδίωξη της αγάπης του Θεού με όλο το είναι μας (Λουκ. 10: 27)⁵⁶⁶. Στις δυσκολίες της ζωής χρειάζεται, κατά τον όσιο, υπομονή (Λουκ. 21: 19) και είναι δυνατόν να επιτευχθούν «τά ἀδύνατα παρ' ἀνθρώποις» (Λουκ. 18: 27)⁵⁶⁷.

Από το Ευαγγέλιο του Μάρκου ο Πορφύριος είχε χρησιμοποιήσει το χωρίο, το ότι η πίστη στον Χριστό θα φέρει πλήθος «σημείων» («δαιμόνια ἐκβαλοῦσι [...]

⁵⁵⁹ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 296.

⁵⁶⁰ Βλ. στο ίδιο, σ. 34.

⁵⁶¹ Βλ. στο ίδιο, σ. 481.

⁵⁶² Βλ. στο ίδιο, σσ. 255, 277, 291, 293.

⁵⁶³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 198, 214, 449.

⁵⁶⁴ Βλ. στο ίδιο, σσ. 345, 398.

⁵⁶⁵ Βλ. στο ίδιο, σσ. 217, 229, 477, 565.

⁵⁶⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 201, 246, 271.

⁵⁶⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 307, 327.

κἄν θανάσιμόν τι πίωσιν, οὐ μὴ αὐτούς βλάψει· ἐπὶ ἄρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι καὶ καλῶς ἔξουσιν», Μάρκ. 16: 17-18)⁵⁶⁸.

Από τις Πράξεις υπενθύμιζε ο Πορφύριος το γεγονός της Πεντηκοστής, όταν «ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου» (Πράξ. 2: 4), και προκλήθηκε φόβος σε κάθε παρευρισκόμενο (Πράξ. 2: 43)⁵⁶⁹. Οι πιστοὶ στην πρώτη Εκκλησία των Ιεροσολύμων ενώνονταν με τη Θεία Ευχαριστία («ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία καὶ [...] ἅπαντα κοινά», Πράξ. 4: 3) και ζούσαν «ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀφελότητι καρδίας αἰνοῦντες τὸν Θεόν» (Πράξ. 2: 46)⁵⁷⁰. Η πίστη στον Χριστό θα φέρει, κατά τον Πορφύριο, θεῖο ενθουσιασμό, αυτό που ἔλεγε ὅτι φάνηκε στην απολογία του Παύλου μπροστά στον Αγιρίππα (Πράξ. 26: 1) και στην ομιλία του στον Ἄρειο Πάγο (Πράξ. 17: 22-23)⁵⁷¹.

Ο Πορφύριος χρησιμοποίησε στους λόγους του πολλά χωρία από τις επιστολές του Παύλου. Από την προς Ρωμαίους επιστολή τόνιζε το ὅτι από την αγάπη του Χριστοῦ δεν μπορεί να μας χωρίσει «θλίψις ἢ στενοχωρία [...] οὔτε θάνατος οὔτε ζῶη [...] οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος» (Ρωμ. 8: 35, 38-39). Ο πλησίον μας είναι αδελφός μας και «μηδενὶ μηδέν ὀφείλομεν, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους» (Ρωμ. 13: 8)⁵⁷². Υπενθύμιζε ο ὅσιος, αρκετές φορές, το «οὔ ἔπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις» (Ρωμ. 5: 20) και το ὅτι ανήκουμε στον Κύριο είτε ζούμε είτε πεθαίνουμε (Ρωμ. 14: 8)⁵⁷³. Το Πνεῦμα αντιλαμβάνεται τις ασθένειες μας και μεσιτεύει στον Θεό για μας «στεναγμοῖς ἀλαλήτοις» (Ρωμ. 8: 26)⁵⁷⁴. Μέσα στον ἄνθρωπο υπάρχει ἄλλος νόμος που αντιστρατεύεται το νόμο του νου, μας αιχμαλωτίζει στο νόμο της αμαρτίας και είναι δύσκολο μόνοι μας να ξεφύγουμε από αυτόν (Ρωμ. 7: 23-24)⁵⁷⁵.

Από την Α΄ προς Κορινθίους, υπενθύμιζε ο Πορφύριος, ὅτι ὅλους οφείλουμε να τους βλέπουμε με αγάπη και ὅτι «ἡ αγάπη οὐ περιπερεύεται [...] οὐκ ἀσχημονεῖ [...] πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ αγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει» (Α΄ Κορ. 13: 4-8). Είμαστε μέλη του σώματος του Χριστοῦ (Α΄ Κορ. 12:

⁵⁶⁸ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκουλίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς-Χρυσοπηγῆς, Χανιά ¹¹2013, σ. 410.

⁵⁶⁹ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 204-205, 325.

⁵⁷⁰ Βλ. στο ἴδιο, σ. 205.

⁵⁷¹ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 325, 575.

⁵⁷² Βλ. στο ἴδιο, σ. 389.

⁵⁷³ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 550, 585.

⁵⁷⁴ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 315, 246.

⁵⁷⁵ Βλ. στο ἴδιο, σ. 455.

26-27), γι' αυτό όταν ο αδελφός μας δυσκολεύεται, να θεωρούμε ότι πονάει το μάτι μας, το χέρι μας, το πόδι μας και πρέπει να το περιθάλλουμε με αγάπη (Α΄ Κορ. 12: 21)⁵⁷⁶. Να μην καυχόμαστε για τον εαυτό μας προς τον Θεό (Α΄ Κορ. 1:27), αλλά για τον σταυρωμένο Χριστό, από όπου λαμβάνουν οι πιστοί δύναμη και σοφία, αν και ο Σταυρός αποτέλεσε για άλλους μωρία ή σκάνδαλο (Α΄ Κορ. 1: 23-24)⁵⁷⁷. Ότι και αν κάνει ο άνθρωπος να είναι «είς δόξαν Θεοῦ» (Α΄ Κορ. 10: 31)⁵⁷⁸. Για το θέμα του θανάτου ο Πορφύριος χρησιμοποιούσε από τον Παύλο το «νυνί δέ Χριστός ἐγγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχή τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο» (Α΄ Κορ. 15:20) και τόνιζε ότι με την Ανάσταση του Χριστού «κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῆκος» (Α΄ Κορ. 15:54, 57)⁵⁷⁹. Τα όσα έχει ετοιμάσει ο Θεός σε όσους τον αγαπούν, «ὄφθαλμός οὐκ εἶδε καί οὐς οὐκ ἤκουσε» (Α΄ Κορ. 6: 9), γιατί στον παράδεισο θα βλέπουν τον Θεό «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» (Α΄ Κορ. 13: 12)⁵⁸⁰.

Από την προς Γαλάτας επιστολή ο Πορφύριος υπενθύμιζε τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος, όπως η αγάπη, η χαρά, η ειρήνη, η πίστη (Γαλ. 5: 22-23) και ότι θα πρέπει να θανατώσουμε τον παλαιό μας άνθρωπο (Γαλ. 5: 24)⁵⁸¹. Όταν αισθάνεται ο άνθρωπος την αγάπη του Θεού, χωρίς φόβο, τότε κατά τον Πορφύριο μπορεί να πει το «ζῶ δέ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δέ ἐν ἐμοί Χριστός» (Γαλ. 2: 20)⁵⁸². Ο Θεός πρώτος γνωρίζει τον άνθρωπο (Γαλ. 4: 9) και ο άνθρωπος με τη βάπτισή του ντύνεται τον Χριστό (Γαλ. 3 : 27 και 4: 9)⁵⁸³.

Από την προς Εφεσίους ο Πορφύριος επαναλάμβανε το ότι ο κάθε πλησίον μας είναι «ἐκ τῆς σαρκός» (Εφ. 5: 30) του σώματος του Χριστού και κανένας δεν μισεί το σώμα του (Εφ. 5: 29)⁵⁸⁴. Ο άνθρωπος, κατά τον όσιο, θα πρέπει να στραφεί στον Χριστό, για να ακούσει το «Ἐγειρε ὁ καθεύδων και ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν καί ἐπιφάσει σοι ὁ Χριστός» (Εφ. 5: 14)⁵⁸⁵. Η πάλη του ανθρώπου είναι «πρὸς τούς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου» (Εφ. 6: 12), γι'αυτό τονίζει και ο

⁵⁷⁶ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 265, 387.

⁵⁷⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 397, 542.

⁵⁷⁸ Βλ. στο ίδιο, σ. 276.

⁵⁷⁹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 582-583.

⁵⁸⁰ Βλ. στο ίδιο, σσ. 256, 583.

⁵⁸¹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 179, 200, 374.

⁵⁸² Βλ. στο ίδιο, σσ. 200, 218, 239, 254, 290, 313,374, 456. Πρόκειται μάλλον για την πιο αγαπημένη και χρησιμοποιημένη περισσότερο φράση του Πορφυρίου.

⁵⁸³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 285, 368.

⁵⁸⁴ Βλ. στο ίδιο, σσ. 384, 389.

⁵⁸⁵ Βλ. στο ίδιο, σ. 318.

όσιος ότι χρειάζεται να φορέσει ο αγωνιζόμενος την πανοπλία του Θεού (Εφ. 6: 13)⁵⁸⁶.

Από την προς Φιλιπησίους χρησιμοποιούσε ο Πορφύριος το χωρίο το οποίο αναφερόταν στο ότι πρέπει να ξεχνάμε τα όσα έχουν περάσει και να βλέπουμε το δρόμο που ανοίγεται μπροστά μας («τά μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δε ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος», Φιλίπ. 3: 13). Με τη δύναμη του Θεού μπορούμε, κατά τον όσιο, να κάνουμε τα πάντα (Φιλίπ. 4: 13) και να πούμε, χωρίς φόβο, «ἐμοὶ γάρ τό ζῆν Χριστός καί τό ἀποθανεῖν κέρδος»⁵⁸⁷.

Από την προς Κολοσσαείς επαναλάμβανε ο όσιος το ότι ο Κύριος είναι η κεφαλή του σώματος της Εκκλησίας (Κολ. 1: 18), στην δε Εκκλησία «κατοικεῖ πᾶν τό πλήθος τῆς θεότητος» (Κολ. 2: 9). Ο άνθρωπος, αν στραφεί στον Χριστό, μπορεί να πάρει δύναμη, για να αντιμετωπίσει τον πόνο του και να πει: «χαίρω ἔν τοῖς παθήμασί μου» (Κολ. 1: 24)⁵⁸⁸.

Από την Α΄ προς Τιμόθεον αναφέρει ο Πορφύριος το μεγάλο μυστήριο, ότι ο «Θεός ἔφανερῶθη ἔν σαρκί» (Α΄ Τιμ. 3: 16), θέλει όλοι να σωθούν και να έχουν επίγνωση της αλήθειας (Α΄ Τιμ. 2: 4)⁵⁸⁹.

Από την προς Εβραίους χρησιμοποίησε το ότι τα πάντα είναι «γυμνά καί τετραηλισμένα» (Εβρ. 4: 13) ενώπιον του Θεού και το «ὄν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει» (Εβρ. 12: 6). Ο Κύριος ήλθε στον κόσμο «ἵνα διά τοῦ θανάτου καταργήσῃ τόν τό κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἔστι τόν διάβολον» (Εβρ. 2: 14)⁵⁹⁰.

Από την επιστολή του Ιακώβου ο Πορφύριος χρησιμοποιούσε τη φράση «αἰτεῖτε καί οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖσθε» (Ιακ. 4: 3) και το εξηγεί ότι σκεφτόμαστε με κακία για τον άλλο⁵⁹¹. Από την Α΄ Πέτρου τονίζεται η φανέρωση της Εκκλησίας στους ἔσχατους χρόνους (Α΄ Πέτρ. 1: 20) και η πάλη με «το λέοντα τόν ὠρυόμενον» (Α΄ Πέτρ. 5: 8)⁵⁹². Από τη Β΄ Πέτρου χρησιμοποιεί την προσδοκία

⁵⁸⁶ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκολουβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 251, 310-311

⁵⁸⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 373, 376, 535.

⁵⁸⁸ Βλ. στο ίδιο, σσ. 115, 193, 195, 219, 231, 306.

⁵⁸⁹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 194, 387.

⁵⁹⁰ Βλ. στο ίδιο, σσ. 252, 303, 474.

⁵⁹¹ Βλ. στο ίδιο, σ. 450.

⁵⁹² Βλ. στο ίδιο, σ. 193.

της αιωνιότητας («καινούς δέ ούρανούς καί γῆν καινήν κατά τό ἑπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ», Β΄ Πέτρ. 3: 13)⁵⁹³.

Από την επιστολή Α΄ Ιωάννη επαναλάμβανε ο όσιος ότι είμαστε τέκνα Θεού και όταν ο Χριστός μας φανερωθεί θα γίνουμε όμοιοι Του, «Ὅτι ὁψόμεθα αὐτόν καθώς ἔστι» (Α΄ Ιω. 3: 2)⁵⁹⁴. Ο Κύριος ήλθε στον κόσμο, μας υπενθυμίζει ο άγιος, «ἵνα ἡ χαρά ὑμῶν ᾗ πεπληρωμένη» (Α΄ Ιω. 1: 4)⁵⁹⁵. Η αγάπη είναι το ζητούμενο για τον Πορφύριο, γιατί όπου υπάρχει η αγάπη δεν υπάρχει φόβος και η τέλεια αγάπη διώχνει τελείως το φόβο (Α΄ Ιω. 4: 18)⁵⁹⁶. Ο άνθρωπος οφείλει να γνωρίσει αυτό που βεβαιώνουν οι αυτόπτες μάρτυρες, ότι είναι πλασμένος για την αιώνια ζωή (Α΄ Ιω. 5: 13)⁵⁹⁷.

Από την Αποκάλυψη υπενθύμιζε ο Πορφύριος, ότι ο Θεός σέβεται την ελευθερία μας («ἰδοὺ ἔστηκα ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούω», Αποκ. 3: 20) και περιμένει την ανταπόκριση του ανθρώπου για να έλθει στη ζωή του και να κάνει τα πάντα «καινά» (Αποκ. 21: 5)⁵⁹⁸.

2. Παλαιά Διαθήκη

Από την Παλαιά Διαθήκη ο Πορφύριος χρησιμοποιούσε κυρίως τους Ψαλμούς και μετά τις Παροιμίες, τη Σοφία Σειράχ και τον Ησαΐα.

Από τους Ψαλμούς⁵⁹⁹ αναφέρει το ότι ο Θεός δίνει «εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν» (Ψαλμ. 4: 8), τον δε άνθρωπο, τον έφτιαξε «βραχύ τι παρ' ἄγγέλους» (Ψαλμ. 8: 6). Ο Πορφύριος τόνιζε πόσο βοηθά το να ψάλλει ο άνθρωπος στις δύσκολες καταστάσεις: «ψάλατε τῷ Θεῷ ἡμῶν, ψάλατε· [...] ψάλατε συνετῶς» (Ψαλμ. 46:1, 22: 5). «Ὡς ἀγαπητά τά σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων· ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου εἰς τὰ αυλάς τοῦ Κυρίου» (Ψαλμ. 83: 2-3). Ο λόγος του Θεού γλυκαίνει τη ζωή: «Ὡς γλυκέα τῷ λάρρυγι μου τὰ λόγια Σου ὑπέρ μέλι τῷ στόματί μου» (Ψαλμ. 118: 103). Ο Κύριος είναι απαραίτητο να συμβάλει στο δικό μας αγώνα. «Ἐάν μή Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἔκοπίασαν οἱ

⁵⁹³ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 588.

⁵⁹⁴ Βλ. στο ίδιο, σ.583.

⁵⁹⁵ Βλ. στο ίδιο, σ. 214.

⁵⁹⁶ Βλ. στο ίδιο, σ. 311.

⁵⁹⁷ Βλ. στο ίδιο, σ. 586.

⁵⁹⁸ Βλ. στο ίδιο σ. 237.

⁵⁹⁹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 213, 215, 275, 322, 349, 351, 374, 403, 541, 549.

οίκοδομοῦντες» (Ψαλμ. 126: 1). Είναι παντού ο Θεός: «σύ ἔπλασάς με καί ἔθηκας ἐπ' ἐμέ τήν χειρά σου [...] ποῦ πορευθῶ ἀπό τοῦ πνεύματος σου καί ἀπό τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; ἔάν ἀναβῶ εἰς τόν οὐρανόν, σύ εἶ ἐκεῖ (Ψαλμ. 138: 5, 7-8). Ο Θεός οικονομεῖ: «τό πνεῦμά σου τό ἀγαθόν ὀδηγήσει με ἐν γῆ εὐθεία» (Ψαλμ. 142: 10 και 50: 12). Ο θάνατος νικιέται: «οὐκ ἀποθανοῦμαι, ἀλλά ζήσομαι καί διηγῆσομαι τά ἔργα Κυρίου» (Ψαλμ. 117: 17).

Από τις Παροιμίες⁶⁰⁰ χρησιμοποιοῦσε ο Πορφύριος, το «ἐγώ τούς ἐμέ φιλοῦντας ἀγαπῶ, οἱ δέ ἐμέ ζητοῦντες εὕρησουσι χάριν» (Παροιμ. 8: 17). Ο τρόπος, για να ζήσει ο άνθρωπος πολλά χρόνια, υπάρχει κατά τον Πορφύριο στα λόγια: «ἀρχή σοφίας φόβος Κυρίου και βουλή ἁγίων σύνεσις· τό δέ γνῶναι νόμον διανοίας ἐστίν ἀγαθῆς· τούτω γάρ τῷ τρόπῳ πολύν ζήσεις χρόνον καί προστεθήσεται σοι ἔτη ζωῆς» (Παροιμ. 9: 10-11). Επίσης, ο ὀσιος πήρε χωρία από τις Παροιμίες, για τα Μυστήρια της Εκκλησίας και κυρίως για την Ευχαριστία (Παροιμ. 9: 1-15), για την κήρυξη της σοφίας από τον Υἱό και την προτίμηση της σοφίας (Παροιμ. 8: 1-4, 10-30). Ο Κύριος δίνει τη σοφία, τη γνώση και τη σύνεση (Παροιμ. 2: 3-6).

Από τη Σοφία Σολομώντος⁶⁰¹ σημειώνει ο Πορφύριος, ότι ο Σολομών ζήτησε από τον Θεό να του δώσει τη σοφία Του, η οποία γνωρίζει τι ἀρέσει στον Θεό. Ο ίδιος ο Σολομών ήταν δούλος Θεού, «ἄνθρωπος ἀσθενής καί ὀλιγοχρόνιος καί ἐλάσσων» (Σοφ. Σολ. 9: 1-5, 9-11). Η αναστροφή με τον Χριστό, το ποθούμενον, είναι καλό για τον ὀσιο, να γίνεται «ἐν ἀπλότητι καρδίας» (Σοφ. Σολ. 1: 13), γιατί «καί θροῦς γογγυσμῶν οὐκ ἀποκρύπτεται» (Σοφ. Σολ. 1: 10). Ο Θεός «εὕρισκεται τοῖς μή πειράζουσιν αὐτόν, ἐμφανίζεται δέ τοῖς μή ἀπιστοῦσιν αὐτῷ [...] εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία οὐδέ κατοικήσει ἐν σώματι κατάχρεω ἁμαρτίας» (Σοφ. Σολ. 1: 2,4). «Βασκανία γάρ φαυλότητος ἁμαυροῖ τά καλά» (Σοφ. Σολ. 4: 12), χωρίς ο ίδιος ο ἄνθρωπος να το καταλαβαίνει⁶⁰².

Από τη Σοφία Σειράχ ο Πορφύριος παίρνει το ἀπόσπασμα για τους γιατρούς και τα φάρμακα: «τίμα ἰατρόν πρὸς τὰς χρείας αὐτοῦ τιμαῖς αὐτοῦ· καί γάρ αὐτόν ἔκτισεν Κύριος [...]. Κύριος ἔκτισεν ἐκ γῆς φάρμακα» (Σοφ. Σειρ. 38: 1,4)⁶⁰³. Παραλλήλιζε τον ερωτισμό της νύφης στο Ἄσμα Ασμάτων με την ψυχή που ψάχνει

⁶⁰⁰ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς-Χρυσοπηγῆς, Χανιά ¹¹2013, σσ. 330, 343, 485, 538, 544.

⁶⁰¹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 240, 247, 250, 254, 295, 328, 451,

⁶⁰² Βλ. στο ίδιο, σ. 449.

⁶⁰³ Βλ. στο ίδιο, σ. 481.

τον Χριστό και είναι πληγωμένη από την αγάπη της. «Ἐγὼ καθεύδω καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ. Φωνὴ ἀδελφιδοῦ μου κρούει ἐπὶ τὴν θύραν [...] ἔάν εὔρητε τὸν ἀδελφιδόν μου τί ἀπαγγείλητε αὐτῷ; ὅτι τετρωμένη ἀγάπης εἰμί ἐγώ» (Ἀσμ. Ασμ. 5: 2,8)⁶⁰⁴.

Από τον Ησαΐα υπενθύμιζε ο Πορφύριος το λόγο του Θεού για τον πῦρα και ταπεινό: «πρὸς τίνα ἐπιβλέσω, εἰ μὴ πρὸς τὸν πῦρον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τούς λόγους» (Ησ. 66: 2). Η κρίση των ανθρώπων διαφέρει από την κρίση του Κυρίου: «ὡς ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, οὕτως ἀπέχει ἡ ὁδὸς μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν καὶ τὰ διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς διανοίας μου» (Ησ. 55: 8-9)⁶⁰⁵. Από τον Ιώβ σημείωνε ο ὁσίους το ὅτι ὅλα επαφίενται στον Θεό, «ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο» (Ιώβ 1: 21) καὶ το «οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ρύπου» (Ιώβ 14: 4)⁶⁰⁶.

3. Λειτουργικά κείμενα

Από τη θεία Λειτουργία του Ιωάννη του Χρυσοστόμου, ο Πορφύριος τόνιζε στους λόγους του, την ευχή, την οποία διαβάσει μυστικά ο ιερέας την ώρα που διαβάξεται ο Απόστολος, για τη γνώση του Θεού και την κατανόηση του λόγου Του: «Ἐλλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φιλόανθρωπε Δέσποτα, τό τῆς σῆς θεογνωσίας ἀκήρατον φῶς καὶ τούς τῆς διανοίας ἡμῶν διάνοιξον ὀφθαλμούς εἰς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν σου κηρυγμάτων κατανόησιν [...]»⁶⁰⁷. Από την ευχή πριν την Κυριακή προσευχή, χρησιμοποιούσε το σημείο που προτρέπει τον ἄνθρωπο να αφήνεται στον Θεό: «σοὶ παρακατιθέμεθα τὴν ζωὴν ἡμῶν ἅπασαν καὶ τὴν ἐλπίδα, Δέσποτα φιλόανθρωπε καὶ παρακαλοῦμέν σε καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν»⁶⁰⁸. Από τη μικρή και μεγάλη συναπτή ανέφερε την καταληκτικὴν ευχή: «καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα»⁶⁰⁹. Ἐλεγε ὅτι του ἄρεσε το α΄ ἀντίφωνο των ἀναβαθμῶν του ὄρθρου της Κυριακῆς: «ἐν ᾧ τὰ πάντα ζῆ καὶ κινεῖται»⁶¹⁰.

Από την ακολουθία της Θείας Μετάληψης, ο Πορφύριος χρησιμοποιούσε την ζ΄ ευχή του Συμεών του νέου θεολόγου, «τό μὲν ἀκατέργαστόν μου ἔγνωσαν οἱ ὀφθαλμοί σου· ἐπὶ τό βιβλίον δέ σου καὶ τὰ μήπω πεπραγμένα γεγραμμένα σοι

⁶⁰⁴ Βλ. *Ἀγίου Πορφυρίου Κουσκουλίτου, Βίος καὶ Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς-Χρυσοπηγῆς, Χανιά ¹¹2013, σ. 259.

⁶⁰⁵ Βλ. στο ἴδιο, σ. 409.

⁶⁰⁶ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 484, 587.

⁶⁰⁷ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 246-247.

⁶⁰⁸ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 245, 319.

⁶⁰⁹ Βλ. στο ἴδιο, σ. 259.

⁶¹⁰ Βλ. στο ἴδιο, σ. 88.

τυγχάνει» και «ἀλλά τοῦτο πάλιν οἶδα, ὡς οὐ μέγεθος πταισμάτων οὐχ ἁμαρτημάτων πλήθος ὑπερβαίνει τοῦ Θεοῦ μου τήν πολλήν μακροθυμίαν καί φιλανθρωπίαν ἄκραν»⁶¹¹. Επίσης, ἀπό την Ευχαριστία μετὰ τη θεία Μετάληψη, την ἀ' ευχή ανωνύμου, για το τι θα συμβεῖ στα ἐσχάτα: «τῶν καθορώντων τοῦ σοῦ προσώπου το κάλλος το ἄρρητον»⁶¹². Ἀπό την Ὡρα θ', την ευχή του Μεγάλου Βασιλείου για την ἀρνηση του παλαιού ἀνθρώπου. Ἡ μεγάλη δοξολογία, το «Δόξα σοι τῷ δείξαντι τό φῶς [...]» ἔλεγε ο Πορφύριος ὅτι εἶναι ἡ πιο ωραία προσευχή. Ἀπό την ευχή του μικροῦ αγιασμοῦ εἶχε πει ὅτι του ἄρεσε το τροπάριο για τους κεκοιμημένους: «φεῖσαι, Σῶτερ, τῶν ψυχῶν τῶν τεθνεώτων ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς ἀδελφῶν ἡμῶν καί ἄνες, ἄφες αὐτοῖς τά ἐγκλήματα»⁶¹³. Ἀπό την ευχή της χειροτονίας: «ἢ θεία Χάρις, ἢ πάντοτε τά ἀσθενῆ θεραπεύουσα καί τά ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα»⁶¹⁴. Ὁ Πορφύριος χρησιμοποιοῦσε το ἀπολυτίκιο του Ευαγγελισμοῦ, την ὠδή γ' ἀπό τις καταβασίες των Χριστουγέννων, το τροπάριο καί το εξαποστειλᾶριο του αγίου Ἰωάννη του Καλυβίτη καί το ἀ' ἰδιόμελο του ὀρθρου των Κυριακῶν του Τριωδίου, «θαρρῶν εἰς τό ἔλεος τῆς εὐσπλαχνίας Σου»⁶¹⁵.

Ἰδιαίτερη ἀγάπη εἶχε ὁ ὁσιος Πορφύριος στους Κανόνες. Ἀπό τον κανόνα της Ἀνάστασης ἄρεσε στον ὁσιο ὁ εἰρμός της σ' ὠδῆς, «τοῦ βίου τήν θάλασσαν ὑψουμένην καθορῶν τῶν πειρασμῶν τῷ κλείδωνι, τῷ εὐδία λιμένι Σου προσδραμῶν [...]». Τον εἶχε μάθει ἀπό τον πατέρα του καί τον ἔλεγε σε δύσκολες στιγμές, προσμένοντας ἀπό τον Θεό ἕνα ἡρεμο λιμάνι⁶¹⁶. Ἀπό τον ἴδιο κανόνα το β' τροπάριο της ζ' ὠδῆς, «θανάτου ἐορτάζομεν νέκρωσιν ἄδου τήν καθαίρεσιν, ἄλλης βιοτῆς τῆς αἰωνίου ἀπαρχῆν καί σκιρτῶντες ὑμνοῦμεν τόν αἴτιον [...]» καί το β' τροπάριο της θ' ὠδῆς, «Ὡ Πάσχα τό μέγα καί ἱερότατον Χριστέ [...] δίδου ἡμῖν ἐκτυπώτερον σοῦ μετασχεῖν ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ ἡμέρα τῆς βασιλείας σου»⁶¹⁷. Του ἄρεσε πολύ ἀπό τον κατηχητικό λόγο του Ἰωάννη του Χρυσοστόμου της Κυριακῆς του Πάσχα, το «ποῦ σου, θάνατε, τό κέντρον· ποῦ σου, ἄδη, τό νίκος»⁶¹⁸. Ἀπό τον Παρακλητικό Κανόνα

⁶¹¹ Βλ. Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσοκαλυβίτου, Βίος καί Λόγοι*, εκδ. Ἱεράς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς-Χρυσοπηγῆς, Χανιά ¹¹2013, σσ. 404, 478.

⁶¹² Βλ. στο ἴδιο, σ. 227.

⁶¹³ Βλ. στο ἴδιο, σ. 589.

⁶¹⁴ Βλ. στο ἴδιο, σ. 242.

⁶¹⁵ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 72-73, 322.

⁶¹⁶ Βλ. στο ἴδιο, σ. 38.

⁶¹⁷ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 582, 584.

⁶¹⁸ Βλ. στο ἴδιο, σ. 582.

στην Θεοτόκο χρησιμοποιούσε τα μεγαλυνάρια, «ἀπό τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν ἄσθενεῖ τό σῶμα ἄσθενεῖ μου καί ἡ ψυχή» και «πᾶσαι τῶν ἀγγέλων αἱ στρατιαί, Πρόδρομε Κυρίου, Ἀποστόλων ἡ δωδεκάς, οἱ ἅγιοι Πάντες μετά τῆς Θεοτόκου, ποιήσατε πρεσβείαν εἰς τό σωθῆναι ἡμᾶς»⁶¹⁹. Επίσης, τό τροπάριο μετά την ανάγνωση του Ευαγγελίου, «μή μοῦ παρίδης τήν δέησιν, τό συμφέρον ποιήσον»⁶²⁰. Ἀκόμα ἀπό τον Κανόνα στην Θεοτόκο, τό Θεοτοκάριο του αγίου Νικοδήμου, την Τρίτη εσπέρας, τό «στρέψον τόν κοπετόν εἰς χαράν, εἰς εὐθυμίαν τό πένθος μετάβαλε, τόν θρήνον εἰς εὐφροσύνην καί ἀγαλλίασιν νῦν, Θεοτόκε μόνη παντευλόγητε»⁶²¹ και την ευχή στην Θεοτόκο «Ἄσπιλε ἀμόλυντε ἄφθορε, ἄχραντε»⁶²². Το κοντάκιο της Κυριακῆς του παράλυτου, «την ψυχὴν μου, Κύριε, ἐν ἁμαρτίαις παντοίαις καί ἀτόποις πράξεσι δεινῶς παραλελυμένην ἔγειρον τῇ θεϊκῇ Σου ἐπιστασία, ὡσπερ καί τόν παράλυτον ἡγειρας πάλαι», ἔλεγε ο Πορφύριος ὅτι εἶναι καλό να μαθαίνεται ἀπέξω και να λέγεται ὡς προσευχή⁶²³. Ἀκόμα του ἄρεσαν ἀπό τον Τριαδικό κανόνα τό ἀτροπάριο της ἀΰδης, για τις τρεις υποστάσεις του Θεοῦ και τα Τριαδικά μεγαλυνάρια ἀπό τό μεσονυκτικό της Κυριακῆς και τα στιχηρά της εσπέρας της Κυριακῆς. Το τροπάριο ἀπό τον ικετήριο κανόνα στον Χριστό⁶²⁴. Χρησιμοποιούσε τους κανόνες των αγίων Βασιλείου, Ἀντωνίου, Τιμοθέου, Πορφυρίου Γάζης, Παχωμίου, Ευφημίας, Ονησίμου, Ιωάννη Δαμασκηνού, Ἰλαρίωνα, Εφραίμ, Μουσή, τό τροπάριο του αγίου Συλβέστρου, τό απολυτίκιο σε γυναίκα μάρτυρα⁶²⁵. Επίσης, αναφερόταν στον κανόνα της Κυριακῆς των Βαΐων και ἀπό τον κανόνα του Ευαγγελισμού στον ειρμό της θΰδης, που μιλά για τό ὅτι ο Θεός κρύβεται τόσο πολύ που νομίζουμε ὅτι δεν υπάρχει⁶²⁶. Ἀπό τον Μεγάλο Κανόνα του Ἀνδρέα Κρήτης χρησιμοποιούσε τό ἀτροπάριο της θΰδης, «Ὁ νοῦς τετραυμάτισται [...] ἀνερευνηῖσαι τά σά» και τό κοντάκιο, τό ὁποῖο μας προτρέπει να καλλιεργήσουμε τον καλό μας εαυτό. Ἐλεγε ο Πορφύριος ὅτι εἶναι καλό να θυμόμαστε ἀπό αυτό τό κοντάκιο, τη φράση «ψυχὴ μου, ψυχὴ μου, Ἄνάστα, τί καθεύδεις;»⁶²⁷.

⁶¹⁹ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς-Χρυσοπηγῆς, Χανιά ¹¹2013, σσ. 93, 514.

⁶²⁰ Βλ. στο ἴδιο, σ. 40.

⁶²¹ Βλ. στο ἴδιο, σ. 308.

⁶²² Βλ. στο ἴδιο, σ. 111.

⁶²³ Βλ. στο ἴδιο, σ. 149.

⁶²⁴ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 515-517.

⁶²⁵ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 109, 233, 442, 259, 309, 545, 555- 557, 570.

⁶²⁶ Βλ. στο ἴδιο, σ. 507.

⁶²⁷ Βλ. στο ἴδιο, σ. 485.

4. Πατερικά και ασκητικά κείμενα

Μετά την Αγία Γραφή και τα λειτουργικά βιβλία ακολουθούν για τον Πορφύριο οι Πατέρες της Εκκλησίας. Ο ίδιος έλεγε ότι αγαπούσε πολύ τους Πατέρες, αν και δεν τους είχε μελετήσει αρκετά, γιατί στο Άγιο Όρος παλιά δεν σε άφηναν να διαβάξεις Φιλοκαλία και άλλα ασκητικά κείμενα, και εκείνα τα χρόνια δεν ήταν εύκολο να βρεις τα βιβλία τους. Τους ήξερε όμως, όπως έλεγε, πολύ καλά με τη δύναμη του Πνεύματος. Έλεγε ακόμα ότι οι Πατέρες Ιωάννης Χρυσόστομος, Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος θεολόγος, Γρηγόριος Νύσσης, Γρηγόριος Παλαμάς κ.ά. περιέχουν πολύ υψηλά νοήματα, θείες ελλάμψεις. Οι λόγοι του Γρηγορίου του Θεολόγου και του Ιωάννη του Χρυσοστόμου στην αρχαία γλώσσα, μοιάζουν με τους λόγους του Δημοσθένη και των ρητόρων. Οι Πατέρες τους είχαν μελετήσει, αλλά, κατά τον όσιο, τους ξεπέρασαν στη δομή, γιατί είχαν το Πνεύμα Του Θεού. Δεν μπορείς να αρνηθείς κανένα από τους Πατέρες. Αν αρνηθείς τον Συμεών το νέο Θεολόγο θα αρνηθείς και τον Παύλο, γιατί όσα είπε και έζησε ο άγιος Συμεών τα γράφει ο Παύλος. Η μελέτη των Πατέρων πρέπει να συνοδεύεται από υπακοή σε πνευματικό, ο οποίος να έχει ζήσει αυτά που γράφουν⁶²⁸. Οι Πατέρες έγραψαν τα κείμενα και τα τροπάρια τους με το Άγιο Πνεύμα, αποτελούν καλλιτεχνήματα και κάθε λέξη είναι πελεκημένη και σωστά τοποθετημένη. Ο άγιος Πορφύριος τόνιζε ότι χρειάζεται να εντρυφούμε στις Γραφές, να αγαπάμε τη μελέτη τους, γιατί γλυκαίνουν την ψυχή, δεν χορταίνονται και μπορεί αναίμακτα να έχει άγια ζωή. Η ψυχή με τη μελέτη αυτή βιώνει το αρχαίο κάλλος και ο Θεός φροντίζει τον «τρέμοντα τους λόγους» Του⁶²⁹. Όσα διδάσκει ο Πορφύριος συμφωνούν, κατά τον επίκουρο καθηγητή της θεολογίας π. Κωνσταντίνο Παπαδόπουλο, με τη διδασκαλία των μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας Ιωάννη Χρυσοστόμο, Αυγουστίνου και Θεόδωρου Στουδίτη. Αυτό οφείλεται, όχι τόσο στη μελέτη των έργων τους, όσο σε φυσική ευφυΐα και σε ταυτότητα βιωμάτων από τη θεία χάρη⁶³⁰.

Από το Γεροντικό⁶³¹ χρησιμοποίησε ιστορίες για τον αββά Μακάριο τον υποτακτικό του και τον ιερέα των ειδώλων, τον άγιο Αντώνιο, το μοναχό που

⁶²⁸ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 348.

⁶²⁹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 339-340, 347-349, 530, 564.

⁶³⁰ Βλ. Κωνσταντίνου Παπαδόπουλου, «Η ανθρωπολογία και η ασκητική διδασκαλία του Γέροντος Πορφυρίου του Καυσοκαλυβίτου», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σ. 210.

⁶³¹ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 57, 71.

αρνήθηκε την κληρονομιά των γονιών του. Από τον Ευεργετινό το περιστατικό με τους υποτακτικούς που έκαναν υπακοή στο γέροντα τους, αλλά δεν είχαν αγάπη και δεν βοήθησαν τον τραυματισμένο⁶³². Από τον Ισαάκ τον Σύρο το κείμενο που τονίζει ότι το μυστικό της αγάπης προς τον Θεό είναι η αγάπη προς τον αδελφό. Η αγάπη προς τον Θεό και η χαρά που πηγάζει από τον Θεό είναι πιο ισχυρή, πιο γλυκιά από την εδώ ζωή και κάνει τον άνθρωπο να μη λυπάται να δεχθεί «μέγα θάνατο» για αυτούς που αγαπά⁶³³. Αναφέρεται στο ιδιαίτερο γεγονός της ανάληψης του προφήτη Ηλία στον ουρανό, με το πύρινο άρμα του⁶³⁴.

5. Άλλοι συγγραφείς

Ο Πορφύριος δεν δίστασε να χρησιμοποιήσει στους λόγους του, σε κάποιες περιπτώσεις, συγγραφείς όπως ο Γεώργιος Βερίτης, ο Λάμπρος Πορφύρας, ο Ιγνάτιος Μπριαντιανίνωφ και ο Αυγουστίνος. Από τα ποιήματα του Βερίτη «Η Ωδή του Αγαπητού», χρησιμοποίησε ο Πορφύριος αρκετές φορές αυτό που έλεγε, «Συντροφιά με τον Χριστό λαχτάρησα να ζήσω, την αγάπη του θερμή στα στήθια μου να κλείσω [...] ως να φθάσει κι η στερνή στιγμή να ξεψυχίσω»⁶³⁵. Επίσης, χρησιμοποίησε ποιήματα του Λάμπρου Πορφύρα, για τα πεύκα της πλαγιάς, τα κλαδιά και τα φύλλα τους⁶³⁶. Από τον Ιγνάτιο Μπριαντιανίνωφ, για το ότι χρειάζεται πόνος και κόπος για κάθε σωματική και πνευματική εργασία, αφού η Βασιλεία του Θεού «βιάζεται και βιασταί άρπάζουσιν αὐτήν» (Ματθ. 11: 12) και για την προσευχή και τη σιωπή της καρδιάς⁶³⁷. Από τον Αυγουστίνο αναφέρει αποσπάσματα για την αγάπη στον Θεό, που πρώτος μας αγάπησε, και για το ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να κάνει τίποτα χωρίς τον Θεό⁶³⁸. Χρησιμοποίησε ακόμα στους λόγους του στίχους από λαϊκά τραγούδια

⁶³² Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 400.

⁶³³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 223, 390.

⁶³⁴ Βλ. στο ίδιο, σσ. 502-505.

⁶³⁵ Βλ. Γεωργίου Βερίτη, *Η Ωδή του Αγαπητού*, Αθήνα 1947, σ. 11: στο *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 226, 236.

⁶³⁶ Βλ. Λάμπρου Πορφύρα, *Τα ποιήματα*, Αθήνα 1993, σ. 248: στο *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 470.

⁶³⁷ Βλ. Ιγνατίου Μπριαντιανίνωφ, *Υιέ μου, δος μοι την καρδιαν*, εκδ. Ορθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη 1978, σσ. 121, 161 στο: *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 235, 272.

⁶³⁸ Βλ. Ιερού Αυγουστίνου, *Κεκραγάριον*, εκδόσεις Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1973, σσ. 24-25, 70-75, 93-94 στο: *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 224, 566.

και κρητικές μαντινάδες, για να αντλήσει από αυτά θεολογικά νοήματα και την τέχνη για να μιλήσει για τον Θεό και την απάθεια. Γι' αυτό είδε στο μουσείο θετικά τον καλλιτέχνη που έφτιαξε το άγαλμα του Δία, και τόνισε ότι του έκανε εντύπωση το ότι, ενώ ο Δίας ρίχνει τους κεραυνούς του, παραμένει ατάραχος.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΙΑΚΩΒΟΣ ΤΣΑΛΙΚΗΣ: Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ ΤΣΑΛΙΚΗ

1. Ο Ιάκωβος ως κοσμικός

Ο Ιάκωβος Τσαλίκης γεννήθηκε στις 5 Νοεμβρίου 1920, στο Λιβίσι της Μάκρης, ένα παραθαλάσσιο χωριό, με πληθυσμό σχεδόν έξι χιλιάδες κατοίκους, όλοι Έλληνες. Εκεί έζησε ο γέροντας τα δύο πρώτα χρόνια της ζωής του. Η οικογένειά του ήταν από τις πιο εύπορες και είχε αναδείξει επτά γενιές ιερομονάχων, και δη ορισμένοι με ιδιαίτερη αγιότητα βίου, όπως οι Ηλίας και Δημήτριος που έζησαν στα Ιεροσόλυμα, ο δεύτερος ως έγκλειστος στον Πανάγιο Τάφο. Οι γονείς του ήταν ο Σταύρος Τσαλίκης και η Θεοδώρα Κρεμμυδά, οι οποίοι είχαν αποκτήσει εννιά παιδιά, από τα οποία επέζησαν δύο αγόρια, ο Γεώργιος και ο Ιάκωβος, και ένα κορίτσι, η Αναστασία⁶³⁹. Ο Ιάκωβος βαπτίστηκε στο Λιβίσι και νονός του ήταν ο παππούς του Γεώργιος Κρεμμυδάς, τον οποίο σκότωσαν οι Τούρκοι το 1921, πριν η οικογένεια έλθει στην Ελλάδα⁶⁴⁰.

Το 1922, με τη Μικρασιατική καταστροφή, σε ηλικία δύο χρόνων ήλθε ο Ιάκωβος στην Ελλάδα, με τη μητέρα του Θεοδώρα, το μεγαλύτερο αδελφό του Γεώργιο τεσσάρων χρόνων, την αδελφή του Αναστασία σαράντα ημερών, τη γιαγιά του Δέσποινα Κρεμμυδά και τις θείες του. Ο πατέρας του έμεινε για κάποιο διάστημα αιχμάλωτος των Τούρκων και αργότερα ήλθε κοντά τους. Από τον Πειραιά πήγαν στο χωριό Άγιος Γεώργιος Άμφισσας, όπου έμειναν για δύο χρόνια όλοι μαζί, υπό δύσκολες συνθήκες, σε μια μακρόστενη αποθήκη. Στα τέλη του 1925 τους μετέφεραν, με εξήντα ακόμα οικογένειες με καταγωγή από το Λιβίσι, στη Φαράκλα, ένα χωριό ανάμεσα στη Λίμνη και στο Μαντούδι, στη βόρεια Εύβοια. Εκεί τους δόθηκαν λίγα κτήματα και τα δύο πρώτα χρόνια έμεναν σε σκηνές. Το 1927 τους

⁶³⁹ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 7-8.

⁶⁴⁰ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2001, σ. 21.

παραχώρησαν σπίτια, δύο συνεχόμενα μικρά δωμάτια. Ο Ιάκωβος έζησε λοιπόν, τα πέντε πρώτα χρόνια της ζωής του, σε άθλιες συνθήκες⁶⁴¹.

Ο Ιάκωβος αναφερόταν με συγκίνηση στα όμορφα παιδικά του χρόνια και την ειρηνική οικογενειακή ζωή. Από τη γιαγιά του Δέσποινα είχε μάθει να αγαπά τον Θεό και τους ανθρώπους, και να σέβεται τους ιερείς. Η γιαγιά του πέθανε το 1927 στη Φαράκλα, από πνευμονία⁶⁴². Η μητέρα του Θεοδώρα διακρινόταν για τις αρετές της ελεημοσύνης, της εργατικότητας, της εγκράτειας και της απλότητας. Έλεγε αργότερα ο γέροντας ότι από τη μητέρα του έμαθε να προσεύχεται, να νηστεύει, να κάνει μετάνοιες, να κάνει ελεημοσύνες και κάποιες σπιτικές εργασίες, οι οποίες τον βοήθησαν αργότερα που έγινε μοναχός. Ο πατέρας του ήταν οικοδόμος και έλειπε συχνά από το σπίτι. Ήταν και μουσικός και έπαιζε μπαγλαμά. Ο γέροντας θεωρούσε ότι από τον πατέρα του πήρε την καλοσύνη και έμαθε την κοινωνία και τον κόσμο, γι' αυτό αργότερα δεν δυσκολεύτηκε με τον πολύ κόσμο που πήγαινε στο μοναστήρι⁶⁴³.

Η Φαράκλα δεν είχε μόνιμο ιερέα και πήγαινε για να λειτουργήσει στον ενοριακό ναό του αγίου Γεωργίου, κάθε δύο ή τρεις Κυριακές, ο παπα-Θοδόσης (Δημήτριος Θεοδοσίου). Όταν είχε λειτουργία, ο μικρός Ιάκωβος πήγαινε στην εκκλησία πριν ξημερώσει για να προετοιμάσει ότι χρειαζόταν και στη συνέχεια έκανε μετάνοιες μέχρι να έρθει ο κόσμος. Συμμετείχε στη θεία Κοινωνία, νηστεύοντας από μικρός, χωρίς όμως να γνωρίζει, όπως έλεγε, για την εξομολόγησή⁶⁴⁴. Το αγαπημένο του παιχνίδι από τα δύο του χρόνια, ανέφεραν οι συγχωριανοί του στη Φαράκλα ότι ήταν το θυμιατούρι, όπως το έλεγαν στην πατρίδα τους στο Λιβίσι. Με τα άλλα παιδιά από την πατρίδα του έπαιζε ελάχιστα, γιατί είχαν μάθει από τα παιδιά του χωριού να βρίζουν, να κάνουν αταξίες, ενώ οι γονείς του τον διαπαιδαγωγούσαν με άλλες αρχές⁶⁴⁵.

⁶⁴¹ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 9-10.

⁶⁴² Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2001, σ. 31.

⁶⁴³ Βλ. Γέροντας Ιάκωβος Τσαλίκης. Μαρτυρία του Μητρ. Μόρφου Νεόφυτου, <https://www.youtube.com/watch?v=HFETAHMpxNo>, ανάκτηση 13-5-2014.

⁶⁴⁴ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 8, 11, 24-25.

⁶⁴⁵ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2001, σσ. 33-34.

Στο δημοτικό σχολείο πήγε ο Ιάκωβος το 1927 στη Φαράκλα, το οποίο τότε λειτουργούσε στο ναό της αγίας Παρασκευής. Οι συμμαθητές του τον αποκαλούσαν αρκετές φορές παππού, ενώ άλλοι τον έλεγαν καλόγερο. Του άρεσε, πριν ακόμα να τελειώσει το δημοτικό σχολείο, όπως διηγιόταν ο ίδιος, να βγαίνει από το χωριό και να πηγαίνει στα βουνά, όπου σε σπηλιές γονάτιζε και προσευχόταν πολλές ώρες και φανταζόταν ότι είναι ασκητής. Είχε μεγάλη αγάπη στα εξωκκλήσια και τα προσκυνητάρια των αγίων, θεωρώντας ότι εκεί βρίσκονται οι άγιοι και βοηθούν τους ανθρώπους. Ο δάσκαλός του στο σχολείο, ανέφεραν οι συγχωριανοί του, μιλούσε για την υψηλή νοημοσύνη του Ιακώβου. Τέλειωσε το δημοτικό σχολείο το 1933, με άριστα. Αν και επέμενε ο δάσκαλος του να συνεχίσει στο Γυμνάσιο, οι γονείς του προτίμησαν να τον κρατήσουν στο χωριό, λόγω της οικονομικής δυσχέρειας τους και φοβούμενοι τους κινδύνους της Χαλκίδας, επειδή εκεί κοντά στη Φαράκλα δεν υπήρχε Γυμνάσιο⁶⁴⁶.

Του άρεσε πολύ από μικρή ηλικία να πηγαίνει και να προσεύχεται, ακόμα και νύχτα, στο εξωκκλήσι της αγίας Παρασκευής, σε ένα λόφο του χωριού του. Ο ίδιος είχε αναφέρει ότι είδε αρκετές φορές την αγία ως μοναχή και μάλιστα κάποια φορά, όταν ήταν οκτώ με εννιά χρόνων, του εμφανίστηκε ολοζώντανη. Τότε θυμόταν ότι του απεκάλυψε για τα αμέτρητα χρήματα που θα πέρναγαν από τα χέρια του και για το ότι θα τον τιμούσαν άρχοντες, καθηγητές πανεπιστημίου, ανώτατοι δικαστικοί, επίσκοποι, πατριάρχες. Αυτό αποδείχθηκε αληθινό. Τα χρήματα όμως, αμέσως τα μοίραζε στους φτωχούς και στους πάσχοντες⁶⁴⁷. Από τα δέκα του χρόνια ο Ιάκωβος έλεγε ότι θα γίνει μοναχός⁶⁴⁸.

Με το που τέλειωσε το δημοτικό σχολείο, άρχισε να βοηθά τον πατέρα του στις οικοδομικές εργασίες, κάνοντας τον εργάτη του στα διάφορα χωριά που εργαζόταν. Παρά τη μικρή του ηλικία, αν και εργαζόταν σκληρά, ακολουθούσε με ακρίβεια τη νηστεία και προβλημάτιζε τους μεγαλύτερους του, με τον ασκητικό τρόπο της ζωής του⁶⁴⁹.

⁶⁴⁶ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 13, 17.

⁶⁴⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 17-19.

⁶⁴⁸ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2001, σ. 42.

⁶⁴⁹ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 22-23.

Όταν ο Ιάκωβος ήταν είκοσι δύο χρόνων, στις 9 Ιουλίου 1942, πέθανε η μητέρα του Θεοδώρα, μάλλον από πνευμονία, σε ηλικία σαράντα χρόνων⁶⁵⁰. Η ίδια είχε προαισθανθεί το επίγειο τέλος της, τρεις μέρες πριν. Έδωσε στον Ιάκωβο την ευχή της και του είπε ότι θα επιθυμούσε να γίνει ιερέας, αφού όμως προηγουμένως φρόντιζε για την αποκατάσταση της αδελφής του Αναστασίας, όπως ίσχυε τότε στην ελληνική κοινωνία. Έλεγε ο γέροντας ότι βίωσε έντονο πόνο για το θάνατο της μητέρας του, έκλαιγε τόσο πολύ, που από τη μεγάλη στενοχώρια του λιποθυμούσε. Είχε ερμηνεύσει τότε το θάνατο της ως τιμωρία του Θεού και δεν ήθελε να πηγαίνει πια στην εκκλησία. Αργότερα, περιέγραφε ότι αισθάνθηκε την παρουσία της μητέρας του και κατάλαβε ότι είχε έρθει η ώρα της να φύγει, και ότι ο θάνατός της δεν είχε σχέση με κάποια τιμωρία του Θεού. Μετά από αυτό, ανέφερε ο γέροντας ότι ησύχασε και συνέχισε κανονικά την προηγούμενη ασκητική ζωή του⁶⁵¹. Στις 9 Φεβρουαρίου 1949 πέθανε και ο πατέρας του Σταύρος, του οποίου η υγεία δεν ήταν καλή. Μια νύχτα τον απείλησαν κάποιοι ότι θα τον σκοτώσουν και έπαθε σοκ. Τον μετέφεραν σε ένα νοσοκομείο, στους Αμπελόκηπους της Αθήνας, όπου μετά από λίγο ξεψύχησε⁶⁵².

Το 1947, στην ηλικία των είκοσι επτά χρόνων κάλεσαν τον Ιάκωβο στο στρατό, με κάποια καθυστέρηση λόγω του εμφυλίου πολέμου, και υπηρέτησε τη θητεία του για τρία χρόνια. Παρουσιάστηκε και εκπαιδεύτηκε στο Βόλο, αλλά ο νους του, όπως έλεγε, βρισκόταν συνεχώς στους ναούς και στα εξωκκλήσια του χωριού του. Σε κάποια εκπαίδευση, επειδή ο εκπαιδευτής τον είδε απορροφημένο με αυτές τις σκέψεις, τον χτύπησε με το όπλο στο κεφάλι. Περιέγραφε ότι σκεφτόταν τρόπους για να προσεύχεται κρυφά. Η ζωή του κινδύνευσε πολλές φορές και μάλιστα μια φορά πήγαν να τον σκοτώσουν στη σκοπιά του, στην περιοχή του Πηλίου. Ο γέροντας πίστευε ότι τότε τον βοήθησε ο άγιος Χαράλαμπος, του οποίου είχε πάντοτε επάνω του μια παλιά εικόνα⁶⁵³.

Από το Βόλο, μετά από εξετάσεις στις οποίες άριστευσε, μετατέθηκε στον Πειραιά, στο Κέντρο Εφοδιασμού και Μεταφορών, και απέφυγε τις πολύνεκρες

⁶⁵⁰ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σ. 48.

⁶⁵¹ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 24-25.

⁶⁵² Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 54, 59-60.

⁶⁵³ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 29-31.

μάχες στο Γράμμο και το Βίτσι. Εκεί τον πήρε στην προσωπική του φρουρά ο συνταγματάρχης Πολύκαρπος Ζώης, ο οποίος τον είχε ως παιδί του και τον επισκεπτόταν αργότερα στη μονή του Οσίου Δαβίδ. Ο γέροντας τον μνημόνευε σε όλη του τη ζωή, γιατί τον πρόσεξε και με τις άδειες που του υπέγραφε μπόρεσε να προχωρήσει εκείνα τα δύσκολα χρόνια στην πνευματική ζωή. Μάλιστα, είχε προτείνει στον Ιάκωβο, επειδή ο ίδιος δεν είχε παιδιά, να τον υιοθετήσει, να του φτιάξει ένα εκκλησάκι στο κτήμα του στο Νέο Ηράκλειο και ότι θα μεσολαβούσε να χειροτονηθεί ιερέας στο ναό του αγίου Παντελεήμονα, στο Νέο Κόσμο της Αθήνας. Ο Ιάκωβος όμως του είχε εξηγήσει ότι θα γινόταν μοναχός. Έτσι, στα τριάντα του χρόνια επέστρεψε στη Φαράκλα και εργάστηκε στην αρχή σκληρά στα χωράφια, αργότερα σε εργοστάσιο στο Μαντούδι, κάποιο διάστημα σε κεραμοποιείο στην Αθήνα και πάλι στο χωριό του στα μεταλλεία λευκολίθου. Αφού πάντρεψε την αδελφή του Αναστασία, όπως είχε υποσχεθεί στη μητέρα του, ήταν έτοιμος να ακολουθήσει τη μοναχικό βίο⁶⁵⁴.

Πριν γίνει ιερέας ο Ιάκωβος, με διάφορους τρόπους αποκαλυπτόταν η μετέπειτα πνευματική του πορεία ως μοναχός και ιερέας. Ο μακαριστός καθηγητής Στυλιανός Παπαδόπουλος αναφέρει ότι ο Ιάκωβος, ως λαϊκός, είχε διαβάσει τη νεκρώσιμη ακολουθία σε ένα κρανίο ανθρώπου, από τις μάχες του εμφυλίου, το οποίο βρήκαν επιστρέφοντας από την εργασία τους στα μεταλλεία. Επίσης, ο Ιάκωβος ως λαϊκός κοινώνησε κάποια φορά τους πιστούς στη Φαράκλα, εξαιτίας της αδυναμίας του παπα-Θοδόση από το πάρκινσον. Του είχαν ζητήσει και διάβασε τις ευχές και τέλεσε μια Βάπτισμα, λόγω αδυναμίας του ιερέα του χωριού του και ενός άλλου ιερέα του παπα-Κώστα του Κεχριώτη⁶⁵⁵.

2. Ο Ιάκωβος ως μοναχός και ηγούμενος στη μονή του Οσίου Δαβίδ

Ο Ιάκωβος ενδιαφερόταν να γίνει μοναχός στα Ιεροσόλυμα, όπου είχαν ζήσει ως μοναχοί οι πρόγονοί του Ηλίας και Δημήτριος. Τον γοήτευε πολύ ο ερημικός βίος. Έλεγε ότι θα ήθελε να βρει μια σπηλιά, να τρέφεται με λίγα χόρτα, μόνος και άγνωστος να λατρεύει τον Θεό. Πέρασε όμως από τη μονή του Οσίου Δαβίδ του Γέροντος στη βόρεια Εύβοια, πάνω από το χωριό Ροβιές. Στις 15 Ιουλίου 1952, λίγο

⁶⁵⁴ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 27-28.

⁶⁵⁵ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2001, σσ. 60, 63.

πριν το μεσημέρι, διηγιόταν ο Ιάκωβος ότι ο ίδιος ο όσιος Δαβίδ, ως μοναχός, τον υποδέχθηκε στη μονή, του απεκάλυψε για λίγο μια παραδεισένια δόξα της και τον προσκάλεσε να υπηρετήσει στο μοναστήρι του. Ο όσιος Δαβίδ⁶⁵⁶ ήταν το πρόσωπο που αγαπούσε ο γέροντας και πίστευε ότι ήταν δίπλα του σε όλα τα μεγάλα γεγονότα της ζωής του, στις αρρώστιες και το θάνατό του. Είχε γεννηθεί στη Γαρδενίτσα της Φθιώτιδας, απέναντι από την Εύβοια, το πιθανότερο το 1485. Στα τρία του χρόνια, αναφέρεται στο βίο του ότι είδε τον Πρόδρομο. Πνευματικός του υπήρξε ο Ακάκιος, μητροπολίτης Ναυπάκτου και Άρτης, από τον οποίο έγινε μοναχός και ιερέας. Ο Δαβίδ υπήρξε ηγούμενος στη μονή της Παναγίας Βαρνακόβας στη Φθιώτιδα (1520 - 1532). Το 1540 κοντά στις Ροβιές στη βόρεια Εύβοια, σε ερειπωμένο εκκλησάκι της Μεταμόρφωσης, έκτισε το μοναστήρι, το οποίο σήμερα είναι γνωστό με το όνομά του και σε αυτό έζησε ως τα βαθιά γεράματά του. Η Εκκλησία γιορτάζει τη μνήμη του την 1η Νοεμβρίου. Στη μονή του Οσίου Δαβίδ βρίσκεται η κάρα του, το πετραχήλι και το θυμιατό του.

Ο γέροντας παρέμεινε τελικά στο μοναστήρι του Οσίου Δαβίδ του Γέροντος, το οποίο ήταν ερειπωμένο, με μεγάλη φτώχεια και έλεγε ότι από την αρχή το αγάπησε με όλη την καρδιά του. Η μονή ήταν ιδιόρρυθμη και εκεί έμεναν τρεις μοναχοί, ο γερο-Ευθύμιος, ο μόνος με πνευματικότητα, ο Άνθιμος και ο Μακάριος. Ειδικά ο Άνθιμος, όπως αναφέρει ο Στυλιανός Παπαδόπουλος, του δημιούργησε φοβερά προβλήματα, ως το σημείο να συνεννοηθεί με τους βοσκούς οι οποίοι εκμεταλλεύονταν το μοναστήρι, να επιχειρήσουν αρκετές φορές να σκοτώσουν το γέροντα⁶⁵⁷.

Ηγούμενος της μονής ήταν ο Νικόδημος Θωμάς (+1977), ο οποίος ήταν ιερέας στη Λίμνη Ευβοίας, εννιά χιλιόμετρα από τις Ροβιές όπου κοντά βρίσκεται η μονή και συνήθως έμενε εκεί με τις αδελφές του. Έλεγε ο Ιάκωβος για το γέροντά του, ότι ήταν ενάρετος, ηθικός και ελεήμων, αλλά υπέφερε από σακχαρώδη διαβήτη και αυτό είχε επιδράσεις στη συμπεριφορά του. Ο Ιάκωβος του έκανε απόλυτη υπακοή και δεν έκανε τίποτα χωρίς την ευλογία του, πολλές φορές μάλιστα πήγαινε στη Λίμνη με τα πόδια, σχεδόν πέντε ώρες δρόμο, για να τον συμβουλευτεί. Ο Ιάκωβος έκανε πολλές εργασίες στη μονή κάνοντας τον κτίστη, το μαραγκό, τον

⁶⁵⁶ Βλ. Θεοφίλου Καναβού, *Όσιος Δαβίδ ο εν Ευβοία, Το παιδί του Προδρόμου*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας ⁶1997, σσ. 10, 13-14, 32-33, 37, 43, 45, 55, 59, 62, 81, 107, 116, 132.

⁶⁵⁷ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ.64-67.

εργάτη. Το κελί του στην αρχή ήταν χωρίς τζάμια, με παλιά παντζούρια που δεν έκλειναν καλά και σ' αυτή την περιοχή με το βαρύ κλίμα το κρύο ήταν ανυπόφορο⁶⁵⁸.

Η μοναχική κουρά του Ιακώβου έγινε στις 31 Νοεμβρίου 1952 το βράδυ, στη μονή του Οσίου Δαβίδ, από τον ηγούμενο Νικόδημο. Την επόμενη ημέρα ανέλαβε οικονόμος της μονής και ο ηγούμενος, λόγω του ότι ο ίδιος δεν έμενε μόνιμα στη μονή, του ανέθεσε όλες τις ευθύνες της⁶⁵⁹. Ο Ιάκωβος αγωνιζόταν μυστικά και τις νύχτες πήγαινε κρυφά στο ασκητήριο του οσίου Δαβίδ και, όπως έλεγε αργότερα, έβλεπε ολοζώντανο τον όσιο. Ο γέροντας δεν ενδιαφερόταν για θέσεις και αξιώματα, αλλά από υπακοή στον ηγούμενό του και από σεβασμό προς το μητροπολίτη Χαλκίδας Γρηγόριο Ε' τον Πλειαθό (1891-1971), για τον οποίο έλεγε ότι ήταν άνθρωπος άγιος και ακτήμων, δέχθηκε να γίνει ιερέας. Στις 18 Δεκεμβρίου 1952 στη Χαλκίδα, στο εκκλησάκι της αγίας Βαρβάρας έγινε διάκονος, από το μητροπολίτη του. Την επόμενη ημέρα, στο παρεκκλήσι της μητρόπολης του δόθηκε η ιεροσύνη. Ο μητροπολίτης, σε εκείνη την ομιλία του, ζήτησε από τον Ιάκωβο να συνεχίσει με τον ίδιο ζήλο και, προς έκπληξη όλων, τόνισε ότι μια μέρα η Εκκλησία θα τον ανακηρύξει άγιο. Μετά από λίγες μέρες του δόθηκε η πνευματική πατρότητα, για να εξομολογεί τους πιστούς⁶⁶⁰.

Ως ιερέας ο Ιάκωβος τελούσε κάθε μέρα τη θεία Λειτουργία. Έλεγε ότι με τη θεία Κοινωνία ένιωθε τέτοια δύναμη μέσα του σαν να ήταν λιοντάρι και όλη τη μέρα δεν πεινούσε, δεν διψούσε και δεν αισθανότανε το κρύο ή τη ζέστη. Άρχισε να εξομολογεί στην αρχή τους ανθρώπους των γύρω χωριών, οι οποίοι λόγω της έλλειψης ιερέων είχαν στερηθεί για πολλά χρόνια την εξομολόγηση και τη θεία Κοινωνία. Επίσης, μετέφερε την κάρα του οσίου Δαβίδ σε διάφορα χωριά για ευλογία. Παράλληλα, κάθε μήνα έδινε τα απαραίτητα σε οικογένειες που δυσκολεύονταν. Έλεγε χαρακτηριστικά για αυτή την έκφραση της αγάπης του, «ένα δίνω κι ο Θεός δέκα μου δίνει» και «δίνε, δίνε κι ο Θεός θα σου δίνει»⁶⁶¹.

Πολλά περιστατικά φανερώνουν ότι είχε δοθεί στον Ιάκωβο από τον Θεό, το διορατικό χάρισμα. Πολλοί προσκυνητές στο μοναστήρι έμεναν έκπληκτοι, όταν

⁶⁵⁸ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 33-38.

⁶⁵⁹ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2001, σ. 68.

⁶⁶⁰ Βλ. στο ίδιο, σ. 70 και Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 43-45.

⁶⁶¹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 47-48, 50, 53.

στην πρώτη τους συνάντηση με το γέροντα τους αποκαλούσε με το όνομά τους και τους απεκάλυπτε προβλήματά τους, δίνοντας ορθές κατευθύνσεις. Με τρόπο φαινομενικά αστείο, ξεσκεπάζε κρυμμένα πάθη και αμαρτίες. Οι διηγήσεις του ήταν πολύ χαριτωμένες, μιλούσε με παιδική απλότητα και σκορπούσε αναστάσιμη χαρά. Τον επισκεπτόταν ακόμα και καθηγητές Πανεπιστημίου, γνωστοί δικαστικοί, πολιτικοί, επίσκοποι, ο νυν πατριάρχης Κωνσταντινούπολης Βαρθολομαίος κ.ά.⁶⁶². Ο Βαρθολομαίος τον είχε επισκεφτεί δύο φορές και τον τιμούσε πολύ, γι' αυτό την ημέρα της κοίμησης του γέροντα έψαλε τρισάγιο στον πατριαρχικό ναό. Ο Πορφύριος, όπως αναφέρει ο Μόρφου Νεόφυτος, πήγαινε μυστικά και έβλεπε τον Ιάκωβο και είχε εξομολογηθεί σ' αυτόν. Ο Παΐσιος είχε πάει στον Όσιο Δαβίδ και είχε συναντήσει τον Ιάκωβο⁶⁶³.

Στις 25 Ιουνίου 1975, ο Ιάκωβος ανέλαβε ηγούμενος στη μονή του Οσίου Δαβίδ, με απόφαση του μητροπολίτη Χαλκίδος Χρυσοστόμου Α' Βέργη (1924-2010) και παρέμεινε ως την κοίμησή του. Υπήρχαν τότε τρεις μοναχοί και μόλις το 1987 προσήλθε νέος μοναχός. Προσέφερε στο διάστημα της ηγουμενίας του απίστευτα χρήματα σε φτωχούς και κυρίως σε αρρώστους⁶⁶⁴. Αυτό που χαρακτήριζε το γέροντα και ως ηγούμενο, ήταν η απλότητα και η ταπεινώσή του, η οποία δεν είχε σχέση με ταπεινολογία. Ποτέ δεν πίστεψε ότι ήταν κάποιος σπουδαίος. Όταν τον κάλεσε ο τότε ηγούμενος της μονής Αγίου Γεωργίου Αρμά στην Εύβοια, μακαριστός Γεώργιος Καψάνης, να επισκεφτεί το μοναστήρι τους για να τους ευλογήσει, ο Ιάκωβος απάντησε με μια φράση την οποία χρησιμοποιούσε συχνά: «εγώ είμαι ψόφιο σκυλί, τι να έρθω να κάνω σε σας; Να μολύνω τον αέρα;»⁶⁶⁵. Σε πνευματικά του παιδιά, μιλώντας απλά, έλεγε πάλι για τον ίδιο: «Αχ, βρωμοϊάκωβε, μουρλόπραμα είσαι κι ο κόσμος νομίζει ότι κάτι είσαι»⁶⁶⁶.

Ο Ιάκωβος πήγαινε πολλές νύχτες στο ασκητήριο του οσίου Δαβίδ για να προσευχηθεί και περιέγραφε ο ίδιος ότι ένα αστέρι του φώτιζε το δρόμο. Εκεί έλεγε

⁶⁶² Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 58-59.

⁶⁶³ Ο Γέροντας Ιάκωβος Τσαλίκης, Επίσκοπος Μόρφου Νεόφυτος, <http://www.youtube.com/watch?v=zePIePI4RIHwPs>, ανάκτηση 20-5-2014.

⁶⁶⁴ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2001, σσ. 98, 110.

⁶⁶⁵ Βλ. Παύλου Ιωάννου, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικών του εικοστού αιώνας, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι 2008, σ. 59.

⁶⁶⁶ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2001, σ. 153.

ότι είχε πολλές θείες εμπειρίες. Όσο περνούσαν τα χρόνια αυξανόταν η πνευματική πρόοδος και ακτινοβολία του γέροντα. Αρκετές φορές απεκάλυπτε ο ίδιος σε πνευματικά του παιδιά ότι συλλειτουργούσε με αγίους και αγγέλους⁶⁶⁷.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 οι αρρώστιες του γέροντα αυξάνονταν, με αποκορύφωμα το σοβαρό πρόβλημα με την καρδιά του. Η μεγάλη του στενοχώρια ήταν όχι οι αρρώστιές του και ο πόνος που προκαλούσαν, αλλά η εξασθένηση των σωματικών του δυνάμεων και το ότι αναγκαζόταν να περιορίζει σημαντικά τη χειρονακτική του εργασία για τη μονή, η οποία μονή είχε μεγάλες ανάγκες. Δεν περιόρισε όμως καθόλου την προσευχή και αφιέρωνε πολύ χρόνο στην εξομολόγηση⁶⁶⁸.

Ο Ιάκωβος Τσαλίκης κοιμήθηκε την Πέμπτη 21 Νοεμβρίου 1991, στις 4.17 το απόγευμα, την ώρα που εξομολογούσε στο κελί του ένα πνευματικό τέκνο του. Την επόμενη μέρα, με πλήθος κόσμου, τελέστηκε η νεκρώσιμη ακολουθία στο καθολικό της μονής. Όταν ο Κεφαλληνίας Προκόπιος είπε και σήκωσαν στην αυλή ψηλά το φέρετρο, για να δουν όλοι τον άνθρωπο που τους αγάπησε και τους συμπόνεσε, πολλοί πιστοί φώναζαν για το γέροντα, «άγιος, άγιος...είσαι άγιος», επιβραβεύοντας έναν σκληρό αγώνα. Ο τάφος του οσίου Ιακώβου βρίσκεται στη νότια πλευρά του καθολικού, ανάμεσα στο ναό και στο κελί του, όπου άσκησε τη «βίαν φύσεως»⁶⁶⁹.

⁶⁶⁷ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 93.

⁶⁶⁸ Βλ. στο ίδιο, σσ. 56-57, 59.

⁶⁶⁹ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2001, σσ. 183, 186-187.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΑΚΩΒΟ ΤΣΑΛΙΚΗ

Ο Ιάκωβος δεν ασχολήθηκε με βαθιές θεολογικές αναλύσεις, για το θέμα της ασθένειας και την προέλευσή της. Πιο πολύ μίλησε με το παράδειγμά του, με τον τρόπο που αντιμετώπισε τις πολλές δικές του αρρώστιες. Τα κείμενα που έχουμε για το γέροντα δεν είναι πολλά και ο ίδιος δεν έγραψε, παρά μόνο λίγες επιστολές. Προσπαθήσαμε να στηριχθούμε σε αυτά που είμαστε βέβαιοι ότι μεταφέρουν με μεγαλύτερη ακρίβεια τους λόγους του. Κοιτάξαμε να συμφωνούν με όσα ακούγονται από τον ίδιο το γέροντα σε ένα σχετικό βίντεο⁶⁷⁰ της μονής και με ηχογραφημένες ομιλίες του. Αυτό που ενδιέφερε τον Ιάκωβο ήταν να εκφράσει με πολλούς τρόπους την αγάπη του σε όλους τους προσκυνητές της μονής του Όσιου Δαβίδ και κυρίως να προσευχηθεί για τους πονεμένους. Απέφευγε θεωρητικές συζητήσεις για την ασθένεια. Ο γέροντας έκρυβε επιμελώς τις αρρώστιές του και μετά τις πολύωρες ακολουθίες και τη θεία Λειτουργία ανέπαινε τον κόσμο με το χαμόγελό του και τους λόγους παρηγοριάς, και έδινε ελπίδα και χαρά⁶⁷¹.

1. Τα αίτια της ασθένειας

Ο Ιάκωβος μίλησε για μια άλλη αιτία της αρρώστιας. Πρόκειται για την αρρώστια την οποία ο Θεός επιτρέπει, αλλά προκαλείται από το αρνητικό πνεύμα, για να δοκιμαστεί ο άνθρωπος. Αυτό που είχε συμβεί με τον Ιώβ (Ιώβ 2: 5-7), όταν ο Θεός είχε επιτρέψει στο διάβολο να αγγίξει το σώμα του με πληγές.

Κάποιος προσκυνητής στον Όσιο Δαβίδ είχε ρωτήσει το γέροντα, γιατί ο Θεός επέτρεψε να νοσηλευτεί ο Ιάκωβος αρκετές φορές σε διάφορα νοσοκομεία και να ταλαιπωρηθεί με πολλές σοβαρές εγχειρήσεις, ιδίως από ένα σημείο της ζωής του και πέρα, αφού είχε τόσο μεγάλη αγάπη στον Θεό και στους αγίους. Ο γέροντας απάντησε ότι αυτό συνέβη για να ταπεινωθεί. Ανέφερε ο Ιάκωβος ότι η υγεία του ήταν σε γενικές γραμμές καλή μέχρι την ηλικία των πενήντα πέντε χρόνων, με

⁶⁷⁰ Υπάρχει το βίντεο «Ο Γέρων Ιάκωβος Τσαλίκης (1920-1991), Ηγούμενος Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος», το οποίο κυκλοφόρησε το 1998 από τη Μονή του Οσίου Δαβίδ στις Ροβιές Ευβοίας. Έχουν ενδιαφέρον τα πλάνα από το αρχείο του Μανώλη Κωνσταντινίδη που δείχνουν τον ίδιο τον Ιάκωβο να μιλά για την αρρώστια και το θάνατο.

⁶⁷¹ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 59-60.

εξαίρεση κάποιες αρρώστιες τις οποίες είχε περάσει σε μικρή ηλικία και είχε πλήρως θεραπευτεί. Έλεγε ότι «πήρε ο εωσφόρος την άδεια να πειράξει το σώμα μου» και αυτό του το είπε μια δαιμονισμένη, η οποία μάλιστα του φανέρωσε αρρώστιές του τις οποίες μόνο ο ίδιος γνώριζε. Ενώ, πριν τις αρρώστιές του, έλεγε ο γέροντας ότι δεν τον είχε δει γυμνό κανένας άλλος εκτός από τη μητέρα του, μετά παραχώρησε ο Θεός να τον δουν γιατροί και νοσοκόμοι και να χειρουργηθεί πολλές φορές. Αλλά, πίστευε ότι η χάρη του Θεού και ο όσιος Δαβίδ τον βοήθησαν και δεν ήταν τελικά ανυπόφορες οι αρρώστιές του και ότι «τα παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν»⁶⁷².

Η στενοχώρια, η οποία χαρακτηρίζει πολλούς ανθρώπους σήμερα, και για την οποία μίλησαν οι Παΐσιος και Πορφύριος, αν γίνει μόνιμη κατάσταση, μπορεί να αποτελέσει την αιτία πολλών ασθενειών. Ο Ιάκωβος είχε αναφερθεί πολλές φορές στο θέμα της στενοχώριας και έλεγε ότι είναι «η πιο μεγάλη αρρώστια», την οποία ο άνθρωπος με κάθε τρόπο πρέπει να αντιμετωπίσει⁶⁷³. Η στενοχώρια ήταν το χαρακτηριστικό πολλών ανθρώπων που τον επισκεπτόταν στη μονή. Ο γέροντας είχε αναφέρει στο Στυλιανό Παπαδόπουλο ότι και ο ίδιος ο όσιος Δαβίδ του είχε αποκαλύψει για τη στενοχώρια, ότι πρόκειται για τη μεγαλύτερη αρρώστια της εποχής μας⁶⁷⁴.

Ο Ιάκωβος θεωρούσε ότι είναι άλλο το να αρρωστήσει κάποιος από την επίδραση του αρνητικού πνεύματος, κατά παραχώρηση Θεού, και άλλο ο δαιμονισμός, η κατάληψη από το αρνητικό πνεύμα. Είχαν πάει στη μονή μια γυναίκα που είχε δαιμονιστεί και τα παιδιά της επέμεναν ότι αυτό συνέβη από την πολλή προσευχή που έκανε η μητέρα τους. Ο γέροντας τους εξήγησε ότι αυτό δεν δικαιολογείται να συμβεί και ότι δεν οφειλόταν η αρρώστια της στην προσευχή που έκανε, αλλά στην υπερηφάνειά της, επειδή από την πολλή προσευχή της νόμιζε ότι ήταν αγία⁶⁷⁵.

Στη μονή έφερναν, σύμφωνα με τον μακαριστό καθηγητή Στυλιανό Παπαδόπουλο, ψυχοπαθείς, με διάφορες περιπτώσεις σχιζοφρένειας και

⁶⁷² Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 53-54, 94.

⁶⁷³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 145-146.

⁶⁷⁴ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σ. 162.

⁶⁷⁵ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 91.

δαιμονισμένους. Ο πολύς κόσμος δεν είναι εύκολο πάντα να διακρίνει πότε κάποιος είναι ψυχικά ασθενής και πότε δαιμονισμένος. Ο Ιάκωβος με το χάρισμά του διέκρινε και αναλόγως με την περίπτωση έλεγε ότι ο άνθρωπος αυτός θα πρέπει να πάει στο γιατρό ή ο άλλος ότι έχει δαιμόνιο⁶⁷⁶. Αυτό το βεβαιώνει και ο μητροπολίτης Σισανίου Παύλος, ότι δηλαδή ο Ιάκωβος διέκρινε ανάμεσα στον ψυχασθενή και στον δαιμονισμένο, και έλεγε ότι «αυτός χρειάζεται γιατρό» ή «εδώ πρόκειται για δαιμόνιο» και χρησιμοποιούσε για να τον βοηθήσει τα λείψανα των αγίων⁶⁷⁷.

2. Ο τρόπος αντιμετώπισης της ασθένειας και το νόημα του πόνου

Ο Ιάκωβος από μικρή ηλικία ήταν κοντά στην Εκκλησία, τον σεβόταν οι συγχωριανοί του στη Φαράκλα και ανέφεραν αργότερα ότι σε αρκετές περιπτώσεις θεράπευσε ανθρώπους. Επειδή δεν υπήρχε μόνιμος ιερέας στο χωριό του, όπως είδαμε, πολλές φορές τον παρακαλούσαν να προσευχηθεί ή να διαβάσει κάποια ευχή της Εκκλησίας για τις διάφορες αρρώστιές τους ή για δυσκολίες στη γέννα. Διακρινόταν από μικρός για την ταπεινώσή του, γι' αυτό απέφευγε να πηγαίνει στα σπίτια που τον καλούσαν για να προσευχηθεί και να τους βοηθήσει στις αρρώστιές τους, λέγοντάς τους ότι δεν είναι ούτε γιατρός ούτε παπάς⁶⁷⁸.

Ο ίδιος ο Ιάκωβος αναφέρθηκε σε κάποιες θεραπείες που συνέβησαν με την προσευχή του. Όταν ήταν ακόμα στη Φαράκλα, ανέφερε αργότερα για μια πολύ δύσκολη περίπτωση βασκανίας ενός όμορφου κοριτσιού δώδεκα χρόνων, με πρόωρη ανάπτυξη, το οποίο μάλιστα κινδύνευσε να πεθάνει. Έλεγε ότι με το «Πάτερ ἡμῶν» και με άλλες προσευχές της Εκκλησίας, καθώς και με το ράντισμά της από τον ίδιο με αγιασμό, έγινε καλά. Ο ίδιος στη συνέχεια κρύφτηκε για να μην τον τιμήσουν⁶⁷⁹. Σε μια επιδημία μαγουλάδων στα τέλη του 1939 ή στις αρχές του 1940, έλεγε πάλι ο Ιάκωβος, οι μητέρες των παιδιών, επειδή τον εμπιστευόταν, πήγαν τα παιδιά τους στο σπίτι του για να προσευχηθεί και να γίνουν καλά. Ο γέροντας ανέφερε ότι κάποιος από τα παιδιά τον κορόιδεψε και ήταν το μόνο που δεν έγινε αμέσως καλά. Το θεώρησε ότι αυτό συνέβηκε, όχι επειδή ειρωνεύτηκε τον ίδιο, αλλά επειδή γέλαγε για

⁶⁷⁶ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 147-148, 150.

⁶⁷⁷ Βλ. Παύλου Ιωάννου, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σ. 65.

⁶⁷⁸ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 19-21.

⁶⁷⁹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 19-21.

την προσευχή και τη δύναμή της⁶⁸⁰. Ο ιερέας του χωριού του ο παπα-Δημήτρης, όπως αναφέρει ο Μόρφου Νεόφυτος, κάλεσε το μικρό Ιάκωβο να προσευχηθεί, γιατί η πρεσβυτέρα του δυσκολευόταν να γεννήσει. Ο Ιάκωβος ντρεπόταν να διαβάσει ευχή στο σπίτι του ιερέα, αλλά έκανε υπακοή στον ιερέα και μόλις άρχισε να διαβάζει τις ευχές της Εκκλησίας άρχισε να γεννά η πρεσβυτέρα τον γιο της τον Ευάγγελο. Ο ίδιος ο Ευάγγελος μεγαλώνοντας, ανέφερε την αλήθεια του γεγονότος, όπως του είχαν πει οι γονείς του⁶⁸¹. Επίσης, είχε πει ο Ιάκωβος ότι το 1950, πριν γίνει ιερέας, θεράπευσε μια γυναίκα δαιμονισμένη στη Φαράκλα, μετά από την επιμονή των συγγενών της να προσευχηθεί ο γέροντας γι' αυτήν, διαβάζοντάς της στην εκκλησία του χωριού κάποια προσευχή και ραντίζοντάς την με αγιασμό⁶⁸². Ήταν το διάστημα που πίστευε ο γέροντας ότι δεχόταν έντονους πειρασμούς. Θεωρούσε, πάντως, ότι σε ορισμένα μέρη στα οποία πήγαινε και εργαζόταν, για διάφορους λόγους, υπήρχε έντονη επίδραση αρνητικών πνευμάτων και μάλιστα κάποια φορά με το γαϊδουράκι του γλύτωσε από θαύμα⁶⁸³.

Ο Ιάκωβος σήκωσε τον προσωπικό σταυρό πολλών ανθρώπων, ως πνευματικός και καθοδηγητής των ψυχών τους. Ενώ επεδίωκε την έρημο και ήλθε στη μονή του Οσίου Δαβίδ για να βγει έξω από τον κόσμο, βρέθηκε ενώπιον του κόσμου. Το θεώρησε ως σχέδιο του Θεού και έκανε υπακοή στο θέλημα Του. Με την ταπείνωση που τον διέκρινε δεν βλάφτηκε από τον κόσμο, αλλά υπήρξε ευλογία για τον κόσμο⁶⁸⁴. Έβλεπε όλους τους ανθρώπους που έρχονταν στο μοναστήρι με την ίδια αγάπη, με την αγάπη του Χριστού⁶⁸⁵.

Το κυρίαρχο χαρακτηριστικό του Ιακώβου ήταν η μοναδική του αγάπη, την οποία συνδύαζε με την ταπείνωσή του. Όταν μιλούσε, κάθε λίγο σταματούσε και έλεγε τη φράση, «με συγχωρείτε». Πάντα ξεκινούσε τη συζήτηση, σύμφωνα με τον π. Γεώργιο Ευθυμίου⁶⁸⁶, με ένα καλό λόγο, λόγο παρηγορίας, τρυφερότητας και αγάπης

⁶⁸⁰ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 21.

⁶⁸¹ Βλ. Μόρφου Νεόφυτος, *Ο Γέροντας Ιάκωβος Τσαλίκης*, <http://www.youtube.com/watch?v=zePIePI4RIHwPs>, ανάκτηση 20-5-2014.

⁶⁸² Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 21-22.

⁶⁸³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 23-24.

⁶⁸⁴ Βλ. στο ίδιο, σ. 113.

⁶⁸⁵ Βλ. στο ίδιο, σ. 120.

⁶⁸⁶ Βλ. Γεωργίου Ευθυμίου, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικών του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σσ. 40-41, 43, 47-48.

για το συγκεκριμένο άνθρωπο, «τον οποίο έβλεπε ως εικόνα του Χριστού, με απόλυτη αξία, μοναδική και ανεπανάληπτη». Εφάρμοζε την αρχή της εξατομίκευσης και, έχοντας το χάρισμα να βλέπει την καρδιά του ανθρώπου, έδινε την κατάλληλη συμβουλή για το συγκεκριμένο πρόσωπο και χιλιάδες άνθρωποι οδηγήθηκαν σε μετάνοια. Ήταν ένας ευχάριστος άνθρωπος, με πολύ χιούμορ και έκανε θαυμάσιες μιμήσεις. Την απέραντη αγάπη του Ιακώβου, η οποία εκδηλωνόταν με την πλούσια φιλοξενία του και με μια κρυφή, αλλά διαρκή φιλανθρωπία, αναφέρει και ο μητροπολίτης Σισανίου Παύλος⁶⁸⁷. Το «με συγχωρείτε» πρώτα και μετά το «εὐχαριστῶ», ήταν δύο βασικές λέξεις κλειδιά της προσωπικότητάς του. Όταν οι επισκέπτες του ήταν άνθρωποι καλοπροαίρετοι τους ανοιγόταν, ενώ αν έβλεπε κάποιους ορθολογιστές ήταν ευγενέστατος, αλλά τότε ήταν πολύ προσεκτικός απέναντί τους. Δεν υπήρχε ημέρα και ώρα, ιδίως από τότε που άρχισε να εξαπλώνεται η φήμη του γέροντα, που να μην έρθουν κάποιοι για να τον παρακαλέσουν για θεραπεία ή παρηγορία. Όλους τους παρηγορούσε και πολλούς τους θεράπευε. Όπως αναφέρει ο Στυλιανός Παπαδόπουλος, «για όλες τις περιπτώσεις όμως προσευχότανε πολύ, διάβαζε παρακλήσεις, έκανε κομποσχοίνια, νήστευε αυστηρά»⁶⁸⁸.

Ήδη από την εποχή που υπηρετούσε τη στρατιωτική του θητεία, όπως αναφέρει ο μακαριστός καθηγητής, βρισκόταν δίπλα σε κάθε άρρωστο στρατιώτη, ως μάνα, για να του συμπαρασταθεί στις δυσκολίες του, για να του δώσει το νερό και το φάρμακό του στην αρρώστιά του⁶⁸⁹. Αυτό συνεχίστηκε σε όλη του τη ζωή. Στο ταπεινό κελί του πάνω από το τζάκι πάντα υπήρχαν πολλά γράμματα, από διάφορα μέρη του κόσμου, και ο γέροντας απαντούσε σε όλα. Ακόμα και την παραμονή του θανάτου του έγραψε ο ίδιος έξι γράμματα και υπαγόρευσε άλλα οκτώ σε μοναχό της μονής⁶⁹⁰. Είχε αναφέρει μια εξομολογούμενη (και με αυτό φαίνεται ο τρόπος με τον οποίο συμπεριφερόταν ο γέροντας), ότι έκλαιγε μαζί της για τα προβλήματά της, κάτι που ούτε η ίδια η μητέρα της είχε κάνει. Ο γέροντας έλεγε ότι γελάει με αυτούς που γελούν και κλαίει με αυτούς που κλαίνε. Είχε το χάρισμα της παραμυθίας και δεν έφευγε από κοντά του κανένας, χωρίς να παρηγορηθεί. Όταν αποχαιρετούσε τους

⁶⁸⁷ Βλ. Παύλου Ιωάννου, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σσ. 61, 66.

⁶⁸⁸ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 138-139.

⁶⁸⁹ Βλ. στο ίδιο, σ. 55.

⁶⁹⁰ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 68.

προσκυνητές της μονής, τους ενθάρρυνε και τους προέτρεπε να μη στενοχωριούνται. Τους έλεγε ότι όλα θα πάνε καλά, ένα λόγο όμως ουσίας τον οποίο στήριζε στη συνέχεια με την προσευχή του και όχι ένα λόγο ψεύτικης παρηγοριάς⁶⁹¹.

Όταν ο άνθρωπος έχει κάποια σοβαρή αρρώστια, τόνιζε ο γέροντας, είναι καλό να πηγαίνει στο γιατρό και να κάνει υπακοή στη θεραπεία του. Έλεγε ότι ο ίδιος σε μια Μεγάλη Τεσσαρακοστή, παρά την αυστηρή νηστεία της, είχε πάρει, όπως του είχαν συστήσει οι γιατροί, εξακόσια χάπια. Συμβούλευε τους προσκυνητές να μην αδιαφορούν για την υγεία τους, και ότι τους γιατρούς και τα φάρμακα τα έχει δώσει ο Θεός⁶⁹².

Ο Ιάκωβος τόνιζε, ως προς την αντιμετώπιση της αρρώστιας, την αξία της πίστης. Έλεγε στους επισκέπτες του να έχουν πίστη στον Θεό και χρησιμοποιούσε το λόγο του Κυρίου «Αίτεϊτε, καί δοθήσεται ὑμῖν» (Ματθ. 7: 7). Η πίστη του συντήρησε και τον ίδιο σε όλη του τη ζωή. Ακόμα έλεγε το «ἐάν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως» (Ματθ. 17: 20), ότι ζητήσετε από τον Θεό θα σας το δώσει⁶⁹³.

Ο γέροντας πίστευε στη δύναμη της προσευχής και ότι μπορεί να στηρίζει τον άνθρωπο στην αρρώστιά του. Θεωρούσε ότι ο άνθρωπος δεν είναι καλό να έχει φόβο για τη ζωή του. Χρησιμοποιούσε μάλιστα από το μέγα απόδειπνο, το «εἰ ὁ Θεός μεθ' ἡμῶν, οὐδεὶς καθ' ἡμῶν»⁶⁹⁴. Ο ίδιος προσευχόταν στον Θεό για όλους όσοι του το ζητούσαν, και πολλοί θεραπεύονταν με τις προσευχές του και τη βοήθεια του οσίου Δαβίδ. Μετά από τέτοια θεία γεγονότα, ο γέροντας έλεγε τη φράση: «Ζῆ Κύριος ὁ Θεός τῶν Δυνάμεων»⁶⁹⁵. Ο Θεός όμως και οι άγιοι φαινόταν ότι δεν τον βοηθούσαν στις δικές του αρρώστιες. Ο Ιάκωβος το γνώριζε, όπως το γνώριζαν ο Παΐσιος και ο Πορφύριος, από τον Παύλο και την απάντηση που είχε πάρει από τον Θεό, ότι θα έπρεπε να μάθει να ζει με τις αρρώστιες του και ότι είναι αρκετή η χάρι Του και η δύναμη που προκύπτει από την ασθένεια. Στους βίους των αγίων είχε διαβάσει για πολλούς αγίους οι οποίοι θεράπευσαν αρρώστιες πολλών ανθρώπων και οι ίδιοι υπέφεραν αφάνταστα από πολλές αρρώστιες, ως το τέλος της ζωής τους⁶⁹⁶.

⁶⁹¹ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 141

⁶⁹² Βλ. στο ίδιο, σ. 85.

⁶⁹³ Βλ. στο ίδιο, σ. 144.

⁶⁹⁴ Βλ. στο ίδιο, σ. 145.

⁶⁹⁵ Βλ. στο ίδιο, σ. 144.

⁶⁹⁶ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σ. 141.

Η προσευχή του ήταν απλή, γιατί πίστευε ότι δεν χρειάζονται πολλά λόγια, αλλά καθαρή καρδιά. Σύμφωνα με τον Στυλιανό Παπαδόπουλο κρατούσε στο αριστερό του χέρι το κομποσχοίνι και ατέλειωτες ώρες έλεγε την ευχή του Ιησού, το «Κύριε, Ίησοῦ Χριστέ, ἔλθέσόν με». Για τη νοερά προσευχή όμως ο γέροντας δεν μίλησε ποτέ, δεν εξήγησε κάτι γι' αυτήν και δεν πληροφόρησε κανέναν για τον τρόπο που προσευχόταν⁶⁹⁷.

Ο Ιάκωβος, επέμενε πολύ στο ότι η νηστεία και ο απλός τρόπος ζωής ωφελούν το σώμα και πολύ περισσότερο την ψυχή, η οποία ψυχή τόνιζε δεν πρέπει να ξεχνάμε πως πρόκειται για «πράγμα αθάνατον». Η νηστεία ανέφερε ότι ήταν η πρώτη εντολή του Θεού και ο ίδιος ο Κύριος, πριν αρχίσει τη δημόσια δράση του, νήστεψε. Έλεγε ακόμα, όταν ήταν πια στα εβδομήντα του χρόνια, ότι ο ίδιος είχε μάθει τη νηστεία από τη μητέρα του, «παιδιόθεν» και ότι δεν τον έβλαψε ποτέ, παρά τις πολλές αρρώστιές του. Υπενθύμιζε ότι στο ευαγγέλιο ο Χριστός λέει ότι το δαιμονικό γένος δεν εκδιώκεται, «εἰ μὴ Ἐν προσευχῇ καὶ νηστεία» (Ματθ. 17: 21). Επίσης, χρησιμοποιούσε από το απολυτίκιο των οσίων το «νηστεία, ἄγρυπνία, προσευχῇ οὐράνια χαρίσματα λαβών». Η νηστεία μπορεί να βοηθήσει, σύμφωνα με το γέροντα, στο να αντιμετωπιστούν καλύτερα τα πάθη και κάποιες αρρώστιες⁶⁹⁸. Ο ίδιος το 1941, στα είκοσι ένα του χρόνια, εφάρμοσε για μεγάλο διάστημα αυστηρή μορφή νηστείας και κινδύνευσε η υγεία του. Επεσήμαινε την αποφυγή των ακροτήτων στη νηστεία⁶⁹⁹. Αργότερα ως μοναχός, συνέχισε την απλότητα στη διατροφή του και δεν ασχολήθηκε ποτέ με τη μαγειρική⁷⁰⁰.

Στους αρρώστους που τον επισκεπτόταν, ο Ιάκωβος τόνιζε το πόσο βοηθά η υπομονή. Όπως ανέφερε ο επίκουρος καθηγητής π. Γεώργιος Ευθυμίου⁷⁰¹, ο γέροντας πολλές φορές χρησιμοποιούσε τους λόγους του Ιακώβου του αδελφοθέου από την επιστολή του: «Πᾶσαν χαράν ἠγήσασθε, ἄδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε

⁶⁹⁷ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκη*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 163, 173.

⁶⁹⁸ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας ἅγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονῆς Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονῆς Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 92-93 και Βλ. Γεωργίου Ευθυμίου, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σ. 38.

⁶⁹⁹ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκη*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 46-47.

⁷⁰⁰ Βλ. στο ίδιο, σσ. 74-75.

⁷⁰¹ Βλ. Γεωργίου Ευθυμίου, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σ. 39.

ποικίλοις, γινώσκοντες ὅτι τό δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν» (Ιακ. 1: 2-3). Ο γέροντας πίστευε ότι, κάνοντας ο άνθρωπος υπομονή στις δυσκολίες της ζωής του, μπορεί να προλάβει ή να αντιμετωπίσει πολλές αρρώστιες, όπως τη στενοχώρια, η οποία αποτελεί την αιτία πολλών ασθενειών. Ο γέροντας επέμενε και στην ταπείνωση και επαναλάμβανε συχνά και το λόγο του Κυρίου: «Μάθετε ἀπ' ἔμοῦ, ὅτι πρῶτός εἰμι καί ταπεινός τῆ καρδία» (Ματθ. 11: 29)⁷⁰².

Για να αντιμετωπιστούν οι αρρώστιες με πνευματικό τρόπο, ο Ιάκωβος πρότεινε ακόμα στους πονεμένους και γενικά στους πιστούς τις πηγές της δύναμής του, που ήταν η μεγάλη του αγάπη στην Εκκλησία, στη μυστηριακή της ζωή και στις ακολουθίες της, χωρίς όμως να γίνονται αυτά με τυπικό τρόπο. Με την εκκλησιαστική ζωή, πέρα από το ζητούμενό της η σχέση με τον Θεό και τη Βασιλεία Του και η αγάπη στο συνάνθρωπο, ο άνθρωπος προλαμβάνει κάποιες αρρώστιες, αφού μαθαίνει σε ένα πιο υγιή και ήσυχο τρόπο ζωής. Αυτό που ήθελε πάντως ο γέροντας, ήταν να ωφεληθεί τελικά ο άνθρωπος από τις αρρώστιές του⁷⁰³. Ἐλεγε ότι στην Εκκλησία βρίσκουμε την υγεία, την ελπίδα και τη σωτηρία της ψυχής. Επίσης, θεωρούσε ότι για να υπάρξει όφελος από τη θεία Κοινωνία χρειάζεται καθαρή ψυχή και ότι άλλο μεγάλο δώρο του Θεού είναι το Μυστήριο της εξομολόγησης. Τόνιζε ότι οι άνθρωποι πρέπει να είναι κοντά στους ιερείς της Εκκλησίας, τους οποίους όμως θεωρούσε, όπως έδειξε η δική του βιωτή, ως διακόνους και όχι ως εξουσιαστές της ζωής των πιστών. Χρησιμοποιούσε το παράδειγμα των δέκα λεπρών, τους οποίους ο Κύριος δεν θεράπευσε αμέσως ο ίδιος, αλλά τους έστειλε στους ιερείς και καθάριστηκαν από την αρρώστιά τους. Πρόσθετε τα λόγια του Ιακώβου του Αδελφοθέου: «ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τούς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καί προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καί ἡ εὐχή τῆς πίστεως σώσει τον κάμνοντα» (Ιάκ. 5: 14-15)⁷⁰⁴.

Κατά το πρώτο διάστημα της παραμονής του στη μονή του Οσίου Δαβίδ, ανέφερε ο γέροντας ότι δεχόταν συνεχείς επιθέσεις από δαιμονικές δυνάμεις, οι οποίες συνεχίστηκαν μέχρι λίγο πριν το τέλος της ζωής του. Σύμφωνα με το Στυλιανό Παπαδόπουλο, έλαβε από τον Θεό το χάρισμα της εκδίωξης των δαιμόνων από τους

⁷⁰² Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 116.

⁷⁰³ Βλ. στο ίδιο, σ. 142.

⁷⁰⁴ Βλ. στο ίδιο, σσ. 146-147.

ανθρώπους. Αυτή η θεραπευτική εκφράστηκε πολύ συχνά κατά τη δεκαετία του 1980. Ο γέροντας οδηγούσε τους προσκυνητές στο ναό της Μεταμόρφωσης στη μονή, για να ψάλλει την παράκληση του οσίου Δαβίδ και για να τους σταυρώσει με την κέρα του. Διάβαζε σε όσους χρειάζονταν εξορκισμούς, έχοντας πάντοτε κοντά του την κέρα του οσίου Δαβίδ. Με αυτό τον τρόπο προφύλασσε τον εαυτό του από το θαυμασμό των ανθρώπων, αφού πρόβαλλε το ότι οι δαίμονες εκδιώκονται, όχι από τον Ιάκωβο, αλλά από τον όσιο Δαβίδ⁷⁰⁵. Κοντά του θεραπεύτηκαν πολλοί άνθρωποι, οι οποίοι υπέφεραν από σωματικές αρρώστιες και δαιμονικές επιδράσεις⁷⁰⁶. Ο Μόρφου Νεόφυτος ανέφερε ότι ο Πορφύριος μιλώντας για τον Ιάκωβο τον χαρακτήρισε ως τον πιο ταπεινό άνθρωπο που υπάρχει στην Ελλάδα και ότι του είχε δοθεί από τον Θεό το ιαματικό χάρισμα και το χάρισμα να βγάζει διαμόνια από δαιμονισμένους⁷⁰⁷. Δεν μπορούμε όμως να προσδιορίσουμε με ακρίβεια το πότε απέκτησε ο Ιάκωβος το ιαματικό χάρισμα, το χάρισμα της εκδίωξης των δαιμόνων και άλλα χαρίσματα. Κατά τον Στυλιανό Παπαδόπουλο, «έχουμε με απόλυτη σαφήνεια, θεραπείες βαρύτερων ασθενειών και καρκινοπαθών. Έχουμε θεοσημείες, που αναφέρονται στις εμφανίσεις του»⁷⁰⁸.

3. Η στάση του Ιακώβου Τσαλίκη στη δική του ασθένεια

Στον Ιάκωβο, όπως και σε όλους τους σύγχρονους οσίους, διακρίνουμε όπως παρατηρεί ο μακαριστός καθηγητής Στυλιανός Παπαδόπουλος δύο στοιχεία συγχρόνως: το δύσκολο πνευματικό τους αγώνα με τον πόνο και τις αρρώστιες τους, και την πραγματικότητα της αναστάσιμης χαράς τους⁷⁰⁹.

Ο γέροντας Ιάκωβος από την παιδική του ηλικία είχε κατά διαστήματα κάποια προβλήματα με την υγεία του, τα οποία όμως τα αντιμετώπιζε με την πίστη του και ζητώντας τη βοήθεια του Θεού, της Παναγίας και των αγίων. Στη Φαράκλα άλλωστε δεν υπήρχε γιατρός και οι περισσότεροι άρρωστοι στρέφονταν στον Θεό για να αντιμετωπίσουν τις αρρώστιές τους. Ο γέροντας αναγκάστηκε να πάει στους γιατρούς

⁷⁰⁵ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 147-148, 150.

⁷⁰⁶ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 141.

⁷⁰⁷ Βλ. Μόρφου Νεόφυτος, *Ο Γέροντας Ιάκωβος Τσαλίκης*, <http://www.youtube.com/watch?v=zePIePI4RIHwPs>, ανάκτηση 20-5-2014.

⁷⁰⁸ Βλ. Στυλιανού Παπαδόπουλου, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σ. 35.

⁷⁰⁹ Βλ. στο ίδιο, σ. 33.

και σε νοσοκομείο για πρώτη φορά στα σαράντα επτά του χρόνια, μετά από πίεση από τα πνευματικά του παιδιά στο μοναστήρι του Οσίου Δαβίδ. Οι πολλές αρρώστιες του όμως εμφανίστηκαν μετά την ηλικία των πενήντα πέντε χρόνων. Είχε προβλήματα με εκτεταμένη φλεβίτιδα και με τις ραγάδες του εντέρου. Υπέφερε από βασανιστικούς ίλιγγους, οι οποίοι προέρχονταν από το αυχενικό σύνδρομο και ζαλιζόταν με την παραμικρή κίνηση του κεφαλιού του. Το πεπτικό σύστημά του έπασχε και του προκαλούσε κοιλιακά άλγη και μετεωρισμό. Επίσης, υπέφερε το ουροποιητικό σύστημά του, γιατί σε ουρολογική επέμβαση του έβαλαν λάθος ουροκαθετήρα και τον ταλαιπωρούσε κάθε μία ώρα τη νύχτα με πρόβλημα στην ούρηση. Η τελευταία όμως σοβαρή αρρώστια είχε σχέση με την πάθηση της καρδιάς του⁷¹⁰.

Όταν ήταν παιδί ο Ιάκωβος, εξαιτίας της «ασθενικής κράσης»⁷¹¹ και από την πολλή νηστεία, την έλλειψη τροφής, το ότι ήταν συνήθως ξυπόλυτος, είχε πάθει σοβαρή δερματοπάθεια στα πέλματα των ποδιών του, με μεγάλες πληγές, βαθιές σχισμές και φοβερούς πόνους. Η κατάστασή του, έλεγε ο γέροντας, χειροτέρευε συνεχώς και δεν μπορούσε να περπατήσει, ούτε να φορέσει παπούτσια, και η ζωή του είχε γίνει ένα μαρτύριο. Θυμόταν με πόνο ότι έφτασε στο σημείο η ίδια η μητέρα του να μην αντέχει να τον βλέπει. Ανέφερε ο γέροντας ότι είχαν φέρει στην Εύβοια, κοντά στη Φαράκλα, για ευλογία την εικόνα της Παναγίας της Ξενιάς, από τον Αλμυρό του Βόλου. Πήγε με πολύ κόπο, γιατί δυσκολευόταν και να περπατήσει, και παρακάλεσε με φοβερή ένταση την Παναγία να τον κάνει καλά και ότι όταν θα μεγάλωνε θα ανταπέδιδε αυτή τη χάρη της. Έλεγε ότι μόλις βγήκε από την εκκλησία είχε γίνει τελείως καλά και απλώς του έμειναν κάποιες μικρές ουλές σαν γραμμές, σημάδια της αρρώστιας του⁷¹².

Στα δεκαπέντε του χρόνια το 1935, παραμονές του Πάσχα, υπέφερε από ένα σοβαρό κρυολόγημα και έμεινε στο κρεβάτι με μεγάλη δύσπνοια και φοβερό πόνο στον αριστερό θώρακα. Ήταν το διάστημα που ζούσε με την οικογένειά του και ακολουθούσε τον τρόπο θεραπείας που είχαν στο Λιβίσι και συνέχισαν στη Φαράκλα. Η οικογένειά του είχε μια μικρή ασημένια εικόνα του αγίου Χαραλάμπους, περίπου εξακοσίων χρόνων, την οποία είχε φέρει από τη Μικρά Ασία και έλεγαν ότι

⁷¹⁰ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 56-57.

⁷¹¹ Βλ. στο ίδιο, σ. 8.

⁷¹² Βλ. στο ίδιο, σσ. 14-17.

θαυματουργούσε. Η μητέρα του έκανε πολύ προσευχή και μετάνοιες παρακαλώντας τον άγιο να τον θεραπεύσει. Ο ίδιος ανέφερε ότι είδε το χέρι ενός ιερέα να τον σταυρώνει στο σημείο που πονούσε και αμέσως πέρασε ο πόνος. Η μητέρα του, λόγω της κρισιμότητας της υγείας του, το θεώρησε ως θαύμα και του είχε ζητήσει να τιμά σε όλη του τη ζωή την ημέρα του αποστόλου Θωμά, ημέρα κατά την οποία έγινε καλά⁷¹³.

Όταν ήταν μοναχός στη μονή του Οσίου Δαβίδ, το 1956, υπέφερε από βαριάς μορφής οσφυαλγία, η οποία τον ακινητοποίησε στο κρεβάτι. Παρά τις πολλές ενέσεις που του έκαναν, η υγεία του δεν είχε κάποια βελτίωση. Ο Ιάκωβος είχε παρακαλέσει τον όσιο Δαβίδ και, όπως του είχε ζητήσει ο γέροντας ήλθε με άλλη μορφή, με τη μορφή ενός αγιορείτη μοναχού, του Σπυρίδωνα από τη μονή του Αγίου Παύλου. Ο γέροντας πίστευε ότι ο ίδιος ο όσιος Δαβίδ ήταν εκείνος που τον σταύρωσε στη λεκάνη και στον αυχένα, και αμέσως έγινε καλά⁷¹⁴.

Ένα βαρύ χειμώνα, που το χιόνι είχε παγώσει, γλίστρησε στην αυλή του μοναστηριού και χτύπησε στη σπονδυλική στήλη, στην περιοχή της λεκάνης και μάλλον υπέστησαν κατάγματα κάποιοι σπόνδυλοι. Για είκοσι εννιά ημέρες ήταν ακίνητος και δεν μπορούσε να κάνει την παραμικρή κίνηση. Εκείνη την ημέρα, έλεγε ο Ιάκωβος ότι είδε του αγίους Αναργύρους και τον θεραπεύσαν⁷¹⁵.

Αυτόν τον τρόπο της αντιμετώπισης της αρρώστιάς του, με την πίστη στον Θεό και στους αγίους, με τη συμμετοχή στα Μυστήρια της Εκκλησίας, χωρίς επισκέψεις στους γιατρούς, συνέχισε ο Ιάκωβος για το μεγαλύτερο διάστημα της παραμονής του στη μονή του Οσίου Δαβίδ. Οι συνεχείς θείες εμπειρίες του τον στήριζαν στον να αντιμετωπίζει την ασθένεια με αυτόν τον τρόπο. Ο γέροντας δεν ενδιαφερόταν καθόλου για την υγεία του, επειδή η κύρια μέριμνά του ήταν η αγάπη στον Θεό και η διακονία του πλησίον. Όταν το 1967 είχε ανυπόφορους πόνους, χωρίς να έχουν εντοπίσει από που προέρχονταν αφού ο γέροντας δεν πήγαινε για εξετάσεις, αναγκάστηκαν οι άλλοι μοναχοί από το μοναστήρι να τον μεταφέρουν αναίσθητο στο νοσοκομείο της Χαλκίδας. Η κατάστασή του ήταν πολύ επικίνδυνη και οι γιατροί είχαν πει ότι κανονικά θα έπρεπε να είχε πεθάνει. Στο νοσοκομείο έγιναν τρεις εγχειρήσεις μαζί, για βουβουνοκοίλη, για σκωληκοειδίτιδα με περιτοναϊκή αντίδραση

⁷¹³ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 13-14.

⁷¹⁴ Βλ. στο ίδιο, σσ. 38-39.

⁷¹⁵ Βλ. στο ίδιο, σ. 39.

και για κάποια προβλήματα με τον προστάτη, από το χειρουργό Σπυρίδωνα Καλοχέρη και όλα εξελίχθηκαν καλά. Ο ίδιος ο γιατρός όμως είχε αναφέρει στους μοναχούς μετά από λίγες μέρες που είχε πάει στη μονή του Οσίου Δαβίδ, ότι αισθάνθηκε σαν κάποιος να του κατηύθυνε το χέρι. Ο Ιάκωβος απεκάλυψε ότι είχε ζητήσει από τον όσιο Δαβίδ και τον άγιο Ιωάννη το Ρώσο να είναι κοντά του και ότι τους είδε να είναι δίπλα στο χειρουργικό τραπέζι. Μάλιστα, επέμενε ο γέροντας ότι χωρίς την παρουσία αυτών των αγίων δεν θα μπορούσε ο γιατρός να τον θεραπεύσει και ότι ο Ιωάννης ο Ρώσος του είπε: «Ήταν σήμερα να φύγεις, αλλ' εγώ σε άφησα για την αύριο»⁷¹⁶.

Ο όσιος Ιωάννης ο Ρώσος, ο «φίλος του» Ιακώβου, για τον οποίο πίστευε ότι τον θεράπευσε, είχε γεννηθεί το 1690 στη νότια Ρωσία (Ουκρανία), από χριστιανούς γονείς. Ως στρατιώτης του τσαρικού στρατού είχε πιαστεί αιχμάλωτος και μεταφέρθηκε στο Προκόπι, κοντά στην Καισάρεια της Καππαδοκίας. Υπέστη φοβερά βασανιστήρια και τον υποχρέωσαν να ζει σε στάβλο με τα ζώα. Όλες τις δυσκολίες τις αντιμετώπισε με γενναιότητα. Κοιμήθηκε στις 27 Μαΐου 1730 και ενταφιάστηκε στο Προκόπι. Μετά από τριάνμισι χρόνια, κατά την εκταφή του, είχε βρεθεί το σώμα του άφθαρτο. Ο Οσμάν Πασάς έριξε στη φωτιά το σώμα του Ιωάννη, για να εκδικηθεί τους χριστιανούς, αλλά την επόμενη ημέρα βρέθηκε να είναι μόνο μαυρισμένο. Το 1924, έφεραν οι κάτοικοι από το Προκόπι το σώμα του Ιωάννη του Ρώσου στη Χαλκίδα και από το 1925 βρίσκεται στο Νέο Προκόπι της Εύβοιας⁷¹⁷.

Μετά από αυτό το περιστατικό με τον όσιο Δαβίδ και τον Ιωάννη το Ρώσο, ενώ βρισκόταν κοντά στα πενήντα πέντε του χρόνια, άρχισε να πηγαίνει πιο συχνά στους γιατρούς και στα νοσοκομεία, για να αντιμετωπίσει έστω και λίγο τα πολλά προβλήματα με την υγεία του. Αυτή η αλλαγή στη στάση του απέναντι στην αρρώστια έγινε γιατί άρχισε να ερμηνεύει τις δοκιμασίες των εγχειρήσεων, ως ειδικό μέτρο του Θεού για να ταπεινωθεί. Για το πρόβλημα στα πόδια του με τη σοβαρή φλεβίτιδα χειρουργήθηκε στην Αθήνα, αλλά το πρόβλημα παρέμενε και με δυσκολία στεκόταν όρθιος. Το 1974 τον μετέφεραν στο νοσοκομείο ΝΙΜΙΤΣ για εγχείρηση. Η εγχείρηση έγινε από το χειρουργό Γεώργιο Κορδέλλη και κράτησε έξι ώρες. Όπως

⁷¹⁶ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 54-56 και βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σ. 104-105.

⁷¹⁷ Βλ. στο ίδιο, σσ. 17-26.

ανέφερε ο Ιάκωβος στον νυν μητροπολίτη Σισανίου Παύλο Ιωάννου στο θάλαμο του εμφανίστηκε η Παναγία, με τη μορφή μιας νοσοκόμας, η οποία κράταγε ένα μωρό⁷¹⁸.

Η τελευταία μεγάλη ταλαιπωρία του Ιακώβου είχε σχέση με την πάθηση της καρδιάς του και εξαιτίας της οδηγήθηκε στο θάνατο. Έλεγε ότι κατάλαβε πως η καρδιά του αρρώστησε, μετά από ένα πειρασμό που πέρασε και αισθάνθηκε ένα πόνο σαν μαχαίρι να του τρυπάει το στήθος του. Τοποθετήθηκε στο Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο Αθηνών βηματοδότης, από την ομάδα του καθηγητή Δημητρίου Κρεμαστινού, στις 13 Νοεμβρίου 1986, κοντά στη δεξιά μασχάλη. Στην πραγματικότητα έγιναν δύο εγχειρήσεις και την πρώτη φορά δεν τον έπιασε η τοπική νάρκωση και του προκάλεσε φοβερούς πόνους. Ο τρόπος που αντιμετώπιζε τις αρρώστιές του φάνηκε κατά την επιστροφή του στη μονή. Πέρασε από τον Ιωάννη τον Ρώσο, τον ευχαρίστησε για όλα τα βιάσάνά του και τον παρακάλεσε να ζητήσει από τον Θεό να συγχωρήσει τον «χοϊκό» Ιάκωβο. Δεν σκέφτηκε και δεν ζήτησε την ίαση στις αρρώστιές του. Η ισχαιμία του μυοκαρδίου ήταν πολύ σοβαρή και παρά τη φαρμακευτική αγωγή και την συχνή εισαγωγή του σε νοσοκομείο της Αθήνας η κατάσταση της υγείας του χειροτέρευε. Το κρύο και η ζέστη του προκαλούσαν πόνο στο στήθος, κρύο ιδρώτα και εξάντληση. Η αγάπη του στον Θεό και στο όσιο Δαβίδ, και η αγάπη στον κόσμο τον στήριζαν ως το τέλος κάνοντας, όπως έλεγε, «ξερή υπομονή», «ξηρό κουράγιο». Πάντως από την επέμβαση αυτή και μετά ο ίδιος και όσοι ήταν κοντά του γνώριζαν ότι πλησίαζε το επίγειο τέλος⁷¹⁹.

Το 1989 και το 1990 ήταν χρόνια πολύ δύσκολα για το γέροντα και κάθε τρεις μήνες ερχόταν στην Αθήνα, για κάποιο νοσοκομείο. Ο καθηγητής Δημήτριος Κρεμαστινός είχε πει ότι «ο καλός Θεός κρατάει το γέροντα στη ζωή»⁷²⁰. Όπως ανέφερε ο ίδιος ο Ιάκωβος, είχε δει στις 9 Νοεμβρίου 1989, εποχή των πολλών ασθενειών του, στο παρεκκλήσι του αγίου Νεκταρίου στη μονή του Οσίου Δαβίδ, προς το τέλος της δοξολογίας, τον άγιο Νεκτάριο. Παρά τη μεγάλη ταλαιπωρία του γέροντα με την υγεία του, δεν παρέλειπε τις ακολουθίες. Και ενώ ήταν, όπως έλεγε, κάθε ανθρώπινη βοήθεια αδύνατη, παρακαλούσε την Παναγία και τον όσιο Δαβίδ και

⁷¹⁸ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκη*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 105-106.

⁷¹⁹ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 57-58 και Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκη*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 141-142.

⁷²⁰ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκη*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σ. 160.

περνούσαν μέχρι να ξημερώσει οι πόνοι⁷²¹. Έλεγε ότι, όταν είχαν φέρει στη Λίμνη της Εύβοιας την εικόνα της Παναγίας της Ξενιάς από τον Αλμυρό του Βόλου, παρά το ότι ήταν πολύ άρρωστος στο τελευταίο διάστημα της ζωής του, ενθουμούμενος την ίαση του όταν ήταν παιδί, πήγε να την προσκυνήσει. Τότε περιέγραφε, ότι ενώ έκανε ως ιερέας τη δέηση στην εικόνα της, είδε ζωντανή την Παναγία να τον ευλογεί και αυτό τον έκανε να συγκλονιστεί και τον στήριξε στη δύσκολη κατάσταση της υγείας του⁷²².

Αναφέρονται και άλλα παρόμοια θεία γεγονότα, όπως ότι συλλειτουργούσε με αγγέλους, όπως λένουν ότι συνέβαινε με τον άγιο Σπυρίδωνα, τα οποία ο γέροντας τα παρουσίαζε με φυσιολογικό τρόπο και κάποιες φορές νόμιζε ότι τα έβλεπαν και οι άλλοι⁷²³. Ο ίδιος ο Ιάκωβος είπε σε μοναχό της μονής ότι συλλειτούργησε με αγίους και αγγέλους, σε θυσιαστήρια που δεν περιγράφονται και είχε έντονη αίσθηση της παρουσίας του Θεού⁷²⁴. Πάντως, ο γέροντας είχε συναίσθηση της δυσπιστίας με την οποία αντιμετώπιζαν οι περισσότεροι τις θείες εμπειρίες του, οι οποίες γι' αυτόν ήταν κάτι το απλό και συνεχίστηκαν ως την ώρα της κοίμησής του. Είχε πει στον μετέπειτα ηγούμενο Κύριλλο Γεραντώνη (1938 - 2012) ότι τον νομίζουν κάποιοι για χαζό και τρελό, αλλά θα δουν μετά το θάνατό του πως έλεγε την αλήθεια⁷²⁵.

Το φθινόπωρο του 1991 είχε συνεχόμενα καρδιακά επεισόδια και μικροεμφράγματα. Στα τέλη του Σεπτεμβρίου τον μετέφεραν στο Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο της Αθήνας και αμέσως τον έβαλαν στη μονάδα εντατικής θεραπείας. Έμεινε για λίγες μέρες, αλλά κανένας δεν ήλπιζε σε σοβαρή βελτίωση, γνωρίζοντας τη γενική κατάσταση της υγείας του γέροντα. Φεύγοντας έκλεισαν ραντεβού στο ίδιο νοσοκομείο για τις 4 Δεκεμβρίου. Είχε πει σε πνευματικά του παιδιά, ότι δεν θα προλάβει να πάει σ' αυτή την επίσκεψη. Επιστρέφοντας στη μονή έπαθε επικίνδυνη λοίμωξη και αρχές Οκτωβρίου η κατάσταση εξελίχθηκε σε πνευμονία. Όλο τον Οκτώβριο πονούσε πολύ, γινόταν κάτωχρος και έχανε από το πρόσωπό του σιγά-σιγά κάθε ίχνος ζωής⁷²⁶.

⁷²¹ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 56.

⁷²² Βλ. στο ίδιο, σ. 72.

⁷²³ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2001, σσ., σσ. 159.

⁷²⁴ Βλ. στο ίδιο, σσ. 92, 94.

⁷²⁵ Βλ. στο ίδιο, σ. 176.

⁷²⁶ Βλ. στο ίδιο, σσ. 174-176,

Ο Ιάκωβος είχε χρησιμοποιήσει τη φράση «τό μὲν πνεῦμα πρόθυμον ἢ δὲ σὰρξ ἀσθενής» (Ματθ. 26: 41), ὅταν αἰτιολογῆται ὅτι ἐπὶ τὸν Ἅγιο Ὄρος καλεῖται νὰ πάει γιὰ προσκύνημα στὸ Ἅγιο Ὄρος καὶ γιὰ νὰ τοὺς εὐλογήσει. Οἱ ἱερεῖς δὲν εἶχαν πάει ποτέ ἐκεῖ, γιὰτί, ὅταν ἦταν νέος υπῆρχαν πολλές δουλειές καὶ φτώχεια στὸ μοναστήρι καὶ ἀργότερα οἱ πολλές ἀρρώστιές του δὲν του τὸ ἐπέτρεπαν. Ἡ Παναγία ὁμως, ἔλεγε ὁ γέροντας, τὸν πήγε μὲ πνευματικὸ τρόπο στὸ Ἅγιο Ὄρος, εἶδε ὅλα τὰ μοναστήρια, τὰ προσκύνησε καὶ πήρε δύναμη ἀπὸ αὐτά⁷²⁷. Μὲ αὐτὸ φαίνεται ὅτι ὁ γέροντας βίωνε μιὰ νεότητα, μιὰ κίνηση καὶ ἐλευθερία μὲσω τοῦ πνεύματος καὶ ἐπειδὴ ἦταν στραμμένος στὸν Θεό, δὲν ἐπηρεαζόταν σημαντικὰ ἀπὸ τὶς πολλές του ἀρρώστιες, τὶς ὁποῖες ἀντιμετώπισε μὲ θάρρος καὶ δύναμη. Παρακαλοῦσε τὸν ὅσιο Δαβὶδ νὰ τὸν βοηθήσει στὸ νὰ μπορεῖ νὰ αυτοεξυπηρετεῖται καὶ νὰ τελεῖ τὴ θεία Εὐχαριστία⁷²⁸.

⁷²⁷ Βλ. Πνευματικὰ τέκνα τοῦ Γέροντος Ἰακώβου, Ἐνας ἅγιος Γέροντας ὁ μακαριστὸς π. Ἰακώβος, Ἡγούμενος τῆς Ἱεράς Μονῆς Ὁσίου Δαβὶδ Γέροντος, ἐκδ. Ἱεράς Μονῆς Ὁσίου Δαβὶδ Γέροντος, Ροβιές Εὐβοίας 1993, σ. 121.

⁷²⁸ Βλ. Στυλιανὸς Παπαδοπούλου, Ὁ μακαριστὸς Ἰακώβος Τσαλίκης, ἐκδ. Ἀκρίτας, Αθήνα 2001, σσ. 96-97.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΑΚΩΒΟ ΤΣΑΛΙΚΗ

1. Το μυστήριο του θανάτου και η μνήμη θανάτου

Κατά τον π. Σεραφεΐμ Ρόουζ (1934 – 1982), «μας έχει δοθεί, ένα ορισμένο χρονικό διάστημα καθορισμένο από τον Θεό για κάθε πρόσωπο για το προσκυνηματικό ταξίδι του στη γη. Αυτό το προσκυνηματικό ταξίδι ονομάζεται επίγεια ζωή»⁷²⁹. Σύμφωνα με τον π. Anthony Bloom, «ο θάνατος μας υπενθυμίζει ότι πρέπει να ζούμε όσο πιο βαθιά και ουσιαστικά μπορούμε. Οφείλουμε να υιοθετήσουμε έναν τρόπο ζωής που να παίρνει υπόψη τα χρόνια μας, το βαθμό της ωριμότητάς μας, τις συνθήκες της ζωής μας. [...] Μόνο ο θάνατος μπορεί να μας δώσει το μέτρο αυτού που πρέπει να είναι η ζωή [...] Να για ποιο λόγο είναι σημαντικό να μην υποτάσσεσαι στον θάνατο, αλλά να δημιουργείς μία νέα σχέση μαζί του»⁷³⁰. Πολλές φορές ο Ιάκωβος αναφερόταν στους λόγους του στο γεγονός του θανάτου. Έλεγε χαρακτηριστικά: «όταν τελειώσει η προθεσμία μας θα φύγουμε. Πόσο θα ζήσουμε;». Χρησιμοποιούσε από τον Παύλο, το «Ὑπὸ ἔπιτρόπους ἔστί καὶ οἰκονόμους ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ Πατρὸς» (Γαλ. 4: 2). Επέμενε στο ότι θα πρέπει να είμαστε έτοιμοι, να είμαστε κοντά στον Χριστό, γιατί δεν γνωρίζουμε «τὴν ἡμέραν, οὐδέ τὴν ὥραν» του θανάτου μας, και ότι ο Θεός έχει ορίσει την ημέρα και την ώρα που θα έρθει να πάρει την ψυχή του ανθρώπου. Έλεγε ακόμα ο γέροντας πως τους καλούς χριστιανούς ο Θεός τους ειδοποιεί με το ἄγγελό Του ότι θα πάρει την ψυχή τους, ενώ στους αγίους πάει ο ίδιος ο Χριστός και τους τακτοποιεί στη συνέχεια στα ουράνια σκηνώματα⁷³¹.

Στο φύλακα ἄγγελο είχε αναφερθεί ο Ιάκωβος, όταν γνώρισε στο Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο Αθηνών το μακαριστό καθηγητή της ιατρικής Γεώργιο Παπαζάχο. Του είχε πει ότι έβλεπε πίσω του να στέκεται ο φύλακας ἄγγελός του και του είπε να προσέξει να μην τον διώξει ποτέ. Του υπενθύμισε ακόμα, ότι ο ἄγγελος δίνεται κατά την ημέρα της βάπτισης και συνοδεύει τον άνθρωπο σε όλη του τη ζωή

⁷²⁹ Βλ. Σεραφεΐμ Ρόουζ, *Η ψυχή μετά το θάνατο. Οι μεταθανάτιες εμπειρίες στο φως της Ορθόδοξης διδασκαλίας*, μτφ. Παναγιώτας Τσουροπλή, εκδ. Μυριόβιβλος, Αθήνα 2005, σ. 100.

⁷³⁰ Βλ. Anthony Bloom, *Το μυστήριο της ίασης*, μτφ. Χρίστος Κούλας, εκδ. Ἐν πλῶ, Αθήνα 2008, σσ. 57-59.

⁷³¹ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας ἅγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 147.

και κατά το θάνατο παίρνει την ψυχή στα χέρια του, για να την οδηγήσει προς τον Θεό. Χαρακτήρισε το φύλακα άγγελο, ως το «δικηγόρο της ψυχής» μπροστά στις αρνητικές δυνάμεις⁷³². Γι' αυτό ο γέροντας αναφερόταν στη σημασία που έχει το να φροντίζουμε την ψυχή μας («έπιμελείσθε δέ ψυχῆς πράγματος ἀθανάτου»), αφού μέσα στο θνητό σώμα κατοικεί πνεύμα αθάνατο⁷³³.

Ο άνθρωπος, τόνιζε ο Ιάκωβος, είναι καλό να καταλαβαίνει ότι με το θάνατο φεύγει από τη ματαιότητα της παρούσας ζωής και εισέρχεται σε ουράνιο λιμάνι, όπου δεν υπάρχουν, εχθροί, διωγμοί, θλίψεις, πόνοι, περιπέτειες. Εκεί συναντάται με αγαπημένα πρόσωπα και απολαμβάνει από κοντά το πρόσωπο του Χριστού και συγκατοικεί στην αιώνια πατρίδα. Εξηγούσε ακόμα, ότι οι άνθρωποι είναι φυσικό να λυπούνται για την απώλεια των αγαπημένων τους προσώπων και υπενθύμιζε ότι και ο Κύριος δάκρυσε για το θάνατο του φίλου Του Λαζάρου. Ο Ιάκωβος, πέρα από τον πόνο για το θάνατο της μητέρας του, το 1942, είχε περάσει μεγάλο πόνο και με το θάνατο της αδελφής του Αναστασίας, τον Ιανουάριο του 1958, και για τα δύο ορφανά της, τη Μαρία και το Δαβίδ. Την αγαπούσε πολύ, είχαν μοιραστεί τα πρώτα δύσκολα χρόνια στην Ελλάδα και προσέχοντάς την είχε καθυστερήσει να πάει στο μοναστήρι. Ο γέροντας έδινε προτεραιότητα στο θέμα της σωτηρίας του ανθρώπου, γι' αυτό ενδιαφερόταν για το τι συνέβη με την ψυχή της αδελφής του. Προφανώς εφαρμόζοντας τη μοναχική αυστηρότητα για αποταγή του κόσμου, δεν την επισκέφτηκε στο νοσοκομείο όταν ήταν άρρωστη, ούτε την είδε νεκρή, αλλά είναι βέβαιο ότι προσευχήθηκε πολύ γι' αυτήν. Σε επιστολή⁷³⁴ του, στις 10 Μαρτίου 1958, προς τον ιερέα Θεόδωρο Θεοδοσίου, γιο του παπα-Θοδόση του ιερέα στη Φαράκλα, για το θάνατο της αδελφής του Αναστασίας, άρχιζε με το χωρίο του Παύλου, «τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπό τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ» (Ρωμ. 8: 35). Περιέγραφε ο γέροντας τη συμπεριφορά του προς τους κεκοιμημένους, γράφοντας ότι αναπέμπει δεήσεις για όλους που είχε γνωρίσει και έφυγαν από τη ζωή. Στην ίδια επιστολή έγραφε ότι είδε αργότερα την αδελφή του «έν αποκαλύψει καί ὄπτασία» να είναι χαρούμενη «εἰς οὐρανίαν Μονήν Ἰωάννου τοῦ Ρώσσου».

⁷³² Βλ. Γεωργίου Παπαζάχου, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνα*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σσ. 57-58.

⁷³³ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 146.

⁷³⁴ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 88-89.

Ο γέροντας είχε αναφερθεί αρκετές φορές στο πόσο σοβαρό αμάρτημα είναι η αδικία και το πόσο επικίνδυνο είναι να επέλθει ο αιφνίδιος θάνατος και να χαθεί η αιωνιότητα. Αναπτύσσει μια παρόμοια διδασκαλία με τους Παΐσιο και Πορφύριο για το θέμα της αδικίας, τονίζοντας ότι ο άνθρωπος αδικώντας το συνάνθρωπό του αντιτίθεται στον Θεό και δέχεται τη συνέπεια των πράξεων του. Ο Ιάκωβος είχε διηγηθεί για κάποιον ασεβή βοσκό, ο οποίος είχε οικειοποιηθεί το κοπάδι της μονής του Αγίου Νικολάου στο Γαλατάκι στην Εύβοια. Ο ηγούμενος της μονής παρακάλεσε τον άγιο Νικόλαο να αποκατασταθεί η αδικία, δηλαδή να επιστραφεί το κοπάδι στη μονή και όχι να τιμωρηθεί ο δράστης. Έλεγε ότι, ενώ ήταν μια ηλιόλουστη μέρα, ξαφνικά ακούστηκε βροντή και ένας κεραυνός σκότωσε το βοσκό και όλη την οικογένειά του. Ο γέροντας επαναλάμβανε τη φράση, «φοβερόν τό έμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος» (Εβρ. 10: 31)⁷³⁵. Αυτό το τόνιζε όχι για να κυριαρχήσει ο φόβος στη σχέση του Θεού με τον άνθρωπο, αλλά για να είναι πιο προσεκτικός ο άνθρωπος στη σχέση με το συνάνθρωπο. Ο Θεός της Εκκλησίας δεν είναι Θεός τιμωρός, αλλά αποκαλύφθηκε ως Θεός αγάπης.

Πολλοί άνθρωποι γοητεύονται από κάποιες θέσεις και αξιώματα, και μάλιστα τα επιδιώκουν με κάθε τρόπο. Ξεχνούν την προσωρινότητα αυτών των αξιωμάτων και της ίδιας της ζωής. Από την άλλη υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που βλέπουν με δέος τους φορείς αξιωμάτων, πολιτικών, εκκλησιαστικών κ.ά. Η πίστη στον Θεό και στη Βασιλεία Του έκανε τον Ιάκωβο να βλέπει όλους τους ανθρώπους με τον ίδιο σεβασμό, ανεξαρτήτως από τη θέση την οποία κατείχαν. Τα επίσημα πρόσωπα, με το που άρχισε να γίνεται γνωστός ο γέροντας και κυρίως τα χαρίσματά του, είχαν αρχίσει να τον επισκέπτονται και πραγματικά πολλοί από αυτούς ωφελήθηκαν σημαντικά. Κάποτε ο γέροντας, περιέγραφε μοναχός της μονής, συζητούσε με ένα επίσημο πρόσωπο και έβλεπαν το πρόσωπο αυτό κάποιοι μοναχοί και προσκυνητές με ένα σχετικό δέος. Αφού τέλειωσε η συζήτηση με το πρόσωπο αυτό και περνούσε ο γέροντας κοντά από τους μοναχούς, έλεγαν οι ίδιοι οι μοναχοί αργότερα, ότι ο γέροντας έψαλε δυνατά νεκρώσιμα τροπάρια, όπως το «πάντα ματαιότης τά ανθρώπινα ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετά θάνατον οὐ παραμένει ὁ πλοῦτος, οὐ συνοδεύει ἡ

⁷³⁵ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 73.

δόξα», για να τους υπενθυμίσει τη ματαιότητα των μορφών εξουσίας⁷³⁶. Ο Ιάκωβος έλεγε για τον ίδιο ότι ο Θεός του χάρισε όλα τα πιο σπουδαία διακονήματα, όπως την ιεροσύνη, την πνευματική πατρότητα, την ηγουμενία. Όλα όμως αυτά και κάθε άλλο αξίωμα είναι μέχρι τον τάφο, γιατί μετά αρχίζει άλλη, νέα ζωή⁷³⁷.

Ο γέροντας δεν φοβόταν το θάνατο, όπως δεν φοβήθηκε για τις πολλές αρρώστιές του. Έλεγε ότι σκέφτεται καθημερινά το ότι είναι θνητός άνθρωπος, αλλά μέσα στον άνθρωπο κατοικεί η αθάνατη ψυχή του, γι' αυτό και ο ίδιος φρόντιζε για την ψυχή του⁷³⁸. Όσο περισσότερο είναι πνευματικά νεκρός ο άνθρωπος, σύμφωνα με τον π. Φιλόθεο Φάρο, τόσο και φοβάται περισσότερο το φυσικό θάνατο. Είναι καλό να δει ο άνθρωπος την παρούσα ζωή ως ένα πανδοχείο, από το οποίο δεν ξέρει πότε θα φύγει και μαζί του θα πάρει μόνο τις αποσκευές του, δηλαδή τα έργα του⁷³⁹. Μπορεί ο Ιάκωβος να μη φοβόταν το θάνατο, αλλά κατανοούσε την ανθρώπινη αδυναμία και αγωνία μπροστά σ' αυτό το «φοβερώτατον μυστήριο». Ο ιερομόναχος της μονής του Οσίου Δαβίδ Αλέξιος ανέφερε τον τρόπο με τον οποίο του ανακοίνωσε ο Ιάκωβος το θάνατο του πατέρα του, που ήταν άρρωστος. Τον πήγε στο ναό μπροστά στην εικόνα του οσίου Δαβίδ και του ζήτησε να έχει σε αυτόν την ελπίδα του και το στήριγμα του· τον αγκάλιασε, τον ασπάστηκε και μετά του το ανακοίνωσε⁷⁴⁰.

Η μνήμη του θανάτου, κατά τον στάρετς Σέργιο, μας βοηθά στο να είμαστε συνεχώς έτοιμοι για να εισέλθουμε σε ένα άλλο κόσμο, χωρίς να αιφνιδιαστούμε από το θάνατο ο οποίος θα έρθει «ώς κλέπτης έν νυκτί» (Α' Θεσ. 5: 2). Η συμπεριφορά μας, έλεγε ο στάρετς, πρέπει να είναι ανάλογη με τη συμπεριφορά του ληστή επάνω στο σταυρό και των φρονίμων παρθένων. Επίσης χρησιμοποιούσε μια εικόνα η οποία του άρεσε ιδιαίτερα, τη συμπεριφορά του ταξιδιώτη ο οποίος προετοιμάζει από πριν το ταξίδι του και στη συνέχεια περιμένει το τρένο για να πάει σε μια ξένη χώρα,

⁷³⁶ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 138-139.

⁷³⁷ Βλ. στο ίδιο, σ. 140.

⁷³⁸ Βλ. στο ίδιο, σ. 94.

⁷³⁹ Βλ. Φιλοθέου Φάρου, *Το πένθος. Ορθόδοξη, λαογραφική και ψυχολογική θεώρηση*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1988, σ. 35.

⁷⁴⁰ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 109-110.

χωρίς να γνωρίζει πότε ακριβώς θα έρθει⁷⁴¹. Είναι απαραίτητο, κατά το γέροντα Ιάκωβο, ο άνθρωπος να έχει συνεχώς στο νου του την προσωρινότητα της εδώ ζωής και από την άλλη να προετοιμαστεί όσο γίνεται καλύτερα για την άλλη, κάνοντας έργα αγάπης και αισθανόμενος ότι είναι στο «μεταξύ» των προγόνων και των απογόνων. Ο Ιάκωβος έλεγε ότι «έχει μεγάλη σημασία η ρίζα»⁷⁴², ότι δηλαδή η ζωή των γονιών και των προγόνων έχει αντίκτυπο στην πνευματική εξέλιξη των απογόνων. Αυτό ισχύει και στην πνευματική πατρότητα. Όταν είχε κοιμηθεί ο γέροντάς του ο Νικόδημος, ο Ιάκωβος είχε ζητήσει στην προσευχή του από τον Θεό να μάθει που πήγε η ψυχή του. Έλεγε ότι είδε με πνευματικό τρόπο, όχι σε όνειρο, το γέροντά του ενώπιον του Θεού κρατώντας το βιβλίο της ζωής του, τα έργα, τα λόγια και τις πράξεις του. Πήρε πληροφορία από τον Θεό ότι η ψυχή του πήγε πολύ καλά⁷⁴³.

2. Παράδεισος και κόλαση

Ο Ιάκωβος, σύμφωνα με τον π. Γεώργιο Ευθυμίου, ο οποίος είχε γνωρίσει το γέροντα, είχε συνεχώς προ των οφθαλμών του τη μνήμη του θανάτου και της μέλλουσας κρίσης⁷⁴⁴. Η αγάπη του προς τον Χριστό και τον όσιο Δαβίδ τον έκανε να θέλει να είναι και μετά θάνατον κοντά τους. Ο γέροντας δεν προέβη σε αναλύσεις για το πως είναι ο παράδεισος και η κόλαση. Υπενθύμιζε στους ανθρώπους να μην ξεχνούν ότι υπάρχει Θεός και αιωνιότητα. Κάποιες φορές, όμως, που (πάντα σύμφωνα με πνευματικά του τέκνα) μίλησε σε κάποιους για την άλλη ζωή παρουσίασε τα βιώματά του με ένα αρκετά απλό τρόπο. Ο Ιάκωβος έλεγε ότι είχε ζητήσει από τον Θεό, διαβάζοντας στο Ευαγγέλιο τη φράση «στενή [...] και τεθλιμμένη ή όδος ή άπαγουςα είς τήν ζωήν» (Ματθ. 7: 14), να του εξηγήσει τι σημαίνει. Περιέγραφε ότι είδε με πνευματικό τρόπο την «οδό» ως ένα μέρος με ένα πολύ στενό μονοπάτι, το οποίο θα έπρεπε να περάσει. Άλλη φορά έλεγε ότι είχε δει πάνω σε βράθυρο μια χρυσή στενή γέφυρα, από την οποία θα πέρναγε απέναντι σε ένα πανέμορφο μέρος γεμάτο φως. Ο ίδιος ήταν τότε προς το τέλος της ζωής του και

⁷⁴¹ Βλ. Jean – Claude Larchet, *Στάρετς Σέργιος*, μτφ. Ευαγγελίας Δ. Κισλά – Κοντογουλίδου, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2006, σ. 104.

⁷⁴² Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 77.

⁷⁴³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 88-89.

⁷⁴⁴ Βλ. Γεωργίου Ευθυμίου, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικών του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σ. 45.

του φανερώθηκε ότι σχεδόν είχε περάσει τη γέφυρα⁷⁴⁵. Σε άλλη περίπτωση, όταν διάβαζε ο Ιάκωβος το βίο του αγίου Σεραφεΐμ του Σάρωφ, στον οποίο ο Θεός είχε δείξει τα σκηνώματα του παραδείσου, ζήτησε και ο ίδιος να δει τι σημαίνει το «ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου μοναὶ πολλαὶ εἰσιν» (Ιω. 14: 2). Ἐλεγε ὅτι εἶδε ἐκεῖ, με πνευματικό τρόπο, τον ὀσιο Δαβίδ, ο οποίος του ἔδειξε κάποια ωραία σπίτια αραιοκατοικημένα σαν παλατάκια, γεμάτα με λουλούδια, ομορφιά και φως να εἶναι εντελῶς ἄδεια. Του ἔδειξε και τη δική του κατοικία, ἀλλὰ ἀμέσως μετὰ βρέθηκε στο κελί του⁷⁴⁶. Αυτό, κατὰ τον Στυλιανὸ Παπαδόπουλο, πρέπει να ἔγινε για πρώτη φορά το 1989, ἐνῶ προς το τέλος του καλοκαιριοῦ του 1991, λίγο πριν την κοίμησή του, πρέπει να βρέθηκε πάλι ο γέροντας ἐνώπιον ἄλλων ἀποκαλύψεων του Θεοῦ⁷⁴⁷.

Ο Ιάκωβος εἶχε πει, προς το τέλος της ζωῆς του, «ζήλεσα τον παράδεισο», μια γωνιά στον παράδεισο, μια ἄκρη. Δεν ενδιαφερόταν για πολυτέλεια στο μοναστήρι και στο ηγουμενεῖο για να υποδέχεται τους ἐπίσημους ἐπισκέπτες του, οὔτε ἐπεδίωξε ποτέ τη δόξα και τις τιμές. Αναφερόταν στη βιωτὴ του οσίου Δαβίδ και των ἄλλων αγίων, οι οποίοι για να κερδίσουν τον παράδεισο δεν ἀγωνίστηκαν για να ἔχουν πολυτελή ζωή, ἀλλὰ ἔκαναν μεγάλη ἀσκησι, προσευχές, νηστείες, χαμαικοιτίες, ἀγρυπνίες⁷⁴⁸.

Ο γέροντας εἶχε ζητήσει ἀπὸ τον Θεὸ να τον πληροφορήσει, για κάποια πρόσωπα και την κατάσταση στην οποία βρίσκονται στην ἄλλη ζωή. Ἐλεγε ο Ιάκωβος ὅτι εἶδε και την ψυχή του πατέρα του να κάθεται ἔξω ἀπὸ ἓνα ἀπλό σπιτάκι σαν κελάκι, ἀν και περίμενε κάτι καλύτερο γι' αὐτόν. Ευχαριστοῦσε το γιο του, γιατί το ἀπέκτησε με τις προσευχές και τις ελεημοσύνες του. Ἐλεγε ο γέροντας ὅτι κατὰ την ὥρα της προσκομιδῆς τα βίωνε αὐτά, και ἔβλεπε τις ψυχές να περνούν ἀπὸ μπροστά του και κάποιες να τον παρακαλοῦν να τις μνημονεύσει και ὅτι, και να ἤθελε να τις ξεχάσει, δεν θα μπορούσε. Ο Μόρφου Νεόφυτος, ο οποίος υπῆρξε πνευματικό τέκνο του, ἐπιβεβαιώνει ὅτι εἶχε ἀκούσει ἀπὸ το γέροντα ὅτι στην προσκομιδῆ, ὅταν μνημόνευε τα ονόματα, ἔβλεπε την πνευματικὴ κατάσταση του

⁷⁴⁵ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας ἅγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονῆς Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονῆς Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 89-90.

⁷⁴⁶ Βλ. στο ἴδιο, σσ. 97-98.

⁷⁴⁷ Βλ. Στυλιανὸ Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστὸς Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 157, 174.

⁷⁴⁸ Βλ. στο ἴδιο, σ. 136.

νεκρού⁷⁴⁹. Ο Ιάκωβος έλεγε ακόμα ότι όταν βγάξει ο ιερέας μερίδες και μνημονεύει τα ονόματα, άγγελος πηγαίνει και μεταφέρει την προσευχή μπροστά στο θρόνο του Θεού. Ανέφερε ότι κάποια φορά ξέχασε να μνημονεύσει τη μητέρα του και εκείνη με πνευματικό τρόπο του παραπονέθηκε ότι την ξέχασε, αν και ήταν άγια γυναίκα και λογικά δεν το είχε ανάγκη⁷⁵⁰.

Κάποιες άλλες φορές περιέγραφε ο Ιάκωβος ότι την ώρα της προσευχής ή στον ύπνο ως όραμα και πάντως όχι ως όνειρο, αισθανόταν την παρουσία κάποιων ψυχών. Είχε αναφέρει ακόμα, ότι του παρουσιαζόταν και του ζητούσε βοήθεια ένας κεκοιμημένος μοναχός (μάλλον ο Άνθιμος), ο οποίος τον είχε κυνηγήσει με μανία όταν πρωτοπήγε στη μονή, και παράλληλα πληροφορήθηκε από τον Θεό για την ψυχή του, ότι δεν είχε ανάπαυση. Ο γέροντας, παρά τα όσα είχε περάσει από αυτόν, τον μνημόνευε κανονικά στη θεία Λειτουργία, του έκανε τρισάγια, του διάβαζε ευχές πάνω στον τάφο του για να ειρηνεύσει κάπως η ψυχή του. Αυτά τα έκανε και για πολλούς άλλους⁷⁵¹.

3. Ο Ιάκωβος Τσαλίκης και ο θάνατος του

Ο Ιάκωβος, λόγω του ότι βασανιζόταν από πολλές αρρώστιες στο τέλος της ζωής του και σε κάποιες στιγμές είχε πλησιάσει πολύ κοντά στο θάνατο, έδειχνε να είναι προετοιμασμένος για το μεγάλο ταξίδι του, στις 21 Νοεμβρίου 1991. Οι θείες εμπειρίες του τον έκαναν να μη φοβάται το θάνατο και να τον περιμένει κάθε στιγμή. Πολύ συχνά σε ώρες που εργαζόταν τον άκουγαν να ψάλλει τη νεκρώσιμη ακολουθία, ακολουθώντας άλλο τρόπο στην επιδίωξη της Βασιλείας του Θεού από τον Πορφύριο. Κάποιες φορές ξάπλωνε στη γη, σταύρωνε τα χέρια και διάβαζε τη νεκρώσιμη ακολουθία⁷⁵². Έλεγε στο μοναχό της μονής του Οσίου Δαβίδ Αλέξιο, λίγο πριν φύγει από τη ζωή, «εγώ έχω κουραστεί πλέον σ' αυτή τη ζωή. Είναι καιρός τώρα να φύγω»⁷⁵³.

⁷⁴⁹ Βλ. Μόρφου Νεόφυτος, *Ο Γέροντας Ιάκωβος Τσαλίκης*, <http://www.youtube.com/watch?v=zePIePI4RIHwPs>, ανάκτηση 20-5-2014.

⁷⁵⁰ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 84-85, 89.

⁷⁵¹ Βλ. στο ίδιο, σ. 88.

⁷⁵² Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σ. 94.

⁷⁵³ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 116.

Ο Ιάκωβος ανέφερε ότι από παιδί συνήθιζε να πηγαίνει στις κηδείες στο χωριό του και να επισκέπτεται συχνά το νεκροταφείο. Έλεγε ότι αυτό δεν είχε σχέση με κάποια μελαγχολία, αλλά πήγαινε και φιλοσοφούσε την προσωρινότητα και τη ματαιότητα της ζωής και ανέπτυσσε κάποια μνήμη θανάτου⁷⁵⁴. Πέρα όμως από το θάνατο, βίωνε έντονα από παιδί και το γεγονός της Ανάστασης του Χριστού. Θυμόταν ότι το Πάσχα έφευγε από το χωριό του και πήγαινε στα έρημα λαγκάδια και έψαλε το «Χριστός Ἄνέστη» και τα αναστάσιμα τροπάρια με όλη τη δύναμη της ψυχής του⁷⁵⁵. Έλεγε ότι του άρεσε πολύ και ο κατηχητικός λόγος του Ιωάννη Χρυσοστόμου, «εἰ τις εὐσεβής καί φιλόθεος...» και μάλιστα, παρά τη δύσκολη κατάσταση της υγείας του το Πάσχα του 1989, ζήτησε και τον διάβασε ο ίδιος⁷⁵⁶.

Από το 1987 κάθε στιγμή παραμόνευε ο θάνατος για τον Ιάκωβο, με εμβολή, θρομβώσεις ή από πολλές άλλες αιτίες, αλλά ο γέροντας πάλευε και επέμενε να μη φοβάται. Έδινε προτεραιότητα στην προσευχή, στην έκφραση της αγάπης, στη λατρευτική ζωή και στην εξομολόγηση όλων όσοι του το ζητούσαν. Ενώ άλλοι πνευματικοί κουράζονται μετά από κάποια ηλικία ή επηρεάζονται από τις αρρώστιές τους και αποσύρονται, κλείνονται στον εαυτό τους και τη σωτηρία της ψυχής τους. Ο Ιάκωβος δεν περιόριζε την έκφραση αγάπης, ούτε εγκατέλειπε την εξομολόγηση, «το καθήκον», όπως έλεγε. Κατά τον Γαβριήλ, ηγούμενο σήμερα της μονής του Οσίου Δαβίδ, ήξερε με βεβαιότητα πότε θα πεθάνει και προετοίμαζε τους μοναχούς της μονής για να μη λυπηθούν. Περιέγραψε μάλιστα κάποια περιστατικά που θα συνέβαιναν κατά την κοίμησή του, όπως για παράδειγμα ότι θα έρθει πολύς κόσμος, ο πρωτοσύγκελος θα διευθύνει το χορό των άλλων πατέρων και ότι θα ήθελε ως κεκοιμημένος να τους ευλογήσει όλους, αν και κάποιοι μπορεί να τρόμαζαν, αν έβλεπαν κάτι τέτοιο⁷⁵⁷. Ο μακαριστός ηγούμενος Κύριλλος είχε ακούσει, μεταξύ 15 και 20 Οκτωβρίου 1991, όπως ανέφερε ο Στυλιανός Παπαδόπουλος, για τα όσα θα

⁷⁵⁴ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 12.

⁷⁵⁵ Βλ. στο ίδιο, σ. 22.

⁷⁵⁶ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σ. 134.

⁷⁵⁷ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 147-148.

συνέβαιναν κατά την κοίμηση του γέροντα. Μάλιστα αυτά συνέβησαν επακριβώς και κάποιοι κατά την εξόδιο ακολουθία αισθάνθηκαν το γέροντα να τους ευλογεί⁷⁵⁸.

Θα αναφερθούμε στην τελευταία ημέρα της ζωής του Ιακώβου, την Πέμπτη 21 Νοεμβρίου 1991, γιορτή των Εισοδίων της Θεοτόκου, για να δούμε πως αντιμετώπισε τον επικείμενο θάνατό του. Το πρωί της τελευταίας ημέρας της επίγειας ζωής του ήταν πολύ χαρούμενος, έβαλε γονατιστός, με αναστάσιμο τρόπο, με την καρδιά του, σαν να μην ήταν σοβαρά άρρωστος, στο παρεκκλήσι της μονής που εόρταζε και κοινώνησε. Λίγο πριν τις εννιά το πρωί ήπια καφέ στην κουζίνα. Στις δέκα η ώρα εξομολόγησε τον αγιορείτη διάκονο Γεννάδιο, στο εκκλησάκι του αγίου Χαραλάμπους όπου συνήθως εξομολογούσε, και του ζήτησε να μείνει ως το απόγευμα, λέγοντάς του ότι «σήμερα θα με αλλάξεις». Τελειώνοντας την εξομολόγηση μαζί με ένα μοναχό μπήκαν στο ναό, προσευχήθηκε, προσκύνησε όλες τις εικόνες, ευχαρίστησε και δόξασε τον Θεό. Στη συνέχεια περπάτησαν στους εσωτερικούς χώρους της μονής και ευλογούσε τους άλλους μοναχούς, οι οποίοι ήταν στα διακονήματά τους. Μετά βγήκαν έξω από τη μονή από τη νότια πύλη και σταματούσε στα εκκλησάκια και έκανε το σταυρό του. Πήγε μετά το μεσημέρι στο κελί του, όπου τον επισκέφτηκε ο μοναχός Αλέξιος και έβαλαν μαζί όλη τη νεκρώσιμη ακολουθία, την οποία θα τελούσε ο μοναχός για πρώτη φορά σε κοντινό χωριό. Στις 3:15 το απόγευμα φόρεσε το πετραχήλι του και δέχθηκε στο κελί του για την τελευταία του εξομολόγηση ένα πνευματικό του τέκνο με το όνομα Γερασιμία. Κάποια στιγμή σηκώθηκε όρθιος και είπε στο πρόσωπο που εξομολογούσε: «Σήκω, παιδί μου, γιατί στο κελί μας μπήκε η Παναγία, ο όσιος Δαβίδ, ο όσιος Ιωάννης ο Ρώσος και ο άγιος Ιάκωβος» (εννοώντας ότι ήρθαν να τον πάρουν). Στη συνέχεια γονάτισε. Στις 4:15 επέστρεψαν οι πατέρες από τη χειροτονία του υποτακτικού του γέροντα Ιλαρίωνα, από τον μητροπολίτη Χαλκίδας Χρυσόστομο. Στις 4:17 το απόγευμα γονάτισε ο γέροντας και ενώ έμπαιναν στο κελί του ο Ιλαρίων και ο Κύριλλος, με μια αναπνοή σαν πουλιού, όπως είχε προείπει, έφυγε από τον κόσμο. Η

⁷⁵⁸ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 176-177.

κοίμησή του υπήρξε οσιακή⁷⁵⁹. Σύμφωνα με τους μοναχούς του Οσίου Δαβίδ, «έφυγε από αυτόν τον κόσμο, χωρίς ποτέ να ξεκουραστεί, για την αιώνια ανάπαυση»⁷⁶⁰.

Το πρόσωπο του γέροντα, κατά το μακαριστό καθηγητή Στυλιανό Παπαδόπουλο, είχε μια λαμπρή οσιακή όψη, μια φωτεινότητα, η οποία διατηρήθηκε και την επόμενη ημέρα. Καταλύθηκε ακόμα ο φυσικός νόμος και δεν έπαθε ακαμψία, ούτε πάγωσε. Τα χέρια του διατήρησαν την ευκαμψία τους και τη θερμοκρασία⁷⁶¹. Ο π. Γεώργιος Ευθυμίου επιβεβαιώνει ότι το σκήνωμα του Ιακώβου, κατά την ημέρα της ταφής του, δεν ήταν παγωμένο και δεν είχε νεκρική ακαμψία και το δέρμα του ήταν μαλακό, τρυφερό και εύκαμπτο⁷⁶².

Παρά το ότι έχουν περάσει είκοσι τρία χρόνια από την κοίμηση του Ιακώβου, δεν έχει γίνει η εκταφή του σώματός του. Ο τάφος του γέροντα, έλεγε ο μοναχός Αλέξιος, μέχρι σήμερα αποπνέει ζεστασιά και θαλπωρή. Αυτό το αισθάνονται οι περισσότεροι άνθρωποι οι οποίοι πλησιάζουν τον τάφο με κατανύξη και ζητούν τη βοήθεια του οσίου. Ακόμα και μικρά παιδιά παίζουν ανέμελα γύρω του⁷⁶³.

⁷⁵⁹ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκη*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 180-183 και Βλ. Παύλου Ιωάννου, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σ. 61.

⁷⁶⁰ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 60, 64-65.

⁷⁶¹ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκη*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 184-186.

⁷⁶² Βλ. Γεωργίου Ευθυμίου, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σ. 49.

⁷⁶³ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 114.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

ΟΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΙΧΕ ΔΕΧΤΕΙ Ο ΙΑΚΩΒΟΣ ΤΣΑΛΙΚΗΣ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΗΝ ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ

Ο Ιάκωβος στους λόγους του χρησιμοποιούσε αποσπάσματα κυρίως από τα Ευαγγέλια και από κάποια λειτουργικά βιβλία. Περισσότερο τον ενδιέφερε να τελέσει τις ακολουθίες της Εκκλησίας, να προσευχηθεί, να φροντίσει και να συμπονέσει τους προσκυνητές της μονής, και να βοηθήσει στις εργασίες της.

1. Καινή Διαθήκη

Από την Καινή Διαθήκη χρησιμοποίησε στους λόγους του, στην ποιμαντική του, αρκετά αποσπάσματα. Από το Ευαγγέλιο του Ματθαίου ανέφερε χωρία για τη δύναμη της προσευχής και της νηστείας στη θεραπεία της αρρώστιας, ιδίως της δαιμονικής κατάστασης (Ματθ. 7: 14), για το ότι ο Θεός είναι πρᾶος και ταπεινός (Ματθ. 11: 29), για πίστη «ὡς κόκκον σινάπεως» (Ματθ. 17: 20), για το ότι ο άνθρωπος πρέπει να ζητά ο ίδιος με την προσευχή του από τον Θεό για να του δώσει («αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν», Ματ. 7: 7) και το ότι είναι «στενή ἢ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν» (Ματθ. 7: 14)⁷⁶⁴. Από το Ευαγγέλιο του Ιωάννη χρησιμοποίησε το σημείο στο οποίο ο Κύριος αναφέρεται στη μετά το θάνατο κατάσταση («ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου μοναὶ πολλαὶ εἰσιν», Ιω. 14: 2)⁷⁶⁵.

Από τον Παύλο χρησιμοποίησε για το θάνατο το «τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ» (Ρωμ. 8: 35)⁷⁶⁶, το «ὑπὸ ἐπιτρόπους ἐστὶ καὶ οἰκονόμους ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ Πατρὸς» (Γαλ. 4: 2) και το «φοβερὸν τό ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος» (Εβρ. 10: 31)⁷⁶⁷.

2. Πατερικά και λειτουργικά κείμενα

⁷⁶⁴ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 89, 92, 116, 121, 144.

⁷⁶⁵ Βλ. στο ίδιο, σ. 97.

⁷⁶⁶ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σ. 88.

⁷⁶⁷ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 73, 147.

Ο γέροντας, σύμφωνα με το Στυλιανό Παπαδόπουλο, δεν είχε διαβάσει βαθιά θεολογικά βιβλία και νηπτικά έργα των Πατέρων της Εκκλησίας, δεν γνώριζε Φιλοκαλία. Γνώριζε λίγα εκκλησιαστικά και απλοϊκά ηθικιστικά. Πρόσεχε πολύ τα όσα γράφουν τα εκκλησιαστικά βιβλία, τα οποία τα κατανοούσε περισσότερο με το πέρασμα του χρόνου. Την Παρακλητική και το Τριώδιο τα διάβαζε πολύ. Το βιβλίο όμως το οποίο του ταίριαζε περισσότερο ήταν το Πεντηκοστάριο, εξαιτίας της αναστάσιμης χαράς των τροπαρίων του⁷⁶⁸. Διάβαζε, όταν έβρισκε λίγο χρόνο, το βράδυ με κεριά στο κελί του φορώντας το πετραχήλι του, τις παρακλήσεις στην Παναγία, στον όσιο Δαβίδ, στον άγιο την ημέρας. Μετά διάβαζε το ψαλτήρι στη διάρκεια κάθε νύχτας, κάνοντας και πολλές μετάνοιες, κάποιες φορές μέχρι και τρεις χιλιάδες⁷⁶⁹. Έλεγε για τον ίδιο, με αληθινή ταπείνωση και πολλές φορές, αυτό που λέγεται κατά τη νεκρώσιμη ακολουθία, ότι «εἶμαι γῆ καὶ σποδός» (Γεν. 18: 27) και το «πάντα ματαιότης τὰ ἄνθρώπινα»⁷⁷⁰. Γενικά διάβαζε αρκετές φορές για να έχει μνήμη θανάτου όλη τη νεκρώσιμη ακολουθία. Του άρεσε όμως πολύ και ο κατηχητικός λόγος του Ιωάννη Χρυσοστόμου στην Ανάσταση του Κυρίου⁷⁷¹.

⁷⁶⁸ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 72-73.

⁷⁶⁹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 73-74.

⁷⁷⁰ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 138-139.

⁷⁷¹ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σ. 134.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΑΪΣΙΟΣ, ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ, ΙΑΚΩΒΟΣ: ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ

1. Ως προς το βίο τους

Ο Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης⁷⁷² (1906 - 1991) ήταν ο μεγαλύτερος στην ηλικία από τους τρεις σύγχρονους γέροντες. Όταν ήλθαν στην Ελλάδα ως πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία οι Ιάκωβος Τσαλίκης⁷⁷³ (1920 - 1991), το 1922, και Παΐσιος Αγιορείτης⁷⁷⁴ (1924 - 1994), το 1924, ο Πορφύριος βρισκόταν ήδη από το 1918 στο Άγιο Όρος, ως μοναχός. Μεγάλωσαν και οι τρεις ως παιδιά σε φτωχές οικογένειες, αν και οι οικογένειες των Πρόδρομου Εζνεπίδη και Ευλογίας Φραγκοπούλου, και Σταύρου Τσαλίκη και Θεοδώρας Κρεμμυδά ήταν αρχοντικές και πλούσιες όσο βρίσκονταν στα Φάρασα και στο Λιβίση. Είχαν ευλαβείς προγόνους, με αγιότητα βίου, όπως οι μητέρες των Παΐσιου και Ιακώβου, και ο πατέρας του Πορφυρίου. Οι οικογένειές τους ήταν πολύτεκνες· ο Παΐσιος είχε εννιά αδέρφια, ο Πορφύριος πέντε και ο Ιάκωβος οκτώ.

Υπήρξαν άριστοι και φιλότιμοι μαθητές στο Δημοτικό σχολείο, αν και το τέλειωσαν μόνο οι Παΐσιος και Ιάκωβος, ενώ ο Πορφύριος σταμάτησε μετά την πρώτη τάξη. Από μικρή ηλικία, πριν τελειώσουν το σχολείο, και οι τρεις σύγχρονοι γέροντες ήθελαν να ακολουθήσουν το μοναχικό βίο· ο Παΐσιος πριν τα δεκαπέντε χρόνια του, ο Πορφύριος πριν τα επτά του χρόνια, διαβάζοντας το βίο του Ιωάννη του Καλυβίτη, ο Ιάκωβος από τα δύο του χρόνια έπαιζε με το θυμιατό και μεγαλώνοντας τα άλλα παιδιά τον φώναζαν καλόγερο.

Ο Παΐσιος υπηρέτησε τη στρατιωτική του θητεία από το 1945 ως το 1950 και ο Ιάκωβος από το 1947 ως το 1950, σε δύσκολα χρόνια για την Ελλάδα, στην εποχή του εμφυλίου πολέμου, ενώ ο Πορφύριος ως μοναχός, απαλλάχτηκε νόμιμα από αυτήν. Ο Παΐσιος είχε μάθει την τέχνη του ξυλουργού και ως μοναχός έκανε

⁷⁷² Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 11, 31, 32.

⁷⁷³ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 7-10, 13, 17, 22-23.

⁷⁷⁴ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 33-37, 43.

ξυλόγλυπτα εικονάκια και σταυρούς, τα οποία μοίραζε ως ευλογία. Το εργόχειρο του Πορφυρίου στο Άγιο Όρος ήταν να κάνει ξυλόγλυπτα, ενώ αργότερα στην Πεντέλη καλλιεργούσε κήπο και έκανε εκτροφή κοτόπουλων για τη συντήρησή τους. Ο Ιάκωβος με το που τέλειωσε το σχολείο βοηθούσε τον πατέρα του στις οικοδομικές εργασίες και στο μοναστήρι ασχολήθηκε με όλες τις χειρονακτικές εργασίες.

Ο Παΐσιος⁷⁷⁵ πήγε σε ηλικία τριάντα χρόνων, το 1954, ως δόκιμος μοναχός στη μονή Εσφιγμένου, έζησε κυρίως ερημητικό βίο και απέφυγε να γίνει ιερέας. Ο Πορφύριος⁷⁷⁶ είχε πάει στα δώδεκα χρόνια του, το 1918, στο Άγιο Όρος, στην καλύβη του Αγίου Γεωργίου, της Σκήτης των Καυσοκαλυβίων, όπου λίγο μετά έγινε μοναχός, και αργότερα στην Κύμη Ευβοίας έγινε διάκονος και ιερέας. Ο Ιάκωβος⁷⁷⁷ στα τριάντα δύο χρόνια του, το 1952, έγινε μοναχός στη μονή του Οσίου Δαβίδ, στην Εύβοια και λίγο αργότερα έγινε ιερέας και πνευματικός. Ενδιαφέρθηκαν και οι τρεις για τον κοινοβιακό μοναχισμό. Ο Παΐσιος συνέβαλε στην ίδρυση του γυναικείου Ησυχαστηρίου του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, το 1966, στη Σουρωτή και στήριξε τη μονή Σταυρονικήτα, το 1968, στα πρώτα βήματά της ως κοινοβίου. Ο Πορφύριος από το 1979 άρχισε να οικοδομεί το γυναικείο Ησυχαστήριο της Μεταμόρφωσης, στο Μήλεσι του Ωρωπού. Ο Ιάκωβος παρέμεινε όλο το μοναχικό του βίο στο ανδρικό κοινόβιο του Οσίου Δαβίδ, στην Εύβοια.

Ο Παΐσιος⁷⁷⁸ επηρεάστηκε πολύ από τον Αρσένιο Καππαδόκη, τον παπα-Τύχωνα το Ρώσο, το Χατζη-Γεώργη και από αγιορείτες πατέρες, μάλιστα για ορισμένους έγραψε το βίο τους. Ο Πορφύριος⁷⁷⁹ είχε επηρεαστεί από το βίο του Ιωάννη του Καλυβίτη, από τους γέροντες του Παντελεήμονα και Ιωαννίκιο στα Καυσοκαλύβια, και από το γερο-Δημά τον Ρώσο. Ο Ιάκωβος⁷⁸⁰, πέρα από τη μητέρα

⁷⁷⁵ Βλ. Ιερομονάχου Ισαάκ, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004, σσ. 108-111, 117, 130, 158, 176-177, 182, 189, 191-192, 197, 203, 208-209, 276-279.

⁷⁷⁶ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 41-43, 90-94, 100-101.

⁷⁷⁷ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 33-38, 43-45 και Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 64-68, 70.

⁷⁷⁸ Βλ. Μοναχού Παΐσιου Αγιορείτου, *Αγιορείται Πατέρες και Αγιορείτικα*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁵2012, σσ. 10-11, 12-13, 18, 22, 27, 32, 35-36, 42-44, 53-54, 63, 68-70, 78-79, 88, 93.

⁷⁷⁹ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 53, 56, 79-80, 82.

⁷⁸⁰ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 64-67.

του και τον ευλαβή ηγούμενό του Νικόδημο, επηρεάστηκε κυρίως από το βίο και την παρουσία του οσίου Δαβίδ και του αγίου Ιωάννη του Ρώσου. Οι τρεις γέροντες έλαβαν από τον Θεό πλούσια χαρίσματα. Ο Παΐσιος είχε λάβει από τον Θεό το προορατικό και το ιαματικό χάρισμα, ο Πορφύριος από τα δεκαέξι του χρόνια απέκτησε το διορατικό χάρισμα από τον Θεό και αργότερα άλλα χαρίσματα, και έβλεπε τα βάθη της ψυχής των ανθρώπων. Ο Ιάκωβος έλαβε από τον Θεό το διορατικό χάρισμα, το οποίο όμως έκρυβε επιμελώς, το ιαματικό και το χάρισμα της εκδίωξης των δαιμόνων. Μόνο ο Πορφύριος δεν έκρυβε τα χαρίσματά του, ιδίως το διορατικό και το προορατικό, όταν επέστρεψε στον κόσμο, γιατί ήθελε αποκαλύπτοντάς τα να ωφελήσει τους ανθρώπους.

2. Ως προς την ασθένεια, τα αίτιά της και τον τρόπο αντιμετώπισής της

Οι Παΐσιος, Πορφύριος και Ιάκωβος επανέλαβαν στους λόγους τους τη διδασκαλία της Εκκλησίας για το ότι η ασθένεια αρχικά υπήρξε ως συνέπεια της προπατορικής αμαρτίας, της ελεύθερης επιλογής του ανθρώπου για μια ζωή χωρίς Θεό, και της κτιστότητας της ανθρώπινης φύσης. Διέκριναν τις αρρώστιες σε σωματικές και ψυχικές, σε μια αλληλεπίδραση σώματος και ψυχής.

Ως προς τα αίτια της ασθένειας του σύγχρονου ανθρώπου οι τρεις σύγχρονοι γέροντες είδαν ως την κύρια αιτία για πολλές αρρώστιες τις προσωπικές αμαρτίες, ως μια νέα ελεύθερη επιλογή για ζωή χωρίς Θεό. Ο Παΐσιος⁷⁸¹ τόνιζε ότι η απομάκρυνση του ανθρώπου από τον Θεό, μια επανάληψη του προπατορικού αμαρτήματος, κάνει τον άνθρωπο να δέχεται επίδραση από το αρνητικό πνεύμα, και είναι δυνατόν να του προκαλέσει σωματικές και ψυχικές αρρώστιες. Επέμεινε πολύ στη λειτουργία των πνευματικών νόμων, δηλαδή το κακό παράγει κακό, η αμαρτία έχει τα «ὄψωνιά» της (Ρωμ. 6: 23). Ο Πορφύριος⁷⁸² έλεγε ότι η προσωπική αμαρτία αφήνει άδεια την ψυχή και παρουσιάζονται πολλές δυσλειτουργίες στον οργανισμό, με συνέπεια τις σωματικές και ψυχικές αρρώστιες. Με την αμαρτία ακόμα μπορεί να εισχωρήσει το

⁷⁸¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 43-45, 48.

⁷⁸² Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 408.

αρνητικό πνεύμα και να προκαλέσει πολλές ψυχικές αρρώστιες. Ο Ιάκωβος⁷⁸³ θεωρούσε ότι οι δικές του αρρώστιες συνέβησαν «κατά παραχώρηση Θεού».

Πιο συγκεκριμένα, και οι τρεις αναφέρθηκαν στην υπερηφάνεια και στον εγωισμό ως τα βαθύτερα αίτια για πολλές αρρώστιες. Για τον Παΐσιο⁷⁸⁴ η υπερηφάνεια έχει σχέση με μια αρρωστημένη λογική, η οποία περιέχει εγωισμό και σε συνδυασμό με άλλα πάθη μπορεί να προκαλέσει την ασθένεια της ψυχής και του σώματος. Αν δεν λειτουργήσουν οι πνευματικοί νόμοι για να προκληθεί κάποια αρρώστια στον υπερήφανο άνθρωπο, ενδεχομένως να πρόκειται για «εγκατάλειψη» του Θεού. Ο εγωισμός, κατά τον Πορφύριο⁷⁸⁵, σκοτίζει το νου και προκαλεί σύγχυση στον τρόπο της ζωής και απομόνωση από τους ανθρώπους. Από την υπερηφάνεια, κατά τον Ιάκωβο⁷⁸⁶, είναι δυνατόν ακόμα και να δαιμονιστεί κάποιος.

Η αδικία αποτελεί την αιτία πολλών ασθενειών και για τους τρεις. Όπως με την υπερηφάνεια, έτσι και κυρίως με την αδικία, κατά τον Παΐσιο⁷⁸⁷, δίνεται η ευκαιρία στο αρνητικό πνεύμα να επηρεάσει και να προκαλέσει την αρρώστια. Θεωρούσε ότι τα περισσότερα κακά οφείλονται σε αδικίες. Ο Πορφύριος⁷⁸⁸ τόνιζε ότι ο άδικος θα βρεθεί μακριά από τον Θεό, εκεί όπου συμβολικά παρουσιάζεται «ὡς ὁ κλαυθμός καὶ ὁ βρυγμός τῶν ὀδόντων» (Ματθ. 13: 42). Ο Ιάκωβος είχε αναφερθεί στον ασεβή βοσκό⁷⁸⁹, ο οποίος «απώλεσε» την αγάπη του Θεού για την άδικη πράξη του και ταλαιπωρήθηκε από το αρνητικό πνεύμα.

⁷⁸³ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 53-54.

⁷⁸⁴ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 226 και Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 288-289 και Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 246 και Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε΄, Πάθη και Αρετές, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σ. 59.

⁷⁸⁵ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Κουσκοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 440-443.

⁷⁸⁶ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 91.

⁷⁸⁷ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 85-86.

⁷⁸⁸ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Κουσκοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 229.

⁷⁸⁹ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 73.

Η ζήλεια και οι κακοί λογισμοί από το ίδιο το άτομο ή από την επίδραση του πειρασμού, σύμφωνα με τον Παΐσιο⁷⁹⁰, δεν αποτελούν δείγμα ψυχικής υγείας. Ο Πορφύριος⁷⁹¹ ανέφερε ότι η ζήλεια και το μίσος προς τον άλλο μπορεί να του προκαλέσουν κακό, ακόμα και να τον αρρωστήσουν. Είναι σαν βασκανία από μια αρνητική δύναμη η οποία επηρεάζει τον άλλο. Ο Ιάκωβος είχε αναφερθεί στη βασκανία⁷⁹², όταν ως λαϊκός θεράπευσε ένα δωδεκάχρονο κορίτσι, του οποίου είχε κινδυνεύσει σοβαρά η υγεία του.

Διέκριναν και οι τρεις όσοι την ψυχική ασθένεια από το δαιμονισμό. Ο Παΐσιος⁷⁹³ έκανε αυτή τη διάκριση και ασχολήθηκε περισσότερο με τους δαιμονισμένους. Οι πνευματικοί θεωρούσε ότι είναι καλό να διακρίνουν ποιι χρειάζονται ιατρική φροντίδα και να τους στέλνουν για σοβαρές ψυχικές αρρώστιες στον κατάλληλο γιατρό. Ο Πορφύριος⁷⁹⁴ τόνιζε ότι η ψυχασθένεια μπορεί να έχει σχέση με αρνητικά βιώματα της ζωής των προγόνων του ασθενή και με μη υγιή πνευματική ζωή, με υποτιθέμενη επίδραση από το αρνητικό πνεύμα και με άρνηση του Θεού. Ο Ιάκωβος⁷⁹⁵ διέκρινε με το χάρισμά του την ψυχική ασθένεια από το δαιμονισμό, και έστειλε τον ψυχασθενή στο γιατρό και για το δαιμονισμένο χρησιμοποιούσε τα μέσα της Εκκλησίας.

Οι τρεις σύγχρονοι γέροντες επέμειναν πολύ στο πόσο επηρεάζει στην ασθένεια η στενοχώρια. Η στενοχώρια, η μελαγχολία και το άγχος προκαλούν, κατά τον Παΐσιο⁷⁹⁶, πολλές ψυχικές και σωματικές αρρώστιες, και δείχνουν την απουσία του Θεού. Μίλαγε για την «αγία απλότητα», την αποφυγή του κοσμικού πνεύματος, της απληστίας και της φιλαργυρίας. Από τη στενοχώρια προέρχονται, σύμφωνα και

⁷⁹⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 102-104, 108-109.

⁷⁹¹ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 448-450.

⁷⁹² Βλ. *Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 19-21.

⁷⁹³ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 48-49, 54, 193-193, 195, 203-205, 244, 269-270.

⁷⁹⁴ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 232, 321.

⁷⁹⁵ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 147-148, 150.

⁷⁹⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 155 και *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Ε΄, Πάθη και Αρετές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011, σσ. 136, 138, 144.

με τον Πορφύριο⁷⁹⁷, πολλές αρρώστιες και φαίνεται ότι ο άνθρωπος δεν εμπιστεύεται τον Θεό. Ο Ιάκωβος⁷⁹⁸ θεωρούσε τη στενοχώρια ως την πιο μεγάλη αρρώστια της εποχής μας. Η στενοχώρια αρκετές φορές οφείλεται στην ευαισθησία. Η ευαισθησία θεωρείται από τον Παΐσιο φυσικό χάρισμα, αλλά χρειάζεται προσοχή από τον ευαίσθητο άνθρωπο να μη μεγαλοποιεί τα προβλήματά του. Ο Πορφύριος έλεγε για την ευαισθησία ότι αποτελεί δώρο του Θεού, αλλά η ευαίσθητη ψυχή πρέπει να δοθεί στον Θεό, για να μην την εκμεταλλευτεί το αρνητικό πνεύμα και φέρει λύπη και απελπισία. Μίλησε και για την κατάθλιψη ότι φθείρει την ψυχή, και τη συνέδεσε με την απουσία ταπείνωσης και δύναμης.

Οι Παΐσιος, Πορφύριος και Ιάκωβος μίλησαν για την ασθένεια «κατά παραχώρηση» του Θεού. Ο Παΐσιος⁷⁹⁹ αναφέρθηκε στην ασθένεια σε αγίους ανθρώπους για να ταπεινωθούν περισσότερο και να ωφεληθούν άλλοι οι οποίοι έζησαν με αρνητικό τρόπο. Αν δεν πρόκειται για αγίους, αλλά για ανθρώπους οι οποίοι είχαν καλοσύνη και έκαναν πνευματικό αγώνα, με τις δοκιμασίες και τις αρρώστιές τους θα βοηθηθούν για να πάνε στον παράδεισο. Ο Πορφύριος μίλησε για την ασθένεια «ως παιδεία Κυρίου»⁸⁰⁰, την οποία επιτρέπει ο Θεός σε αγίους για να φθάσουν πιο ψηλά στη σχέση τους με τον Θεό και να καταλαβαίνουν καλύτερα εκείνους που υποφέρουν. Οι άλλοι άνθρωποι με την ασθένεια μπορεί να γνωρίσουν τον Θεό και να οδηγηθούν στη μετάνοια και στη σωτηρία. Ο Ιάκωβος⁸⁰¹ μίλησε, με αφορμή τον ίδιο, για την ασθένεια την οποία επιτρέπει ο Θεός και την προκαλεί το αρνητικό πνεύμα, για να ταπεινωθεί ο άνθρωπος.

⁷⁹⁷ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Κουσσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 298-299, 301, 305-306, 356.

⁷⁹⁸ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 145-146 και Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σ. 162.

⁷⁹⁹ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Ο Γέρων Χατζη-Γεώργης ο Αθωνίτης 180-1886*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹¹2010, σ. 7 και *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 85-86 και *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 293-294 και *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 192-193, 196.

⁸⁰⁰ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Κουσσοκαλυβίτου, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 327, 367, 372.

⁸⁰¹ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 53-54.

Οι τρεις σύγχρονοι όσοι αντιμετώπισαν με απέραντη αγάπη τους πολλούς αρρώστους, οι οποίοι τους επισκέπτονταν για να παρηγορηθούν και να βρουν λύσεις στο αδιέξοδό τους. Ο Παΐσιος⁸⁰² είχε μεγάλη αγάπη προς όλους τους ανθρώπους οι οποίοι πήγαιναν στα μέρη όπου εγκαταβίωνε· η καρδιά του είχε απίστευτη τρυφερότητα και αγάπη. Έκανε τους επισκέπτες να αντιμετωπίζουν στη συνέχεια με άλλο τρόπο τις αρρώστιές τους. Ο Πορφύριος⁸⁰³ αντιμετώπιζε με αγάπη και με προσωπικό τρόπο τους επισκέπτες του, και ιδιαίτερα τους ασθενείς. Εξέφρασε την αγάπη του σε όλα τα μέρη από τα οποία πέρασε, ως πνευματικός, με την προσευχή του, παρηγορώντας και θεραπεύοντας σε αρκετές περιπτώσεις. Ο Ιάκωβος⁸⁰⁴ είχε ως κύριο χαρακτηριστικό του τη μοναδική αγάπη του προς όλους και τη φιλοξενία του. Παρηγορούσε τους πονεμένους, προσευχότανε, έκανε παρακλήσεις και νήστευε αυστηρά.

Η αγάπη στον Χριστό, τονίζουν οι τρεις σύγχρονοι γέροντες, είναι το ζητούμενο για τον άνθρωπο. Η πίστη, η εμπιστοσύνη στον Θεό, και όχι η πίστη στον εαυτό μας, έλεγε ο Παΐσιος⁸⁰⁵, μπορεί να βοηθήσει καθοριστικά στην αντιμετώπιση της αρρώστιας. Κοντά στον Χριστό, τόνιζε, οι αρρώστιες γίνονται πανηγύρι και τίποτα δεν μπορεί να χωρίσει τον άνθρωπο από την αγάπη του Χριστού. Ο Πορφύριος⁸⁰⁶ θεωρούσε ότι το πιο σημαντικό, το μεγάλο φάρμακο για τις αρρώστιες, είναι να γνωρίσει ο άνθρωπος τον Χριστό και να αγωνιστεί να τον αγαπήσει. Με το «θείο έρωτα», τη «θεία μέθη», το σώμα ωφελείται πολύ και το πνεύμα ανθεί και παραμένει νέο. Όταν ο άνθρωπος αγαπήσει τον Χριστό γίνεται ένα με κάθε πονεμένο,

⁸⁰² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σσ. 230, 236, 238, 242.

⁸⁰³ Βλ. Γεωργίου Κρουσταλάκη, «Ο Γέροντας Πορφύριος ως παιδαγωγός», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σ. 196 και Θανάση Ν. Παπαθανασίου, *Ένας ησυχαστής του Αγίου Όρους στην καρδιά της πόλης: όσιος Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης*, εκδ. Έν πλῶ, Αθήνα 2014, σσ. 24-25, 30-31.

⁸⁰⁴ Βλ. Γεωργίου Ευθυμίου, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σσ. 40-41, 43, 47-48 και Παύλου Ιωάννου, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σ. 61.

⁸⁰⁵ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 19, 48 και *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 152.

⁸⁰⁶ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 201, 213-214, 219-220, 375, 380, 483, 485.

«ἴνα ὦσιν ἔν» (Ιω. 17: 11, 22). Ο Ιάκωβος⁸⁰⁷ τόνιζε την αξία της πίστης στον Θεό στην αντιμετώπιση της αρρώστιας. Ἐλεγε για τον ίδιο, ότι η πίστη τον συντηρούσε σε όλη του τη ζωή.

Η προσευχή έχει μεγάλη δύναμη στην αντιμετώπιση της αρρώστιας. Ο Παΐσιος⁸⁰⁸ ἔλεγε για την προσευχή ότι, αν έχει ποιότητα και είναι καρδιακή, έχει μεγάλη αξία και θετικό αποτέλεσμα στην αρρώστια. Θεωρούσε ότι όταν ζητάμε για τον άλλο κάτι, ο Θεός μπορεί να παρέμβει χωρίς να παραβιάζεται το αυτεξούσιο. Ο Πορφύριος⁸⁰⁹ πίστευε πολύ στη δύναμη της προσευχής και τόνιζε ότι με την προσευχή του μπορούσε να βοηθήσει τους αρρώστους περισσότερο από ότι με τα λόγια του. Όταν, αν και γίνεται πολλή προσευχή, φαίνεται να μην εισακούγεται από τον Θεό, ίσως ο άρρωστος να μην ήταν άξιος για κάτι ιδιαίτερο. Ο Ιάκωβος⁸¹⁰, επίσης, τόνιζε τη δύναμη της προσευχής στην αντιμετώπιση της αρρώστιας. Ο ίδιος προσευχόταν για όλους όσοι του το ζήτηγαν και πολλοί θεραπεύονταν.

Ο Παΐσιος⁸¹¹ τόνιζε τη δύναμη της ευχής του Ιησού, το «Κύριε, Ἰησοῦ, Χριστέ, ἔλεήσόν με», στην οποία ἔλεγε ότι περιλαμβάνονται όλοι οι άνθρωποι, ζώντες και κεκοιμημένοι, αλλά δεν προέβη σε κάποια ανάλυσή της. Θεωρούσε σημαντικό να τη λέει ο άνθρωπος με την καρδιά του και με πόνο για τους ανθρώπους. Να πηγαίνει ο νους στους πονεμένους, στους αρρώστους και στους κεκοιμημένους, για να κατέβει ο νους στην καρδιά και να σπάει η σκληρότητά της. Ο Πορφύριος⁸¹² ἔδινε μεγάλη σημασία στην ευχή λέγοντας ότι στο «ἔλεήσόν με» περιλαμβάνονται όλοι οι άνθρωποι και ότι μπορούμε να ωφεληθούμε από μακριά. Δεν ἠθέλε να

⁸⁰⁷ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ἐνας ἅγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονῆς Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονῆς Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 85.

⁸⁰⁸ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 285, 289, 307-308, 317.

⁸⁰⁹ Βλ. Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι, εκδ. Ιεράς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς-Χρυσοπηγῆς, Χανιά ¹¹2013, σσ. 197, 239, 248, 250-252, 275-280, 282, 354.

⁸¹⁰ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ἐνας ἅγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονῆς Οσίου Δαβίδ Γέροντος, εκδ. Ιεράς Μονῆς Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 144-145 και Στυλιανού Παπαδοπούλου, Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 141, 163, 173.

⁸¹¹ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α', Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 199 και Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 297, 300-301, 303 και. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ', Περί προσευχής, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστῆς Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σ. 188.

⁸¹² Βλ. Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι, εκδ. Ιεράς Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς-Χρυσοπηγῆς, Χανιά ¹¹2013, σσ. 261-262, 270-272, 277.

πιστεύουν οι άνθρωποι ότι η ευχή θα ενεργήσει με μαγικό τρόπο. Λέγοντας ο ίδιος την ευχή είχε το νου του στον Θεό και η καρδιά του έλεγε ότι αισθανόταν μεγάλη χαρά. Την θεμελιώνει στον έρωτα στον Χριστό και στην ταπείνωση. Δεν είναι καλό όμως να γίνεται με πίεση, γιατί με ένα τέτοιο τρόπο μπορεί κάποιος ακόμα και να αρρωστήσει. Ο ίδιος δεν πρότεινε συγκεκριμένους τύπους για να γίνεται, π.χ. χαμηλό σκαμνί, κράτημα αναπνοής. Ο Ιάκωβος⁸¹³ έλεγε συνεχώς την ευχή κρατώντας στο αριστερό του χέρι το κομποσχοίνι, αλλά και εκείνος δεν μίλησε ποτέ γι' αυτήν και δεν εξήγησε το πώς προσευχόταν.

Με την εκκλησιαστική ζωή απαλύνεται ο πόνος και αντιμετωπίζεται καλύτερα η αρρώστια. Ο Παΐσιος⁸¹⁴ τόνιζε ότι με τα Μυστήρια της Εκκλησίας, με κέντρο τη θεία Ευχαριστία, και τα άλλα εκκλησιαστικά μέσα, όπως το να πάρουν λαδάκι από το καντηλάκι των αγίων, έχουν βοηθηθεί πολλοί άρρωστοι. Ο Πορφύριος⁸¹⁵ επέμενε επίσης στην αντιμετώπιση της αρρώστιας μέσα από τη μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας, την οποία όμως δεν έβλεπε με τυπικό τρόπο. Ο Ιάκωβος⁸¹⁶ μίλαγε για τη σημασία της μυστηριακής ζωής και αναφέρθηκε περισσότερο στη θεία Κοινωνία και την Εξομολόγηση και ήθελε να είναι οι άνθρωποι κοντά στους ιερείς της Εκκλησίας.

Οι τρεις γέροντες διακρίνονταν από ταπείνωση και ήθελαν οι άνθρωποι να είναι ταπεινοί. Ο Παΐσιος έλεγε ότι η ταπείνωση έχει μεγάλη δύναμη, γιατί προσελκύει τη χάρη του Θεού. Ο Πορφύριος την έλεγε ως η «αγία ταπείνωση». Ο Ιάκωβος ανέφερε ότι οι αρρώστιές του τον βοήθησαν στο να αποκτήσει υψηλότερη ταπείνωση και χρησιμοποιούσε το λόγο του Κυρίου ότι ο Θεός είναι πράος και ταπεινός (Ματθ. 11: 29).

Οι Παΐσιος, Πορφύριος και Ιάκωβος αναφέρθηκαν πολλές φορές στην υπομονή η οποία απαιτείται στην αντιμετώπιση της αρρώστιας και ότι μέσα από την αρρώστια μαθαίνει ο άνθρωπος να κάνει υπομονή. Ο Παΐσιος⁸¹⁷ έλεγε ότι η υπομονή

⁸¹³ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 163, 173.

⁸¹⁴ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α', Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 333 και *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 269.

⁸¹⁵ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 81, 368, 370, 376, 379.

⁸¹⁶ Βλ. *Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 146-147.

⁸¹⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 308 και *Γέροντος Παΐσιου*

αναπαύει τον άνθρωπο, γιατί δείχνει εμπιστοσύνη στον Θεό και αφήνει περιθώριο στον Θεό να ενεργήσει στη ζωή του. Η υπομονή σήμαινε κατά τον Πορφύριο⁸¹⁸ αγάπη και πίστη στον Θεό. Όποιος θελήσει να ζήσει πνευματικά είναι βέβαιο ότι θα έχει πόνο, άρα πρέπει να μάθει να κάνει υπομονή. Ο Ιάκωβος⁸¹⁹ τόνιζε στους αρρώστους οι οποίοι τον επισκεπτόταν το πόσο βοηθά η υπομονή στην αντιμετώπιση της ασθένειας, και ότι μπορεί κάποιος να προλάβει πολλές αρρώστιες και να αποφύγει τη στενοχώρια.

Η πνευματική άσκηση δεν έχει σχέση μόνο με τους μοναχούς, αλλά και με τους ανθρώπους οι οποίοι ζουν στον κόσμο. Ο λίγο ύπνος, οι μετάνοιες, η κίνηση, έλεγε ο Παΐσιος⁸²⁰, συμβάλλουν στην καλή υγεία. Ο σωματικός κόπος (μετάνοιες, ακολουθίες, αγρυπνίες), τόνιζε ο Πορφύριος⁸²¹, ωφελεί το σώμα και την ψυχή. Ο Ιάκωβος έκανε συνεχώς έντονη άσκηση, με λίγο ύπνο και πολλή προσευχή. Απέδιδαν και οι τρεις μεγάλη σημασία στη νηστεία, όχι σε μια τυπική εφαρμογή της, αλλά ως μέσον αγάπης και γνώσης του Θεού. Ο Παΐσιος νήστευε πολύ και το φαγητό του ήταν πολύ λιτό. Με τη νηστεία πίστευε ο Πορφύριος⁸²² ότι ωφελήθηκαν πολλοί και θεραπεύτηκαν από τις αρρώστιές τους. Αναφερόταν σε ασκητές οι οποίοι παρά την αυστηρή τους νηστεία δεν είχαν καμιά αρρώστια. Ο Ιάκωβος⁸²³ επέμενε πολύ στη νηστεία και το πόσο ωφελεί το σώμα και την ψυχή. Υπενθύμιζε ότι ήταν η πρώτη εντολή του Θεού στον παράδεισο και ότι ο ίδιος ο Κύριος νήστευε. Η μελέτη των βιβλίων της Εκκλησίας έχει μεγάλη αξία. Ο Παΐσιος⁸²⁴ έλεγε ότι δίνει την αίσθηση

Αγιορείτου, Λόγοι Δ', *Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 49.

⁸¹⁸ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 574.

⁸¹⁹ Βλ. Γεωργίου Ευθυμίου, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σ. 39.

⁸²⁰ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α', Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 155 και *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ', Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σ. 120 και *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ', Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σ. 75.

⁸²¹ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 356, 358-359.

⁸²² Βλ. στο ίδιο, σσ. 332-334.

⁸²³ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 92-93.

⁸²⁴ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Επιστολές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σ. 123.

της αιωνιότητας και είναι μια καλή συντροφιά στις αρρώστιες. Ο Πορφύριος⁸²⁵ ότι είναι σαν φάρμακο για πολλές αρρώστιες, γιατί δημιουργεί ενδιαφέρον για τη ζωή. Ο Ιάκωβος όταν έβρισκε λίγο χρόνο, κυρίως τη νύχτα, μελετούσε.

Και οι τρεις άγιοι γέροντες αναφέρθηκαν στη στενοχώρια. Ο Παΐσιος⁸²⁶ τόνιζε ότι στην αντιμετώπιση της στενοχώριας, πέρα από τα μέσα της Εκκλησίας, ωφελεί η εσωτερική εργασία, η κάθαρση της συνείδησης από παλιά βιώματα και η πνευματική χαρά. Με την εμπιστοσύνη στον Θεό και την υπομονή μπορεί να φύγει, σύμφωνα με τον Πορφύριο⁸²⁷, η στενοχώρια. Όπως και ο Παΐσιος, ο Πορφύριος αναφέρθηκε στο πόσο ωφελεί η χαρά του Χριστού και το να χαίρεται ο άνθρωπος όλα όσα τον περιβάλλουν, τα οποία είναι σταλαγματιές της αγάπης του Θεού. Η αγάπη στον Χριστό, κατά τον Ιάκωβο, διώχνει κάθε στενοχώρια και έρχεται η αληθινή χαρά.

Οι Παΐσιος, Πορφύριος και Ιάκωβος τόνισαν το πόσο ωφελήθηκαν από τις πολλές αρρώστιές τους. Ο Παΐσιος⁸²⁸ έλεγε ότι όσο ωφελήθηκε από τις αρρώστιές του δεν ωφελήθηκε από όλη την άσκησή του. Η αρρώστια θεωρούσε ότι είναι μεγάλη ευλογία για τον άνθρωπο, είναι επίσκεψη του Θεού και μπορεί να βγουν πολλά καλά από αυτήν. Να μη ζητάμε, έλεγε, ένα χριστιανισμό χωρίς σταύρωση. Ο Πορφύριος⁸²⁹ ευχαριστούσε τον Θεό για τις πολλές αρρώστιές του, αν και πονούσε πολύ, και τις θεωρούσε ως αγάπη του Θεού, χωρίς όρια. Ο Ιάκωβος⁸³⁰ απέδιδε δόξα στον Θεό για τις πολλές του αρρώστιες και ότι με τη βοήθεια του Θεού και των αγίων δεν ήταν ανυπόφορες. Ο Παΐσιος πρότεινε στους αρρώστους οι οποίοι δεν άντεχαν τον πόνο της αρρώστιας να στραφούν στον Θεό για τη θεραπεία τους και ο Θεός θα κρίνει αναλόγως. Το τέλειο, κατά τον Πορφύριο, είναι να μην προσεύχεται ο άνθρωπος για την υγεία του, αλλά και εκείνος κατανοούσε όσους δεν μπορούσαν να το εφαρμόσουν και επεδίωκαν τη θεραπεία τους από τους γιατρούς. Ο Ιάκωβος μετά τα πενήντα πέντε χρόνια του άρχισε να πηγαίνει πιο συχνά στους γιατρούς, για τα πολλά

⁸²⁵ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 289.

⁸²⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Γ', Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 125, 139, 141.

⁸²⁷ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 299, 301.

⁸²⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 212.

⁸²⁹ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 473-474.

⁸³⁰ Βλ. *Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 54-56.

προβλήματα με την υγεία του, αλλά τα τελευταία χρόνια ο Θεός τον κρατούσε στη ζωή.⁸³¹

Οι καλοί πνευματικοί, κατά τον Παΐσιο, μπορούν να συμβάλλουν πρώτα σε μια εσωτερική θεραπεία του ανθρώπου και, με τη χάρη του Θεού, να επέλθει η θεραπεία του σώματος και της ψυχής, χωρίς φάρμακα και γιατρούς. Οι γιατροί⁸³² οι οποίοι έχουν πίστη στον Θεό βοηθούν παράλληλα με την επιστήμη με την πίστη τους, μπορεί να ενθαρρύνουν και σε μια δύσκολη αρρώστια να θέσουν τα όρια πίστης και επιστήμης. Πολλές φορές ο Θεός θέλει οι άνθρωποι να θεραπεύονται, όχι απευθείας από τον Θεό, αλλά από τους γιατρούς. Ο Πορφύριος δεν αποθέωνε την υγεία, αλλά την αγάπη. Άλλωστε ο ίδιος ήταν απίστευτα ασθενής. Δεν ήταν αντίθετος στην ιατρική φροντίδα και στη χρήση φαρμάκων⁸³³. Δέχθηκε ο ίδιος βοήθεια από τους γιατρούς, κάποιες φορές ταλαιπωρήθηκε από αυτούς, αλλά προς το τέλος της ζωής του με την αρρώστια του καρκίνου δεν θέλησε να κάνει εγχείρηση και να πάρει φάρμακα. Ο Ιάκωβος⁸³⁴ έστειλε στους γιατρούς όσους υπέφεραν από σοβαρές αρρώστιες και ζήτηγε να κάνουν υπακοή στη θεραπεία τους από τους γιατρούς. Δεν ήθελε να αδιαφορούν οι άνθρωποι για την υγεία τους και τόνιζε ότι τα φάρμακα τα έχει δώσει ο Θεός.

Ο Θεός, έλεγε ο Παΐσιος⁸³⁵, σε κάποιες περιπτώσεις ενεργεί με ένα θαύμα, αρκεί να υπάρχει κάποιος σοβαρός λόγος ή να είναι πολύ δοσμένος ο άνθρωπος στον

⁸³¹ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σ. 160.

⁸³² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 279 και *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 309-310 και *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 173-174, 224.

⁸³³ Βλ. Γεωργίου Παπαζάχου, «Δεκατέσσερα χρόνια κοντά του», *Σύναξη* 41 (1992), σ. 94 και Ηλία Κουρούμαλη, «Ο Γέροντας Πορφύριος και οι ιατρικές του εμπειρίες», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 224-228 και Γέροντος Πορφυρίου Ιερομονάχου, *Ανθολόγιο Συμβουλών* (επιμέλεια Κωνσταντίνος Καρακόλης), εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι Αττικής ³2003, σσ. 86, 108.

⁸³⁴ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 85.

⁸³⁵ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011, σ. 225 και *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι ΣΤ΄, Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012, σσ. 113, 122-123 και *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 225.

Θεό. Ο Πορφύριος⁸³⁶ τόνιζε ότι, αν υπάρχει αληθινή πίστη στον Θεό, μπορεί να γίνει το θαύμα. Ήθελε να πιστεύουν οι άρρωστοι ότι και σήμερα γίνονται θαύματα και να ζουν με χαρά τη ζωή τους, χωρίς παθητικότητα και κατάθλιψη. Ο Ιάκωβος⁸³⁷, με τα χαρίσματα που είχε από τον Θεό, ήδη από τη μικρή του ηλικία πριν γίνει μοναχός, αλλά και μετά ως μοναχός, θεράπευσε πολλούς αρρώστους.

3. Ως προς το θάνατο

Οι Παΐσιος, Πορφύριος και Ιάκωβος είδαν το θάνατο ως το «ὄντως φοβερότατον» μυστήριο, συνέπεια της πτώσης του ανθρώπου και της κτιστότητάς του. Ο Χριστός με το θάνατο και την Ανάσταση Του «πάτησε» το θάνατο, αλλά η τελική εξάλειψή του θα γίνει στα Έσχατα.

Ο Παΐσιος⁸³⁸ θεώρησε το θάνατο ως τη μετάβαση στην άλλη ζωή, ένα αποχωρισμό για κάποιο διάστημα. Γι' αυτό δεν ήθελε οι άνθρωποι να λυπούνται υπερβολικά για την απώλεια αγαπημένων τους προσώπων. Ο Πορφύριος⁸³⁹ θεωρούσε το πέρασμα στην άλλη ζωή πολύ ανώδυνο, όπως όταν ανοίγεις μια πόρτα για περάσεις δίπλα ή όπως περνάς μια γέφυρα. Ο Ιάκωβος⁸⁴⁰ τόνιζε τη βεβαιότητα του θανάτου για τον άνθρωπο και ότι, όταν τελειώσει η «προθεσμία» του, θα φύγει.

Οι τρεις σύγχρονοι γέροντες δεν ήθελαν να έχει ο άνθρωπος φόβο θανάτου. Ο Παΐσιος⁸⁴¹ έλεγε ότι, όπου υπάρχει η αγάπη και η θυσία, παύει να υπάρχει ο φόβος του θανάτου. Ο άνθρωπος δεν πρέπει να φοβάται το θάνατο, αλλά την αμαρτία, από την οποία να τον συγκρατεί η πολλή αγάπη στον Χριστό και όχι ο φόβος της κόλασης. Αν υπάρχει μέσα στον άνθρωπο ο Χριστός ακόμα και ο θάνατος είναι χαρά. Ο ίδιος ο Παΐσιος δεν φοβόταν το θάνατο και έλεγε ότι «όταν υπάρχει αγάπη και μακριά να βρεθεί ο ένας από τον άλλο, αν οι περιστάσεις το απαιτήσουν, κοντά θα

⁸³⁶ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 480-481.

⁸³⁷ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σ. 35.

⁸³⁸ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 272.

⁸³⁹ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σ. 583.

⁸⁴⁰ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 147.

⁸⁴¹ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Επιστολές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σσ. 111-112.

βρίσκεσαι, γιατί την αγάπη του Χριστού δεν τη χωρίζουν αποστάσεις»⁸⁴². Κατά τον Πορφύριο⁸⁴³, ο φόβος του θανάτου έχει κάποιο νόημα μόνο για τους αρχάριους, στους οποίους υπάρχει ακόμα ο παλαιός άνθρωπος. Πρόκειται για χαμηλό βαθμό σχέσης με τον Θεό, γιατί υπάρχει συναλλαγή, ιδιοτέλεια. Όταν ο άνθρωπος αγαπήσει τον Χριστό παύει να σκέφτεται το θάνατο και την κόλαση, και τίποτα δεν μπορεί να τον χωρίσει από την αγάπη Του. Έλεγε κάτι παρόμοιο με τον Παΐσιο, «για τους ανθρώπους του Θεού δεν υπάρχει απόσταση, έστω και αν είναι χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά. [...] Όταν μας συνδέει ο Χριστός, αποστάσεις δεν υπάρχουν. Όταν φύγω απ' τη ζωή αυτή, θα 'ναι πιο καλά. Θα είμαι πιο κοντά σας»⁸⁴⁴. Ο Ιάκωβος⁸⁴⁵, επίσης, δεν ήθελε ο άνθρωπος να φοβάται το θάνατο. Ο ίδιος δεν τον φοβόταν, γιατί μέσα στον άνθρωπο πίστευε ότι κατοικεί αθάνατη ψυχή.

Ο άνθρωπος, κατά τον Παΐσιο⁸⁴⁶, είναι καλό να έχει μνήμη θανάτου, να θυμάται τη ματαιότητα αυτής της ζωής και ότι όλα θα χαθούν. Από τη μέρα που γεννήθηκε πρέπει να θυμάται το «μεγάλο ταξίδι» και να είναι συνεχώς έτοιμος. Ο άνθρωπος θα κριθεί για τις αμαρτίες για τις οποίες δεν μετάνιωσε. Η μετάνοια δεν πρέπει να γίνεται για να αποφύγει κάποιος την κόλαση, αλλά γιατί θέλει να αγαπήσει τον Χριστό. Ο Πορφύριος⁸⁴⁷ δεν επέμεινε στη μνήμη του θανάτου, όπως θα δούμε παρακάτω, αλλά στο να αγαπήσει ο άνθρωπος τον Χριστό. Ο Ιάκωβος⁸⁴⁸ έλεγε ότι θα πρέπει να είμαστε συνεχώς έτοιμοι, γιατί δεν γνωρίζουμε την ημέρα και την ώρα που θα έρθει ο θάνατος. Η προετοιμασία για την αιωνιότητα θα γίνει κυρίως με έργα αγάπης. Ο ίδιος προετοιμαζόταν για το μεγάλο ταξίδι του σε όλη του τη ζωή, με έντονη μνήμη θανάτου, ακολουθώντας τον αντίθετο δρόμο ως προς το πώς έβλεπε το θάνατο ο Πορφύριος, με το να διαβάξει τη νεκρώσιμη ακολουθία και να ξαπλώνει στη γη σαν να έχει πεθάνει.

⁸⁴² Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σ. 44.

⁸⁴³ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 228, 231, 328, 585-586.

⁸⁴⁴ Βλ. στο ίδιο, σ. 198.

⁸⁴⁵ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σ. 94.

⁸⁴⁶ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 114, 254, 256.

⁸⁴⁷ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 585-586.

⁸⁴⁸ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 77, 88-89.

Από αυτή τη ζωή ο άνθρωπος, κατά τον Παΐσιο⁸⁴⁹ προγεύεται τον παράδεισο. Ο παράδεισος είναι για όλους και πρέπει να τον ευχόμαστε για όλους, γιατί δεν υπάρχει μεγαλύτερος πόνος για τον Χριστό από το να δει έναν άνθρωπο στην κόλαση. Στον παράδεισο δεν υπάρχει πόνος ή λύπη. Ο Παΐσιος έδωσε κάποιες πληροφορίες για τον μελλοντικό παράδεισο⁸⁵⁰ και την κόλαση. Η μεγαλύτερη κόλαση, κατά τον Παΐσιο, θα είναι για όσους δεν είχαν αγάπη, για τους άπληστους και τους φιλάργυρους. Μέχρι την τελική κρίση, οι «υπόδικοι φυλακισμένοι»⁸⁵¹ θα βασανίζονται για τις αμαρτίες τους και οι ίδιοι δεν μπορούν να μετανοήσουν. Μπορεί να ωφεληθούν μόνο από τους ζώντες, με τα μνημόσυνα, τις ελεημοσύνες, τις προσευχές και κυρίως με την πνευματική πρόοδο των απογόνων τους.

Ο άνθρωπος μπορεί να βιώσει τον παράδεισο, κατά τον Πορφύριο⁸⁵², από την εδώ ζωή, αν αποβάλλει όλα όσα χαρακτηρίζουν τον παλαιό άνθρωπο. Τον παράδεισο θα τον δει ο άνθρωπος στο πρόσωπο του συνανθρώπου του και επανέλαβε αρκετές φορές το «ἴνα ὧσιν ἔν» (Ιω. 17: 11, 22). Στην άλλη ζωή⁸⁵³ θα μας αποκαλυφθούν πράγματα ασύλληπτα. Εκεί είναι η «απέραντος ηδονή». Ο Πορφύριος μίλησε πολύ λίγο για την κόλαση⁸⁵⁴, ότι είναι η ζωή χωρίς τον Χριστό, η απουσία της αγάπης. Όσα σκληρά αναφέρονται στο Ευαγγέλιο για την κόλαση «ὡς ὁ κλαυθμός καί ὁ βρυγμός τῶν ὀδόντων» (Ματθ. 13: 42) τα θεωρεί ως συμβολικές λέξεις, για το ότι ο άνθρωπος θα βρεθεί μακριά από τον Θεό στην αιωνιότητα. Τόνιζε ακόμα την ωφέλεια των κεκοιμημένων με τα μνημόσυνα, την προσευχή, την ελεημοσύνη.

Ο Ιάκωβος⁸⁵⁵ έλεγε ότι ο άνθρωπος με το θάνατο φεύγει από τη ματαιότητα αυτής της ζωής για την άλλη, όπου δεν υπάρχει πόνος και θλίψη, και εκεί θα συναντήσει πρόσωπα αγαπημένα. Δεν έκανε αναλύσεις για τον παράδεισο και τη κόλαση. Κάποιες φορές παρουσίασε μόνο απλά βιώματά του. Έλεγε⁸⁵⁶ ότι ζήτησε τον παράδεισο και όχι τις τιμές, τα πλούτη και τις δόξες.

⁸⁴⁹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Δ', Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010, σσ. 285-286.

⁸⁵⁰ Βλ. στο ίδιο, σ. 284-285.

⁸⁵¹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 275-276.

⁸⁵² Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κουσκοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 198-200, 384.

⁸⁵³ Βλ. στο ίδιο, σσ. 200, 239, 290, 374, 583.

⁸⁵⁴ Βλ. στο ίδιο, σσ. 323-324.

⁸⁵⁵ Βλ. Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993, σσ. 89-90.

⁸⁵⁶ Βλ. Στυλιανού Παπαδοπούλου, *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001, σσ. 94, 176-177, 180-183.

Ο Παΐσιος, σε αντίθεση με τον Πορφύριο και τον Ιάκωβο, μίλαγε στους επισκέπτες του για το 666 και τα σημεία τα οποία θα προηγηθούν του ερχομού του Αντιχρίστου. Μίλησε πολύ την εποχή που γινόταν η συζήτηση για την αλλαγή των αστυνομικών ταυτοτήτων, τις οποίες θεωρούσε, αν γινόταν με τον τρόπο που σχεδίαζαν, ως εισαγωγή στο σφράγισμα. Είχε πει στις μοναχές στη Σουρωτή, κατά τα έτη 1981 - 1994, ότι ίσως να προλάβαιναν να ζήσουν πολλά σημεία από την Αποκάλυψη και ζητούσε από αυτές να είναι έτοιμες, γιατί ο ακριβής χρόνος του ερχομού του Αντιχρίστου δεν αναφέρεται πουθενά. Οι Εβραίοι, έλεγε, ετοιμάζουν κάποιο μεσσία, ένα βασιλιά, για να κυβερνήσει όλη τη γη, να γίνει όλος ο κόσμος ένα μεγάλο κράτος, μια αγορά, μια θρησκεία. Ο Αντίχριστος θα είναι ο σαρκωμένος διάβολος, ο μεσσίας. Θα υπάρξει μεγάλος διωγμός των χριστιανών, αλλά δεν θα κρατήσει παραπάνω από τρία με τριάμιση χρόνια. Σημείο ότι άρχισαν να συμβαίνουν αυτά θα είναι το γκρέμισμα του τεμένους του Ομάρ, για να κτιστεί ο ναός του Σολομώντα⁸⁵⁷. Το Σάββατο, πριν την Κυριακή της Ορθοδοξίας του 1987, έγραψε ο ίδιος χειρόγραφο επιστολή με τον τίτλο: «Σημεῖα τῶν καιρῶν»⁸⁵⁸ και αναφέρεται στο χάραγμα και στον αριθμό του «θηρίου» (Απ. 13: 16-18). Μίλαγε για την παγκόσμια δικτατορία και τη σκλαβιά από τον Αντίχριστο, και ότι τα σημεία φαίνονται ξεκάθαρα, με το «θηρίο» στις Βρυξέλλες, να ελέγχει με τον υπολογιστή του όλα τα κράτη. Έγραφε ότι το 666 ήταν το σύμβολο του μαμωνά με το οποίο καθοριζόταν η φορολογία, 666 τάλαντα χρυσού, των Εβραίων προς τα έθνη που υποδούλωναν (Γ' Βασ. 10: 14). Έλεγε ότι ο Χριστός θα μας ελέγξει, επειδή δεν διακρίναμε αυτά τα σημεία των καιρών. Θεωρούσε ότι το επόμενο βήμα θα είναι το σφράγισμα με το 666, το όνομα του Αντιχρίστου, στο χέρι ή στο μέτωπο με ακτίνες λέιζερ, που δεν θα διακρίνεται εξωτερικά. Θα το διαφημίζουν ότι είναι απαραίτητο για την προστασία από την κλοπή των τραπεζικών καρτών και ένας πιο εύκολος τρόπος συναλλαγών⁸⁵⁹. Όταν όμως ο διάβολος, ο Αντίχριστος, έγραφε, είναι στην ταυτότητά ή με το χάραγμα (επειδή δεν θα είναι επιφανειακό) στο χέρι ή στο κεφάλι, δεν αγιάζεται με το να κάνει κάποιος επάνω ένα σταυρό. Η δύναμη του σταυρού υπάρχει στον άνθρωπο μόνο όταν παραμείνει στο άγιο σφράγισμα της βάπτισής του⁸⁶⁰. Έλεγε ακόμα ότι και από άγνοια

⁸⁵⁷ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 175-177, 179.

⁸⁵⁸ Βλ. Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, *Σημεία των Καιρών*, Άγιον Όρος 1987, <https://www.youtube.com/watch?v=6YhrvHDQgYY>, ανάκτηση 25 Μαΐου 2014.

⁸⁵⁹ Βλ. στο ίδιο, σσ. 2-3.

⁸⁶⁰ Βλ. στο ίδιο, σ. 7.

του να σφραγιστεί κάποιος χάνει τη θεία χάρη και δέχεται τη δαιμονική ενέργεια. Όσοι σφραγιστούν θα τραβούν τις ακτίνες του ήλιου και θα υποστούν απίστευτους πόνους⁸⁶¹.

Όπως έχουμε προαναφέρει, ο μητροπολίτης Μόρφου Νεόφυτος είχε μιλήσει⁸⁶² για κάποια επιστολή του Πορφυρίου προς τον Παΐσιο, η οποία βρίσκεται σε μονή του Αγίου Όρους, με την οποία ζητούσε από τον Παΐσιο να σταματήσει να μιλά για το 666, τον Αντίχριστο και τα σημεία των καιρών. Η επιστολή ανέφερε ότι αν θα έρθει ο Αντίχριστος αυτό θα πρέπει να απασχολήσει τους αρχιερείς, οι οποίοι και θα φωτίσουν τον κόσμο. Οι μοναχοί έχουν ως αποστολή απλώς να κλαίνε για τις αμαρτίες τους. Γι' αυτό του έγραφε ο Πορφύριος ότι του βάζει πνευματικό επιτίμιο να μην ξαναμιλήσει για αυτό το θέμα και για τα όσα υποτίθεται ότι έλεγε με τα γεγονότα που θα συμβούν, μέχρι να ξαναδοθεί στους Έλληνες η Κωνσταντινούπολη. Τέτοια επιστολή, ωστόσο, δεν έχει δημοσιευτεί ακόμη⁸⁶³. Ο Πορφύριος πάντως, κατά τον Μόρφου, σεβόταν τον Παΐσιο και θεωρούσε ότι μιλούσε γι' αυτά από την πολλή του αγάπη στον ελληνισμό και την πατρίδα του τη Μικρά Ασία, και έλεγε ακόμα ότι «αυτός είναι άνθρωπος του Θεού». Ο Ιάκωβος Τσαλίκης είχε πει στον Μόρφου ότι ο ίδιος δεν μίλησε γι' αυτά τα θέματα, γιατί δεν είχε κάποια σχετική αποκάλυψη από το Άγιο Πνεύμα.

Ο Πορφύριος δεν ήθελε ο άνθρωπος να ασχολείται με το θάνατο και την κόλαση, γιατί αυτό κάνει το νου να προσκολλάται στο κακό και το δικαιολογούσε μόνο για τους αρχαίους. Δεν ήθελε τη μετωπική σύγκρουση με το διάβολο, αλλά να αυξάνουμε το φως του Χριστού⁸⁶⁴. Πρότεινε ένα πιο εύκολο δρόμο για τη γνώση του Θεού, με την αγάπη στον Χριστό. Ανοίγει ο άνθρωπος μια τρυπούλα μέσα του, για να έρθει το φως του Χριστού και να φύγει το σκοτάδι. Σε αυτό βρίσκεται η μεγάλη διαφορά του Πορφυρίου, από τον Παΐσιο, τον Ιάκωβο και πολλούς άλλους πατέρες. Ο

⁸⁶¹ Βλ. *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου, Λόγοι Β', Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011, σσ. 181-182, 190.

⁸⁶² Βλ. Μόρφου Νεόφυτος, *Πνευματικό επιτίμιο του Πορφυρίου στον Παΐσιο*, www.agioritikovima.gr/perizois/item/30908, ανάκτηση 5-6-2014.

⁸⁶³ Στις 10 Σεπτεμβρίου 2014 ο μητροπολίτης Μόρφου Νεόφυτος στη ραδιοφωνική εκπομπή του Κλείτου Ιωαννίδη «Ελεύθερο Βήμα» του ΡΙΚ, αποκατέστησε την αλήθεια για το δήθεν πνευματικό επιτίμιο του Πορφυρίου στον Παΐσιο λόγω των θέσεών του για το 666, τον Αντίχριστο, κλπ. Εξηγεί ότι δεν συνέβη ποτέ αυτό το γεγονός, ότι ήταν προϊόν παραπληροφόρησής του από αγιορείτη μοναχό και κακώς ο ίδιος είχε μεταφέρει το 2000 στην ίδια εκπομπή. Είπε ότι και από το Ησυχαστήριο στο Μήλεσι του επιβεβαίωσαν ότι δεν υπήρξε ποτέ τέτοια επιστολή. <http://www.immorfou.org.cy/component/content/article/16-news/987-paraplirof-epit.html>, Ανάκτηση 14-9-2014.

⁸⁶⁴ Βλ. *Αγίου Πορφυρίου Κausοκαλυβίτου, Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013, σσ. 288-289, 292, 311.

Πορφύριος ενδιαφερόταν να αγαπήσει τον Χριστό και καλούσε τους ανθρώπους προς τον Χριστό και όχι προς το φόβο ή και τη μνήμη του θανάτου. Ο λόγος του Πορφυρίου θα μπορούσε να φέρει μια βαθιά τομή στη νοοτροπία της ποιμένουσας Εκκλησίας η οποία υπερτονίζει το φόβο του θανάτου, του διαβόλου και της κόλασης, και όχι το να στραφούν οι άνθρωποι στον Χριστό και να τον αγαπήσουν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

1. Ο Παΐσιος Αγιορείτης (1924 - 1994) αναφέρθηκε αρκετές φορές στο πρόβλημα της ασθένειας και του θανάτου. Η ασθένεια έχει σχέση με την προπατορική αμαρτία, ως απομάκρυνση του ανθρώπου από τον Θεό, και με τη κτιστότητα της ανθρώπινης φύσης. Με την προσωπική αμαρτία δίνεται η ευκαιρία στο αρνητικό πνεύμα να επηρεάσει τη ζωή του ανθρώπου. Ο Θεός επιτρέπει την αρρώστια στον άνθρωπο, όχι για να τον τιμωρήσει, αλλά στην ουσία πρόκειται για αυτοτιμωρία, για τις αρνητικές επιλογές του. Η υπερηφάνεια και ο εγωισμός, η αιτία της πτώσης των αγγέλων και των ανθρώπων, μία «ῥβρις» προς τον Θεό, σε συνδυασμό με άλλα πάθη, αποτελούν τη βαθύτερη αιτία για να αχρηστευτούν οι αρετές και να ασθενήσει η ψυχή και το σώμα, εκτός αν υπάρξει «εγκατάλειψη» του Θεού και η μη ασθένεια. Από την αδικία, τη ζήλεια ως βασκανία, το άγχος, τη λύπη, τη στενοχώρια, τη μελαγχολία, τις υπερβολικές ανέσεις, την υπεραπασχόληση, ακόμα και την Κυριακή, την έλλειψη βαθύτερων νοημάτων ζωής, δηλητηριάζεται η ψυχή και μπορεί να προκληθούν πολλές ανωμαλίες στο σώμα, ακόμα και δυνατών οργανισμών. Οι κακοί λογισμοί δείχνουν πνευματική αρρώστια. Υπάρχουν οι ασθένειες κατά «παραχώρηση Θεού» σε αγίους ανθρώπους, για να ταπεινωθούν περισσότερο, να αποτελέσουν υπόδειγμα σε ανθρώπους χωρίς μετάνοια και να λάβουν μεγαλύτερη δόξα στα Έσχατα.

Η αντιμετώπιση της ασθένειας η οποία οφείλεται στις προσωπικές αμαρτίες, κατά τον Παΐσιο, μπορεί να γίνει καταρχήν με την πίστη - εμπιστοσύνη στον Θεό, την οποία διέκρινε από την πίστη στις δικές μας δυνάμεις, με την προσευχή γενικά και τη νοερά προσευχή, αν και χρειάζεται από τον άλλον για τον οποίο γίνεται η προσευχή κάποια δεκτικότητα και καλή διάθεση. Με τη συμμετοχή στην εκκλησιαστική ζωή και τα Μυστήρια, με κέντρο τη θεία Ευχαριστία, την καθαρή εξομολόγηση και την πνευματική άσκηση έχουν ωφεληθεί πολλοί άρρωστοι. Με την ταπείνωση, την υπομονή στις αρρώστιες, την «αγία απλότητα», αντιμετωπίζεται καλύτερα το άγχος, η απληστία, η φιλαργυρία, το κοσμικό πνεύμα. Η μελέτη της Αγίας Γραφής, των βιβλίων της Εκκλησίας και των πατερικών κειμένων, η τακτοποίηση του εσωτερικού κόσμου, η εσωτερική ειρήνη, η κίνηση, η φυγή του νου από την αρρώστια, η πνευματική χαρά, η παλληκαριά και βία στον εαυτό μας την ώρα του πόνου και της αρρώστιας, και κυρίως η στροφή στον Χριστό, αποτελούν μεγάλες δυνάμεις στην

αντιμετώπιση της αρρώστιας. Είναι ακόμα απαραίτητο να γίνεται η διάκριση ανάμεσα στον ψυχοπαθή και στο δαιμονισμένο. Η αρρώστια αποτελεί, κατά τον Παΐσιο, μεγάλη ευλογία, επίσκεψη του Θεού. Ο Θεός σε κάποιες περιπτώσεις επιτρέπει οι άνθρωποι να θεραπεύονται από τους γιατρούς. Το θαύμα μπορεί να γίνει από τον Θεό, όταν υπάρχει σοβαρός λόγος, έντονη προσευχή και ο άρρωστος είναι πολύ δοσμένος στον Θεό.

Ο Παΐσιος είδε το θάνατο ως αποχωρισμό για μικρότερο ή μεγαλύτερο διάστημα και αναφέρθηκε στην προσωρινότητα της εδώ ζωής. Τόνιζε τη βεβαιότητα της μελλοντικής αντάμωσης, γι' αυτό οι άνθρωποι δεν ήθελε να λυπούνται υπερβολικά για το θάνατο των αγαπημένων τους. Επέμενε στην προετοιμασία για την άλλη ζωή, όσο γίνεται σε μικρότερη ηλικία, με αγάπη, μετάνοια, ομορφιά ψυχής, ταπείνωση, θυσία, φιλότιμο, συναίσθηση της αμαρτωλότητας και της ματαιότητας αυτού του κόσμου. Ο άνθρωπος δεν είναι καλό να έχει φόβο θανάτου, γιατί η αληθινή αγάπη προς τον Χριστό καταργεί το φόβο. Από την εδώ ζωή υπάρχει η πρόγευση του παραδείσου ή της κόλασης. Στον παράδεισο δεν υπάρχει πόνος και λύπη. Θεωρούσε καλό να θέλουμε τον παράδεισο για να είμαστε μαζί με τον Χριστό και όχι για προσωπικό όφελος, και να τον ευχόμαστε για όλους. Στην κόλαση θα βρεθούν όσοι δεν είχαν αγάπη και αδιαφόρησαν για το συνάνθρωπό τους, οι πλεονέκτες, οι φιλάργυροι, όσοι κατέκριναν, εφόσον δεν υπήρξε η μετάνοιά τους. Ως την τελική κρίση οι «υπόδικοι φυλακισμένοι» μπορούν να βοηθηθούν από τους ζώντες με τα μνημόσυνα, την προσευχή, τις ελεημοσύνες και κυρίως με την πνευματική πρόοδο των απογόνων. Έλεγε ακόμα ότι με την αγάπη στον Χριστό καταργούνται οι αποστάσεις και ότι από την άλλη ζωή θα είναι πιο κοντά μας.

2. Ο Πορφύριος Κausοκαλυβίτης (1906 - 1991) θεωρούσε ότι αρκετές αρρώστιες οφείλονται στην προσωπική αμαρτία, ως άρνηση του Θεού. Με την απιστία στον Θεό εισχωρεί στην ανθρώπινη ζωή το άγχος, η μοναξιά, η πίεση, η στενοχώρια, η μελαγχολία, η απελπισία και αποκτά ο άνθρωπος σωματικές και ψυχικές αρρώστιες. Με τον εγωισμό, μια από τις αιτίες για την ασθένεια του σύγχρονου ανθρώπου, σκοτίζεται ο νους και προκαλείται σύγχυση στον τρόπο ζωής. Με την ασθένεια ως «παιδεία Κυρίου» αρκετές φορές οδηγείται ο άνθρωπος στη μετάνοια και στη σωτηρία. Για τους αγίους αυτή η «παιδεία» γίνεται για να φθάσουν πιο ψηλά στη σχέση τους με τον Θεό και να καταλαβαίνουν περισσότερο, βιωματικά, τους άλλους αρρώστους. Η στενοχώρια, αιτία πολλών ασθενειών, φανερώνει έλλειψη εμπιστοσύνης στον Θεό. Η ευαισθησία, χωρίς τη στροφή πρώτα προς τον Θεό,

μπορεί να προκαλέσει λύπη και απελπισία. Η μη υγιής πίστη μπορεί να μετατραπεί σε φοβερή ψυχική αρρώστια, μια μορφή κόλασης. Η σχιζοφρένεια έχει σχέση με αρνητικά βιώματα της ζωής των προγόνων, με μη υγιή πνευματική ζωή. Η άρνηση του Χριστού αφήνει κενό στην ψυχή του ανθρώπου και το αρνητικό πνεύμα μπορεί να επηρεάσει στην ψυχασθένεια. Η κατάθλιψη, η αρνητική σκέψη, το μίσος και η ζήλεια προς το άλλο, φθείρουν την ψυχή του ανθρώπου.

Ο Πορφύριος, ως προς τον τρόπο αντιμετώπισης της αρρώστιας, είχε μιλήσει για το θείο έρωτα, τη «θεία μέθη», με την οποία ωφελείται το σώμα και το πνεύμα παραμένει νέο. Για να γνωρίσει ο άνθρωπος τον Χριστό και να τον αγαπήσει πρέπει να γίνει άξιος της αγάπης Του, να γίνει «ποιητής». Ο άνθρωπος όταν αγαπήσει τον Χριστό γίνεται ένα με κάθε πονεμένο. Η προσευχή προς τον Θεό αν γίνεται «απλά και απαλά» και με αγάπη προς τον άλλο, κύματα της αγάπης θα προστατεύσουν το πρόσωπο για το οποίο γίνεται προσευχή, αν και χρειάζεται η ανταπόκριση των άλλων, όχι «κοιμωμένων». Όταν φαίνεται ότι δεν εισακούγεται η προσευχή ο ασθενής μάλλον δεν ήταν άξιος ιδιαίτερης συμπεριφοράς, ίσως να μην είχε αγάπη στον πλησίον και χρειάζεται μετάνοια, υπακοή, προσευχή, ελεημοσύνη, ταπείνωση. Κάποιες φορές πρέπει να σταματάμε να ζητάμε, γιατί ο Θεός έχει το μυστικό του. Η ευχή του Ιησού, όχι με μαγικό τρόπο, αλλά με το να τους κάνουμε όλους ένα με τον εαυτό μας, μπορεί να ωφελήσει και από μακριά. Να μη ζητά ο ασθενής από τον Θεό να τον απαλλάξει από την ασθένεια, αλλά να του δώσει τη δύναμη για να την υπομείνει. Με την εκκλησιαστική ζωή και τα Μυστήρια, κυρίως τη θεία Ευχαριστία, όχι όμως με τυπικό τρόπο, τη γενική εξομολόγηση στα πρώτα βήματα στην πνευματική ζωή, τη νηστεία, τη μελέτη του λόγου του Θεού, τη χαρά για όλα όσα μας περιβάλλουν, τις σταλαγματιές της αγάπης του Χριστού, την υπομονή, το σωματικό κόπο ωφελείται το σώμα και μπορεί να φύγει η στενοχώρια. Ο Πορφύριος πίστευε ότι ο Θεός ενεργεί και με τους γιατρούς και τα φάρμακα. Όταν δεν επέρχεται θεραπεία με τα φάρμακα είναι άρρωστη η ψυχή και πρέπει να φύγει η αμαρτία της. Δεν θεωρούσε την υγεία ως τον ύψιστο σκοπό της ζωής, αλλά την αγάπη. Ήθελε ο άρρωστος να μην ασχολείται με την αρρώστιά του, γιατί τότε τη ζει εντονότερα. Με την πίστη μπορεί να γίνει το θαύμα και ήθελε οι άνθρωποι να πιστεύουν ότι και σήμερα γίνονται θαύματα.

Ο Πορφύριος πίστευε ότι με την αγάπη στον Χριστό η μετάβαση στην άλλη ζωή γίνεται ανώδυνη, όπως όταν ανοίγεις μια πόρτα για να περάσεις δίπλα, όπως περνάς μια γέφυρα. Ο άνθρωπος δεν πρέπει να φοβάται το θάνατο, το διάβολο, την

κόλαση, αλλά να τον απασχολεί μόνο η αγάπη στον Χριστό. Ο παράδεισος βιώνεται από την εδώ ζωή μέσα στην Εκκλησία. Η αγάπη στον Χριστό είναι ο παράδεισος και από τον Χριστό δεν μπορεί να χωρίσει τον άνθρωπο η θλίψη, η στενοχώρια, ο θάνατος. Το κυρίαρχο της πορείας προς τον Θεό πρέπει να είναι η αγάπη. Ο Πορφύριος ασχολήθηκε ελάχιστα με την κόλαση. Η κόλαση είναι η απουσία της αγάπης, η μη αγάπη, η ζωή χωρίς τον Χριστό. Ο φόβος της κόλασης χρειάζεται μόνο στους αρχάριους. Να έχει ο άνθρωπος μνήμη θανάτου, αλλά το κυρίαρχο θα πρέπει να είναι η αγάπη στον Χριστό. Η θλίψη για την απώλεια αγαπημένων προσώπων αντιμετωπίζεται μόνο με την αγάπη στον Χριστό. Υπάρχει ο τρόπος επικοινωνίας με τους κεκοιμημένους, με τα μνημόσυνα, τις προσευχές, τις ελεημοσύνες, τη συμμετοχή στη θεία Ευχαριστία, με τα οποία χαίρονται οι ψυχές, αν και εμείς μπορεί να μην τις βλέπουμε.

3. Ο Ιάκωβος Τσαλίκης (1920 – 1991) δεν έκανε βαθιές θεολογικές αναλύσεις για την ασθένεια και το θάνατο, αλλά μίλησε με το προσωπικό του παράδειγμα, για το πως αντιμετώπισε τις πολλές αρρώστιές του και το θάνατο. Η υπερηφάνεια αποτελεί την αιτία για πολλές αρρώστιες και είναι δυνατόν ακόμα και να δαιμονιστεί κάποιος. Η αδικία όχι μόνο μπορεί να προκαλέσει την ασθένεια στον άδικο, αλλά ακόμα και το θάνατο, όχι όμως ως τιμωρία του Θεού, αλλά ως απώλεια της αγάπης Του. Υπάρχει ακόμα η ασθένεια την οποία επιτρέπει ο Θεός, αλλά προκαλείται από το αρνητικό πνεύμα. Η στενοχώρια αποτελεί την πιο μεγάλη αρρώστια της εποχής μας. Διέκρινε την ψυχική ασθένεια από το δαιμονισμό και έστειλε τον ψυχασθενή στο γιατρό, και για το δαιμονισμένο χρησιμοποιούσε τα μέσα της Εκκλησίας.

Με το ιαματικό του χάρισμα θεράπευσε βαρύτερες σωματικές αρρώστιες. Αντιμετώπιζε τους αρρώστους οι οποίοι τον επισκεπτόταν, με τη μεγάλη αγάπη του, την ταπείνωσή του και την αβραμιαία φιλοξενία του. Παρηγορούσε, προσευχόταν, έκανε παρακλήσεις, κομποσχοίνια, νήστευε, θεράπευε, συμβούλευε και ενθάρρυνε. Τόνιζε ότι ο Θεός έδωσε τους γιατρούς και τα φάρμακα, χωρίς να σημαίνει ότι δικαιολογούσε ακρότητες ως προς τη θεραπεία. Η πίστη στον Χριστό και η προσευχή με καθαρή καρδιά έχουν μεγάλη αξία στην αντιμετώπιση της ασθένειας. Χρησιμοποιούσε τη νοερά ή καρδιακή προσευχή και το κομποσχοίνι, και προσευχόταν πολλές ώρες για όλους όσοι του το ζητούσαν. Δεν εξήγησε όμως γι' αυτήν και δεν πληροφόρησε κανένα για τον τρόπο με τον οποίο προσευχόταν. Η εκκλησιαστική και μυστηριακή ζωή, όχι όμως με τυπικό τρόπο, η νηστεία, ο απλός τρόπος ζωής και διατροφής ωφελούν το σώμα και την ψυχή.

Ο Ιάκωβος τόνιζε τη βεβαιότητα του θανάτου και ότι όταν τελειώσει η «προθεσμία» μας θα φύγουμε. Γι' αυτό χρειάζεται ετοιμότητα για το θάνατο, αφού δεν γνωρίζουμε την ημέρα και την ώρα του. Είναι καλό ακόμα ο άνθρωπος να μη φοβάται το θάνατο, γιατί μέσα στον άνθρωπο υπάρχει αθάνατη ψυχή. Η προετοιμασία για την αιωνιότητα είναι απαραίτητο να γίνει με έργα αγάπης, ελεημοσύνη, πίστη στον Χριστό, προσευχή. Δεν έκανε βαθιές αναλύσεις για το πως θα είναι ο παράδεισος και η κόλαση. Όταν μίλησε γι' αυτά τα παρουσίασε με πολύ απλό τρόπο, ως ένα στενό μονοπάτι, μια χρυσή στενή γέφυρα πάνω σε βάραθρο, ωραία σπίτια, λουλούδια, ομορφιά, φως.

4. Οι τρεις σύγχρονοι γέροντες, Παΐσιος, Πορφύριος και Ιάκωβος, έζησαν μέσα στην Εκκλησία από μικρή ηλικία και γαλουχήθηκαν στην ανάπτυξη τους. Είδαν την ασθένεια ως συνέπεια της πτώσης του ανθρώπου και της κτιστότητας της ανθρώπινης φύσης. Πολλές σωματικές και ψυχικές αρρώστιες του σύγχρονου οφείλονται στην προσωπική αμαρτία, ως απομάκρυνση από τον Θεό και κάποιες φορές με την επίδραση από το αρνητικό πνεύμα. Μίλησαν για αρρώστιες «κατά παραχώρηση Θεού», ως «παιδεία Κυρίου», σε αγίους ανθρώπους για να ταπεινωθούν, να γνωρίσουν εντονότερα την αγάπη Του, να καταλαβαίνουν βιωματικά άλλους ασθενείς ή για να επηρεαστούν όσοι έζησαν με αρνητικό τρόπο και να οδηγηθούν στη μετάνοια. Πιο συγκεκριμένα, ως αίτια για την ασθένεια θεώρησαν την υπερηφάνεια και τον εγωισμό, ιδίως σε συνδυασμό με άλλα πάθη, την αδικία, τη ζήλεια ως βασκανία, το αντίθετο της αγάπης. Η στενοχώρια, το άγχος, η ευαισθησία χωρίς στροφή στον Θεό, η μελαγχολία, η νωθρότητα, φανερώνουν απουσία του Θεού και επηρεάζουν στις αρρώστιες. Ο Πορφύριος ασχολήθηκε πολύ με την κατάθλιψη, την οποία συνέδεσε με τη μη ταπείνωση. Διέκριναν την ψυχική αρρώστια από το δαιμονισμό και αναλόγως έστελναν στους γιατρούς ή στους πνευματικούς ιερείς.

Αντιμετώπισαν τους πολλούς ασθενείς οι οποίοι τους επισκέπτονταν με απέραντη αγάπη, αγάπη Χριστού. Έβλεπαν κάθε άνθρωπο ως «είκόνα Χριστού», με μοναδική και ανεπανάληπτη αξία. Όλοι οι επισκέπτες τους αντιμετώπιζαν στη συνέχεια με άλλη φιλοσοφία τις αρρώστιές τους. Τόνιζαν την πίστη – εμπιστοσύνη στον Θεό και το ότι η αγάπη στον Χριστό κάνει απαθέστερες τις αρρώστιες. Η προσευχή προς τον Θεό από τον ίδιο τον άρρωστο ή από άλλους έχει μεγάλη δύναμη. Επέμειναν όμως στη σημασία της δεκτικότητας της προσευχής από το πρόσωπο για το οποίο γίνεται. Μεγάλη δύναμη αναγνώρισαν και στην ευχή του Ιησού, το «Κύριε,

Ἰησοῦ Χριστέ, ἔλῃσόν με», ἀλλά κανέναν ἀπὸ τοὺς τρεῖς δὲν χρησιμοποιοῦσε συγκεκριμένους τύπους, π.χ. σκαμνάκι, ἔλεγχος ἀναπνοῆς, γιὰ νὰ προσεύχεται καὶ δὲν μίλησαν γι' αὐτήν. Μετὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ καὶ τὰ Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας ἀντιμετωπίζεται καλύτερα ἡ ἀρρώστια καὶ βοηθιέται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀποκτήσῃ τὴν «ἀγία ταπείνωση» καὶ τὴν υπομονή. Ἡ ἀσκήσιμος καὶ ὁ σωματικὸς κόπος, ἡ νηστεία, ἡ πνευματικὴ χαρὰ, ὠφελοῦν στὶς ἀρρώστιες καὶ στὴ στενοχώρια. Ὁμολόγησαν καὶ οἱ τρεῖς πὼς ὠφελήθηκαν ἀφάνταστα ἀπὸ τὶς πολλὰς ἀρρώστιές τους, περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀσκήσιμόν τους. Τὶς εἶδαν ὡς ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ χωρὶς ὅρια. Κατανοοῦσαν ὁμῶς τοὺς ἀρρώστους πὺ ἐπεδίωκαν τὴν θεραπεία τους ἀπὸ τοὺς γιαιτροὺς, θεωρώντας ὅτι ὁ Θεὸς ὀρισμένες φορὲς θεραπεύει τοὺς ἀρρώστους μετὰ τοὺς γιαιτροὺς καὶ τὰ φάρμακα. Το ὅτι ἔστελναν στοὺς γιαιτροὺς ἀρρώστους γιὰ θεραπεία σε κάποιες περιπτώσεις δὲν θα πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι δικαιολογοῦσαν τὶς υπερβολὰς ἢ τὶς ἀκρότητες στὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἀρρώστιας. Ἦθελαν νὰ πιστεύουν οἱ ἄνθρωποι ὅτι ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ σήμερα γίνονται θαύματα. Ἀν καὶ με ἀπίστευτες ἀρρώστιες, δὲν ἔζησαν τὴν ζωὴ τους με παθητικότητα καὶ κατάθλιψη, ἀλλὰ με χαρὰ καὶ δύναμη.

Εἶδαν τὸ θάνατο ὡς μετάβαση, πέρασμα γιὰ τὴν ἄλλη ζωὴ, ἀποχωρισμὸ γιὰ μικρὸ ἢ μεγαλύτερο διάστημα. Ὅπου ὑπάρχει ἀγάπη τόνιζαν δὲν ὑπάρχουν ἀποστάσεις, γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ δὲν τὴ χωρίζουν ἀποστάσεις. Ὁ φόβος τοῦ θανάτου ἔχει κάποιον νόημα μόνον γιὰ τοὺς ἀρχαίους, στοὺς ὁποίους ὑπάρχει ἀκόμα ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος. Δὲν ἤθελαν νὰ φοβάται ὁ ἄνθρωπος τὸ θάνατο, ἀλλὰ τὴν ἀμαρτία, τὴν ὁποία ἤθελαν νὰ ἀποφεύγει, ὄχι λόγῳ τοῦ φόβου τῆς κόλασης, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πολλὴ ἀγάπη στὸν Χριστό. Ἡ μνήμη θανάτου βοηθεῖ σε μὴ καλύτερη προετοιμασία γιὰ τὴν αἰωνιότητα, ἡ ὁποία θα γίνῃ κυρίως με ἔργα ἀγάπης καὶ μετάνοια. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ζωὴ ὑπάρχει πρόγευση τοῦ παραδείσου ἢ τῆς κόλασης. Ὁ μελλοντικὸς παράδεισος προορίζεται γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, γι' αὐτὸ καὶ δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερος πόνος γιὰ τὸν Θεὸ ἀπὸ τὸ νὰ δεῖ τὸν ἄνθρωπο στὴν κόλαση. Ἡ κόλαση εἶναι ἡ ζωὴ χωρὶς τὸν Χριστό, ἡ ἀπουσία τῆς ἀγάπης. Ἐνδεχομένως στὴν Κρίση νὰ ὑπάρξουν ἐκπλήξεις, «παράξενα πράγματα», κάποιον οἱ ὁποῖοι εἶχαν θεωρηθεῖ ἀπὸ κάποιους μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ βρεθοῦν πολὺ κοντὰ του καὶ τὸ ἀντίστροφο. Οἱ κεκοιμημένοι δὲν μποροῦν οἱ ἴδιοι νὰ ἀλλάξουν τὴν κατάστασή τους. Μποροῦν ὁμῶς ἐκεῖ νὰ ὠφεληθοῦν πολὺ ἀπὸ τοὺς ζῶντες, μετὰ τὰ μνημόσυνα, τὶς ἐλεημοσύνες γι' αὐτοὺς, τὰ ὀνόματα πὺ μνημονεύονται ἀπὸ τὸν ἱερέα στὴν προσκομιδὴ, τὴν προσευχὴ καὶ κυρίως μετὰ τὴν πνευματικὴ πρόοδο τῶν ἀπογόνων

τους. Οι Παΐσιος και Ιάκωβος επέμειναν στον αυστηρό ασκητικό τρόπο για να πλησιάσουν τον Θεό, με τη συνεχή μνήμη του θανάτου, τον αγώνα για την αποφυγή της κόλασης, την κατά μέτωπο αντιμετώπιση του διαβόλου και του κακού. Μάλιστα ο Παΐσιος αναφέρθηκε στο 666 και στα σημεία πριν τον ερχομό του Αντιχρίστου. Ο Πορφύριος ακολούθησε τον πιο απαλό τρόπο, δεν ήθελε να σκέφτεται το θάνατο, την κόλαση, τα τελώνια, τις αμαρτίες του. Τον ενδιέφερε να αγαπήσει τον Χριστό και να γίνει ένα με όλους τους ανθρώπους, γι' αυτό και συχνά τόνιζε τα λόγια τα οποία ψέλλισε και πριν φύγει για την αιωνιότητα, «ἵνα πάντες ἔν ὡσι» (Ιω. 17: 21).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

- Παΐσιος Αγιορείτης, *Ο άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ³⁰2013.
- Παΐσιος Αγιορείτης, *Ο Γέρον Χατζη-Γεώργης ο Αθωνίτης 180-1886*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹¹2010.
- Παΐσιος Αγιορείτης, *Αγιορείται Πατέρες και Αγιορείτικα*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁵2012.
- Παΐσιος Αγιορείτης, *Επιστολές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994.
- Παΐσιος Αγιορείτης, *Λόγοι Α΄, Με πόνο και αγάπη για το σύγχρονο άνθρωπο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹⁶2011.
- Παΐσιος Αγιορείτης, *Λόγοι Β΄, Πνευματική αφύπνιση*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011.
- Παΐσιος Αγιορείτης, *Λόγοι Γ΄, Πνευματικός Αγώνας*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹²2011.
- Παΐσιος Αγιορείτης, *Λόγοι Δ΄, Οικογενειακή ζωή*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ¹³2010.
- Παΐσιος Αγιορείτης, *Λόγοι Ε΄, Πάθη και Αρετές*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ⁴2011.
- Παΐσιος Αγιορείτης, *Λόγοι ΣΤ΄, Περί προσευχής*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, Σουρωτή Θεσσαλονίκης ²2012.
- Παπαδόπουλος, Στυλιανός Γ., *Ο μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁶2001.
- Πνευματικά τέκνα του Γέροντος Ιακώβου, *Ένας άγιος Γέροντας ο μακαριστός π. Ιάκωβος, Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας 1993.
- Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, *Βίος και Λόγοι*, εκδ. Ιεράς Μονής Ζωοδόχου Πηγής-Χρυσοπηγής, Χανιά ¹¹2013.
- Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, *Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- Αγάπιος μοναχός, *Η θεϊκή φλόγα που άναψε στην καρδιά μου ο Γέρον Πορφύριος*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Η Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Αθήνα ³2000.
- Αντωνόπουλος, Νεκτάριος, *Αρχιεπίσκοπος Λουκάς Βόϊνο-Γιασενέτσκι. Ένας άγιος Ποιμένας και γιατρός χειρουργός (1877-1961)*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ⁵2002.
- Barzun, J., «πόνος», *Πάπυρος, Λαρούς, Μπριτάνικα*, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1996, τ. 50, σ. 181.
- Βασίλειος Ιβηρίτης, «Ο Γέροντας Πορφύριος ως Αγιορείτης», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 67-80.
- Βερνέζος, Ιωάννης, *Βίος και Νέα θαύματα του Οσίου Ιωάννου του Ρώσσου*, εκδ. ιδίου, Προκόπι 1999.
- Βλασσόπουλου Κυριάκου, *Ίαση ψυχής. Ίαση σώματος*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2006.
- Bloom, Anthony, μητροπολίτης Σουρόζ, *Ο θάνατος ως κέρδος*, μτφ. Βασίλη Αργυριάδη, εκδ. Έν πλῶ, Αθήνα 2005.
- Bloom, Anthony, μητροπολίτης Σουρόζ, *Το μυστήριο της ίασης*, μτφ. Χρίστος Κούλας, εκδ. Έν πλῶ, Αθήνα 2008.
- Γεώργιος Καυσοκαλυβίτης, *Πνευματική Ολυμπιάδα*, εκδ. ιδίου, Αθήνα 2004.
- Γαλανός, Μιχαήλ, Ι. *Οι Βίοι των Αγίων*, εκδ. Αποστολικής Διακονίας, τ. 1, Αθήνα ⁴1999.
- Γαλίτης, Γεώργιος Α., «Για τον Γέροντα Πορφύριο», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικό του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σσ. 76-80.
- Γιανναράς, Χρήστος Α., *Αλφαβητάρι της πίστης*, εκδ. Δόμος, Αθήνα ⁵1986.
- Γιανναράς, Χρήστος Α., *Η ελευθερία του ήθους*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα ³1989.
- Γιαννιτσιώτης, Κωνσταντίνος, *Κοντά στο Γέροντα Πορφύριο*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Η Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Αθήνα 1996.
- Giblet Jean, Grelot Pierre, «Ασθένεια / θεραπεία», *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, μτφ. Μίκρας Σκαρά, εκδ. Βιβλικό κέντρο Άρτος Ζωής, Αθήνα 1980, σσ. 150-153.
- Γιέφτιτς, επίσκοπος πρώην Ζαχουμίου και Ερζεγοβίνης Αθανάσιος, «Σχόλιο σε Σχόλια του αγίου Μαξίμου περί της καταστάσεως των ανθρώπων στον μέλλοντα αιώνα», στο: *Σύναξη 122 (2012)*, σσ. 4-29.

- Goleman Daniel, *Η συναισθηματική νοημοσύνη. Γιατί το «EQ» είναι πιο σημαντικό από το «IQ»*;, μτφ. Άννας Παπασταύρου, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα ³⁹2011.
- Grelot Pierre, «θάνατος», *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, μτφ. Βασίλειος Στογιάννος, εκδ. Βιβλικό κέντρο Άρτος Ζωής, Αθήνα 1980, σσ. 455-463.
- Δεσπότης, Σωτήριος Σ., *Ο Ιησούς ως Χριστός και η πολιτική εξουσία στους συνοπτικούς ευαγγελιστές*, εκδ. Άθως, Αθήνα 2006.
- Ειρηναίος, μητροπολίτης Νεοφύτου και Μπάτσκας, «Η πνευματική σχέση του Γέροντα Πορφύριου με τον Σερβικό λαό», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 275-306.
- Ευγένιος, μητροπολίτης Ιεραπύτνης και Σητείας, «Ο Γέροντας Πορφύριος και η σχέση του με την Κρήτη, τους αγίους και τα ασκητήρια της», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 151-181.
- Ευθυμίου, πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σσ. 36-49.
- Ευθυμίου, πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος, «Ο Γέρον Πορφύριος ως πνευματικός πατήρ», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 249-273.
- Ζηζιούλας, μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης, *Η κτίση ως ευχαριστία. Θεολογική προσέγγιση στο θέμα της οικολογίας*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ³1998.
- Ζηζιούλας, μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης, «Άπό τό προσωπεΐον είς τό πρόσωπον, ή συμβολή τῆς πατερικῆς θεολογίας είς τήν ἔννοια τοῦ προσώπου» στο: *Η ιδιοπροσωπία του νέου Ελληνισμού*, τ. Β΄, εκδ. Ίδρυμα Γουλανδρή- Χόρν, Αθήνα 1983, 287-323.
- Ζηζιούλας, μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης, «Εσχατολογία και Ὑπαρξη», στο *Σύναξη 121* (2012), σσ. 43-72.
- Ιερόθεος, μητροπολίτης Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου, «Η επικοινωνία του Γέροντος Πορφύριου με τον λαό του Θεού», στο *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 81-112.

- Ισαάκ Αγιορείτης, *Βίος Γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Αγίου Ιωάννης ο Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικής 2004.
- Ισαάκ Σύρου, *Ασκητικά*, εκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1977.
- Ισαάκ Σύρου, *Ασκητικοί Λόγοι*, εκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1977.
- Ιωάννης Σιναΐτης, *Κλίμαξ*, εκδ. Ιεράς μονής Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής ⁷1994.
- Ιωαννίδης, Κλείτος, *Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008.
- Ιωαννίδης, Κλείτος, *Ο Γέρον Πορφύριος. Μαρτυρίες και εμπειρίες*, εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Αθήνα ³1993.
- Ιωάννου, μητροπολίτης Σισανίου και Σιατίστης Παύλος, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σσ. 58-67.
- Καναβός, Θεόφιλος, *Όσιος Δαβίδ ο εν Ευβοία, Το παιδί του Προδρόμου*, εκδ. Ιεράς Μονής Οσίου Δαβίδ Γέροντος, Ροβιές Ευβοίας ⁶1997.
- Καρακόλης, Χρήστος Κ., *Η θεολογική σημασία των θαυμάτων στο κατά Ιωάννην ευαγγέλιο*, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1997.
- Κουρούμαλης, Ηλίας, «Ο Γέροντας Πορφύριος και οι ιατρικές του εμπειρίες», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 219-228.
- Κρουσταλάκης, Γεώργιος, «Ο Γέροντας Πορφύριος ως παιδαγωγός», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 183-205.
- Κωστόπουλος, Νεκτάριος, *Ο όσιος Ιωάννης ο Καλυβίτης «ὁ διά Χριστόν πτωχός»*, εκδ. του ίδιου, Αθήνα 2000.
- Larchet, Jean – Claude, *Στάρετς Σέργιος*, μτφ. Ευαγγελίας Δ. Κισλά – Κοντογουλίδου, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2006.
- Λουδοβίκος, πατέρας Νικόλαος, «Από τη φύση ως Κόλαση στον Παράδεισο της κατά φύση προαίρεσης», στο: *Σύναξη 122* (2012), σσ. 56-66.
- Λουκά αρχιεπισκόπου Κριμαίας, *Λόγοι και ομιλίες*, τ. Γ', μτφ. Στυλιανού Ν. Κεμεντζετζίδη, εκδ. Ορθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη 2003.
- Loyd Alexander, Johnson Ben, *The Healing Code*, μτφ. Τατιάνας Γαλάτουλα, εκδ. Διόπτρα, Αθήνα ⁵2014.

- Μάνος, Νίκος, *Βασικά στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*, εκδ. UNIVERSITY STYDIO PRESS, Θεσσαλονίκη ²1997.
- Ματσούκας, Νίκος, *Το πρόβλημα του κακού*, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη ²1986.
- Μέγα Ωρολόγιον*, εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα ³1997.
- Motitz Andreas, *Το πλήρες βιβλίο της εναλλακτικής Ιατρικής*, τ. 1, μτφ. Ελευθερίας Μαντζώρου, εκδ. Διόπτρα, Αθήνα ³2013.
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα ²2002.
- Μπιλάλης, μοναχός Νικόδημος, «Για τον Γέροντα Παΐσιο», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικό του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σσ. 299-303.
- Μωυσής Αγιορείτης, «Για τον πόνο και για τον Γέροντα Πορφύριο», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικό του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σσ. 117-123.
- Μωυσής Αγιορείτης, «Ο Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης και ο ανθρώπινος πόνος», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 455-469.
- Νέλλας, Παναγιώτης, *Ζώνον θεούμενον*, εκδ. Αρμός, Αθήνα ³1992.
- Novum Testamendum Graece²⁷, Επιμ. Β. και Κ. Aland, C.M. Martini, J. Karavidopoulos, B. M. Metzger, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1993.
- Ντοστογιέβσκι, Φιοντόρ, *Αδελφοί Καραμαζώφ*, μτφ. Δ. Ν. Μαχαιρίδης, εκδ. Πέλλα, Αθήνα χχ.
- Παπαδόπουλος, πρωτοπρεσβύτερος Κωνσταντίνος, «Η ανθρωπολογία και η ασκητική διδασκαλία του Γέροντος Πορφυρίου του Καυσοκαλυβίτου», στο: *Γέροντας Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 207-217.
- Παπαδόπουλος, Στυλιανός Γ., «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σσ. 33-35.
- Παπαδόπουλος, Στυλιανός Γ., «Για τον Γέροντα Πορφύριο», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σσ. 81-82.
- Παπαζάχος, Γεώργιος, «Για τον Γέροντα Ιάκωβο Τσαλίκη», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σσ. 56-57.

- Παπαζάχος, Γεώργιος, «Για τον Γέροντα Πορφύριο», στο: *Κλείτου Ιωαννίδη, Γεροντικόν του εικοστού αιώνας*, εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι ²2008, σσ. 83-96.
- Παπαζάχος, Γεώργιος, «Δε θα δοκιμάσουμε πεθαμενίλα», στο: *Γέροντος Πορφυρίου Ιερομονάχου, Ανθολόγιο Συμβουλών* (επιμ. Κωνσταντίνος Καρακόλης), εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι Αττικής ³2003, σσ. 200-201.
- Παπαθανασίου, Θανάσης Ν., *Ένας ησυχαστής του Αγίου Όρους στην καρδιά της πόλης: όσιος Πορφύριος Κασσοκαλυβίτης*, εκδ. Έν πλω, Αθήνα 2014.
- Παπαθανασίου, Θανάσης Ν., *Η Εκκλησία γίνεται όταν ανοίγεται. Η ιεραποστολή ως ελπίδα και ως εφιάλτης*, εκδ. Έν πλω, Αθήνα ²2009.
- Παπαθανασίου, Θανάσης Ν., «Ο θεός προβοκάτορας, ο θεός ναζί και ο λυτρωτής Θεός: Δοκίμιο για την πολυτιμότητα της ερμηνείας», στο: *Σύναξη* 119 (2011), σσ. 17-24.
- Παπαθανασίου, Κωνσταντίνος, πρωτοπρεσβύτερος, «Βιβλική εσχατολογία», στο: *Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος Συνοδική Επιτροπή επί των αιρέσεων. Η ελπίδα της Ορθοδόξου Εκκλησίας για την αιωνιότητα και οι πλάνες των «εσχατολογικών αιρέσεων». Πρακτικά ΚΔ΄ Πανορθόδοξου συνδιασκέψεως εντεταλμένων Ορθοδόξων Εκκλησιών και Ιερών Μητροπόλεων για θέματα αιρέσεων και Παραθρησκείας*, εκδ. Κλάδος Εκδόσεων Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 2013, σσ. 51-148.
- Πορφύριος Γέρον Ιερομόναχος, Ανθολόγιο Συμβουλών* (επιμέλεια Κωνσταντίνος Καρακόλης), εκδ. Η Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Μήλεσι Αττικής ³2003.
- Rouhonen, Hannu, «Ο Γέροντας Πορφύριος ως πνευματοφόρος χαρισματούχος», στο: *Γέροντας Πορφύριος Κασσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 375-386.
- Raffan John, «Η ανάγνωση του βιβλίου "Βίος και Λόγοι" στη Δύση», *Γέροντας Πορφύριος Κασσοκαλυβίτης, Ορόσημο αγιότητας στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Ιεράς Μονής Χρυσοπηγής, Χανιά 2008, σσ. 443-453.
- Ramlot Marie – Leon, Guillet Jacques, «Πόνος», *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, μτφ. Ιωάννη Καραβιδόπουλου, εκδ. Βιβλικό κέντρο Άρτος Ζωής, Αθήνα 1980, σσ. 844-848.

- Ρόουζ, Σεραφεΐμ, ιερομόναχος, *Η ψυχή μετά το θάνατο. Οι μεταθανάτιες εμπειρίες στο φως της Ορθόδοξης διδασκαλίας*, μτφ. Παναγιώτας Τσουροπλή, εκδ. Μυριόβιβλος, Αθήνα ⁷2005.
- Ρωμανίδης, Ιωάννης, *Το προπατορικόν αμάρτημα*, εκδ. Δόμος, Αθήνα ²1989.
- Τζαβάρας, Αναστάσιος Σ. *Αναμνήσεις από τον Γέροντα Πορφύριο, τον διορατικό και πνευματικό μας πατέρα*, εκδ. Επτάλοφος α.β.ε.ε., Αθήναι ⁴1993.
- Τσαλαμπούνη, Αικατερίνη, «Η Κόλαση στη βιβλική παράδοση και στα κείμενα του Χριστιανισμού», στο *Σύναξη* 121 (2012), σσ. 8-19.
- Φάρος, π. Φιλόθεος, *Η ίαση ως υγείας ολοκληρία. Η ολιστική ιατρική ως εκκλησιαστική παράδοση και επιστημονική πρωτοπορία*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1998.
- Φάρος, π. Φιλόθεος, *Πριν και μετά το Πάσχα*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1992.
- Φάρος, π. Φιλόθεος, *Το πένθος. Ορθόδοξη, λαογραφική και ψυχολογική θεώρηση*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα ²1988.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

- Καραδήμος, Ευάγγελος, *Ακολουθία οσίου Πορφυρίου του Καυσοκαλυβίτου*, <https://www.analogion.com/forum/showthread.php?p=182603>, ανάκτηση 7-04-2014.
- Μονή Οσίου Δαβίδ, *Γέροντας Ιάκωβος Τσαλίκης, Ντοκιμαντέρ*, https://www.youtube.com/watch?v=vNoy8d_rP9I, ανάκτηση 5-4-2014.
- Νεόφυτος, μητροπολίτης Μόρφου, *Γέροντας Ιάκωβος Τσαλίκης. Μαρτυρία του Μητρ. Μόρφου Νεοφύτου*, <https://www.youtube.com/watch?v=HFETAHMpxNo>, ανάκτηση 13-5-2014.
- Νεόφυτος, μητροπολίτης Μόρφου, *Ο Γέροντας Ιάκωβος Τσαλίκης, Επίσκοπος Μόρφου Νεόφυτος*, <http://www.youtube.com/watch?v=zePIePI4RIHwPs>, ανάκτηση 20-5-2014.
- Νεόφυτος, μητροπολίτης Μόρφου, *Πνευματικό επιτίμιο του Πορφυρίου στον Παῖσιο*, www.agioritikovima.gr/perizois/item/30908, ανάκτηση 5-6-2014.

- Νεόφυτος, μητροπολίτης Μόρφου, *Παραπληροφόρηση η δήθεν επιστολή «επιτίμιο» που έβαλε ο όσιος Πορφύριος στο γέροντα Παΐσιο*,
<http://www.immorfou.org.cy/component/content/article/16-news/987-paraplirof-epit.html>, ανάκτηση 2-10-2014.
- Νούσης, Κωνσταντίνος, *Η Εκκλησιολογία του Γέροντος Πορφυρίου*, Διπλωματική Εργασία, Βιβλιοθήκη ΕΑΠ,
[http://class.eap.gr/LotusQuickr/orthde/PageLibraryC22573A100404F18.nsf/0/01DFF8240789F8DDC2257BAB0031D293/\\$file/NOUSIS%20KONSTANTINOS.pdf](http://class.eap.gr/LotusQuickr/orthde/PageLibraryC22573A100404F18.nsf/0/01DFF8240789F8DDC2257BAB0031D293/$file/NOUSIS%20KONSTANTINOS.pdf), Πάτρα 2013. Ανάκτηση 25-8-2014.
- Παΐσιος Αγιορείτης, *Σημεία των Καιρών*, Άγιον Όρος 1987,
<https://www.youtube.com/watch?v=6YhrvHDQqYY>,
ανάκτηση 25-5-2014.
- Πουλογιαννόπουλος, Σταύρος, *Ο πόνος στα ελληνορωμαϊκά χρόνια και η αντιμετώπιση του από τον ναζωραίο Ιησού στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιο*, Διπλωματική Εργασία, Βιβλιοθήκη ΕΑΠ,
[http://class.eap.gr/LotusQuickr/orthde/PageLibraryC22573A100404F18.nsf/0/F0A7001A85A921F7C22573A20042129F/\\$file/%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%99%CE%91%CE%9D%CE%9D%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%9F%CE%A3%20%CE%A3%CE%A4%CE%91%CE%A5%CE%A1%CE%9F%CE%A3.pdf](http://class.eap.gr/LotusQuickr/orthde/PageLibraryC22573A100404F18.nsf/0/F0A7001A85A921F7C22573A20042129F/$file/%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%99%CE%91%CE%9D%CE%9D%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%9F%CE%A3%20%CE%A3%CE%A4%CE%91%CE%A5%CE%A1%CE%9F%CE%A3.pdf),
Πάτρα 2007. Ανάκτηση 25-8-2014.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Παΐσιος Αγιορείτης (1924 - 1994) έζησε κυρίως ερημητικό βίο. Είδε τις αρρώστιες του ως επίσκεψη Θεού. Αίτια της ασθένειας είναι η προσωπική αμαρτία, ως άρνηση Θεού, ο εγωισμός, η αδικία, η στενοχώρια, το άγχος, ή «παραχώρηση Θεού». Η αντιμετώπιση της ασθένειας γίνεται με πίστη στον Θεό, προσευχή, εκκλησιαστική ζωή, ταπείνωση, μετάνοια, υπομονή. Ο θάνατος είναι μια μετάβαση, ένας μικρός αποχωρισμός. Ο αγώνας για τον παράδεισο θα γίνει με αγάπη στον Χριστό και στο συνάνθρωπο, με χαρά, ειρήνη, φιλότητα. Με τα μνημόσυνα, την προσευχή, τις ελεημοσύνες, την πνευματική πρόοδο των ζώντων ωφελούνται οι κεκοιμημένοι.

Ο Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης (1906 - 1991) διακόνησε με την αγάπη του. Έβλεπε τις αρρώστιες του ως χωρίς όρια αγάπη του Θεού. Αίτια της ασθένειας θεώρησε την αμαρτία, ως άρνηση Θεού, τον εγωισμό, τη στενοχώρια, το άγχος, την απελπισία, την αδικία. Υπάρχει η ασθένεια λόγω της φθαρτότητας της ανθρώπινης φύσης και ως «παιδεία Κυρίου». Η ασθένεια αντιμετωπίζεται με αγάπη στον Χριστό, προσευχή, νηστεία, εκκλησιαστική ζωή, σωματικό κόπο, υπομονή. Ο άνθρωπος δεν πρέπει να φοβάται το θάνατο, το διάβολο, την κόλαση. Ο ίδιος είχε αβυσσαλέα εμπιστοσύνη στην αγάπη του Χριστού. Ο παράδεισος βιώνεται μέσα στην Εκκλησία. Με τα μνημόσυνα, προσευχές, ελεημοσύνες, θεία Ευχαριστία, χαίρονται οι ψυχές, αν και εμείς δεν τις βλέπουμε.

Ο Ιάκωβος Τσαλίκης (1920 - 1991) διήγε το μοναχικό βίο του στον Όσιο Δαβίδ, «στο καθήκον» της αγάπης και της ταπείνωσης. Αναφέρθηκε στην ασθένεια από το αρνητικό πνεύμα για ταπείνωση, στο δαιμονισμό από την υπερηφάνεια, στη στενοχώρια, την αδικία. Διέκρινε την ψυχασθένεια από το δαιμονισμό. Με την πίστη, την προσευχή, τη νηστεία, την υπομονή, την εξομολόγηση, τη θεία Κοινωνία, απαλύνεται η αρρώστια. Υπάρχει η «προθεσμία μας», γι' αυτό χρειάζεται ετοιμότητα, με έργα αγάπης.

Υπήρξε ομοιότητα βίου με πίστη στον Θεό, αγάπη και ταπείνωση. Η αμαρτία, ως απομάκρυνση από τον Θεό, και η φθαρτότητα της φύσης αποτελούν τα κύρια αίτια της ασθένειας. Υπάρχει η αρρώστια ως «παιδεία» και ευλογία Θεού. Η αντιμετώπιση της ασθένειας μπορεί να γίνει με τη στροφή στον Χριστό. Οι Παΐσιος, Ιάκωβος αγωνίστηκαν με συνεχή μνήμη του θανάτου και του διαβόλου, ενώ ο Πορφύριος τόνιζε την αγάπη στον Χριστό.

SUMMARY

Paisios of Mount Athos (1924 - 1994) lived mainly a solitary life. He saw disease as God's visit. Causes of disease are sin, as a denial of God, selfishness, injustice, sadness, anxiety, or a gift granted by God. Recovery is pursued by faith in God, prayer, church life, humiliation, repentance, patience. Death is a transition, a small separation. The struggle for paradise has to be waged in love for Christ and fellow man, with joy and peace. Memorial services and charity benefit the dead.

Porphyrios Kafsokalyvitis (1906 - 1991) served the people with his love. He saw his diseases as an expression of the unlimited love of God. The causes of the disease have to do with sin, as God's denial, selfishness, sadness, anxiety, despair, injustice. The disease also comes from the perishability of human nature and as a spiritual training by God. The disease is treated with love in Christ, prayer, fasting, church life, physical effort, patience. Human should not be afraid of death, the devil, the hell. We need an abysmal confidence in the love of Christ. The paradise is experienced in the Church. Memorial services and charity offer joy to the souls of the departed, though the living cannot see it.

Iakovos Tsalikis (1920 - 1991) lived as a monk in the monastery of Holy David, dedicated to love and humility. He referred to illness caused by pride, and to demonic possession because of despair and injustice. He distinguished between mental illness and demonic possession. By faith, prayer, fasting, patience, confession, Holy Communion, the predicament is softened. We all have "our deadline," and we need to be ready and full of good works.

The three elders experienced a similar life, with faith in God, love and humility. Sin, as a departure from God, and the corruptibility of human nature are the main causes of disease. However disease functions also as as "training" and blessing by God. The right attitude towards disease is turning to Christ. Paisios and Iakovos struggled with constant memory of death and the devil, while Porphyrios emphasized love in Christ.

«Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον».

Ο Δηλών

Γεώργιος Φουκαδάκης